

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Mgr. Dana Vrabelová

Imago gratiosa

Korunované Madony ve střední Evropě v době baroka

Imago gratiosa

Crowned Madonnas in Central Europe in the Baroque Period

Disertační práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Doktorská disertační práce vznikla v rámci řešení výzkumného projektu GAUK č. 356911 *Korunování milostných mariánských obrazů ve střední Evropě v 17. a 18. století* za plné podpory Grantové agentury Karlovy Univerzity v Praze.

Afiliace: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Thákurova 3, 160 00 Praha 6 – Dejvice, Česká republika

V Praze dne 25. 5. 2013

Mgr. Dana Vrabelová

Poděkování

Mé poděkování patří v první řadě panu Prof. PhDr. Janu Roytovi, Ph.D. za laskavé odborné vedení disertační práce a poskytnuté cenné rady a panu PhDr. Milanu Bubnovi, Ph.D. za poskytnuté konzultace.

Za odbornou pomoc s překlady latinských textů děkuji paní PhDr. Markétě Koronthályové.

Poděkování dále patří všem institucím a osobám, které přispěly ke vzniku této práce:

Grantová agentura Univerzity Karlovy v Praze

Biblioteka Jagellonska, Krakow

Dott. Marco Buonocore, Biblioteca Apostolica Vaticana

Dott. Pietro Zander, Archivio Fabbrica di San Pietro, Vatican

Prof. nadzw. dr. hab Tomasz Weclawowicz, Uniwersytet Papieski Jana Pawla II w Krakowie

Mgr. Barbara König, Fundacja Książat Czartoryskich przy Muzeum Narodowym w Krakowie

Dr. Beata Skoczeń – Marchewka, Muzeum Etnograficzne w Krakowie

Mgr. Hedvika Kuchařová, Ph.D., Strahovská knihovna v Praze

Biblioteka Jagellonska, Krakow

Biblioteka Czartoryskich, Krakow

Mgr. Šárka Komedová, Galerie Rudolfinum Praha

Na závěr, nikoliv však na posledním místě, bych ráda poděkovala své rodině za poskytnutou podporu, trpělivost a vstřícnost, kterou prokazovala po celou dobu mého výzkumu a psaní této práce.

Obsah

I. Úvod	7–9
II. Dosavadní stav poznání	
2.1. Primární pramen a jeho zpracování	9–13
2.2. Mariánské atlasy, Diaria a Knihy zázraků	13–16
2.3. Tisky a grafické listy vydávané u příležitosti korunovace milostného mariánského obrazu v barokní střední Evropě	16–22
2.4. Bibliografie 20. a 21. století	23–31
III. Metodologie výzkum	32–38
IV. Vztah obrazu a kultu v průběhu staletí	
4.1. Byzantský ikonoklasmus a Libri Carolini	39–43
4.2. Tridentský koncil a úcta k obrazům	43–44
V. Teologická interpretace titulů Panna Maria Královna Božího lidu a Přímluvkyně	44–47
VI. Vývoj ikonografie zobrazování Panny Marie jako Královny nebes	48–50
VII. Vznik a historie korunovačního kultu mariánských zázračných obrazů	
7.1. Koruna a trůn	50–51
7.2. Charakter korunovačních obřadů	51
7.2.1. Korunovace jako výraz privátní zbožnosti ve středověku	51–53
7.2.2. Rozvoj korunovačních obřadů v pozdním středověku a v renesanci	53–54
7.2.3. Korunovace schválené svatopetrskou kapitulou a nadace Alessandra Sforzy	54–57
7.3. Fond Madonne Coronate	57–63
VIII. Slavné římské Madony korunované svatopetrskou kapitulou	63–64
8.1. Madonna della Febbre	64–65
8.1.1. Historie obrazu Madonny della Febbre	65–66
8.2. Madonna della Vittoria	66–67
8.3. Madonna del Popolo	67–69
8.4. Madonna del Aracoeli	
8.4.1. Historie mariánského chrámu na Kapitolu	70–71
8.4.2. Madonna Avvocata dell'Aracoeli	71–73
8.4.3. Umístění ikony Madonny Aracoeli v průběhu staletí	73–75
8.4.4. Zahraniční kopie	76
8.4.5. Milosti Madonny Aracoeli	76–78
8.4.6. Korunovace Madonny Aracoeli	78
8.5. Madonna della Pieta	78–80
8.6. Madonna della Strada	81–85
8.7. Madonna del Soccorso	85–87
8.8. Madonna della Colonne	87–90
8.9. Madonna della Orto Paradisi in Santa Prassede	90–93
8.10. Madonna z basiliky Santa Maria Maggiore	
8.10.1. Historie basiliky Santa Maria Maggiore	93–95
8.10.2. Madonna Salus Populi Romani	95–97
8.10.3. Datace ikony	97–100
8.10.4. Umístění ikony	100
8.10.5. Legenda a zázraky	101–102

8.10.6. Korunovace	102–103
8.11. Otázka formy, umělecké hodnoty a ikonografie římských korunovaných obrazů a soch	103
IX. První korunovace mimo Itálii	
9.1. Panna Maria Tersattská z Dalmácie	104
9.2. Historie poutního místa	105–107
9.3. Korunovace Panny Marie Tersattské	107–108
X. Milostné mariánské obrazy korunované ve střední Evropě v době baroka	
10.1. Historické okolnosti	108–109
10.1.1. Střední Evropa v kontextu vládnoucích dynastií	110–112
10.1.2. Polsko-litevské společenství (1569–1795)	112–115
10.2. Královské a císařské korunovace v Habsburské monarchii	115–116
10.2.1. Panna Maria Mariazellská	117–118
10.2.2. Staroboleslavské Palladium	118–120
XI. Ikonografie a forma korunovaného obrazu	120–121
11.1. Svatá rodina z Miedniewic	122
XII. Ikona – nejčastěji korunovaná forma obrazu	122–124
XIII. Obrazy ikonografického typu byzantské Hodégétrie	
13.1. Matka Boží Czestochovská	124–128
13.2. Matka Boží Sokalská	128–130
13.3. Vítězná Matka Boží Růžencová ze Lvova	130–132
13.4. Madona Svatotomášská z Brna	132–136
13.4.1. Přípravy korunovace obrazu černé Madony u sv. Tomáše v Brně	136–143
13.4.2. Korunovace Madony Svatotomášské	143–146
13.5. Obrazy typu Panny Marie Sněžné	146–147
13.5.1. Matka Boží Růžencová z Lucku	147–148
13.5.2. Matka Boží Latyczovská	148–149
13.5.3. Matka Boží Růžencová z kláštera dominikánů v Podkamieni	149–152
13.5.4. Matka Boží Berdyczovská	152–156
13.5.5. Matka Boží v Białyniczka	156–160
13.5.6. Matka Boží Leżajská	160–162
13.5.7. Matka Boží Szydłowická	162–163
13.6. Matka Boží z Miedzyrzce Ostrožského	163–164
13.7. Dexiokratúsa	165
13.7.1. Matka Boží Trocká	165–167
13.7.2. Matka Boží Chelmská	167–170
XIV. Glykofílúsa – Matka Boží Poczajovská	170–173
XV. Korunované sochy a reliéf	173–174
15.1. Panna Maria Svatohorská	
15.1.1. Historie poutního místa a milostné sošky Panny Marie Svatohorské	174–178
15.1.2. Zázraky Panny Marie Svatohorské	178–179
15.1.3. Korunovace Panny Marie Svatohorské	179–187
15.2. Matka Boží Bolestná Jaroslavská	187–188
15.3. Matka Boží Żyrowická	189–190
15.4. Panna Maria Svatokopecká	190–196
15.5. Matka Boží Łąkianská	197

15.6. Matka Boží Jacková z kláštera dominikánů v Przemysli	197–198
15.7. Matka Boží Rzezsówská	198–199
15.8. Matka Boží Skepská	199–201
XVI. Korunované obrazy ikonografického typu Immaculaty	201–202
16.1. Matka Boží Svatomichelská	202–204
16.2. Immaculata z kláštera františkánů v Przemysli	204–205
XVII. Obrazy ostatních ikonografických typů	205–206
17. 1. Matka Boží Milostná z Lvovské katedrály	206–209
17. 2. Matka Boží Bołszowická	209–210
17. 3. Matka Boží Kodeňská	210–212
17. 4. Matka Boží Bolestná z Chelмна	212–214
XVIII. Charakteristika korunovaných obrazů a soch	214
18. 1. Legenda	214–215
18. 2. Zázraky	215–216
18. 3. Topografie	216–217
18. 4. Vliv církevních řádů na počet uskutečněných korunovaci	217
XIX. Propagace světské a církevní moci	217–220
XX. Závěr	220–222
XXI. Chronologický přehled korunovaci uskutečněných svatopetrskou kapitulou na geografickém území barokní střední Evropy mezi lety 1717–1786	223
XXII. Obrazová příloha	
Dobová vyobrazení korunovaných obrazů a soch	224–260
XXIII. Seznam vyobrazení	261–264
XXIV. Seznam literatury a pramenů	265–279

I. Úvod

Doktorská disertační práce *Imago gratiosa – Korunované Madony ve střední Evropě v době baroka* je věnována stále aktuální problematice vztahu obrazu a kultu, za jehož vrcholnou formu lze považovat kult korunování milostných mariánských obrazů a soch, které jsou veřejně uctívány jako zázračné a jako takové byly korunovány zlatými korunkami svatopetrskou kapitulou.

Mariánskou tematikou a ikonografií se pod laskavým vedením Prof. Jana Royta cíleně zabývám již od počátků studia Dějin křesťanského umění na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Bakalářská práce *Corona et sedes ad maiorem splendorem et gloriam B. V. M.* byla věnována mariánskému baroknímu kultu v českých zemích. V roce 2010 jsem úspěšně obhájila diplomovou práci s názvem *Korunování milostných mariánských obrazů v Českých zemích*, která nově zdokumentovala vývoj úcty k mariánskému obrazu a soše v 19. a v 20. století v Čechách a na Moravě. Bakalářská i diplomová práce byly však zaměřené místně pouze na české země.

Předkládaná disertační práce, vytvořená zejména na základě heuristického studia unikátního pramene fondu *Madonne Coronate* uloženého v *Archivio del Capitolo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně a následné formální a ikonografické analýzy, programově navazuje na již uveřejněné výsledky bádání dosažené dlouhodobým studiem barokních latinských rukopisů, tisků a rytin v českých a moravských archivech (Národní archiv v Praze, Moravský zemský archiv v Brně, Strahovská knihovna, Vědecká knihovna v Olomouci atd.), s cílem původně úzce regionálně vymezené téma významně rozšířit na geografické území barokní střední Evropy a uzavřít tak pomyslný kruh dosavadního badatelského zájmu vytvořením kompendia, které by zhodnotilo specifika udílení papežských korunek a vliv

institucionalizace korunovačního kultu a jeho využití pro posílení (kohezi) církevní a světské moci v zemích střední Evropy.

První polovina práce se věnuje rozličným aspektům umělecko-historického, teologického a historického průzkumu, jež doplňují komparaci tak, aby vznikl ucelenější obraz nejčastěji korunovaného obrazu v barokní střední Evropě.

Úvodní tři kapitoly představují dosavadní stav poznání včetně kritického zhodnocení literatury a metody výzkumu aplikované v této práci. Čtvrtá, pátá a šestá kapitola nabízejí historický exkurz do problematiky vztahu obrazu a kultu v průběhu staletí, teologickou interpretaci pojmu *Panna Maria Přímluvkyně a Královna* a vývoj ikonografie zobrazování Panny Marie jako *Královny nebes*.

Obsáhlá sedmá kapitola se podrobně zabývá vznikem, následným vývojem korunovačního kultu a jeho charakterem. Ve svém závěru představuje nové výsledky heuristického výzkumu uskutečněného v *Biblioteca Apostolica Vaticana* primárně zaměřeného na fond *Madonne Coronate*.

Osmá kapitola je věnována objasnění počátků historie korunovací uskutečněných svatopetrskou kapitulou a *Nadace hraběte Alessandra Sforzy*, ze které byly zlaté korunky téměř celé jedno století hrazeny. Představuje slavné římské Madony, které se staly ikonografickými prototypy pro korunované obrazy a sochy ve střední Evropě. Pozornost je dále soustředěna na formu a uměleckou hodnotu římských korunovaných obrazů a soch.

Těžiště doktorské práce leží v její druhé polovině, věnované celkem třiceti korunovacím uskutečněným svatopetrskou kapitulou na území střední a východní Evropy v průběhu 18. století. Jednotlivé korunovace nejsou koncipovány chronologicky, ale inovativně podle ikonografických typů a forem korunovaných Madon, tvořících jádro celé práce. Některým vybraným korunovaným Madonám byla v této části práce věnována větší

pozornost, aby bylo možné formou příkladových studií objasnit úřední proces, mecenát a kulturně-historické souvislosti barokního korunovačního kultu. Rozhodující vliv mělo také nesterénné množství pramenů a odborné literatury, se kterým bylo nutné výsledky výzkumu posoudit.

Poslední kapitola představuje závěrečné shrnutí výsledků uskutečněného výzkumu a předkládá komplexní charakteristiku korunovaných obrazů a soch na geografickém území střední Evropy v době baroka.

II. Dosavadní stav poznání

Prameny, literatura, atlasy a soupisy korunovaných Madon

2. 1. Primární pramen a jeho zpracování

Přesné záznamy o papežských korunovacích mariánských zázračných obrazů z let 1631–1931 jsou vedeny v rukopisech obsahujících dnes celkem 36 svazků fondu *Madonne Coronate* uložených v *Archivio del Capitolo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně. Dokumenty z let 1932–1981 jsou uloženy v *Archivio Capitolarem*, fond *Madonne Incoronate*.

Fondy obsahují žádosti o korunovace adresované svatopetrské kapitule, doplněné monografií a vyobrazením milostného obrazu, následnou korespondenci s žadateli, záznamy o udělení koncese svatopetrskou kapitulou a vystavení korunovačního dekretu papežem, relace o průběhu korunovací a dokumenty ozřejmující založení nadace hraběte Sforzy, z které byly zlaté korunky více jak sto let hrazeny, včetně pečlivého účetnictví této nadace.

Souhrnně tyto fondy představují třístapadesátiletou historii a vývoj korunovačních obřadů mezi lety 1631–1981, během kterých bylo koncesováno svatopetrskou kapitulou celkem 1300 korunovací po celém světě.

Fond *Madonne Coronate* byl průběžně zpracováván badateli. Již v 18. století vznikají první soupisy a atlasy korunovaných obrazů a soch, které byly postupně doplňovány. První atlas korunovaných římských Madon *Elenco istorico e cronologico delle miracolose Imagini di Maria Virgine coronate della sacrocanta Basilica di S. Pietro in Vaticano* sestavil v roce 1756 Raffaello Sindone.¹ Rukopis uložený ve Vatikánské knihovně obsahuje celkem 53 korunovaných Madon mezi lety 1631–1729. Záhy následoval také první atlas vydaný tiskem: *Raccolta delle immagini della Beatissima Vergine ornate della Corona d'oro dal R.mo. Capitolo di San Pietro con una breve ed esatta notizia di ciascuna imagine* (1792), který jeho autor Pietro Leone Bombelli doprovodil rytinami korunovaných Madon.²

Roku 1800 je v Římě publikován první chronologicky řazený soupis *Serie delle Sacre Immagini di Maria Vergine Coronate con la Corona d'Ora dal R.mo Capitolo di S. Pietro in Vaticano. Secondo il Pio Legato del Conte Alessandro Sforza Piacentino*, zahrnující i zahraniční korunovace mezi lety 1631–1793.

Další atlas „zázračných obrazů korunovaných zlatou korunou svatopetrskou kapitulou“ autorů Ferdinanda Mansiho a Raffaela Persichina Incisora: *Le Incoronate ossia Racolta di tutte le Miracolose Immagini di Maria Santissima che furono ornate dell aurea corona dai sommi pontifice dal RMO Capitolo Vaticano*,³ vychází roku 1853 opět v Římě.

Kompletní seznam korunovací, sestavený na základě materiálů uložených v 36 svazcích fondu *Madonne Coronate* z let 1631–1931, publikoval v roce 1933 Ottavio da Alatri pod názvem: *L'Incoronazione delle immagini mariane*.⁴

¹ SINDONE 1756.

² BOMBELLI 1792.

³ MANSI/INCISORE 1853.

⁴ ALATRI 1933.

Prvním pokusem o zpracování „celosvětového“ atlasu korunovaných Madon byl v polovině 20. století avizovaný atlas *Orbis Marianus. Les Madones couronnées à travers le monde* Maurice Dejongha, který měl celkem v deseti plánovaných dílech, členěných dle kontinentů, států a měst, obsahovat celosvětově uskutečněné korunovace mezi lety 1631–1965.

Autorovi se bohužel nepodařilo atlas dokončit a do dnešních dnů byl publikován pouze první díl: *Les Madones couronnées de Rome* (1967),⁵ obsahující pouze římské korunovace, tentokrát až do roku 1965.

Maurice Dejonghe rovněž navrhl klasifikaci korunovací dle charakteru korunovačního obřadu. Korunovace rozčlenil do čtyř skupin, které označil příslušnou signaturou:

P (pape) – papežské

NP (au nom du pape) – jménem papeže (obraz je korunován papežem pověřeným korunovatelem)

C (chapitre) – korunovace schválené svatopetrskou kapitulou

O (ordinarie) – obyčejné neboli diecézní, schválené biskupem příslušné diecéze, bez konzultace s Římem.

O komplexní zpracování fondu *Madonne Coronate* se rovněž pokouší v roce 2004 Paolo Bonci, který ve své stejnojmenné publikaci *Madonne Coronate in Italia e nel Mondo*⁶ věnuje pozornost pouze vybraným „nejslavnějším“ šedesáti šesti Madonám z různých zemí a kontinentů.⁷ Za

⁵ DEJONGHE 1967.

⁶ BONCI 2004.

⁷ BONCI 2004, 71–74 uvádí těchto 66 geograficky abecedně řazených Madon: Andria, *Maria SS. dell'Altomare*; Aparecida, *Nostra Signora Aparecida* (Brasílie); Arezzo, *Madonna del Conforto*; Avigliana, *Madonna dei Laghi*; Bari, *Maria SS. di Constantinopoli*; Barletta, *Madonna della Sterpeto*; Bologna, *Santa Maria di Luca*; Borgo Maggiore, *Madonna della Consolazione* (San Marino); Bruxelles, *Nostra Signora della Misericordia* (Belgie); Cagliari, *Nostra Signora di Bonaria*; Caorle, *Madonna dell'Angelo*; Cartago, *Nostra Signora delli Angeli* (Costa Rica); Caserta, *Santa Maria Addolorata*; Chaudfontaine, *Nostra Signora di Chèvremont* (Belgie); Colonia, *Madonna Nera della Misericordia* (Germania); Czestochowa, *Černá Královna Polska*; Fatima, *Nostra Signora del Rosario* (Portugalsko); Fiesole, *Santa Maria Primerana*; Firenze, *Santa Maria ze Zvěstování*; Fonní, *Beata Vergine dei Martiri*; Genezzano, *Madonna del Buon Consiglio*; Genova, *Nostra Signora delle Guardia*; Granada, *Nostra Signora dei Dolori* (Španělsko); Grosseto, *Madonna della Grazie*; Guadalupe-Hidalgo, *Nostra Signora di Guadalupe* (Mexiko); Livorno, *Madonna di Montenero*; Locarno, *Madonna del Sasso* (Švýcarsko); Loreto,

zajímavé považují, že mezi vybranými korunovanými Madonami není uvedeno například jedno z největších uměleckých děl všech dob – *Michelangelova Pieta*. Kniha je doplněna přehledem veškerých uskutečněných korunovaci z let 1631–1981,⁸ sestaveným dle abecedního seznamu měst, nikoliv chronologicky, který bohužel obsahuje mnohé nepřesnosti a chyby.⁹ Druhý oddíl knihy, nazvaný *L'Incoronazione di Maria SS. Ma delle Grazie di San Giovanni Valdarno*, se obšírně věnuje korunovací fresky trůnicí *Madonny delle Grazie* ze San Giovanni Valdarno uskutečněné dne 8. září 1704.¹⁰

Celosvětově uskutečněnými korunovacemi se prozatím naposledy zabývá velmi pěkný katalog *Full of Grace – Crowned Madonnas from the Vatican Basilica*,¹¹ publikovaný u příležitosti konání stejnojmenné výstavy v *Knights of Columbus Museum* v New Haven v roce 2011.

Madonna di Loreto; Lourdes, *Immacolata Concezione incoronata* (Francie); Lugano, *Madonna delle Grazie* (Švýcarsko); Macerata, *Madonna della Misericordia*; Maria Luggau, *Madonna Addolorata* (Germania); Mariazell, *Madonna di Mariazell* (Germania); Mazara del Vallo, *Madonna del Paradiso*; Milano, *Santa Maria Assunta*; Montepulciano, *Madonna delle Vertighe*; Monte San Savino, *Madonna delle Vertighe*; Montserat, *Madonna di Montserat* (Španělsko); Morbio Inferiore, *Santa Maria delli Miracoli* (Švýcarsko); New York, *Nostra Signora del Monte Carmelo* (USA); Novara, *Madonna delle Grazie*; Otranto, *Madonna di Otranto*; Parigi, *Nostra Signora della Medaglia Miracolosa* (Francie); Pietrasanta, *Madonna del Sole*; Pisa, *Madonna di Sotto gli Organi*; Pompei, *Regina del SS. Rosario di Pompei*; Prato, *Santa Maria delle Carceri*; Roma, *Madonna della Febbre*; Roma, *Madonna del Divino Amore*; Roma, *Madonna dell'Archetto*; Santa Fé, *Nostra Signora di Guadalupe* (Argentina); San Fernando del Valle di Catamarca, *Nostra Signora del Valle* (Argentina); Santa Margherita Ligure, *Madonna della Rosa*; San Giovanni Valdarno, *Maria SS.ma delle Grazie*; San Terenzo al Mare, *Nostra Signora dell'Arena*; Siena, *Madonna di Provenzano*; Tindari, *Maria SS. Ma del Tindari*; Torino, *Madonna Consolata*; Trieste, *Vergine Addolorata*; Udine, *Beata Vergine delle Grazie*; Valencia, *Madonna del Soccorso* (Venezuela); Valetta, *Madonna del Carmelo* (Malta); Venezia, *Madonna della Salute*; Verona, *Madonna del Popolo*; Viterbo, *Maria Santissima Liberatrice*; Wadowice, *Madre di Dio di Kalwaria* (Polsko).

⁸ BONCI 2004, 39–68.

⁹ Mimo jiné P. Bonci uvádí chybné datum korunovace sošky *Panny Marie Svatohostýnské* (12. března 1928), která se ve skutečnosti odehrála 15. srpna roku 1912, a obrazu *Panny Marie Svatotomášské* z Brna (26. března 1719) uskutečněné 10. května 1736. Často rovněž zaměňuje datum udělení koncese svatopetrskou kapitulou s datem uskutečněné korunovace. V abecedním seznamu měst se dá pouze obtížně orientovat a vyhledávat, neboť názvy měst, států a korunovaných obrazů jsou v mnohých případech zaměňovány, chybně přepisovány či překládány z různých jazyků. Již zmiňovaná *Panna Maria Svatohostýnská* je v seznamu uvedena jako: „*Gostyn (Gnesna) (Polonia!) – Santa Maria del Sacromonte Gostinense*” a *Madona Svatotomášská* jako: „*Brün (Austria!) Santa Maria Annunziata (!) dei PP Agostiani*”. Korunovací *Panny Marie Svatohorské* (22. června 1732) se mi v seznamu bohužel nepodařilo identifikovat.

¹⁰ BONCI 2004, 155–257.

¹¹ ZANDER 2011.

Katalog představuje nově zrestaurované obrazy celkem osmdesáti devíti Madon z celého světa prezentované na výstavě, jež byly zaslány společně s žádostí o korunovací svatopetrské kapitule a následně svatopetrskou kapitulou korunovány. Obrazy korunovaných Madon, uchovávané po staletí ve *Fabbrica di San Pietro*, byly veřejnosti představeny vůbec poprvé. V úvodu katalogu je stručně shrnuta historie korunovací svatopetrskou kapitulou včetně fondu *Madonne Coronate*.

2. 2. Mariánské atlasy, Diaria a Knihy zázraků

Milostným či zázračným vyobrazením je věnována celá řada pojednání, publikací a rukopisných záznamů. Již v 17. a 18. století vznikají tzv. *Mariánské atlasy*, řádová kompendia, oslavující sochy a obrazy v chrámech církevních řádů, rukopisná *Diaria* či *Knihy zázraků* jednotlivých milostných obrazů. Barokní literatura poměrně často zaměňuje či dokonce směšuje pojmy *milostný obraz (imago gratiosa)* a *zázračný obraz (imago miraculosa)*, takže mnohé *milostné obrazy* jsou označovány jako *zázračné* a naopak, což odpovídá teologickému významu obou pojmů, kdy obraz je považován za *zázračný*, projevuje-li *Boží milosti* různého charakteru, jako například záchranu života, uzdravení, početí apod.

Základním přehledem milostných obrazů je kniha profesora teologie a filozofie, jezuita Guilielma Gumpfenberga *Atlas Marianus sive de imaginibus Deiparae per orbem christ. miraculosis*, vydaná v Ingolstadu v roce 1655¹² a o dva roky později také v Mnichově.¹³

Knih je věnována Panně Marii Loretánské a naproti úvodnímu listu se nachází rytina Matthäuse Küssela, zobrazující vznášející se loretánský domek, na jehož střeše i podlaze jsou vyobrazeny mariánské obrazy ozařující celou zeměkouli. Následuje „celosvětový“ přehled milostných

¹² GUMPPENBERG 1655a.

¹³ GUMPPENBERG 1657. Výtisk Gumpfenbergova *Atlasu Marianus*, liber I. et II., MDCLVII., se nachází ve Strahovské knihovně, sign. SK BV IX 33.

mariánských vyobrazení vždy s příslušnou rytinou. České země jsou zde zastoupeny Pannou Marií Wartskou a Madonou z Chlumu sv. Máří.

V dalším vydání *Atlasu Mariunus*, publikovaném v roce 1672 v Monachii,¹⁴ nalezneme celkem 32 zázračných obrazů nacházejících se na území bývalého Polsko-litevského společenství, mezi kterými jsou rovněž uvedeny obrazy Matky Boží, které byly korunovány svatopetrskou kapitulou v letech 1717–1730. Jedná se o Matku Boží Czestochowskou, Trockou, Sokalskou, Żyrowickou, Jaroslawskou a Wilnskou.

V rozšířené formě, navazující na II. vydání z roku 1672, vychází v roce 1717 atlas v německém překladu oseckého mnicha P. Augustina Sartoria pod názvem *Mariansicher Atlas*.¹⁵ Sartorius zde zaznamenal v Čechách 63, Na Moravě 8 a ve Slezsku 20 zázračných obrazů a soch, mezi nimiž jsou rovněž uvedeny i obrazy v budoucnu korunované svatopetrskou kapitulou.¹⁶

Převážně o českých poutních mariánských místech se píše v knize *Maria Lust=Garten mit den fürnehmsten im Königreich Böhmeib...*, vydané v Praze roku 1704.¹⁷ V předmluvě nalezneme pojednání o tradici putování k milostným mariánským obrazům. Následuje přehled poutních míst, mezi nimiž se opět nachází i korunované milostné obrazy: Panna Maria Svatohorská, Panna Maria Bohosudovská, Panna Maria Křtinská, Panna Maria Svatokopecká a Panna Maria od sv. Tomáše v Brně. Kniha je doplněna celkem 73 rytinami milostných obrazů a soch.

Přehled milostných mariánských vyobrazení, jako výraz „lásky Blahoslavené Panny Marie k zemím České, Moravské a Slezské“, najdeme v knihách Bohuslava Balbína *Přepodivná Matka svatohorská*, vydané v roce

¹⁴ GUMPPENBERG 1672.

¹⁵ SARTORIUS 1717, Strahovská knihovna, sign. SK AJ VIII 121.

¹⁶ Panna Maria Svatohorská, Pieta Bohosudovská, Panna Maria Křtinská, Panna Maria Svatotomášská v Brně, Panna Maria, Panna Maria Svatokopecká, Panna Maria v Žarošicích a Panna Maria Wartská.

¹⁷ *Maria Lust=Garten mit den fürnehmsten im Königreich Böhmeib* 1704, Strahovský klášter Praha, sign. SK BU IX 37.

1666,¹⁸ a *Diva Turzanensis seu Historia Originis et Miraculorum Magnae Dei Hominunque Matris Mariae*, Olomouc 1658.¹⁹ Z korunovaných obrazů je v prvním spise zmíněna Panna Maria Svatohorská, Pieta Bohosudovská, Panna Maria Hostýnská a Panna Maria Brněnská; ve druhém pak Panna Maria Svatotomášská, Pieta Bohosudovská, Panna Maria Křtinská a Panna Maria Svatohorská.

Pozoruhodný přehled mariánských milostných vyobrazení v Čechách nalezneme v knize Huebera Fortunata Zeitigera *Granat-Apfel der Wunderzierden in denen Bildsaulen U. L. F. Maria bei zweien Völckern der Bayern u. Böhmen* z roku 1671.²⁰ Zde je zmiňována Panna Maria Svatohorská a Pieta Bohosudovská.

O historii mariánských poutních míst a milostných obrazů v českých zemích hovoří také rukopisné kroniky, *Pamětní knihy* a *Knihy zázraků* vedené snad ve všech poutních místech. Jedná se zejména o *Diaria* neboli deníky rezidencí na Svaté Hoře: *Diarium Residentiae in Sacramonte*²¹ a *Compendiaria descripto de gloriosissimo actu, Coronationis B. V. Deipare, In Monte Sancto Societatis JESU in Regno Bohemiae, Die 22. Junii, Anno Domini 1732.*²², deníky residence na Sv. Kopečku z let 1679–1759,²³ *Katalog Hradištských 1688–1783*, latinský rukopis s ručním náčrtem oltáře z roku 1731,²⁴ latinský rukopis svatokopeckého převora Tadeáše Schrabala: *Ortus et progressus Sacri Montis in Marchionatu Moraviae prope Olomucium*,²⁵ *Pamětní farní knihu Žarošickou*²⁶ z let 1783–1792 a *Pamětní*

¹⁸ BALBÍN 1666.

¹⁹ BALBÍN 1658.

²⁰ ZEITIGER 1671.

²¹ *Diarium Residentiae in Sacramonte I.*, latinský rukopis, Národní archiv Praha, Řád Redemptoristů, sign. p. č. 104.

²² *Compendiaria descripto de gloriosissimo actu, Coronationis B. V. Deipare, In Monte Sancto Societatis JESU in Regno Bohemiae, Die 22. Junii, Anno Domini 1732*, knihovna Strahovského kláštera, sign. SK AP XII. 1.

²³ Deníky residence na Sv. Kopečku 1679–1759 uloženy v MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Klášterní Hradisko, inv.č. 240, sign II 42, dále ve Státní vědecké knihovně v Olomouci, oddělení rukopisů a starých tisků (SVKOL) sign. M–II–257, 403.

²⁴ *Katalog Hradištských 1688–1783*, latinský rukopis uložený v knihovně Strahovského kláštera, sign. SK DK III 4.

²⁵ *Ortus et progressus*, latinský rukopis knihovna Strahovského kláštera, sign. SK BT IV 9.

²⁶ *Pamětní farní kniha Žarošická (1783–1792)*, rukopisné záznamy faráře Martina Vaňka uloženo na farnosti v Žarošicích.

knihu Mariaschein,²⁷ vedenou od roku 1881 až do současnosti místními faráři v německém a později i v českém jazyce.

Zázraky milostných obrazů byly zaznamenávány nejčastěji ve výše uvedených „*Pamětních knihách*“ a na Svaté Hoře a ve Křtinách pak do *Knihy zázraků: Svatohorská kniha zázraků (1639–1773)*.²⁸ *Křtinská kniha zázraků*, nazvána autorem také jako: „*Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském*, z roku 1735,²⁹ zmiňuje téměř 200 zázraků Panny Marie Křtinské.

Již dlouhé roky věnuje *Svatohorské knize zázraků* svůj badatelský zájem Markéta Holubová. Nejnovější výsledky jejího bádání byly publikovány v článku *The Jesuit place of pilgrimage – Svatá Hora Nera Příbram in the light of books of miracles*.³⁰

Křtinská kniha zázraků byla nejnověji zpracována Annou Horákovou v nepublikované bakalářské diplomové práci na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně 2008, nazvané *Křtinská kniha zázraků. „Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském“*.³¹

2. 3. Tisky a grafické listy vydávané u příležitosti korunovace milostného mariánského obrazu v barokní střední Evropě

Při příležitosti slavných korunovacích milostných mariánských obrazů vycházely v barokní Evropě také slavnostní korunovační tisky a grafické

²⁷ Pamětní kniha Mariaschein (1881–současnost), rukopisné záznamy v německém a českém jazyce, Farní úřad Bohosudov. Od roku 1593 psali jezuité tzv. „*Pamětní knihu*“, která se zachovala a byla nadále vedena. Dnes je kronika až do roku 1880 uložena v SOKA Teplice. Některé významné události a zázraky podle kostelní kroniky zpracoval ve svém rukopise „*Vážnost a úcta Bohosudovské svatyně v 16. 17. a 18. století*“ v Bohosudově roku 1931 prof. Josef Schröck. Rukopis je uchovávaný na faře, kde je také uložena poslední kniha kroniky od roku 1881 až do současnosti.

²⁸ Svatohorská kniha zázraků (1639–1773) rukopis v českém, latinském a německém jazyce, Národní archiv Praha, fond Řádu Redemptoristů, sign. P 152, O I–VI/1–574, Kult Panny Marie (1639–1773), krabice 102–103, inv. č. 218.

²⁹ Křtinská kniha zázraků: *Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském*, 1735, rukopis v českém jazyce uložený v SOKA Blansko, FÚ Křtiny, inv. č. 80.

³⁰ HOLUBOVÁ 2006, 367–380.

³¹ HORÁKOVÁ 2008.

listy. Popis velkolepých liturgických obřadů a korunovačních slavností byl vydáván tiskem formou monografií, kázání a relací, ale také zaznamenáván do kronik.

Průběh korunovace prvního milostného obrazu mimo Itálii – Panny Marie Trsatské v Dalmácii – je zaznamenán v korunovačním spise biskupa Francesca Xavéria Marottiho: *Madre Misericordiosa noc le corone donate dal Principe Alessandro Sforza*,³² který byl dne 7. října 1715 rovněž zaslán svatopetrské kapitule.³³

Prvním milostným obrazem korunovaným svatopetrskou kapitulou na území střední Evropy se stala v roce 1717 Matka Boží Czestochovská – Královna Polska. Korunovaci je věnován latinský spis *Relatio Coronationis Thaumaturgae Claro-Montanae in Regno Poloniae* a spis v polštině *Splendor Korony z dwunastu gwiazd....na jasnej Górze*,³⁴ oba vydané roku 1717 v Czestochowé.

Kázání a popis korunovace obrazu z farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Trokách (1718) najdeme v latinském spise *Fons Gratiarum inter Polemonis Trocensis fonts* z roku 1718.³⁵

Jan Fryderyk Sapieha, pozdější kancléř velkolitevský, sepsal u příležitosti korunovace v roce 1723 monografii zázračného obrazu Matky Boží Kodeňské pod názvem *Monumenta albo zebranie starożytnych ozdób*, Warszawa 1723.³⁶

Korunovaci obrazu Matky Boží Sokalské (1724) zaznamenal v latinském jazyce Ignacy Orłowski v *Actus coronationis imaginis Sokaliensis Mariae*, 1724.³⁷

³² MAROTTI 1715.

³³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 4., fol. 207–210.

³⁴ CHECHŁOWSKI 1717.

³⁵ BRZOSTOWSKI 1718.

³⁶ SAPIEHA 1723.

³⁷ ORŁOWSKI 1724.

Spis *Relacya koronacyi Obrazu N. M. P. na Górze Rózańcowej*, vydaný ve Lvově v roce 1727, je věnovaný korunovací obrazu Matky Boží z kláštera dominikánů na Růžencové Hoře u Podkamieňa (1727).³⁸

Obraz Matky Boží Žyrowické je malý reliéf vyřezaný do jaspisu. O korunovací tohoto nejmenšího obrazu v historii, která se uskutečnila v roce 1730, pojednává spis *Aquita grandis alarum in zyroviciana solitudine Maria*, Supraśl 1730.³⁹

O průběhu slavné korunovace milostné sošky Panny Marie Svatohorské (1732) pojednává spis *Regina Caeli, Corona Gloriam et Majestatis Super Creaturam universam Exaltata in Caelis, Maria ritu Vaticano prima in Regno Bohemiae in S. Monte Corona Regali Aurea Coronata. Pragae 1732*.⁴⁰

Přípravy a následný průběh slavné korunovace Panny Marie Svatohorské zaznamenal také Ignatio Popp SJ ve své knize *Historia Divae Virginis in Monte Sancto*, vydané v Praze v roce 1758,⁴¹ a František Xaver Holas v monografii *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929.⁴²

Průběhem korunovačních slavností reliéfu obrazu Panny Marie Svatokopecké (1732) a popisem příležitostných slavobran se zabývá spis *Enthronisticum Parthenium, sive Gloria et Honor Neo-inauguratae Augustissimae Coelorum Reginae Mariae in Thaumaturga Effigie Sua, Portentofo Angeloru, famulatu allata...* z roku 1733, doplněný četnými rytinami.⁴³

³⁸ *Relacya koronacyi Obrazu N. M. P. na Górze Rózańcowej*, 1727.

³⁹ JĘTKIEWICZ 1730.

²⁹ *Regina Caeli, Corona Gloriam et Majestatis Super Creaturam universam Exaltata in Caelis, Maria ritu Vaticano prima in Regno Bohemiae in S. Monte Corona Regali Aurea Coronata*, 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK BS I 53, kniha 2.

⁴¹ POPP 1758.

⁴² HOLAS 1929.

⁴³ *Enthronisticum Parthenium, sive Gloria et Honor Neo-inauguratae Augustissimae Coelorum Reginae Mariae in Thaumaturga Effigie Sua, Portentofo Angeloru, famulatu allata...* Olomucii 1733, Strahovský klášter Praha, sign. SK AL III 2.

Veškerá kázání, která byla součástí slavností a která mají rovněž velkou vypovídající hodnotu o jejich průběhu, jsou sebrána ve spise s názvem: *Corona Sacro Montana, sive Constellatio Coeli Mariani, Nocte super media Gloriosissimae Coronationis Augustissimae Coelorum Imperatricis Mariae Thumaturgae STATUAE, ab Angelis allatae, In Horizonte Montis Praemonstrati ad Olomucium, Die 21. Septembris, Anno MDCCXXXII. Serenissimo Coelo Praemonstrata.*

Dále se jedná o spisy: *Krátké vypsání o nalezení též stoleté slavnosti a slavném korunování zázračného obrazu Matky Boží Marie Panny na Svaté Premonstrátské hoře blíže Olomouce*, Hradec Králové 1733, a spis Laurentia Kaysera: *Athenaenum sive universitatis Mariana fundamenta in Montibus Sanctis*, obsahující čtená kázání s vevázanou rytinou Panny Marie Svatokopecké uctívanou alegoriemi věd a umění.

Korunovací černé Madony Svatotomášské v Brně (1736) je také věnováno několik latinských tisků. V první řadě je třeba jmenovat spis *Conchylium Marianum vetustissimae et venustissimae Gemmae Moraviae*,⁴⁴ s podrobným programem slavnosti z roku 1736, jehož Strahovský exemplář je obohacen o několik překrásných rytin, a spis *Gemma Moraviae Thumaturga Brunensis*⁴⁵ z téhož roku, s titulní rytinou Ignáce Zeidlera, znázorňující moravskou církev jako loď nesoucí obraz Panny Marie Svatotomášské na plachtě.

Korunovace Panny Marie Svatohorské, Svatokopecké a Svatotomášské popisuje také Karel Eichler ve svém atlase *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*⁴⁶ a Jan Royt v knize *Obraz a kult v Čechách, 17. a 18. století*.⁴⁷

⁴⁴ *Conchylium Marianum vetustissimae et venustissimae Gemmae Moraviae*. Brunae 1736, Regno Behemiae die 22. Juni 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK AN IV 12.

⁴⁵ *Gemma Moraviae Thumaturga Brunensis*. Brunae 1742, Strahovský klášter Praha, sign. SK BV II 159.

⁴⁶ EICHLER 1887.

⁴⁷ ROYT 1999.

Korunovací obrazu Matky Boží Růžencové z Łucku (1749) podrobně popsal Tomasz Czelejowski ve spise *Abrys koronacyi Nejsw. Nieba i ziemi Królowej w obrazie... w Łucku*, Poczajów 1749.⁴⁸

Korunovační obřad obrazu Panny Marie Svatomichalské (1751) z Wilna je popsán ve *Wdzięczność Matce Nejsw. z okazji koronacji cudownego obrazu w kościele św. Michala*, Wilno 1751.⁴⁹

Ve Lvově se uskutečnily v 18. století dvě korunovace. O korunovací obrazu Matky Boží z dominikánského kostela Božího těla v roce 1751 se dovídáme ze spisu Klemense Chodykiewicze *Relatio Coronationis thaumaturgae imaginis D.V.M. 1752*⁵⁰ a korunovací obrazu Matky Boží Laskavé popisuje již zmiňovaný kapucín X. Waclaw Nowakowski v monografii *Wiadomość historyczna o cudownym obrazie Nejs. Panny Maryi Łaskawej w kościele katedralnym we Lwowie*, Krakow 1896.⁵¹

Roku 1752 se uskutečnily hned dvě korunovace. Korunovace obrazu Matky Boží Ležajské byla zaznamenána v *Relacyi koronacyi Obrazu Nejsw. Maryi Panny Pocieszenia w Leżajsku, w WW. OO Bernardynów...odprawionej R. P. 1752, dnia 8 września, we Lwowie* a popis korunovace dřevěné sošky Matky Boží Lakowské (Nowe Miasto Lubawskie) najdeme v *Opise koronacyi Matky Boskiej cudownej w obrazie Łąkowskim*, Chelmno 1850.

Historii obrazu Matky Boží Bolestné z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Chelmně (korunované v roce 1754) zaznamenal např. Jakub Fankidejski ve své práci *Obrazy cudowne i miejsca w dzisiejszej dyecezyi Chelmińskiej. Podług urzędowych akt kościelnych imiejscowych podań*, Pelpin 1880.⁵²

Korunovační spis, pod názvem *Dyariusz, albo opisanie osmiodniowego Aktu Koronacyi Cudownej Statuy...w Polu Jaroslawskim, w kościele S. J.*

⁴⁸ CZELEJOWSKI 1749.

⁴⁹ ROSOŁECKI 1751.

⁵⁰ CHODYKIEWICZ 1752.

⁵¹ NOWAKOWSKI 1896.

⁵² FANKIDEJSKI 1880.

Roku 1755..., byl vydán u příležitosti korunovace sošky Matky Boží Bolestné z Jaroslavi v roce 1755 ve Lvově.

Formou relace, *Relacja koronacyi obrazu Najświętszej Maryi Panny Niepokalanego Poczęcia w kościele Skępskim OO Bernardynów Wielkopolskiej Prowincyi w Ziemi Dobrzyńskiej Znacznemi Cudami od dwuchset kilkudziesiąt lat słynącego w ten sposób*, zaznamenal Piotr Błachowicz korunovaci sošky Matky Boží Skepské z kláštera Bernardinů v roce 1755.⁵³

O historii obrazu Panny Marie Berdyczowské a jeho korunovaci roku 1756 se dovídáme z tisku *Obrona Korony Polskiej od granic ukraińskich Marya w Berdyczowskim obrazie* z roku 1760 a z práce Grzegorza Trześniewskiego *Ozdoba i Obrona ukraińskich Krajów, Berdyczow 1765 a 1767*.⁵⁴

Průběh korunovace obrazu Matky Boží z kláštera karmelitánů v Bialaniczach roku 1761 popisuje *Suplement do Gazet. Akt Koronacji obrazu N. Maryi Panny w kościele Bialanickim OO Karmelitów D. Obserwacji Prow. Św. Jerzego Męczennika, r 1761 dnia 20-7bra.*, 1761.

Další korunovanou zázračnou soškou na území Polsko-litevského společenství se v roce 1763 stala Matka Boží Rzesowská. Korunovaci je věnována pozornost ve spisu *Addytament albo opisanie krótkie koronacyi cudownej statui Matki Bożej w kościele Rzesowskim...Bernardynów*, 1763.

Korunovaci obrazu Panny Marie Chelmské (1766) popisuje Maksymilián Ryłło ve spise *Koronacja cudownego obrazu Najświętszej Panny Maryi w chełmskiej katedrze r. 1765 odprawiona*, Berdyczów 1780.⁵⁵

Také v Przemysli se v 18. století konaly dvě korunovace. O korunovaci alabastrové sošky Matky Boží z dominikánského kostela konané v roce

⁵³ BŁACHOWICZ 1755.

⁵⁴ TRZEŚNIEWSKI 1765.

⁵⁵ RYŁŁO 1780.

1766 se dovidáme z *Kazanie na koronacyi statui Matki Najświeszej w kościele Dominikanów, Lvov 1769*⁵⁶ a *Opisanie uroczystej koronacyi obrazu N. M. P. Niepokalanie Poczętej w kościele przemyskim w.w. oo. Franciszkanów z roku 1777* popisuje korunovační akt obrazu Panny Marie Neposkvrněného početí z kostela františkánů.

O slavné korunovaci zázračné ikony Matky Boží Poczajowské uskutečněné v roce 1772 vypovídá spis *Dzieło uroczystego zwieńczenia rzymskiemi watykańskimi koronami cudownego obrazu Przczystej Bogarodzicy Maryi Panny, Poczajów 1775*.

Milostnému obrazu Matky Boží Bolszowské (korunovanému v roce 1777) je věnován spis S. Kieraszewskiego *Historia MB Bolszowickiej, Lwów 1877*.⁵⁷ U příležitosti stého výročí oslav korunovace byl dále vydán spis *Krotki rys historii obrazu Matki Boskiej Łaskami slynącej oraz kościoła karmelitów v Bolszowcach. Na pamiątkę 100-letniej rocznicy koronacji tegoż obrazu z rękopisów klasztoru nakladem konwentu Bolszowieckiego, Lwów 1877*.

Historie, zázraky a korunovace obrazu Panny Marie Latyczowské roku 1778 jsou zaznamenány ve spise *Glosy do korony wzywające...czyli cuda przy obrazie N.M.P. w kościele Latyczowskim, Berdyczów 1778*.

Historii obrazu Matky Boží z františkánského kostela v Międzyrzecu Ostrožskim, korunovaného v roce 1779, popisuje opět kapucín X. Waclaw Nowakowski ve svém velkolepém atlase *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej M. B. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne, Krakow 1902*.⁵⁸

⁵⁶ TYNEŃSKI 1769.

⁵⁷ KIERASZEWSKI 1877.

⁵⁸ NOWAKOWSKI 1902.

Historyczne opisanie Kościoła Szydłowskiego na Żmudzi od Ignáce Buszyńskiego⁵⁹ obsahuje dějiny poutního místa včetně popisu korunovace Matky Boží v Szydłowě v roce 1786.

2. 4. Bibliografie 20. a 21. století

Také ve 20. století bylo vydáno několik publikací upomínajících na slavné korunovace. O podrobném průběhu korunovace Panny Marie Svatohostýnské pojednává kniha *Papežská korunovace Matky Boží Svatohostýnské* od Profesora Antonína Jandy.⁶⁰ Nejnověji se korunovaci Panny Marie Svatohostýnské věnuje Olga Kozlová ve své monografii *Obrazy z dějin Hostýna*.⁶¹

Za významné dílo mimořádného rozsahu, čítající více jak 800 stran a představující celkem 1050 zázračných obrazů na území Polska, považují práci kapucína X. Wacława Nowakowského *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej M. B. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne*, publikovanou v Krakově v roce 1902,⁶² která rovněž podává popisy korunovačních obřadů. Kniha je doplněna soupisem všech autorovi známých rytin milostných vyobrazení a chronologicky řazeným seznamem korunovací uskutečněných na území Polsko-litevského společenství mezi lety 1717–1892.

Ze stejného období je také „atlas“ českých poutních míst *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha 1903, jehož autorem je Julius Košnář.⁶³

⁵⁹ BUSZYŃSKI 1859.

⁶⁰ JANDA 1913.

⁶¹ KOZLOVÁ 2009.

⁶² NOWAKOWSKI 1902.

⁶³ KOŠNÁŘ 1903.

U příležitosti dvouletého výročí korunovace černé Madony v Brně byla v roce 1936 vydána kniha Augustina Aloise Neumanna: *K 200 výročí korunovace milostného obrazu Panny Marie v klášteře brněnských augustiniánů (1736–1936)*.⁶⁴

Ve dvacátém století jsou korunovace milostných mariánských obrazů spjaty zejména se Svatým otcem Janem Pavlem II., který během svého pontifikátu osobně korunoval několik desítek mariánských obrazů po celém světě. Svou autoritou rovněž schválil nový korunovační řád *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*,⁶⁵ publikovaný roku 1981 posvátnou Kongregací pro Svátosti a Bohoslužbu ve Vatikánu,⁶⁶ který nahradil, do té doby stále platný, původní korunovační řád ze 17. století.⁶⁷ V úvodu latinsky psaného nového korunovačního řádu je otištěn *Dekret Posvátné Kongregace pro Svátosti a Bohoslužbu*,⁶⁸ jehož překlad zní:

Blahoslavená Panna, královský palác, v kterém si Král světa oblékl lidské tělo, je od církve, která byla poučena Duchem Svatým, pozdravována jako Paní a Královna. Na projev této úcty se, mezi jiným, prosadil zvyk korunovat obrazy slavné Bohorodičky, které jsou hojně uctívány, královskou korunou. Tato Posvátná Kongregace pro Svátosti a Bohoslužbu uznala za vhodné poté, co byly vydány nové liturgické knihy, upravit obřad korunovace tak, aby byl přizpůsoben charakteru a předpisům obnovené liturgie a lépe vyjadřoval smysl a význam korunovace obrazů blahoslavené Panny Marie.

Nový Řád korunovace obrazů Panny Marie připravený touto Posvátnou Kongregací pro Svátosti a Bohoslužbu schválil svou autoritou Svatý otec Jan Pavel II. a přikázal, aby byl publikován. Proto tato Posvátná Kongregace, na příkaz Svatého otce, nechává zveřejnit Řád korunovace obrazů blahoslavené Panny Marie, který je vypracován v latinském jazyce a začne platit ihned, jakmile vyjde. V jednotlivých místních jazycích, poté co

⁶⁴ NEUMANN 1936.

⁶⁵ *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*, Editio Typica, Typis polyglottis Vaticanis 1981.

⁶⁶ VRABELOVÁ 2010, 118–124.

⁶⁷ Pontificali Romano, sub titulo *Ritus servandus in coronatione imaginis B. Mariae Virginis*, insertus est Ordo, saeculo XVII exaratus, qui adhibebatur ad imagines coronandas nomine Capituli Vaticani.

⁶⁸ Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino. Prot. CD 600/81.

budou překlady schváleny Apoštolským stolcem, začne platit ode dne, který určí biskupské konference. Tomuto nařízení ať nic neodporuje.

Dáno v sídle Posvátné Kongregace pro Svátosti a Bohoslužbu na svátek Zvěstování Páně dne 25. března 1981.

Iacobos R. Card. Knox (*Prefekt*)

Vergilius Noé (*Sekretář*)

Úvodní kapitola nazvaná *O povaze a smyslu obřadu*⁶⁹ nejprve shrnuje úctu k obrazům obecně⁷⁰ a dále již pozornost věnuje zvyku korunování obrazů blahoslavené Panny Marie.

Jako první je uvedeno základní pravidlo korunovačního obřadu: „*Panna Maria je uctívána zdobením korunkou, nejdříve je vždy korunován Syn, poté Matka Boží*“. Dále je krátce zmíněna historie zobrazování ikonografického tématu *Korunovace Panny Marie na nebesích*: „*Zvyk zpodobňovat Pannu Marii sedící na trůnu obklopenou anděly a ozdobenou královskými insigniemi převládl od Efezského koncilu konaného již roku 431. Často je zde také zobrazen Vykupitel, jak vkládá Panně Marii korunu na hlavu*“.⁷¹

Další bod se věnuje historii kultu korunování obrazů blahoslavené Panny Marie: „*Avšak zvyk korunovat obrazy blahoslavené Panny Marie se rozšířil u zbožných křesťanů v západní církvi, nejvíce na začátku 16. století. Římští papežové nejenže tomuto způsobu lidové zbožnosti přáli, ale často také zvláště proslulé obrazy Bohorodičky korunovali osobně nebo prostřednictvím svých zástupců. O tom, že se tento zvyk šířil, svědčí, že v 17. století vznikl „Obřad korunovace obrazů Blahoslavené Panny Marie“, který byl v 19. století přijat do Římské liturgie*“.⁷²

⁶⁹ *De ritus natura ac sensu.*

⁷⁰ Autor se odvolává na církevní listiny a dekrety, jejichž přesný opis dále uvádím: Conc. Ncaenum II, anno 787: Mansi 13, 378–379; Conc. Trident., Sess. 25: Mansi 33, 171–172; Conc. Vat. II, Const. De sacra Liturgia, Sacrosanctum Concilium, n. 111: A.A.S 56 (1964), 127; Const. dogm. de Ecclesia, Lumen Pentium, n. 67: A.A.S. 57 (1965), 65–66; Paulus VI, Adhortatio Apostolica, Marialis cultus, die 2 februarii 1974: A.A.S. 66 (1974), 113–168.

⁷¹ Cf. Pius XII, Litterae Encyclicae, Ad Coeli Reginam, die 11 octobris 1954: A.A.S. 46 (1954), 632–633.

⁷² Pontificali Romano, sub titulo *Ritus servandus in coronatione imaginis B. Mariae Virginis*, insertus est Ordo, saeculo XVII exaratus, qui adhibebatur ad imagines coronandas nomine Capituli Vaticani.

Velká pozornost je dále věnována výkladu teologického významu korunovačního obřadu zejména na základě citátů z Písma. *Tímto obřadem církev vyznává, že blahoslavená Panna Maria je právem považována za Královnu a jako taková je vzývána, protože je:*

Matkou Božího Syna a mesiášského Krále, matkou Krista, Vtěleného Syna, „...neboť v něm bylo stvořeno všechno na nebi i na zemi, svět viditelný i neviditelný; jak nebeské trůny, tak i panstva, vlády a mocnosti...“.⁷³

Je matkou Syna Davidova, které anděl řekl: „Ten bude veliký a bude nazván synem Nejvyššího a Pán Bůh mu dá trůn jeho otce Davida. Na věky bude kralovat nad rodem Jákobovým a jeho království nebude mít konce“.⁷⁴

Je účastnicí na poslání Vykupitele: blahoslavená Panna podle věčného Božího úradku, jako nová Eva, měla jedinečnou úlohu v díle spásy, jímž nás Kristus Ježíš, nový Adam, vykoupil a získal pro sebe nikoliv pomíjejícím zlatem nebo stříbrem, ale předrahou krví a učinil z nás království našeho Boha.

Byla dokonalou Kristovou začkou: nazaretská Panna totiž pochopila Boží úradek a pokračovala na cestě víry, poslouchala Boží slovo a uchovávala ho věrně až na kříž. Zachovávala jednotu se svým Synem, s církví vytrvávala v modlitbách, rostla v lásce k Bohu, a proto si jedinečným způsobem zasloužila: korunu spravedlnosti, života, slávy přislíbenou věrným Kristovým žákům. Proto, když se naplnil běh jejího pozemského života, byla s tělem i duší vzata do nebeské slávy a jako královna veškerenstva od Pána byla vyvýšena, aby se ještě více připodobnila svému Synu, který je Pán pánů a vítěz nad hříchem a smrtí.⁷⁵

Protože je vynikajícím údem církve: služebnice Páně, která představuje završení starého Izraele a je svatým počátkem nového Božího lidu; je největší, nejlepší, zcela zvláštní a vyvolená součást církve. Požehnaná mezi ženami pro jedinečný úkol, který jí byl svěřen ve vztahu ke Kristu i ke všem

⁷³ Ko 1, 16.

⁷⁴ L1, 32–33.

⁷⁵ Const. dogm de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 59: A. A. S. 57 (1965), 62.

*údům jeho mystického těla. Pro hojnost svých ctností a plnost milosti září ve vyvoleném rodu, královském kněžstvu a svatém národu, kterým je církev. Proto je právem vzývána jako Paní lidí i andělů a Královna všech svatých. Sláva blahoslavené Panny, dcery Adamovy a sestry lidí, zdobí nejenom lid boží, ale pozvedá k ušlechtilosti celý lidský rod.*⁷⁶

Úvodní stať je zakončena obecným doporučením diecézním biskupům jaké obrazy, kdy, jak a jakými korunkami je vhodné korunovat:

Diecézním biskupům, spolu s místní komunitou, patří posoudit, zda je vhodné korunovat příslušný obraz blahoslavené Panny Marie. Berte v úvahu, že je vhodné korunovat pouze ty obrazy, ke kterým věřící přicházejí s velikou důvěrou v Matku Páně, že tyto obrazy jsou zázračné a místo, kde jsou uctívány, je skutečným centrem místní liturgické úcty a křesťanské aktivity. Dříve, než se bude obřad konat, je třeba, aby věřící byli ve vhodném čase poučeni o jeho smyslu a náboženském charakteru, a mohli se tak oslavy smysluplně zúčastnit a správně ji pochopit.

*Diadém nebo koruna, která bude vložena na obraz, ať je vyrobena z takového materiálu, který je vhodný, aby vyjadřoval jedinečnou důstojnost blahoslavené Panny. Přesto však, ať se zabrání přílišné velkoleposti, okázalosti lesku a množství drahokamů, které by urážely střízlivost křesťanského uctívání a na věřící by mohly působit negativně.*⁷⁷

Je vhodné, aby obřad vykonával diecézní biskup. Jestliže se sám nemůže obřadu zúčastnit, může tento úkol svěřit jinému biskupovi nebo knězi, zvláště tomu, kterému je svěřena pastorační péče v oblasti, kde se nachází kostel s korunovaným obrazem. Pokud je obraz korunován ve jménu „římského pontifika“, ať se zachovává to, co je ustanoveno v „apoštolském breve“.

Velmi důležitý je také výběr vhodného dne pro korunovaci: „...je vhodné vykonat korunovaci o slavnostech a o svátcích blahoslavené Panny Marie

⁷⁶ Cf. PAULUS VI, Adhorratio Apostolica, Marialis cultus, die 2 februari 1944: A. A. S. 66 (1974), 162–163.

⁷⁷ Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis 1981, 7–10.

nebo o jiných církevních svátcích, ne však ve velké svátky Páně nebo ve dnech, které mají kající charakter“.

Podle okolností se korunovace může konat jako součást *mše svaté*, při *nešporách* nebo v průběhu *bohoslužby slova*. *Posvátná roucha* pro tuto zvláštní příležitost, mají být *barvy bílé nebo slavnostní*.

Vlastní korunovační řád je rozdělen do tří částí dle výše uvedených způsobů korunovace. Jako první je podrobně popsán korunovační obřad, který je součástí „*Mše svaté*“.⁷⁸ Doporučeným dnem takového obřadu je zmiňován 22. srpen, svátek Panny Marie Královny. Mše probíhá obvyklým způsobem. Po homilii jsou před obraz blahoslavené Panny Marie přineseny korunky. Biskup odloží mitru, vstane ze svého sedátka a odříkává předepsanou modlitbu. Po odříkání modlitby pokropí biskup korunu (korunky) svěcenou vodou a poté obraz blahoslavené Panny Marie mlčky korunuje. Jako první je korunováno Jezulátko, pak teprve jeho Matka. Za společného zpěvu antifony *Regína mundi digníssim Maria Virgo perpétua, intercède pro nostra pace et salúte, quae genuísti Christum Dominum, Salvátorem ómniúm Allelúia...* je korunovaný obraz okuřován kadidlem. Po zpěvu vyzve biskup všechny přítomné ke společné modlitbě. Následuje opětovné okuřování korunovaného obrazu, oltáře, kříže a votivních darů. Mše svatá dále pokračuje obvyklým způsobem a je zakončena zpěvem antifony *Salve Regína* nebo jiným vhodným zpěvem oslavujícím blahoslavenou Pannu Marii.⁷⁹

Další dvě kapitoly jsou věnovány korunovačnímu obřadu při „*Nešporách*“⁸⁰ a v průběhu „*Bohoslužby slova*“.⁸¹ Průběh korunovačních obřadů zůstává prakticky stále stejný. Vždy jsou dodržovány předepsané liturgické úkony příslušné bohoslužby, do kterých je „vložen“ výše popsán *korunovační obřad*. Po vykonané korunovací obrazu blahoslavené Panny Marie

⁷⁸ Coronatio imaginis beatae Mariae Virginis intra Eucharistiae Celebrationem - Si iuxta rubricas fieri potest, congruenter celebratur Missa de beata Maria Virgine Regina (die 22 augusti) vel Missa respondes titulo qui in imagine coronanda repraesentatur.

⁷⁹ Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis 1981, 11–14.

⁸⁰ Coronatio imaginis beatae Mariae Virginis celebrationi Vesperum coniuncta.

⁸¹ Coronatio imaginis beatae Mariae Virginis celebrationi Verbi Dei coniuncta.

pokračuje bohoslužba svým obvyklým způsobem. Mění se pouze příslušné modlitby a mariánské litanie. Antifony zpívané během obřadu, a zejména na jeho závěr, jsou uvedeny v příloze a nejsou striktně předepsané.⁸² Nový korunovační řád zásadně ovlivnil další vývoj korunovačního kultu ve 20. a 21. století.

V roce 2004 se na Svaté Hoře konalo mezinárodní symposium „Zbožné putování v evropské kultuře“. Sborník příspěvků z této konference *Wallfahrten in der europäischen Kultur, Pilgrimage in European Culture, Tagungsband Příbram, 26–29. Mai 2004*, vydaný v roce 2006,⁸³ prezentuje studie českých, polských, německých, italských a francouzských badatelů k tématům poutnictví, zbožnost, hmotná kultura související se zbožností i dopad zpráv o zázracích na společnost od středověku až do současnosti v evropském kontextu.

Velice pěknou výstavu zejména barokních kreseb, rytin a slavnostních tisků vydaných u příležitosti korunovace Panny Marie Svatotomášské uspořádala v roce 2009 Moravská galerie v Brně. Veřejnosti tak byla tato významná událost představena poprvé.⁸⁴

Ze současné zahraniční literatury věnované tématu korunování mariánských milostných obrazů je třeba zmínit zejména společnou práci italských autorů G. M. Pola, L. M. de Candida a M. M. Pedica: *La Vergine Maria incoronata*⁸⁵ a spis Ignazia Calabuiga: *Significato e valore del nuovo Ordo coronandi imaginem beate Mariae Virginis, Romae s. a. ue.*,⁸⁶ dále statě J. R. Knoxe: *Die Feier der Krönung eines Marienbildes*⁸⁷ a Johanny von Herzogenberg: *Zur Krönung von Gnadenbildern vom 18. bis zum 20.*

⁸² Za odbornou korekturu překladu mnohokrátě děkuji paní PhDr. Markétě Koronthályové.

⁸³ DOLEŽAL/KÜHNE 2006.

⁸⁴ *Slavnost korunovace zázračného obrazu Panny Marie Svatotomáské*, výstava konaná ve dnech 11/9–6/12 2009, Moravská galerie v Brně, Kabinet místodržitelského paláce. Kurátor: Zora Wörgötterová. Na výstavě byly k vidění exponáty zapůjčené Opatstvím augustiniánů Staré Brno, Moravskou zemskou knihovnou, Moravským zemským archivem, Archivem města Brna, Moravské galerie v Brně a Umělecko-průmyslovým muzeem v Praze.

⁸⁵ POLO/CANDIDO/PEDICO 1980.

⁸⁶ CALABUIG 1981.

⁸⁷ KNOX 1990.

*Jahrhundert*⁸⁸ a v neposlední řadě pak práce Nikolause Gussoneho: *Zür Krönung von Bildern: Heutige Praxis und neuzeitlicher Ritus*,⁸⁹ *Die Krönung von Bildern*⁹⁰ a *Die Krönung von Marienbildern*.⁹¹ Nikolaus Gussone je rovněž autorem výkladového hesla „*Krönung von Marienbildern*“ v *Marienlexikon*.⁹²

Celkový přehled o korunovacích na území Polska v letech 1717–1992 podává Aleksandra Witkowska ve své souborné práci: *Uroczyste koronacje wizenruków maryjnych na ziemiach polskich 1717–1992, Przestrzeń I sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*.⁹³

Podrobněji se zabývá korunovacemi uskutečněnými na území bývalého Polsko-litevského společenství v 18. století Andrzej J. Baranowski v *Koronacje wizenruków Maryjnych w czasach baroku*,⁹⁴ publikované v roce 2003. Autor však pravděpodobně neměl příležitost podrobně prostudovat primární pramen *Fond Madonne Coronate*, který není v práci citován, a je tak zřejmé, že vycházel zejména z dalších sekundárních zdrojů. Kniha je doplněna přehledně koncipovaným atlasem poutních míst na území bývalého Polsko-litevského společenství.

Za neopomenutelný a dnes již kultovní spis, který doposud nejkomplexněji zpracovává problematiku vztahu obrazu a kultu, je možno považovat knihu Hanse Beltinga *Bild und Kult* z roku 1991.⁹⁵

V Čechách se problematikou korunování milostných mariánských obrazů, jako výrazu nejvyšší úcty, zabývali společně již v roce 1913 autoři Ivo Čežovský a P. Josef Vraštil ve svém pojednání: *O korunovaci milostných*

⁸⁸ HERZOGENBERG 1985.

⁸⁹ GUSSONE 1987.

⁹⁰ GUSSONE 1990.

⁹¹ GUSSONE 1999.

⁹² MARIENLEXIKON 1988–1994, 683–684.

⁹³ WITKOWSKA 1995.

⁹⁴ BARANOWSKI 2003.

⁹⁵ BELTING 1991.

*obrazů a soch bl. Panny Marie.*⁹⁶ Řadu dílčích studií věnovali milostným vyobrazením také např. Antonín Podlaha, Václav Ryneš, Ivo Kořán, Pavel Preiss, Jan Royt a Martin Gaži. Slavobranami vystavěnými na počest korunovace zázračného obrazu Panny Marie Svatotomášské v Brně se ve své práci z roku 1987 podrobně zabývá Bohumil Samek.⁹⁷

Obecně se korunovacemi milostných mariánských obrazů zabývá také Vítězslav Štajnochr ve své knize *Panna Maria Divotvůrkyně*,⁹⁸ která je ve své druhé části zároveň „atlasem“ mariánských poutních míst v českých zemích.

Doposud nejkomplexnější pohled na problematiku vztahu obrazu a kultu v barokních Čechách, vrcholící v barokních religiózních slavnostech jako jsou korunovace, jubilejní slavnosti či objevení obrazu nebo sochy, podává Jan Royt ve své knize: *Obraz a kult v Čechách, 17. a 18. století.*⁹⁹

Obsáhlá práce pojednává celkem v deseti kapitolách milostný mariánský obraz a jeho úřední schválení, legendu, místo a ikonografii oltáře, ikonografii poutního místa, způsoby šíření milostných obrazů a milostné mariánské obrazy uctívané ve střední Evropě. V kapitole nazvané *Barokní slavnosti a milostné mariánské obrazy* se autor podrobně zabývá korunovacemi milostných mariánských obrazů *Panny Marie Svatohorské, Svatokopecké a Svatotomášské* z Brna.

Knihy vyšly v roce 2011 v druhém doplněném vydání zahrnujícím pojednání o mariánské úctě a zobrazení ve středověku.¹⁰⁰

Podstatnou část svého profesního zájmu věnovala zejména českým milostným Madonám také Milena Bartlová. Ve své prozatím poslední publikaci: *Skutečná přítomnost. Středověký obraz mezi ikonou a virtuální*

⁹⁶ ČEŽOVSKÝ/VRAŠTIL 1936.

⁹⁷ SAMEK 1987.

⁹⁸ ŠTAJNOCHR 2000.

⁹⁹ ROYT 1999.

¹⁰⁰ ROYT 2011.

*realitou*¹⁰¹ vnáší do problematiky obrazu a kultu aktuální euro-americký diskurs vědy o obrazech.

Kompletní seznam odborné literatury a pramenů použitých v této práci je uveden na stranách 265–279.

III. Metodologie výzkumu

Téma vztahu obrazu a kultu, jak vyplývá z přehledu literatury uvedeného v předcházející kapitole, je již po několik staletí systematicky zpracováváno badateli různých vědních oborů. Zejména milostným či zázračným mariánským obrazům a sochám je věnována bibliografie dosahující úctyhodných položek.

Fond *Madonne Coronate* byl badateli průběžně zpracováván již od 18. století, kdy vznikají první soupisy a atlasy korunovaných obrazů a soch, které jsou dále aktualizovány dalšími generacemi odborníků.

Doposud však chybělo základní kompendium, které by zhodnotilo specifika udílení papežských korunek (úřední průběh korunovace, řád, mecenát, charakteristiku, formu, typologii a ikonografii korunovaných obrazů a soch) a vliv institucionalizace korunovačního kultu a jeho využití pro posílení (kohezi) církevní a světské moci v zemích střední Evropy v širších kulturně-historických souvislostech. Vytvoření takového kompendia je hlavním cílem této práce.

Problematika korunovacích mariánských obrazů byla doposud zpracovávána, až na drobné výjimky, především odborníky oborů historie a teologie, nikoliv z pohledu oboru dějin umění. Otázkou formy, ikonografie a umělecké hodnoty korunovaných obrazů a soch se publikované práce uvedené v seznamu literatury nezabývají buď vůbec, nebo jen velmi okrajově.

¹⁰¹ BARTLOVÁ 2012.

Předkládaná disertační práce pojednává téma korunovaných obrazů a soch na základě odlišné koncepce a metodologie, ze zcela nového – ikonografického hlediska a poprvé přináší odpověď na otázku, jaký ikonografický typ a forma mariánského obrazu se staly nejčastěji korunovaným obrazem barokní střední Evropy, pojednanou v kontextu širších kulturně-historických souvislostí.

Korunovace zázračných mariánských obrazů nejsou řazeny chronologicky, jak je charakteristické pro doposud publikované soupisy a atlasy, nýbrž podle četnosti výskytu jednotlivých ikonografických typů a uměleckých forem.

Metody výzkumu

Na základě heuristického studia a podrobné analýzy primárního pramene fondu *Madonne Coronate*, uloženého v *Archivio Capitolo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně bylo zjištěno, že celosvětově vedené rukopisné záznamy o papežských korunovacích mariánských zázračných obrazů z let 1631–1931 obsahují: žádosti o schválení korunovace zasílané společně s monografií zázračného vyobrazení, následnou korespondenci, účty za korunky, relace o průběhu korunovace včetně vyobrazení korunovaných obrazů, záznamy o udělení koncese svatopetrskou kapitulou a dokumenty ozřejmující založení nadace hraběte Alessandra Sforzy, včetně pečlivého účetnictví této nadace.

Během více jak třistapadesátileté historie korunovačních obřadů bylo koncesováno svatopetrskou kapitulou celkem 1300 korunovací po celém světě.

Pro pokročilý heuristický výzkum a následnou umělecko-historickou a ikonografickou analýzu byly vybrány pouze korunovace uskutečněné na geografickém území barokní střední Evropy.

Za hranice Itálie se korunovace milostných mariánských obrazů svatopetrskou kapitulou rozšířily až po roce 1705, kdy byl korunován obraz *Panny Marie Tersattské* z Dalmácie. První korunovanou Madonou ve střední Evropě se roku 1717 stala slavná ikona byzantského původu, ikonografického typu Hodégétrie, *Matka Boží Czestochovská*. Následovalo dalších dvacet čtyři korunovací na území Polsko-litevského společenství¹⁰² a překvapivě pouze tři korunovace na území Habsburské monarchie: *Panna Maria Svatohorská* (1732), *Maria Svatokopecká* (1732) a *Panna Maria Svatotomášská* z Brna (1736).

Celkový počet korunovací uskutečněných v 18. století na území Habsburské monarchie byl však v důsledku tzv. prvního dělení Polska v roce 1772 mezi Prusko, Rakousko a Rusko, kdy Habsburská monarchie získala vojvodství Krakovské na jih od Visly, část Sandoměřska, vojvodství Ruské a části Volyňského a Podolského vojvodství, rozšířen o další tři korunovace uskutečněné v letech 1776–1777 ve Lvově, Bolszowcích a Przemysli. Korunovace *Panny Marie Laskavé* z katedrálního kostela ve Lvově (1776), *Panny Marie Neposkvrněného početí* z Przemysle (1777) a *Matky Boží Bolszowské* (1777) se tak již udály pod žezlem rakouských Habsburků.

Za velmi zajímavé považuji zjištění, že na žádném jiném území střední Evropy, sjednoceném pod žezlem rakouských Habsburků, se během 18. století již další korunovace svatopetrskou kapitulou neuskutečnila.

Celkem bylo na geografickém území střední barokní Evropy korunováno třicet milostných obrazů a soch.

¹⁰² *Matka Boží Trocká* (1718), *Matka Boží Kodeňská* (1724), *Matka Boží Sokalská* (1724), *Matka Boží Růžencová z Podkamieňa* (1727), *Matka Boží Żyrowická* (1730), *Matka Boží Růžencová z Łucku* (1749), *Panna Maria Svatomichelská z Wilna* (1751), *Matka Boží Růžencová z dominikánského kostela Božího těla ve Lvově* (1751), *Matka Boží Ležajská* (1752), *Matka Boží Lakowská* (1752), *Matka Boží Bolestná z Chelмна* (1754), *Matka Boží Bolestná z Jaroslavi* (1755), *Matka Boží Skepská* (1755), *Panna Maria Berdyczowska* (1756), *Matka Boží z kláštera karmelitánů v Bialaniczach* (1761), *Matka Boží Rzesowska* (1763), *Panna Maria Chelmská* (1766), *Matka Boží Jacková z Przemysle* (1765), *Miedniewická Pani* (1767), *Matka Boží Poczajowska* (1773), *Panna Maria Laskavá z katedrálního kostela ve Lvově* (1776), *Panna Maria Neposkvrněného početí z Przemysle* (1777), *Matka Boží Bolszowská* (1777), *Panna Maria Łatyczowska* (1778), *Matka Boží z františkánského kostela v Międzyrzecu Ostrogskim* (1779) a *Matka Boží Szydłowska* (1786).

Pokročilý heuristický výzkum fondu *Madonne Coronate* byl primárně zaměřen na jednotlivé složky výše zmíněných třiceti korunovaných Madon a dále na kritické zhodnocení počátků historie korunovací svatopetrskou kapitulou a *Nadace hraběte Sforzy*, z které byly zlaté korunky pro zázračné obrazy hrazeny.

Následoval heuristický výzkum uskutečněný v polských knihovnách a archivech (*Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II.*, v Muzeu a knihovně *Czartoryskich* a v Etnografickém muzeu v Krakově), který dále přirozeně navázal na již v minulých letech uskutečněný výzkum v českých a moravských archivech (Strahovská knihovna v Praze, Národní archiv Praha, Moravský zemský archiv v Brně, Státní oblastní archiv v Brně, Státní vědecká knihovna v Olomouci atd.), zaměřený na vzácné barokní tisky a rytiny vydané u příležitosti slavných korunovací mariánských milostných obrazů a soch uskutečněných na území bývalého Polsko-litevského společenství a v českých zemích v době baroka.

Pokročilý heuristický výzkum ve Vatikánské knihovně dále vedl k unikátní sbírce obrazů korunovaných Madon uložené v instituci *Fabbrica di San Pietro*, které byly podrobeny formální a ikonografické analýze.

Unikátní písemné i fotografické materiály získané ve Vatikánské knihovně mi umožnily v roce 2012 uspořádat v prostorách Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy výstavu: *Imago gratiosa – Korunované římské Madony*. U příležitosti konání výstavy, představující velkoformátové reprodukce rytin Pietra Leona Bombelliho z roku 1792, byla vydána stejnojmenná doprovodná odborná publikace a byly pořádány komentované prohlídky pro veřejnost.

Díličí výsledky bádání byly dále prezentovány nejen formou přednášek určených zejména studentům oboru Dějiny křesťanského umění v rámci předmětu Barokní kult mariánských obrazů a soch nově vyučovaného na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, ale také v zahraničí na

mezinárodních konferencích v Krakově a Trnavě, a na jedné domácí konferenci. Přednesené konferenční příspěvky byly ve všech třech případech přijaty k publikování.

V rámci výzkumné zahraniční cesty do Polska byly pro následný ikonografický rozbor zdokumentovány obrazy a sochy milostných Madon korunovaných svatopetrskou kapitulou, uložené v polských kláštrech a chrámech, včetně obrazu *Matky Boží Czestochowské* na Jasné Hoře.

Dále se zde podařilo navázat osobní kontakty a získat svolení ke studiu také v institucích Muzeum a knihovna Czartoryskich a Etnografické muzeum, kde byly mimo jiné pořízeny fotokopie unikátních rytin korunovaných Madon, které jsou součástí kompendia a zároveň budou představeny na výstavě: *Imago gratiosa – Korunované Madony ve střední Evropě*, jejíž realizace je plánována na září 2013.

Během třetího roku výzkumu bylo přistoupeno ke komparaci nashromážděných výsledků bádání a zpracování již publikovaných dílčích studií do kompendia, které si klade za cíl zhodnotit specifika udílení papežských korunek milostným mariánským obrazům ve střední Evropě v době baroka v širších kulturně-historických souvislostech, a to ze zcela nového pohledu dějin křesťanského umění.

Přínos výzkumu

Návrat k primárnímu prameni – fondu *Madonne Coronate* – jsem vzhledem k ověření mnoha rozporuplných údajů uváděných v současné literatuře považovala za zcela zásadní.

Podrobný tříměsíční heuristický výzkum fondu uloženého v *Archivio del Capitolo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně mi umožnil nadále publikovat pouze ověřená fakta a přinesl nové poznatky a podněty pro další výzkum.

Za velmi přínosné dále považuji nové zpracování počátku korunovací svatopetrskou kapitulou a objasnění datace korunovace *Madony della Febbre* – prvního obrazu korunovaného svatopetrskou kapitulou – u kterého byla uváděna v literatuře dokonce tři různá data.¹⁰³ Pozornost byla dále zaměřena na účetnictví *Nadace hraběte Alessandra Sforzy*, ze které byly celé jedno století hrazeny zlaté korunky pro milostné Madony.

V této souvislosti mohu například uvést nález účtu za korunky *Madony Svatotomášské z Brna*, který pravděpodobně nebyl staršímu bádání znám. Korunovační spis, často citovaný dalšími badateli, naopak uvádí informaci, že si korunky pro milostný obraz hradili sami augustiniáni. Takový zápis se však ve složce *Madony Svatotomášské* uložené v 6. svazku fondu *Madonne Coronate* ve Vatikánské knihovně nenachází.

Disertační práce dále v návaznosti na uskutečněný výzkum reaguje na klasifikaci korunovačních obřadů stanovenou Mauriciem Dejonghem v roce 1967 a po jejím kritickém zhodnocení předkládá k posouzení návrh nové klasifikace, rozčleněné dle charakteru korunovačních obřadů do pěti skupin.

Bádání ve Vatikánské knihovně nebylo zaměřeno pouze na fond *Madonne Coronate*, ale také na další vzácné rukopisy a tisky uložené v této prestižní instituci, které jsem měla možnost studovat během svého badatelského pobytu. Mou pozornost upoutaly kresby dnes již neexistující kaple chrámu sv. Petra (v pramenech nazývané jako oratoř *Matky Boží* nebo oratoř *sv. Petra*) dochované v *Descrizione della basilica antica di S. Pietro in Vaticano, Codice Barberini latino 2733*¹⁰⁴ a vytvořené autorem spisu Giacomem Grimaldim (1560–1623),¹⁰⁵ zachycující vícefigurální mozaiku, v jejímž středu je vyobrazena *Madona Oranta*.¹⁰⁶ V roce 1609 byla tato kaple zbořena a z mozaikové výzdoby se podařilo zachránit pouze fragment

¹⁰³ Otázka datace *Madonny della Febbre* je řešena v VIII. kapitole této práce.

¹⁰⁴ GRIMALDI/NIGGL 1972.

¹⁰⁵ Giacomo Grimaldi byl notářem a členem duchovenstva sv. Petra.

¹⁰⁶ Panna Maria Oranta (lat. Maria Orans) je modlitebnice vztahující své ruce k nebesům. Oranta je v křesťanském umění zobrazována již od 4. století jako stojící celá figura, případně polopostava, vždy bez Krista. Symbolizuje církev modlící se ke svému Pánu.

s centrální figurou *Madony Oranty*, který se dnes nachází v basilice sv. Marka ve Florencii.¹⁰⁷

Na základě umělecko-historické analýzy pramenů se domnívám, že by se pravděpodobně mohlo jednat o doposud badateli blíže neurčený *obraz Panny Marie z oratoria sv. Petra*,¹⁰⁸ korunovaný papežem Řehořem III. roku 732 *korunou z ryzího zlata s mnoha diamanty*,¹⁰⁹ jehož bližší popis (jméno, formu, ikonografii) prameny ani literatura neuvádějí.

Hypotézu, že by prvním korunovaným obrazem v historii mohl být fragment *Madony Oranty* z mozaikové výzdoby oratoře *Matky Boží*, vysvěcené papežem Janem VII. dne 21. března 706, nacházející se dnes ve Florencii, rovněž potvrzuje historická skutečnost, že korunovány byly Madony všech uměleckých forem a ikonografických typů, včetně mozaikových obrazů v Itálii zvláště oblíbených.¹¹⁰

Ráda bych na tomto místě podtrhla, že se jedná skutečně jen o hypotézu, kterou je třeba v budoucnu ověřením a konfrontací s více či méně pevnými fakty buď potvrdit, nebo vyvrátit. Nicméně se domnívám, že vyslovení dané hypotézy, jež považuji za základ vědecké práce, se stane pregnantním podnětem pro další badatele k rozvinutí následného odborného umělecko-historického diskursu.

Věřím proto, že předkládaná práce vytvořená zejména na základě heuristického studia unikátních pramenů uložených v *Archivio del Capitolo di san Pietro* ve Vatikánské knihovně a následné formální a ikonografické analýzy bude přínosem nejen pro dějiny umění, ale současně i pro obory teologické a historické a přispěje tak k propojení těchto vědních disciplín.

¹⁰⁷ ZANDER 2011, 24.

¹⁰⁸ Srov. ROYT 1999, 132.

¹⁰⁹ BARANOWSKI 2003, 7; WITKOWSKA 1995, 88.

¹¹⁰ Mezi nejznámější korunované římské mozaikové obrazy zcela jistě patří trůnicí Madona z Rajské zahrady v *Santa Prassede*, korunovaná roku 1655, a dále korunovace uskutečněná u příležitosti vyhlášení Dogmatu o Neposkvřněném početí Panny Marie dne 8. prosince 1854, kdy byla korunována papežem Piem IX. *Madonna Immacolata* z vícefigurální mozaiky zdobící nádherný oltář nové chórové kaple v chrámu sv. Petra.

IV. Vztah obrazu a kultu v průběhu staletí

4. 1. Byzantský ikonoklasmus a Libri Carolini

Pojem ikonoklasmus již svou řeckou skladbou slova (*klaó* znamená rozlámat, rozbít) naznačuje, že pochází z dějin východořímské, byzantské říše.¹¹¹ V širším a přeneseném smyslu pojem označuje také odhalování, demaskování a následné odstranění toho, co obecné mínění dané společnosti považuje za důležité a posvátné.¹¹² Vliv *byzantského ikonoklasmu* na konstituci středověké úcty k obrazům na Západě formulované v *Libri Carolini* se pokusím nastínit v následující kapitole.

Milena Bartlová popisuje byzantský ikonoklasmus *jako společenskou krizi, jejímž symptomem je odmítání obrazů*.¹¹³ S tímto stručným, ale zcela výstižným pojmenováním problému nelze než souhlasit. Podrobný rozbor ikonoklastického sporu lze nalézt v řadě specializovaných odborných studií¹¹⁴ a zcela jistě není předmětem této práce, proto se omezím pouze na stručný přehled dění, který však z pohledu celkového kontextu dalšího vývoje vztahu obrazu a kultu v průběhu staletí považuji za zcela zásadní.

Počátek krize byzantského obrazu lze datovat do doby vlády Lva III. Isaurijského (716–740), který se dal prohlásit za císaře a zároveň velekněze. Roku 725 nechal Lev III. odstranit obraz Krista z Chalkopratijské brány Konstantinopole a nařídil omezit uctívání ikon. Císařův edikt proti ikonám z roku 730 se setkal s odporem nejen prostého konstantinopolského lidu, ale i samotného papeže Řehoře II., který dokonce Lva III. uvrhl do klatby. Výše uvedené události odstartovaly staletý zápas mezi státní mocí a církví, obrazoborci a ikonoduly, a mezi západní a východní politikou impéria.

¹¹¹ BARTLOVÁ 20012, 287.

¹¹² BARTLOVÁ 20012, 293.

¹¹³ BARTLOVÁ 20012, 287.

¹¹⁴ LADNER 1953; BARASH 1992; AVENARIUS 1998; LANGE 2007; ROYT 1999, 2011.

K nejrozsáhlejšímu ikonoklasmu však dochází za vlády císaře Konstantina V. (741–775), kterého roku 754 podpořilo zasedání koncilu v Hierrei u Konstantinopole a to závěrem, že: *Bůh-Logos* nemůže být výtvarnými prostředky zobrazen.¹¹⁵ Mezi důvody odmítání náboženských obrazů hrály vážnou roli obavy z toho, že Hospodin se odvrátí od svého lidu pro jeho modloslužbu. Varování proroků před uctíváním nelegitimních bůžků i jeho tragické naplnění porážkou krále v následné bitvě čteme v několika starozákonních knihách. Byzantský císař tak mohl argumentovat velkými vojenskými a územními ztrátami vůči muslimům a možná i zemětřesením v roce 726 na ostrově Théra. Ikonoklasmus shora však vyvolal nečekaný odpor, jehož centrem byly kláštery.

Jedním z prvních, kdo pochopil důležitost konfliktu mezi východní a západní tradicí uctívání obrazů, byl Jan z Damašku (675–749), jehož spis *Pro sacri imaginibus orationes tres*,¹¹⁶ odpovídající požadavkům křesťanské nauky, má zcela zásadní význam pro zdůvodnění funkce obrazu:

*„Obraz znamená podobnost, vzor něčeho, co je zobrazeno...Avšak obraz se nepodobá v každém ohledu prototypu...neboť obraz je jedna věc a to, co si přeje malíř malovat, je jiná věc a mezi oběma existuje samozřejmě rozdíl...Obraz člověka ukazuje například zvláštnosti jeho těla, ale není nadán jeho duchovními vlastnostmi...Každý obraz ukazuje něco skrytého. Myslím tím, že jelikož je člověku odňata možnost bezprostředně poznat neviditelné (neboť jeho duch je překryt tělem), jelikož nemá moc poznat budoucnost a to, co se nachází odděleně od něho a daleko v prostoru, protože je v prostoru a v čase omezen, byl vymyšlen obraz, aby poukázal na cestu k poznání a odhalil to, co je skryté...“.*¹¹⁷

Změnu do dlouhodobého sporu přinesla až vláda císařovny Ireny, regentky Konstantina VI., a II. nikájský koncil konaný v roce 787, který zcela jednoznačně odsoudil ikonoklasmus a nově vymezil povahu ikon a jejich

¹¹⁵ BABIC 1997, 8.

¹¹⁶ ROYT 1999, 12.

¹¹⁷ BABIC 1997, 8.

uctívání. Dekrety koncilu, přijaté papežem Hadriánem I., byly přeloženy do latiny a zaslány roku 789 císaři Karlu Velikému. Ten zcela nesouhlasil s papežovým stanoviskem a zaujal k uctívání obrazů poměrně rezervovaný postoj, který nevedl k obecnému zákazu obrazů, ale spíše k omezení jejich uctívání. Karla Velikého podpořila také synoda biskupů ve Frankfurtu, která roku 794 odmítla *adoratio et servitus* k obrazům a své stanovisko, zřejmě ovlivněné i nerozlišením řeckých pojmů *proskynésis* (uctivé klanění) a *latreia* (úcta v plném slova smyslu) v překladu nikájských dokumentů, ve kterých je pro oba výrazy použito pouze latinské *adoratio*, podrobně rozpracovala v *Capitulare adversus synodum*. Proti východnímu způsobu uctívání obrazů nechal císař Karel Veliký sepsat svými teology spis¹¹⁸ známý jako *Libri Carolini sive Caroli Magni Capitulare de imaginibus*,¹¹⁹ který roku 794 zaslal papeži do Říma.¹²⁰

Libri Carolini se staly zásadní normou pro uctívání obrazů na Západě. Na prvním místě je zde zcela jednoznačně preferována úcta k ostatkům: „*Obrazy nejsou s relikviemi světců a vyznavačů postaveny na roveň...neboť tyto pocházejí z těla nebo jsou dotýkané tělem...a povstanou se světci na konci světa v nádheře nevidané...Obrazy ale nám připadají podle tvůrčího talentu umělce a jeho zručnosti jednou krásné, podruhé ošklivé a skládají se z nečisté látky. Ony nežily, proto ani nevstanou z mrtvých, nýbrž jak víme, budou spáleny nebo se rozpadnou a zabrání nám v klanění nebo vzývání, jež přísluší pouze Bohu*“.¹²¹

Výše uvedená pasáž měla zřejmě za následek časté spojení obrazu a ostatku, kdy přítomnost relikvie v obraze zajišťovala obrazu vyšší úroveň bytí, neboť se stával posvátným dotykem s ostatkem.¹²²

¹¹⁸ Za autora *Libri Carolini* je považován Theodulf z Orleansu, který byl velkým znalcem kultovních obrazů, zejména pak umělecké estetiky. Je znám také jako objednavatel mozaikové výzdoby konch kaple v St. Germigny-des-Prés, kde odmítl postavy a scény, které by mohly svádět k modloslužebnictví, a obdivovatel z drahých kovů nádherně vypracovaných kultovních předmětů, jako jsou relikviáře a procesní kříže.

¹¹⁹ BELTING 1990, 592–595.

¹²⁰ ROYT 1999, 12–13.

¹²¹ ROYT 1999, 13.

¹²² Příkladem obrazu spojeného s relikvií je obraz *Madony Svatotomášské* z Brna, kdy je do spony šatů Matky Boží vložena část závoje Panny Marie potřísněného krví Krista, nebo proslulé gotické desky Theodorika a jeho pomocníků v kapli sv. Kříže na Karlštejně.

Pro tuto práci je velmi důležité pojednání o zázračných obrazech, před jejichž uctíváním *Libri Carolini* varují: „*Obrazy nejsou proto k uctívání, k vzývání, protože působí domnělá znamení a zázraky...mimo to není v Písmu žádné slovo o tom, že by obrazy toto dělaly. Buď se zakládá zázrak na lži či klamu, pak je od ďábla, nebo bude způsobem Boha, nikdy však předmětem (obrazem) samým*“.¹²³

Středověká praxe však byla s tímto doporučením zcela v rozporu. Uctívání zázračným obrazů a soch, včetně jejich korunování, je doloženo již od raného středověku a bude dále pojednáno v následujících kapitolách.

Libri Carolini se také dotýkají formy obrazu: „*Musíme se ptát, jestli si většího uznání zaslouží méně či více drahocenné předměty. Když vzdáváme úctu cennějšímu předmětu, znamená to, že ctíme práci a kvalitu materiálu a ne vroucnost zbožnosti (devotio). Když uctíváme méně cenná či méně podobná zobrazení než ta, kterým se měla podobat, potom je nespravedlivé vzdávat jim větší a vroucnější úctu, když se nevyznačují ani pracností, ani materiálem, ani podobností. My se obrazům neprotivíme, pouze jejich modlářskému uctívání (adoratio), proto dovolujeme ponechat v chrámu obrazy svatých, aby nám připomínaly jejich příběhy a zkrášlovaly stěny*“,¹²⁴ a námětu obrazu, přičemž je doporučováno, aby obrazy byly doplňovány identifikačními nápisy: „*Připusťme, že se má uctívat obraz Bohorodičky, ale odkud máme vědět, že je to její obraz, když nám na něm chybí nápis*“.¹²⁵ Forma zobrazení musela dále odpovídat přípisu označujícímu ikonografický typ.

Vyobrazení zastávají podle *Libri Carolini* trojí funkci. V první řadě jsou obrazy *písmem nevzdělaných*, mají připomínat samotného Boha a světce, nemají ho ale ztělesňovat, jak tvrdili teologové Východu, a za třetí mají být ozdobou chrámů.

¹²³ ROYT 1999, 13.

¹²⁴ ROYT 1999, 14.

¹²⁵ ROYT 1999, 14.

Spor o uctívání obrazů, který se zdál definitivně rozřešený, povstal znovu za Ludvíka Pobožného (814–840). Podnětem se stal dopis byzantských obrazoboreckých císařů Michala a Theophila císaři Ludvíku Pobožnému, v němž se na něj obraceli jako na rozhodčího soudce v otázce uctívání obrazů,¹²⁶ poté co Lev V. znovu obnovil ikonoklasmus po porážce Bulharů v roce 814.¹²⁷ Císař pověřil rozhodnutím ve sporu synodu, která se konala se svolením papeže Eugenia II. roku 825. Ze zasedání synody vzešel dokument *Libellus*, který odsuzoval odmítání obrazu, ale i jeho uctívání.¹²⁸ Definitivní vítězství ikonodulie prosadila až roku 842 regentka Michala III., císařovna Theodora.¹²⁹

4.2. Tridentský koncil a úcta k obrazům

Úctou k ostatkům a svatým obrazům se zabýval také na svém XXV. zasedání tridentský koncil konaný v roce 1563. V dekretu *De Invocatione, veneratione, Reliquiis Sanctorum, sacri imaginibus*,¹³⁰ který vzešel z tohoto zasedání, je úcta k obrazům odůvodněna poukazem na hlubokou církevní tradici: „Svatý koncil nařizuje všem biskupům a ostatním, kteří na sebe berou starost a úkol poučovat, aby dle zvyklosti všeobecné a apoštolské církve, přijaté od dob prvotního křesťanského náboženství, dle jednomyslného smýšlení svatých Otců a dekretů svatých koncilů bedlivě poučovali věřící především o přímlově světců, o jejich vzývání, o úctě kterou požívají relikvie, a o řádném zacházení s obrazy...“.¹³¹

Dekret dále specifikuje vhodné způsoby úcty k obrazům. Obrazy Krista, Bohorodičky a jiných svatých se mají uchovávat především v kostelech a má jim být prokazována povinná pocta a úcta (*honor et veneratio*). Má tomu tak být ne proto, že lidé věří, že je v nich božskost či moc (*divinitas vel virtus*), pro niž je třeba je uctívat, nebo proto, že od nich máme něco žádat, či snad proto, že do obrazů má být vkládána důvěra, jak se to stávalo

¹²⁶ WERMINGHOFF 1908, 475; ROYT 1999, 14.

¹²⁷ BARTLOVÁ 2011, 293.

¹²⁸ WERMINGHOFF 1908, 480; ROYT 1999, 15.

¹²⁹ BARTLOVÁ 2011, 293.

¹³⁰ *Sacrosanctum Concilium Tridentinum*, Augustae Vindelicorum 1757, 578–581.

¹³¹ PALEOTTI 1582; ROYT 1999, 11.

u pohanů, kteří vkládali svou naději do model, ale proto, že úcta, která je jim prokazována, se vztahuje na vzory (*prototypa*), které obrazy představují (*representant*) a před nimiž smekáme nebo klekáme, klaníme se (*adoremus*) Kristu a uctíváme (*veneremus*) svaté, jejichž podobu (*similitudo*) obrazy nesou. Tak jak to bylo stanoveno dekretem koncilů, zvláště pak druhého nikajského koncilu, proti obrazoborcům.¹³² Jak vidíme, tridentský koncil již rozlišuje pojmy *adoratio* a *veneratio* oproti středověké praxi formulované v *Libri Carolini*, která zná pouze pojem *adoratio*. Svatý koncil vydal také nařízení, aby byly z chrámu odstraněny obrazy s heretickým obsahem, nebo takové, které neznalé vedou k omylům. Tridentský dekret se tak vlastně odvolává k raně křesťanské praxi uctívání obrazů a odmítá nesprávné způsoby úcty k nim. Lidová úcta a praktická zbožnost k milostným obrazům byla však s tímto dekretem v příkrém rozporu.

Pravidla vytyčená tridentským koncilem se rovněž stala základem nové religiózní ikonografie, stojící v protikladu k humanistické tradici křesťanské renesanční ikonografie.¹³³

V. Teologická interpretace titulů Panna Maria Královna Božího lidu a Přímluvkyně

Teologický význam označení Panny Marie za *Královnu* a *Přímluvkyni* Božího lidu shrnuje ve svých aktech II. vatikánský koncil (1962–1965). Již raná církev Kristova projevovala svou upřímnou víru v přímluvnou moc Panny Marie, k níž volala o pomoc a ochranu, jak dokládá velmi stará modlitba pocházející přibližně ze třetího století: „*Pod ochranu tvou se utíkáme, svatá Rodičko, prosbami našimi nepohrdej, ale vysvobod' nás ode všeho nebezpečí, ó slavná požehnaná Panno*“.¹³⁴

¹³² ROYT 1999, 11.

¹³³ Srov. ROYT 1999, 12.

¹³⁴ *Sub tuum praesidium*; II. vatikánský koncil, *Lumen gentium*, č. 66.

Koncil také udržuje starobylý církevní úkon vzývání Panny Marie titulem, který vypovídá o Mariině poslání pomocnice Božího lidu v dobách nebezpečí a těžkostí, proto je blahoslavená Panna vzývána v církvi jako *Přímluvkyně*.¹³⁵ Přímluvkyně, která se přimlouvá za lidstvo u Boha Otce skrze Syna a v Duchu svatém.

Panna Maria zároveň se zprostředkováním milosti vykoupení od Boha pro lidskou rodinu jedná jako zástupná přímluvkyně za Boží lid, když se obrací k Bohu. Maria zprostředkovává nejen Boží milosti lidstvu jako *Prostřednice*, ale zprostředkovává též prosby lidské rodiny zpět k Bohu, pokornou službou oběma.¹³⁶

Poslání Ježíšovy matky jako *Přímluvkyně* za Boží lid a *Královný* je nastíněno již ve starozákonním poslání a úřadu *Matky Královný*, který v izraelském království zastávala králova matka (hebr. *Gebirah*, doslovně „velká paní“).¹³⁷ Vzhledem k okolnosti, že izraelští králové měli obvykle více žen, byla králova matka vybrána, aby byla královnou království, díky svému jedinečnému příbuzenskému vztahu ke králi. *Gebirah* tak pomáhala králi ve vládě nad královstvím ve svém vznešeném úřadě *Matky Královný*. (2 Král 11,3; 1 Král 2,19; 1 Král 15,9–13; Jer 13,18.20).

Tento úřad ji díky úzkému příbuzenství s králem činil nejsilnější přímluvkyní za lid království u krále. Podle starozákonního chápání je přímluvce osoba, která je povolána, aby se v případě potřeby a zvláště pak u soudu přimlouvala za někoho jiného,¹³⁸ a nikdo neměl u krále větší přímluvnou moc než matka královna, která sedávala na trůnu po králově pravici (1 Král 2,19–20). Matka královna zastávala rovněž také funkci králova rádce (Př. 31,8–9).¹³⁹

¹³⁵ II. vatikánský koncil, *Lumen gentium*, č. 62.

¹³⁶ MIRAVALLE 1997, 69.

¹³⁷ VAUX 1961, 117.

¹³⁸ KITELL/FRIEDRICH 1990, 782–783.

¹³⁹ KIRWIN 1973, 310.

O uznávaném posláni matky královny jako přímlovkyně za lid království svědčí také chování krále Šalamouna ke své matce Betsabé, která se přímlovává za jednoho člena království: „*Král jí vyšel vstříc a poklonil se jí. Pak se posadil na svůj trůn. I královně matce přistavili trůn a ona se posadila po jeho pravici. Pak řekla: Mám k tobě jednu malou prosbu. Neodmítmi mě. Král jí řekl: Žádej, má matko, neodmítnu tě*“.

(1 Král 2,19–20).

Starozákonní obraz a posláni matky královny jako přímlovkyně u krále za lid království prorocky naznačuje posláni novozákonní *Matky Královny a Paní*. Je to Maria z Nazareta, která se stává *Královnou a Matkou Božího království*, jako Matka Krista, Krále všech národů.¹⁴⁰ Posláni *Ježíšovy Matky a Paní Pána pánů* se klene v celém psaném *Slově Božím*, od Geneze až po Zjevení, v úzkém spojení s Kristem a církví. Matka Boží tak zůstává prostřednictvím církve přítomna v tajemství Krista jako *Žena*, na kterou poukazuje kniha *Genesis* (3,15) na začátku dějin spásy a *Zjevení svatého Jana* (12,1) na jejich konci.¹⁴¹

Papež Pius XII. ve své encyklice věnované učení o všeobecném království Panny Marie uvádí: „...*první kdo zvěstoval nebeským hlasem Mariin královský úřad, byl sám archanděl Gabriel*“.¹⁴² Byl to sám posel Boží, který mladičké Panně z Davidova rodu zvěstoval, že počne dítě, které dostane Davidův trůn, a že království tohoto krále bude trvat navěky (Lk 1,32–33).

Matce Královně a Přímlovkyni u Krista, Nového Krále, se dostává opětého uznání u Mariiny sestřenice Alžběty: „*Jak to, že ke mně přichází matka mého Pána?*“ (Lk 1,43). Titul *Matka mého Pána* se v dvorním jazyku starého Izraele vztahoval na matku vládnoucího krále, který byl osloven jako *můj Pán*.¹⁴³ Alžběta, dcera Abraháмова, mluví o Mariině novém úřadu *Královny a Přímlovkyně z vnuknutí a moci Ducha svatého* (Lk 1,41–1,42).

¹⁴⁰ MIRAVALLE 1997, 70–71.

¹⁴¹ Jan Pavel II., *Redemptoris Mater*, č. 24.

¹⁴² PIUS XII. 1954 (AAS 46), 633.

¹⁴³ AHERM 1961, 28.

Královna Matka Pána projevuje svou úlohu *Přímluvkyně u Krále* za lid na svatbě v Káně: „*Když se nedostávalo vína, řekla Ježíšovi jeho matka: Nemají víno. Ježíš jí řekl: Co pro mne a pro tebe ženo? Ještě nepřišla má hodina? Jeho matka řekla jeho služebníkům: Udělejte cokoli vám nařídí*“ (Jan 2, 1–5). Maria je opět ve své účasti na vykupitelském poslání Syna zmiňována jako *Žena* a jako *Přímluvkyně* uspěje, když od svého Syna – *Krále* získá pro svatebčany víno (Jan 2, 8–11).

Zjevení Panny Marie jako *Královn*y a *Přímluvkyně* Božího lidu je završeno v poslední knize psaného Slova Božího biblickým korunováním: „*A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou z dvanácti hvězd kolem hlavy*“ (Zj 12, 1). Matka Boží je jako *Královna* korunována *dvanácti hvězdami*, které symbolizují jak dvanáct kmenů Izraele, tak i dvanáct apoštolů nového království.

Maria je jediná *Žena*, která zrodí *Krista Krále*, který bude *železnou berlou pást všechny národy* (Zj 12, 5). Ona je ženou naznačenou v Genezi, která bude ve svém poslání spolu se Synem Spasitelem vést válku proti drakohadovi (Gn 3,15; Zj 12, 3–7).

Na konci svého pozemského života a po následném slavném *Nanebevzetí* je síónská Dcera v Božím království korunována za královnu vlivem své účasti na získání království spolu s vykupitelským Spasitelem pod křížem (Jan 19,26). II. vatikánský koncil vyhlásil: „*Když konečně Neposkvrněná Panna, která byla uchráněna od jakékoliv poskvrny dědičné viny, dokončila svůj pozemský život, byla s tělem i s duší vzata do nebeské slávy a vyvýšena Pánem jako královna všeho tvorstva, aby se dokonaleji připodobnila svému Synu, Pánu pánů a vítězi nad hříchem a smrtí*.¹⁴⁴ Jako je Kristus právem *Král a Pán všech národů*, Maria, *Matka Krále* a *Spoluvykupitelka*, se stává *Matkou Královnou, Gebirah, a Paní všech národů*.¹⁴⁵

¹⁴⁴ II. vatikánský koncil, Lumen gentium čl. 59.

¹⁴⁵ MIRAVALLE 1997, 72–74.

VI. Vývoj ikonografie zobrazování Panny Marie jako Královny nebes

Zvyk zpodobňovat Pannu Marii jako *Královnu nebes a země*, sedící na trůnu, obklopenou anděly a ozdobenou královskými insigniemi, převládl od Efezského koncilu konaného v roce 431, kdy byla Panna Maria prohlášena za Bohorodičku (*Theotokos*).

Na památku vyhlášení čestného titulu *Theotokos* nechal papež Sixtus III. (430–440) vyzdobit vítězný oblouk basiliky Santa Maria Maggiore mariánskými mozaikami ze života Panny Marie. Na ikonograficky velmi zajímavém výjevu „*Zvěstování*“ je vyobrazena trůnicí Panna Maria po vzoru byzantských princezen a panovnic – oděná do drahocenného šatu, ozdobená šperky a korunkou. Kolem „trůnu“ jsou shromážděni andělé, kteří sledují, jak Panna Maria spřádá nit na rudý purpur v okamžiku, kdy se z nebe snáší Archanděl Gabriel. Jedná se pravděpodobně o nejstarší dochované vyobrazení Marie z Nazareta jako budoucí *Královny*.

V kostele *Santa Maria in Trastevere* je uchovávána slavná římská ikona „*Madonna della Clemenza*“¹⁴⁶ datovaná do 6. – 8. století. Nezvykle velká ikona (164 x 116 cm) zobrazuje Bohorodičku s dítětem na klíně jako *Královnu* s korunou zdobenou perlami a drahými kameny,¹⁴⁷ sedící na trůně, po jehož stranách stojí dva andělé.¹⁴⁸ Směsice strnulosti a neklidu, slavnostních odstínů purpurového oděvu Bohorodičky a živých barev na drapériích andělů, stejně jako protiklad mezi strnulou tváří *Královny nebes* a výraznými rysy tváře rozevlátých andělů, jsou vlastnostmi předznamenávajícími nový styl, který se rozvinul teprve v pozdějším západoevropském malířství. Obraz je rámován nápisem *per se facta est* (vznikl sám sebou),¹⁴⁹ svědčícím o nadpřirozeném zásahu, díky němuž obraz vznikl. Legendy o obrazech, které nebyly vytvořeny lidskou rukou

¹⁴⁶ Madona Slitování (slitující se).

¹⁴⁷ *Madonna della Clemenza* je vyobrazena ve stylu nejstarších konstantinopolských ikon, pro které je charakteristická byzantská císařská ikonografie a antické pojetí lidské postavy. Tomu rovněž odpovídá císařská koruna Madony, která je téměř identická s korunou zdobící císařovnu Theodóru na mozaice chrámu *San Vitale* v Ravenně, datované kolem roku 540.

¹⁴⁸ Obraz *Madonny della Clemenza* byl korunován zlatou korunkou svatopetrskou kapitulou dne 2. listopadu 1659.

¹⁴⁹ WOLF 2005, 23.

(*acheiropoietos*), vznikaly u portrétních obrazů z potřeby doložit záruku jejich pravosti, spočívající ve skutečné přítomnosti zobrazovaného.¹⁵⁰

O dataci ikony se vedou dlouhodobé spory spojené s identifikací donátora – papeže vyobrazeného u nohou Madony. Slavný archeolog Carlo Cecchelli¹⁵¹ datuje ikonu do 6. století s odůvodněním, že papežem je buď Jan III. (561–574) nebo Benedikt I. (575–579). Ruský historik umění, jeden z nejuznávanějších odborníků dvacátého století na ruské a byzantské ikony, Nikodim Pavlovič Kondakov¹⁵² a později i profesor Carlo Bertelli z Itálie¹⁵³ se domnívají, že vyobrazeným donátorem je papež Jan VII. (705–707), a posouvají tak dataci až na počátek 8. století. Kolem roku 700 nejnoveji datuje monumentální ikonu ze *S. Maria in Trastevere* Milena Bartlová, která zároveň považuje *Madonnu della Clemenza* za nejstarší doklad alegorického ztotožnění Panny Marie s církví.¹⁵⁴

V gotickém sochařství se pak stává téma *Korunování Panny Marie* častým ikonografickým programem portálů a tympanonů, a to zejména francouzských katedrál. Obvykle je zde také zobrazen Vykupitel, jak vkládá Panně Marii korunu na hlavu (katedrála v Laonu, 1195–1205, Chartres severní transept, střední portál, kolem 1205). Na tympanonu západního portálu katedrály v Selins (kolem 1170) je již korunovace Panny Marie dokončena, Matka Boží je přijata v nebi a sedí na trůně na stejné úrovni s Kristem, což lze považovat za ikonografickou novinku odpovídající stále intenzivnějšímu dobovému mariánskému kultu.

Zcela nové ikonografické uspořádání *Korunovace Panny Marie* se nachází v Paříži na severozápadním portálu Notre-Dame (kolem 1210). Ikonografii tympanonu musíme číst od dolní nejšířší části směrem nahoru. Nad sochou korunované Matky Boží stojící na prostředním pilíři portálu se v dolním pásu objevuje stánek s Archou úmluvy, vlevo i vpravo sedí kněží,

¹⁵⁰ Srov. BARTLOVA 2011, 190.

¹⁵¹ CECHELLI 1956, 22.

¹⁵² KONDAKOV 1914, 1. sv., 301–305.

¹⁵³ BERTELLI 1961b; BERTELLI 1990.

¹⁵⁴ BARTLOVA 2011, 190–191.

patriarchové a králové. Archa úmluvy je považována za starozákonní předzvěst tělesného nanebevzetí Panny Marie, které začíná povznesením jejího mrtvého těla, zobrazeným ve středním pásu, a vrcholí korunovací na nebesích. Panna Maria sedící na trůnu vedle svého Syna je zde pravděpodobně prvně korunována andělem.

Ikonografický motiv *Korunování Matky Boží anděly* nacházíme také v Čechách. Ve svatojiřské basilice na Pražském hradě se zachoval pravoúhlý na výšku komponovaný reliéf (1228–30) trůnicí Madony s dítětem, korunované a okuřované anděly na oblacích, u jejichž nohou klečí zakladatelka a první abatyše ženského benediktinského kláštera Marie, přemyslovská kněžna Mlada, a vpravo pak abatyše Berta, která obnovila klášter po požáru v roce 1142 a byla proto nazývána jeho druhou zakladatelkou. Trůnicí Madonu korunovanou dvěma anděly najdeme také na tympanonu gotického portálu kaple hradu Zvíkov (kolem 1230).

Ve 12. a 13. století se námět *Nebeské korunovace Panny Marie* přenáší z průčelí chrámů také do jejich interiérů, kde v podobě nádherných, barvami hýřících mozaik zdobí triumfální oblouky a apsidy slavných mariánských římských kostelů (*Santa Maria Trastevere*, 2. pol. 12. stol., *Santa Maria Maggiore*, kolem 1295).

VII. Vznik a historie korunovačního kultu mariánských zázračných obrazů

7.1. Koruna a trůn

Královské insignie, koruna a trůn, darované mariánskému milostnému obrazu *k větší cti a slávě*, symbolizují pozemský vrchol úcty a zbožnosti. Teologický základ tohoto liturgického obřadu, jak již bylo uvedeno, vychází z Mariiny nebeské korunovace, která následuje po jejím nanebevzetí, kdy Panna Maria *stanula jako Královna nebes i země po pravici Synově – jako*

*žena sluncem oděná – na hlavě její koruna z dvanácti hvězd (Zjevení sv. Jana 12,1).*¹⁵⁵

Korunovačním obřadem církev vyznává, že blahoslavená Panna Maria je právem považována za Královnu a jako taková vzývána: „*Blahoslavená Panna, královský palác, v kterém si Král světa oblékl lidské tělo, je od církve, která byla poučena Duchem Svatým, pozdravována jako Paní a Královna. Na projev této úcty, se mezi jinými prosadil zvyk korunovat slavné Bohorodičky, které jsou hojně uctívány, královskou korunou...*“¹⁵⁶

7. 2. Charakter korunovačních obřadů

Předchozí kapitola byla věnována ikonografii nebeské korunovace. Obdobně jako *na nebi, tak i na zemi* byla Panna Maria již od středověku korunována napodobeninami korun světských panovníků a její korunovaný obraz byl usazován na královský trůn, oltář, zhotovený většinou k této slavnostní příležitosti *k větší cti a slávě*. Vždy se jednalo o skvostná umělecká díla zlatníků a stříbrníků, o jejichž podobě, pokud se nezachovala do dnešních časů, se dovídáme z četných rukopisů, tisků a rytin speciálně vydaných u příležitosti korunovace.¹⁵⁷

Charakter korunovací se v průběhu staletí postupně vyvíjel od soukromé zbožnosti, přes diecézní korunovace až po institucionalizaci korunovačního kultu, ke které dochází v době baroka, kdy byla správou korunovací pověřena kapitula sv. Petra v Římě, která zlaté korunky přiznávala a udílela.

7.2.1. Korunovace jako výraz privátní zbožnosti ve středověku

První historicky doložená korunovace se zde odehrála již v 8. století, kdy papež Řehoř III. (731–742) korunoval roku 732 *obraz Panny Marie v oratoriu sv. Petra*¹⁵⁸ korunou z ryzího zlata s mnoha diamanty.¹⁵⁹

¹⁵⁵ ROYT 1999, 132.

¹⁵⁶ *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis* 1981. Novým korunovačním řádem a dekretem se podrobně zabývá VRABELOVÁ 2010, 118–124.

¹⁵⁷ VRABELOVÁ 2010, 17.

¹⁵⁸ Srov. ROYT 1999, 132.

Prameny ani současná literatura však neuvádějí jméno, formu, ikonografii či jiné bližší označení této korunované Madony. Během badatelského pobytu ve Vatikánské knihovně jsem měla příležitost analyzovat kresby Giacoma Grimaldiho, představující freskovou výzdobu dnes již neexistující kaple Svatopetrského chrámu (v pramenech nazývanou jako oratoř *Matky Boží* nebo oratoř *sv. Petra*), dochované v *Descrizione della basilica antica di S. Pietro in Vaticano. Codice Barberini latino 2733*.¹⁶⁰

V roce 1609 byla tato kaple zbořena a z mozaikové výzdoby se podařilo zachránit pouze fragment s centrální figurou *Madony Oranty*, který se dnes nachází v basilice sv. Marka ve Florencii.¹⁶¹

Na základě umělecko-historické analýzy pramenů se domnívám, že by se pravděpodobně mohlo jednat o doposud badateli blíže neurčený *obraz Panny Marie z oratoria sv. Petra*¹⁶² korunovaný papežem Řehořem III. roku 732 *korunou z ryzího zlata s mnoha diamanty*.¹⁶³

Hypotézu, že by prvním korunovaným obrazem v historii mohl být fragment *Madony Oranty* z mozaikové výzdoby oratoře *Matky Boží*, vysvěcené papežem Janem VII. dne 21. března 706, nacházející se dnes ve Florencii, rovněž potvrzuje historická skutečnost, že korunovány byly Madony všech uměleckých forem a ikonografických typů, včetně mozaikových obrazů v Itálii zvláště oblíbených.¹⁶⁴

¹⁵⁹ BARANOWSKI 2003, 7; WITKOWSKA 1995, 88.

¹⁶⁰ GRIMALDI/NIGGL 1972.

¹⁶¹ ZANDER 2011, 24.

¹⁶² Srov. ROYT 1999, 132.

¹⁶³ BARANOWSKI 2003, 7; WITKOWSKA 1995, 88.

¹⁶⁴ Mezi nejznámější korunované římské mozaikové obrazy zcela jistě patří trůnicí Madona z Rajské zahrady v *Santa Prassede*, korunovaná roku 1655, a dále korunovace uskutečněná u příležitosti vyhlášení Dogmatu o Neposkvrněném početí Panny Marie dne 8. prosince 1854, kdy byla korunována papežem Piem IX. *Madonna Immacolata* z vícefigurální mozaiky zdobící nádherný oltář nové chórové kaple v chrámu sv. Petra.

Je tedy možné, že obraz první korunované Madony není ztracen, jak je často uváděno v literatuře,¹⁶⁵ ale je jím právě onen fragment mozaiky *Madony Oranty* uložený dnes ve Florencii.¹⁶⁶

Další „papežská“ korunovace se udála roku 843, kdy papež Řehoř IV. (827–844) věnoval krásné stříbrné koruny obrazu Panny Marie, uctívanému v kostele sv. Kalista a Kornélia v Římě, *aby Panna Maria vyprosila odpuštění hříchu lidem, a sjednala jim milost u Boha.*¹⁶⁷

7.2.2. Rozvoj korunovačních obřadů v pozdním středověku a v renesanci

K rozvoji korunovačních obřadů mariánských obrazů a soch dochází již ve 14. a 15. století, kdy vzniká tradice přenášet nejprve koruny v procesí a teprve pak následuje vlastní akt korunovace. Na závěr procesí byl korunován např. obraz *Zlaté Madony* z benediktinského opatství v Essenu¹⁶⁸ a *Panna Maria Czestochovská.*¹⁶⁹ Korunkami nesenými obyvateli Recanati do Loretánského domku během morové epidemie v roce 1500 byla také papežem Juliem II. korunována soška *Panny Marie Loretánské.*¹⁷⁰

*„Avšak zvyk korunovat obrazy blahoslavené Panny Marie se rozšířil u zbožných křesťanů v západní církvi, nejvíce na začátku 16. století. Římští papežové nejenom, že tomuto způsobu lidové zbožnosti přáli, ale často také zvláště proslulé obrazy Bohorodičky korunovali osobně, nebo prostřednictvím svých zástupců“.*¹⁷¹

Velkými propagátory mariánských korunovací v potridentské éře se stali kapucíni Fra Girolamo Paolucci di Calbolli de Forli (1552–1620), zvaný *Apoštol Madony*, a F. Fedele da S. Germano, tvůrce první korunovační

¹⁶⁵ BARANOWSKI 2003, 7; WITKOWSKA 1995, 88; DEJONGHE 1967.

¹⁶⁶ Srov. BLASONE 2008, 5.

¹⁶⁷ ROYT 1999, 132.

¹⁶⁸ BARANOWSKI 2003, 7.

¹⁶⁹ BARANOWSKI 2003, 7.

¹⁷⁰ BARANOWSKI 2003, 7.

¹⁷¹ *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*, 1981, 7.

ceremonie.¹⁷² Papež Klement VIII. (1592–1605) ozdobil drahocennou korunou jeden z nejstarších mariánských obrazů v Římě, byzantskou ikonu v basilice Santa Maria Maggiore, nazývanou *Salus Populi Romani*.¹⁷³

Kult korunování mariánských obrazů si ale prozatím stále zachovával charakter privátní zbožnosti či „*diecézních korunovací*“.

7.2.3. Korunovace schválené svatopetrskou kapitulou a nadace

Alessandra Sforzy

O založení tradice korunování milostných mariánských obrazů svatopetrskou kapitulou se v 17. století zasloužil italský šlechtic hrabě Alessandro Sforza Pallavicini z Piacenzy, který požádal kanovníky svatopetrské kapituly: „*aby se správy korunovací ujali a ve věci rozhodovali*“.¹⁷⁴

Prvním mariánským zázračným obrazem Panny Marie s dítětem, který byl na návrh donátora hraběte Alessandra Sforzy Pallaviciniho korunován svatopetrskou kapitulou zlatou korunou, byla dne 27. srpna 1631 *Madonna della Febbre* ze sakristie basiliky sv. Petra v Římě.¹⁷⁵

S cílem zajistit pokračování této zbožné tradice i po své smrti odkázal hrabě svatopetrské kapitule dne 3. července 1636¹⁷⁶ velkorysý finanční obnos, ze kterého byly hrazeny zlaté korunky nejprve pro slavné zázračné mariánské obrazy v Římě a později i v celém světě.¹⁷⁷

Čerpání finančních prostředků určených pro korunování milostných obrazů a soch bylo podmíněno poslední vůlí hraběte: „*Každý rok, díky roční rentě,*

¹⁷² ALATRI 1933, 159–166.

¹⁷³ Korunka byla odcizena Napoleonem v roce 1800. Obraz byl poté rekorunován 15. 8. 1838 papežem Řehořem XVI. a 1. 11. 1954 papežem Piem XII. Dva sety korunek (pro Madonu a dítě) darované papeži se dnes nacházejí v Museu basiliky Santa Maria Maggiore.

¹⁷⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 5 (II); fol. 7 (IV); fol. 15–16 (XII–XV).

¹⁷⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 72 (LXIX).

¹⁷⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 48 (XLV); ALATRI 1933, 166–169; DEBELLINI 1863, (BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 1; SINDONE 1756 (BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 27, fol. 6).

¹⁷⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 48 (XLV).

*nechá kapitula vyhotovit dvě až tři zlaté koruny, které bude věnovat dvěma až třem zázračným vyobrazením Panny Marie, která zlatou korunu ještě nemají a která se nacházejí v Římě. Teprve až budou korunovány všechny římské zázračné obrazy Panny Marie, bude kapitula korunovat také dva až tři zázračné obrazy ročně mimo město a jinde ve světě. Pokud kapitula bude chtít věnovat zlatou korunu Madoně de Lorette a Panně Marii z florentského Zvěstování, je jí povoleno utratit celoroční příspěvek na tuto jednu korunu zdobenou drahými kameny a nabídnout tuto korunu dokonce i v případě, že dva výše jmenované obrazy již mají zlaté koruny. Stejná pravomoc je schválena kapitule také pro ostatní obrazy, které mají obdobné renomé a slávu jako Madona de Lorette a Panna Maria z florentského Zvěstování”.*¹⁷⁸

Odkaz hraběte Sforzy byl doplněn dalším listem zaslaným svatopetrské kapitule dne 7. července 1636,¹⁷⁹ ve kterém hrabě uvádí: „*Výnos z odkázaných příjmů 71 Monti,¹⁸⁰ které mám v Římě, musí být používán výhradně na výrobu zlatých korunek pro různé nejsvětější obrazy Panny Marie pod podmínkou, že vždy budou zdobit hlavu Královny nebes*”.¹⁸¹

Následně byla založena *Nadace hraběte Sforzy*, ze které byly financovány zlaté korunky pro zázračné mariánské obrazy a jejíž správou, v souladu s odkazem, pověřil papež Urban VIII. kanovníky svatopetrské kapituly. Ze studia pečlivě vedeného účetnictví nadace, uloženého ve Vatikánské knihovně, vyplývá, že z odkazu hraběte Sforzy byly hrazeny zlaté korunky pro milostné obrazy nejen v Itálii, ale i v dalších zemích, a to po dlouhou dobu jednoho století.¹⁸²

Svatopetrská kapitula stanovila pro korunovace jasně formulované podmínky. Nerozhoduje, zda korunou má být ozdoben obraz nebo socha ani z jakého je materiálu. Nezáleží ani na umělecké ceně obrazu nebo sochy. Milostný obraz vyznamenaný vatikánskou korunkou nesmí již po

¹⁷⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 48 (XLV).

¹⁷⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 46 (XLIII).

¹⁸⁰ Jedná se o typ peněžního ústavu.

¹⁸¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1, fol. 46 (XLIII).

¹⁸² BAV, ACSP *Madonne Coronate*.

korunovaci nosit jinou korunku, než tu kterou obdržel z Říma. Kdyby se korunka ztratila nebo byla odcizena, musí se vyžádat u vatikánské kapituly nová a obraz může být rekorunován. Předpokladem pro schválení žádosti o korunovaci byl věhlas obrazu (*clara imago*), který věřící uctívali jako zázračný (*gratiis refulgens*). Zázraky musely být prokazatelné přísežnými výpověďmi hodnověrných svědků vzácných rodem, vysokým úřadem a bezúhonností života. Předpokladem korunovace bylo také stáří úcty (*antiquitas originis et artis*) a rozšíření kultu v co největším okruhu uctivatelů (*cultus eximius et antiquus*), kteří do poutního místa museli přicházet pravidelně a z veliké dálky (*concursum populi longinquo et perigrinationes continuae*).¹⁸³

Žádost podávala do Říma obvykle arcibiskupská konzistoř či sám arcibiskup zpravidla rok před plánovanou korunovací.¹⁸⁴ Museli především svědecky doložit autenticitu předkládaných zázraků a starobylost a rozšíření úcty, což se dělo prostřednictvím sepsání historie zázračného vyobrazení či příležitostné monografie vydané tiskem. Papež Urban VIII. pověřil kanovníky kapituly u sv. Petra, aby rozhodovali v záležitostech týkajících se korunovace obrazů a aby milostným obrazům přesvaté Královny nebeské zlaté korunky přiznávali a udíleli.

Výsadou papeže a jeho následovníků bylo podepisovat tzv. *korunovační dekret* milostného obrazu, vydaný pouze na základě úředního schválení svatopetrskou kapitulou a jmenování korunovatele. V Itálii byl korunovací pověřen obvykle člen kapituly sv. Petra, mimo Itálii legát či diecézní biskup. Při příležitosti korunovace vydával papež také zvláštní breve, v němž byly pro slavnostní dny uvedeny plnomocné odpustky.

Nadace hraběte Sforzy vydala také první korunovační řád „*Ordo servandus in tradendis Coronis Aureis quae donantur á Capitulo Sancti Petri ex*

¹⁸³ CENTESE 1933, 170–175; ROYT 1999, 132–133, VRABELOVÁ 2012a, 7.

¹⁸⁴ Srov. ROYT 1999, 132.

Legato D.ni Comitis Alexandri Sfortiae ad coronandas Imagines miraculosas Deiparae Virginis“.¹⁸⁵

Korunování milostného obrazu se stalo novým liturgickým obřadem, který se zahajoval rituální očištěním obrazu svččenou vodou. Následovalo pomazání křížmem (podle tridentské liturgie) a vlastní korunovace, při níž první korunu obdrželo Jezulátko a následně Panna Maria (což odpovídá teologickému výkladu mariánského obrazu, který vždy poukazuje v první řadě ke Kristu). Obraz byl dále okuřován kadidlem a intronizován na mariánském „trůně“ speciálně k tomu zřízeném, čímž je většinou myšlen nádherně vyzdobený oltář.¹⁸⁶

První obřad se dle těchto předpisů konal dne 31. srpna 1637 a této cti a privilegia se dostalo Madoně ze slavného Michelangelova sousoší *Piety* z basiliky sv. Petra v Římě.¹⁸⁷

7. 3. Fond Madonne Coronate

Přesné záznamy o papežských korunovacích mariánských zázračných obrazů z let 1631–1931 obsahující žádosti, korespondenci, monografie, relace o průběhu korunovací včetně vyobrazení korunovaných obrazů, záznamy o udělení koncese svatopetrskou kapitulou a dokumenty ozřejmující založení nadace hraběte Sforzy, včetně pečlivého účetnictví této nadace, jsou vedeny v rukopisech dnes obsahujících celkem 36 svazků fondu *Madonne Coronate* uložených v *Archivio del Capitolo di san Pietro* ve Vatikánské knihovně.

Dokumenty z let 1932–1981 jsou uloženy v *Archivio Capitolarem*, fond *Madonne Incoronate*. Souhrnně tyto fondy představují třístapadesátiletou

¹⁸⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1. fol. 107–108 (CIV–CV) a fol. 109–112 (CVI–CIX) s vloženým tiskem korunovačního řádu: *Ordo servandus in tradendis Coronis Aureis quae donantur á Capitulo Sancti Petri ex Legato D.ni Comitis Alexandri Sfortiae ad coronandas Imagines miraculosas Deiparae Virginis*.

¹⁸⁶ Srov. ROYT 1999, 133.

¹⁸⁷ SINDONE 1756, fol. 13; BOMBELLI 1792, sv. 1., 4; DEJONGHE 1967, 59; VRABELOVÁ 2012a, 8.

historii a vývoj korunovačních obřadů mezi lety 1631–1981, během kterých bylo svatopetrskou kapitulou koncesováno celkem 1300 korunovacích po celém světě.

Fond *Madonne Coronate* byl uspořádán roku 1863 Enricem Debellinim, archivářem Vatikánské basiliky (beneficiario e sotto archivista della Basilica Vaticana), který sesbíral a chronologicky seřadil veškeré záznamy o korunovacích milostných obrazů do šestnácti svazků.¹⁸⁸ V prvním svazku, obsahujícím záznamy z let 1634–1648, je vložena rukopisná předmluva archiváře svatopetrské basiliky ze dne 6. března 1863¹⁸⁹ objasňující povahu shromážděných dokumentů:

*„...Pro získání koruny pro obraz nebo sochu Blahoslavené Panny Marie bylo nutné k žádosti zasílané kapitule přiložit také dokumenty ozřejmující starobylost úcty a zázraky. Po obdržení zaslaných písemností následuje řízení o schválení korunovace. Po korunovaci byla povinnost nosit korunu (diadém) na ctěné hlavě”.*¹⁹⁰

Rukopisné knihy fondu *Madonne Coronate* obsahující žádosti o korunovace včetně požadovaných dokladů o starobylosti úcty a zázracích jsou v jednotlivých knihách řazeny chronologicky dle data sepsání žádosti. Žádost je zpravidla podepsána arcibiskupem či biskupem diecéze, notářem a dalšími členy kléru, obvykle zastoupeného ctihodnými bratry řádu, který měl obraz či sochu v majetku. Na zadní straně většiny žádostí najdeme přípis s datem udělení koncese svatopetrskou kapitulou, případně záznam o jejím zamítnutí. V kladném případě je obvykle také připisováno datum vystavení korunovačního dekretu.

¹⁸⁸ Dnes fond *Madonne Coronate* obsahuje celkem 36 svazků.

¹⁸⁹ DEBELLINI 1863, sv. 1. fol. 1.

¹⁹⁰ „Ad ottenere le corone era necessario che coloro i quali le imploravano dal Capitolo per le immagini o statue di Maria SS.ma, ne dovessero presentare la domanda e provare, con documenti, l'antichità, le venerazione e i miracoli, e dopo averle ottenute spedire al medesimo gli atti della seguita coronazione e dell'obbligo assunto di conservare sul venerato capo l'aureo diadema. I documenti poi venivano depositati nell'Archivio capitulare non solo a perpetua memoria del fatto, ma eziandio a compravare che il Rev.mo Capitolo nel donare le corone erasi attenuto scrupolosamente alla pia disposizione del testatore“.

Všech 36 svazků je označeno jednotným titulem:

Madonne Coronate
ossia
Raccolta di documenti relativi alle corone di oro
donate dal Rmo Capitolo Vaticano
secondo la pia intenzione del Conte Alessandro Sforza di Piacenza
alle Immagini o Statue di Maria SSma e Suo Divin Figlio
*piu celebri per antichita culto e miracoli,*¹⁹¹

doplňným vždy údajem o časovém rozmezí obsaženém v konkrétním svazku.

První svazek (1631–1648) dále obsahuje celou řadu dopisů Alessandra Sforzy, ve kterých hrabě píše kanovníkům svatopetrské kapituly o svém zbožném úmyslu korunovat slavné zázračné obrazy Matky Boží zlatou korunou. Mezi listinami se nacházejí jednotlivé žádosti o první korunovace římských Madon, jako například žádost o korunovaci *Madonny della Febbre* (1631), *Madonny dei Monti* (1632), obrazu spojovaného s vítězstvím katolicismu na Bílé hoře roku 1621 nazývaném v Římě *Madonna della Vittoria* (1633), *Madonny del Popolo* (1634), *Madonny del Araceli* (1636), Michelangelovy *Piety* (*Madonna della Pieta*, 1637) a dalších.

Vedle testamentu ze dne 3. července 1636,¹⁹² ve kterém hrabě odkázal svatopetrské kapitule finanční prostředky na úhradu zlatých korunek pro zázračné obrazy včetně již zmiňovaných podmínek, zde najdeme také dopis ze dne 8. září 1637,¹⁹³ v němž jsou kanovníci nabádáni, aby korunky, které

¹⁹¹ *Madonne Coronate* je sbírka dokumentů o zlatých korunách darovaných svatopetrskou kapitulou, dle zbožného úmyslu hraběte Alessandra Sforzy z Piacenzy, nejslavnějším obrazům nebo sochám Panny Marie a jejího Božského Syna, hojně uctívaným pro starobylost kultu a zázraky.

¹⁹² BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 1, fol. 48 (XLV); SINDONE 1756, sv. 27. fol. 6; DEBELLINI 1863, sv. 1. fol. 1; ALATRI 1933, 166–169.

fol. 1; SINDONE 1756, sv. 27. fol. 6.

¹⁹³ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 1, fol. 46 (XLIII).

byly pořízeny z jeho odkazu, *stále zdobily hlavy svatých obrazů, pro které byly zhotoveny, a byly chráněny před odcizením.*¹⁹⁴

První kniha dále obsahuje korunovační řád „*Ordo servandus in tradendis Coronis Aureis quae donantur á Capitulo Sancti Petri ex Legato D.ni Comitis Alexandri Sfortiae ad coronandas Imagines miraculosas Deiparae Virginis*“,¹⁹⁵ podmínky svatopetrské kapituly pro udělení zlaté korunky zázračnému obrazu,¹⁹⁶ účty za jednotlivé korunky a soupis korunovací uskutečněných od roku 1631 do roku 1643, včetně vyčíslených nákladů za korunky.¹⁹⁷

Z počátku jednotlivé svazky fondu *Madonne Coronate* obsahují v průměru dvacet let historie korunovačních obřadů (1648–1667, 1668–1689, 1689–1714). Vzhledem k tomu, že se počet ročních korunovací uskutečněných během 18. století zvýšil a zasílané žádosti přibíraly zejména díky příležitostným monografiím vydávaným tiskem na objemu, zahrnují další svazky již kratší, přibližně desetileté období.

¹⁹⁴ „*Venerabilissimo Capitolo del' III, mi e Rev.mi Canonici Signori di S. Pietro di Roma, Signori miei veneratissimi. Nostra Signora ha mostrato la sua pieta in accettare Corona da un sì gran peccatore, come sono io, e pero a me non si deve lodi, ma preghiere a che Nostra Signora interceda per me dal Suo Santissimo Figlio il perdono di tanti gravi peccati de me commesi. La mia determinanta volonta e che sempre le Corone stiano su la testa a quelle sante immagini, a quali saranno applicate. Né m'importta che siano fatte piu riguardevoli e vederle di rado, perché il mio fine è. Che ne sia continuamente servita Nostra Signora, con che stiano continuamente in capo alle sue Santissime Immagini. Signori, noc questa conditione particolare l'ho data e questo so mi si osserera da voi Signori Illustrissimi. E noc questa conditione senzalcuna contraddittione le SS.VV. Illustrissime le haveranno d'applicare di mano in mano a quelle Santissime Immagini, a quali dopo la mia morte giudicheranno doverle applicare, nel che ho usato particolare diligenza. Né puo stare la Corona in alcun luogo più perita che in testa di Nostra Signora quale s'ha d'havere per fine, e non l Corona, e VV.SS. sappino che nesuna Corona che Nostra Signora m'habbi fatta gratia, che le sia posta in testa sin' hora è stata rubata da Aleno. Così spero che Nostra Signora seguirà di favorite noc la sua protetice. Et in particolare VV.SS. Illustrissime sanno che sono tanti anchi che fu posta in testa la Corona a Nostra Signora della Febbre che pure è in S. Pietro e Nostra Signora l'ha difesa, che non è mai stata rubata. E per racconte un caso a VV.SS. Illustrissime: vi era un' Immagine di Nostra Signora, a quale s'era applicata una Corona d'oro, la quale aveva intorno alla sua Immagine altre devozioni d'argento, e le fu rubata ogni cosa fuori che la Corona che le lasciorono in testa, noc tutto che la Santissima Immagine fosse molto bassa a facile ad essere rubata la Corona ancora. Nostra Signora prosperit le SS. VV. Illustrissime el bacio le mani. Parma 8. Settembre 1637, servo umilissimo Alessandro Sforza“.*

¹⁹⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1. fol. 107–108 (CIV–CV) a fol. 109–112 (CVI–CIX) s vloženým tiskem korunovačního řádu.

¹⁹⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1. fol. 115 (CXII).

¹⁹⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1. fol. 72.

Jak již bylo řečeno, na základě testamentu Alexandra Sforzy byly nejdříve korunovány Madony v Římě, pak mohly být teprve korunovány Madony v ostatních italských městech a poté i v jiných zemích celého světa.

Složku první korunované Madony mimo Itálii – *Panny Marie Tersattské* z Dalmácie, korunované v roce 1715, najdeme tedy až ve čtvrtém svazku, obsahujícím záznamy z let 1689–1714.¹⁹⁸

Spisy celkem třiceti korunovací uskutečněných v letech 1717–1786 na geografickém území střední Evropy, zahrnující země sjednocené pod žezlem rakouských Habsburků a Polsko-litevského společenství, se nacházejí v pátém, šestém a osmém až jedenáctém svazku fondu.¹⁹⁹ Sedmý svazek neobsahuje žádnou žádost o korunovací mariánského obrazu na území střední Evropy. Korunovace uskutečněné v 18. století v českých zemích (*Panna Maria Svatohorská*, *Panna Maria Svatokopecká*, *Panna Maria Svatotomášská*) v letech 1732–1736 jsou uloženy v šestém svazku fondu *Madonne Coronate*, obsahujícím záznamy z let 1725–1735.

Svazek 27 představuje již zmiňovaný rukopisný atlas Raffaella Sindoneho *Elenco storico e cronologico delle miracolose Imagini di Maria Virgine coronate della sacrocanta Basilica di s. Pietro in Vaticano* z roku 1756.

Na základě výzkumu fondu *Madonne Coronate* lze dále konstatovat, že počet ročních korunovací byl ovlivněn politickými a kulturně-historickými událostmi, jako například Velkou francouzskou revolucí (1789–1799), kdy byla korunována pouze jedna, výjimečně dvě Madony ročně. V roce 1800 dobývá Napoleon Bonaparte v čele francouzské armády Řím. Dochází k plenění Říma a k vývozu vzácných památek a uměleckých děl do Paříže. V tomto období bohužel přichází i řada korunovaných římských Madon o své původní zlaté korunky. Rekordním rokem je rok 1904, kdy se uskutečnilo celkem třicet jedna korunovací.

¹⁹⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 4. fol. 205–214.

¹⁹⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5–11.

První korunovanou Madonou mimo Řím byla v roce 1652 (14. dubna) *Madona od jezer v Avigliane* (Torino). Tento milostný obraz byl dvakrát „rekorunován“ a to 30. dubna 1752 a 22. srpna 1852. Druhým městem Itálie, co se počtu korunovací týče, je Neapol, kde se uskutečnilo celkem dvacet osm korunovací milostných obrazů, z toho deset v 18. století.

Za velmi zajímavé považuji zjištění, že celé 17. století bylo vyhrazené pouze korunovacím na území Itálie. První korunovace za hranicemi Itálie se udála až v 18. století a to v Dalmácii dne 21. března 1715, kdy byla korunována *Panna Maria z hory Tersatto*. Následovala první korunovace ve střední Evropě – *Panna Maria Czestochovská*, Královna Polska (8. září 1717), a další korunovace milostných obrazů nejen z celé Evropy, ale i z ostatních kontinentů.

První korunovanou Madonou mimo starý kontinent se stala *Panna Maria z Guadalupe* v Mexiku, jejíž obraz, jak řekl v roce 1945 papež Pius XII.: „není namalován štětcem z tohoto světa“.²⁰⁰ Svatý obraz *Panny Marie Guadalupské* byl korunován kapitulou sv. Petra 1. října 1740. V roce 1910 byl tento obraz nazván *Patronkou Latinské Ameriky* a rekorunován Piem X. Do třetice byl obraz *Panny Marie Guadalupské* korunován v roce 1946 Piem XII.

Mimo Itálii zcela převládají během 18. století korunovace v Polsko-litevském společenství (celkem dvacet sedm), následují české země s třemi uskutečněnými korunovacemi (*Svatá Hora*, *Svatý Kopeček u Olomouce* a *Madona od sv. Tomáše v Brně*) a již zmíněná *Panna Maria z hory Tersatto* v Dalmácii a *Panna Maria Guadalupská* z Mexika.

V 19. století převládají korunovace ve Francii (celkem šestnáct), která se pomalu vzpamatovávala z Velké francouzské revoluce. Mimo Francii se také například uskutečnila významná korunovace *Černé Madony Monserratské* ve Španělsku dne 11. září 1881 a první korunovace na

²⁰⁰ BONCI 2004, 103.

exotických Kanárských ostrovech – *Černé Madony z Candelarie* na ostrově Tenerife dne 14. července 1889.

Ve dvacátém století jsou korunovace milostných mariánských obrazů spjaty zejména se Svatým otcem Janem Pavlem II., který během svého pontifikátu osobně korunoval několik desítek mariánských obrazů v celé Evropě²⁰¹ a svou autoritou schválil nový korunovační řád obrazů blahoslavené Panny Marie „*Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*“, který v roce 1981 nahradil původní korunovační řád ze 17. století.²⁰²

VIII. Slavné římské Madony korunované svatopetrskou kapitulou

Žádné jiné město na světě nemá tolik mariánských chrámů jako Řím, ani tolik Madon, které byly korunovány svatopetrskou kapitulou, neboť byly shledány starověkými, staly se předmětem všeobecné úcty a jejich zázraky byly prokázány.²⁰³ Jen v basilice sv. Petra, nejdůležitějším a největším katolickém chrámu světa, se uskutečnilo v průběhu staletí celkem osm korunovací,²⁰⁴ z toho šest svatopetrskou kapitulou. V celém Římě bylo do roku 1981 korunováno svatopetrskou kapitulou celkem 139 milostných Madon.²⁰⁵

Následující kapitola je věnována objasnění počátků historie korunovací uskutečněných svatopetrskou kapitulou a *Nadace hraběte Alessandra Sforzy*, ze které byly zlaté korunky téměř celé jedno století hrazeny. Představuje slavné římské Madony, jejichž sláva se rychle šířila za hranice Itálie a výrazně ovlivnila vývoj mariánského kultu ve střední a východní Evropě.

²⁰¹ Dne 21. května 1995 byla Janem Pavlem II., jako jediná v českých zemích, korunována socha *Staré Matky Boží Žarošické*.

²⁰² VRABELOVÁ 2010, 118.

²⁰³ ZANDER 2011, 25.

²⁰⁴ Srov. ZANDER 2011, 24.

²⁰⁵ BONCI, 2004, 67.

Pozornost bude dále soustředěna na formu a uměleckou hodnotu římských korunovaných obrazů a soch, které se staly ikonografickými prototypy pro korunovace následně uskutečněné ve střední Evropě.

8.1. Madonna della Febbre

Prvním mariánským zázračným obrazem Panny Marie s dítětem, který byl na návrh donátora Alessandra Sforzy Pallaviciniho korunován svatopetrskou kapitulou, byla *Madonna della Febbre*. [1] Slavné korunovace, vedené dne 27. srpna 1631 kardinálem Francescem Barberinim, se osobně zúčastnil také hrabě Alessandro Sforza Pallavicini († 20. 8. 1638), který byl během svého života šťastným svědkem ještě dalších dvanácti korunovacích obrazů a soch milostných římských Madon: *Madonna de' Monti* (3. 9. 1632), *Madonna della Vittoria* (6. 7. 1633), *Madonna in Strada cupa in Santa Maria in Trastevere* (5. 4. 1634), *Madonna della Pace* (29. 7. 1634), *Madonna del Popolo* (29. 7. 1634), *Madonna della Consolazione* (7. 12. 1634), *Madonna della Concezione in S. Lorenzo* (22. 8. 1635), *Madonna Annunziata in Tor de' Specchi* (1635), *Madonna del Aracoeli* (29. 3. 1636), *Madonna della Pietà in Choro di S. Pietro* (31. 8. 1637), *Madonna della Strada nella Chiesa del Gesù* (14. 8. 1638), *Madonna in Santa Teresa alle quattro Fontane* (1638).²⁰⁶

Madonna della Febbre započala dlouhou řadu korunovacích v Římě a poté i v celém světě nazývaných jako „papežské“ (na základě papežského korunovačního dekretu) či „korunované svatopetrskou kapitulou“.

Z rukopisů fondu *Madonne Coronate*²⁰⁷ a archiváře svatopetrské basiliky Raffaella Sindoneho²⁰⁸ se však dovídáme, že v roce 1631²⁰⁹ byla korunována pouze Madona, Jezulátko se své korunky dočkalo až 14. srpna

²⁰⁶ SINDONE 1756, fol. 6.

²⁰⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1. fol. 48 (XLV).

²⁰⁸ SINDONE 1756, fol. 11.

²⁰⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1. fol. 72.

1697.²¹⁰ V obou rukopisech se také nachází záznam o pořizovacích cenách korunek. Korunka pro *Madonnu della Febbre* byla pořizena za 131,50 *scudi* a korunka pro Ježíška stála 39,45 *scudi*.²¹¹

8.1.1. Historie obrazu Madonny della Febbre

Zázračný obraz Blahoslavené Matky Boží s Ježíškem byl původně namalován nad jedním z oltářů *rotundy sv. Ondřeje*, vystavěné počátkem 3. století v blízkosti starobylé (Konstantinovy) basiliky sv. Petra. Původní zasvěcení rotundy bylo brzy zapomenuto a malá svatyně dostala, díky přítomnosti velmi uctívaného mariánského obrazu, nové jméno „*Santa Maria della Febbre*“. O umístění fresky v rotundě svědčí tzv. *Alfaranův plán* staré basiliky, č. 172.²¹² Freska *Madonny della Febbre*, původně připisovaná toskánskému malíři Lippi Memmimu,²¹³ byla podle popisu Tiberia Alfarana²¹⁴ pravděpodobně součástí vícefigurální kompozice zahrnující postavy papežů, kardinálů, biskupů, králů, královen a další stafáž. Původní malba, která je datována do 14. století, je dnes ale bohužel těžko rozeznatelná v důsledku velkého počtu opakovaných přemaléb v různých dobách.²¹⁵

Během pontifikátu Julia II. (1503–1513) byl zázračný obraz Madony „*Santa Maria della Febbre*“ sejmut ze zdi a společně s oltářem přenesen do „*secretaria*“,²¹⁶ které vzniklo přestavbou rotundy a sloužilo jako „*papežská sakristie*“. Mezi lety 1605–1621 byl milostný obraz přemístěn v rámci další přestavby chrámu do vatikánských grót, kde se stal součástí Donatellova mramorového tabernáklu zhotoveného pro papeže Evžena IV. v letech

²¹⁰ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 4. fol. 162–169.

²¹¹ Římské scudo (plurál scudi) bylo oficiální měnou papežských států až do roku 1866, kdy bylo nahrazeno lirou v kurzu 5.375 lir = 1 scudo.

²¹² ALFARANO 1590, 119–120, pozn. 9.

²¹³ DEJONGHE 1967, 31; BOMBELLI 1792, 2.

²¹⁴ DEJONGHE 1967, 143. pozn. 172.

²¹⁵ ZANDER 2011, 25.

²¹⁶ SINDONE 1756, fol. 11.

1432–1433.²¹⁷ Po dokončené přestavbě chrámu sv. Petra byl zázračný obraz včetně tabernáku vrácen na své původní místo známé jako „*Santa Maria delle Febbre*“. Milostný obraz zde byl nadále uchováván až do zboření sakristie roku 1776. V roce 1784 byl uctíváný obraz *Madony della Febbre* přenesen do *Benefiční kaple* v nově vystavěné vatikánské sakristii, kde před ním díky ustanovení Raffaela Sindoneho „*stále hořelo mnoho lamp*“.²¹⁸

Dnes je kaple se zázračným obrazem²¹⁹ zasazeným do Donatellova expresivního tabernáku součástí muzea a klenotnice chrámu sv. Petra ve Vatikánu (*Museo Storico Artistico del Tesoro di San Pietro*).²²⁰

8. 2. Madonna della Vittoria

Strakonický obraz Panny Marie Vítězné [2]

Třetím korunovaným obrazem v historii se roku 1633 stala *Madonna della Vittoria* – obraz Panny Marie Vítězné spojovaný s vítězstvím katolíků (v bitvě zastoupených spojeneckými vojsky Svaté říše římské a Katolické ligy) nad protestanty (zastoupenými českou stavovskou armádou) na Bílé hoře v roce 1620. Podle legendy zásadně ovlivnil průběh rozhodující bělohorské bitvy dne 8. listopadu 1620 karmelitán Pater Dominik à Jesu Maria tím, že žehnal katolickému vojsku pozdně gotickým deskovým obrazem znázorňujícím *Adoraci Krista* (tzv. *Strakonický obraz*), který našel zneuctěný protestanty ve strakonické komendě johanitů.²²¹

Deskový obraz Panny Marie Vítězné odvezl Dominik à Jesu Maria do klášterního kostela bosých karmelitánů sv. Pavla v Římě, kde byl 8. května

²¹⁷ Tabernákl s expresivním reliéfem *Oplakávání mrtvého Krista*, umístěným v horní části, byl původně určen pro uložení Nejsvětější Svátosti v kapli Apoštolského paláce. Během pontifikátu Pavla III. (1534–1549) byla kaple zbořena a tabernákl přemístěn jako schránka pro Nejsvětější Svátost do basiliky sv. Petra.

²¹⁸ SINDONE 1756, fol. 12.

²¹⁹ Obraz je vystaven již bez korunek, které byly odstraněny pravděpodobně koncem 19. století společně s velkou oválnou korunou *Madonny della Pietà*.

²²⁰ VRABELOVÁ 2012a, 13–14.

²²¹ ROYT 1999, 222.

1622 umístěn na hlavním oltáři a dne 6. července 1633 korunován zlatými korunkami v hodnotě 244 scudi.²²²

Kostel byl záhy díky zázračnému obrazu *Panny Marie Vítězné* přejmenován na *S. Maria della Vittoria*.²²³

Originál obrazu bohužel shořel při požáru kostela v roce 1833. V roce 1880 nechal princ Alessandro Torlonia zhotovit nový oltář, do kterého byla umístěna kopie zázračného obrazu *Panny Marie Vítězné*. Nejstarší kopii obrazu zhotovil v Římě v roce 1622 malíř Robert de Longin pro kostel *Panny Marie Vítězné* na Malé Straně v Praze. Další kopii strakonického obrazu, opatřenou v Římě pověřující autentikou, nechal v roce 1708 namalovat Pavel Hager pro hlavní oltář [3] bělohorského kostelíka.²²⁴

Kolem roku 1730 namaloval Sebastián Conca pro římský kostel *S. Maria della Vittoria* obraz, na kterém přenechává Maxmilián Bavorský v průběhu bělohorské bitvy svého koně Dominikovi à Jesu Maria, aby mohl zachránit obraz *Panny Marie Vítězné*.²²⁵

8. 3. Madonna del Popolo

Basilika *Santa Maria del Popolo* je jedním z nejstarších a nejkrásnějších křesťanských chrámů v Římě. Kostel byl postaven nad hrobem císaře Nerona (37–68), smutně proslulého pronásledováním křesťanů, jehož zbloudilá duše se podle středověké legendy usadila v koruně starého ořechu. Podle této legendy nechal papež Pascal II. (1099–1118) pokácet strom, zničit Neronův hrob, který byl doupětem démonů a čarodějnic, a postavil zde malou kapli zasvěcenou Panně Marii, aby osvobodil toto místo od duchů a démonů. Historickou skutečností však zůstává, že se na místě dnešního chrámu nacházela hrobka rodiny Enobarbi, ze které císař Nero pocházel.²²⁶

²²² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 1. fol. 48 (XLV).

²²³ DEJONGHE 1967, 37.

²²⁴ ROYT 1999, 222.

²²⁵ Obraz Sebastiana Conca se dnes nachází v oratoři chrámu *S. Maria della Vittoria*.

²²⁶ DEJONGHE 1967, 47–49.

Během pontifikátu Řehoře IX. (1227–1241) nahradil kapli farní kostel zasvěcený Panně Marii. Farnost byla ve 13. století nazývána „*Popolo*“ neboli *farností lidu*.

Renesanční přestavba chrámu byla započata v období pontifikátu papeže Sixta IV. (1471–1484). Donato Bramante připojil roku 1505 mnišský chór pro augustiniány, kteří se zde mezitím usídlili, a barokní přestavbu provedl v 17. století na objednávku papeže Alexandra VII. (1655–1667) Giani Lorenzo Bernini.

Mistrovské malby Caravaggia v kapli *Cerasiů*, nádherné Pinturicchiovy fresky v chóru a v kapli *Basso della Rovere*, působivá kaple *Chigi* s Berniniho sochami a oltářním obrazem od Sebastiana del Piomba, kterou navrhl Raffael, a mnoho dalších uměleckých klenotů učinily *Santa Maria del Popolo* jednou z nejdůležitějších křesťanských památek v Římě.

Roku 1235 nechal papež Řehoř IX. do kostela *Santa Maria del Popolo* přenést v procesí slavný obraz Madony, původně uchovávaný v *San Giovanni in Laterano*.²²⁷ Zázračný obraz byl umístěn do hlavního mramorového oltáře, který zhotovil na objednávku Alexandra VI. významný římský sochař Andrea Bregno v roce 1473. Tento oltář se dnes nachází v sakristii chrámu, neboť v roce 1627 získala *Madonna del Popolo* nový velkolepý oltář jako dar od kardinála Antonia Saula, na kterém se zázračný obraz nachází dodnes.

Madonna del Popolo [4] je desková malba ikonografického typu *Hodégétrie*,²²⁸ datovaná na přelom 12. a 13. století. Vznik této ikony, tak

²²⁷ SINDONE 1756, fol. 12; ARMELLINI/CECCELLI 1942, 387.

²²⁸ *Hodégétrie* (Vůdkyně na cestách) byla uctívána jako palladium Byzance až do zničení originálu Turky v roce 1453. Tento ikonografický typ má četné varianty, nejčastěji se jedná o trůnící (vzácně i stojící) Pannu Marii, která je zobrazena frontálně v polopostavě a oděna do pláště (maforion) zdobeného obvykle třemi hvězdami. Na jejím (většinou) levém boku sedí v chitonu oblečený malý Kristus s výrazem dospělého muže, žehnající pravíci a v druhé ruce se svitkem (logos), knihou nebo žezlem. Klíč k výkladu ikony je v gestu pravé ruky Panny Marie ukazující na Krista, neboť on je naším světlem a cestou, na které nás Bohorodička ochraňuje.

jako mnoha dalších mariánských obrazů, je spojen s legendou, která vypráví, že obraz vytvořil evangelista Lukáš.²²⁹

Panna Maria je oděna do svrchního modrého šatu (maforion), zakrývajícího rovněž její vlasy, zdobeného zlatým lemem a zlatou hvězdou na čele. Také spodní šat, který však můžeme zahlédnout pouze na její pravé ruce, je zdoben zlatým lemem s červenými kameny. Matka Boží drží na levé ruce svého Syna, který je bos, pravou ručkou se přidržuje za palec své matky a levou rukou žehná. Oděn je do bílé košilky, která u krku vykukuje ze spodního tmavě zeleného šatu přepásaného zlatou šňůrkou, jehož rukáv je zdoben zlatým lemem, a svrchního červeného pláště přehozeného přes pravé rameno a nožky. Matka Boží s lehce nakloněnou hlavou hledí něžně na svého Syna. Na každé ruce má na prsteníčku zlatočervený zásnubní prsten, jenž je poukazem na *zasnoubení s církví* a na *Nevěstu Kristovu*. Prsten poukazující na mystické zasnoubení se obvykle zobrazuje pouze jeden. Dva prsteny, které zdobí ruce *Madonny del Popolo*, tak činí tento obraz mezi ostatními byzantskými typy *Hodégétrie* zcela výjimečným.

Jak se dovídáme z vyprávění Raffaella Sindoneho, byla *Madonna del Popolo* jedním z obrazů, kterému ještě za svého života daroval zlatou korunku hrabě Alessandro Sforza.

Hrabě Sforza se rovněž stal šťastným svědkem korunovace, která se udála dne 29. července roku 1634. Korunována však byla v tento den pouze Madona a její zlatá korunka byla pořízena za 151 scudi. Ježíšek byl korunován svatopetrskou kapitulou až o více než třicet let později, a to 6. prosince 1667.²³⁰ Hodnota jeho zlaté korunky byla vyčíslena na 67 scudi.²³¹

²²⁹ O nerukotvorných (*acheiropoiétos*) ikonách Panny Marie Bohorodičky názorně vyprávějí tzv. *Lukášské legendy* od 6. století. Evangelista svatý Lukáš pln pokory nebyl mocen Bohorodičku namalovat, proto Bohorodička vtiskla svou tvář v obraz. Sv. Lukáši byly přisouzeny četné proslulé mariánské ikony a některé mariánské sochy. Podle některých verzí legendy vchází Panna Maria i do sochy, identifikuje se s ní, takže socha je přesnou Boží replikou Panny Marie. Identita tělesnosti Panny Marie a plastického zobrazení je v soše stejně významná jako otisk, projekce tváře Panny Marie v obraz či tváře Krista v textiliu tzv. *Mandylion* nebo *Veraikon*. Podle jiných verzí sv. Lukáš maluje ikonu či tesá sochu veden rukou Boží, Duchem svatým, s duší odevzdanou Bohu. O tzv. *svatolukášských* obrazech a sochách vyprávějí také české legendy.

8. 4. Madonna del Aracoeli

8.4.1. Historie mariánského chrámu na Kapitolu

Podle prastaré legendy stál u založení mariánského chrámu na Kapitolu samotný císař Augustus.²³² Jeho vladařské úspěchy, charakterizovány dlouhým mírem a prosperitou, známé jako *Pax Romana*, vynesly císaře v očích lidu tak vysoko, že jej senát chtěl prohlásit za boha. Moudrý císař však vyhledal radu tiburtinské Sybily, která předpověděla narození *Krále věků*.

Legenda je podrobněji popsána ve slavném rukopisném průvodci ze 12. století *Mirabilia Urbis Romae*:²³³ „*Když senátoři uviděli Octavia, tak krásného, že mu žádný nemohl pohlédnout do očí a zároveň tak šťastného pro umění míru, kdy mu byl celý svět vděčen, řekli mu: chceme tě uctívat, neboť božství je v tobě, ale on odmítl, žádal o čas a prosil o pomoc Sybilu Tiburtinskou, které vyprávěl o návrhu senátorů. Po třech dnech půstu a bdění dala Sybila císaři tuto odpověď: Pane, nepochybuj o mých slovech, na znamení soudu bude země zahalena v oparu, z vrcholu nebes sestoupí Syn Boží a stane se králem světa na věky věků. Zatímco Octavián pozorně naslouchal proroctví, nebe se najednou rozevřelo a v oslňujícím paprsku světla se zjevila Matka Boží jedinečné krásy, stojící na oltáři, s dítětem v náručí; a v ustrnutí uslyšel hlas z nebe: Tady je Oltář Božího Syna. Císař Augustus padl na kolena a nechal na místě zjevení zřídit pro Matku Boží Oltář nebes – Ara Coeli“.²³⁴*

Již v 6. století byl na slavném Kapitolu, nad základy antického chrámu bohyně *Junony Monety*, postaven klášterní komplex, který podle tradice dala vybudovat císařovna Helena, matka Konstantinova. Ostatky sv. Heleny, uložené v porfyrové schránce, jsou součástí románského oltáře

²³⁰ VRABELOVÁ 2012a, 15–17.

²³¹ SINDONE 1756, fol. 118–120.

²³² Gaius Julius Caesar Octavianus – první císař římské říše (27 př.n.l. – 14. n.l.).

²³³ *Mirabilia urbis Romae* je latinský psaný průvodce pro turisty po městě Římě. Rukopis vznikl pravděpodobně kolem roku 1140 a za jeho autora se považuje některý z kanovníků svatopetrské kapituly. Originál rukopisu je dnes uložen ve Vatikánské knihovně (Cod. Vat. 4265).

²³⁴ NICHOLS 1989, 35–38.

nacházejícího se na místě, kde podle legendy císař Augustus nechal postavit *Oltář nebes*.²³⁵ První doložené datum však pouze potvrzuje, že roku 574 sídlili v přiléhajícím klášteře řeční mniši.

Od 9. století do počátku 13. století patřil chrám a klášter benediktinům. Roku 1249 byl klášterní komplex věnován papežskou bulou Inocence IV. řádu františkánskému. Koncem 13. století zahájili františkáni výstavbu nové svatyně *Senátu a lidu římského*, trojlodní sloupové basiliky,²³⁶ která se stala centrem politického života ve středověkém Římě. Zasedal zde městský parlament, soud a slavily se zde významné římské svátky.

Roli politicko-náboženského centra si basilika udržela i později: právě zde se slavil triumf Marcantonia Colonna po vítězné bitvě u Lepanta roku 1571. Na jeho paměť dostala hlavní loď basiliky nový kasetový strop. V druhé čtvrtině 16. století doplnil Pavel III. klášterní areál o věž, která měla sloužit jako letní papežská rezidence.

Za francouzské okupace Říma v roce 1797 vojáci bratry františkány vyhnali, usídlili se v jejich klášteře a kostel používali jako stáj pro koně. Poslední úder klášteru však zasadil vznik italského státu. Klášterní budova se nejprve stala sídlem požárníků a v osmdesátých letech 19. století musela ustoupit stavbě monstrózního pomníku Viktora Emanuela II. Do dnešních dní se tak dochoval pouze kostel *Santa Maria in Aracoeli*.

8.4.2. Madonna Avvocata dell'Aracoeli

Ikona *Madonna Avvocata dell'Aracoeli* [5] je datována do rozmezí 11. – 12. století.²³⁷ Na základě nejnovějších výsledků bádání se v současnosti

²³⁵ Románský oltář, datovaný do 12. století, s ostatky sv. Heleny uloženými v porfyrové schránce můžeme dnes vidět pod prosklenou podlahou svatyně oktogonálního půdorysu, vystavěné v roce 1883 Pietrem Hollem. Oltář je zhotoven z bílého mramoru ve stylu Cosmati. Oltářní desku zdobí reliéf bohatě zdobeného portálu s Mystickým beránkem v tympanonu. Nad portálem je vyobrazen císař Augustus, který pokleká před obrazem Panny Marie s dítětem. Na okraji je připsán nápis objasňující zázrak: + LUMINIS HANC ALMAN MATRIS QUI SCANDIS AD AULAM CUNTARUM PRIMA QUE FUIT ORBE SITA + NOSCAS QUOD CESAR TUNC STRUXIT OCTAVIANUS HANC ARA CELI SACRA PROLES CUM PATET EI +.

²³⁶ Jeden z dvaadvaceti antických sloupů, umístěných františkány během rekonstrukce v hlavní lodi, nese nápis *A cubiculo Augustorum* a pochází zřejmě z původního císařova paláce.

²³⁷ BERTELLI 1961a, 83– 86; SGHERRI 2006, 110– 113; AMANTI/TEMPESTA 2009, 5.

dějiny umění²³⁸ přiklánějí spíše k pozdější dataci do třetí čtvrtiny 12. století, což potvrzují jiné románské malby z tohoto období akceptující stejnou ikonografii.²³⁹

Madonna Aracoeli je velmi starou kopií byzantské ikony známé jako *Madonna di San Sisto Vecchio*, datované do 7. – 8. století, která se dnes nachází v *Monastero del Rosario* na *Monte Mario*.²⁴⁰

Stylistický rozdíl mezi těmito dvěma deskami je však značný. Zatímco *Madonna di San Sisto*, pocházející z počátků období obrazoborectví, vykazuje ještě rysy helénistického portrétního typu, pro desku *Madonna Aracoeli*, datovanou do 11. – 12. století, je charakteristická formální románská jednoduchost vyznačující se základními liniemi.²⁴¹

Madonna Aracoeli patří do skupiny tzv. *svatolukášských Madon*, které podle tradice namaloval sám sv. Lukáš. Jedná se o byzantský ikonografický typ *Hagiosortissa* (italsky *Avvocata* = *Přímluvkyně*).

Hagiosortissa (*Avvocata*) je Madona stojící sama, bez dítěte, s lehce nakloněnou hlavou, oděna pláštěm, jenž zakrývá i vlasy. Jednu ruku má pozdvíženou s otevřenou dlaní k divákovi ve smyslu „*castigo*“ – očišťuji, druhou přiloženou k prsům v pokorném gestu „*staniž se mi podle slova tvého*“. Ikonografický typ *Madona Avvocata* se patrně prvně objevil na zobrazení *Posledního soudu*. V klasické kompozici tu stála Matka Boží po

²³⁸ SGHERRI 2006, 110–113.

²³⁹ AMANTI/ TEMPESTA 2009, 5.

²⁴⁰ *Madonna di San Sisto* je považována za nejstarší známou římskou desku ikonografického typu „*Hagiosoritissa*“ (*Avvocata*). Z ikony je zachována pouze hlava Madony a levá ruka, restaurovaná roku 1960. Legenda, zapsaná nejpozději ve 13. století, vypráví, že po nanebevstoupení Páně se apoštolové rozhodli dát vymalovat portrét Panny Marie. Svatý Lukáš zachytil její rysy, ale barvy obrazu dodala ruka Všemohoucího. Jakýsi zbožný muž přinesl obraz do Říma, kde při kostele sv. Agáty in Turri sídlili tři bratři z Cařihradu. První z nich Tempulus, pobídnut viděním, umístil ikonu v chrámu, který byl poté zasvěcen Panně Marii. Zázraky, které zde obraz začal vykonávat, přiměly papeže Sergia k přenesení ikony do Lateránu do blízkosti zde již uctívaného obrazu Spasitele. Během translace se však strhla bouře a v noci ikona jako pták přelétla zpět do svého kostela.

²⁴¹ BERTELLI 1961a, 83–86; SGHERRI 2006, 110–113; AMANTI/ TEMPESTA 2009, 5.

boku Krista – Soudce, sedícího na trůně, a spolu se sv. Janem Křtitelem, stojícím na protější straně trůnu, prosila za lidstvo.²⁴²

Podle Ivo Kořána²⁴³ byla nejpozději v 5. století patrně vytržena prosící matka z kompozice *Posledního soudu* a dále zobrazována na ikonách už jen v polopostavě. Tento nově vzniklý ikonografický typ dostal název „*Hagiosoritissa*“ podle relikviáře s pásem a rouchem Madony („*Hagion sóron*“), uchovávaného do 9. století v cařihradském chrámu Bohorodičky Chalkopratisy, u nějž byl tento obraz vystaven.²⁴⁴ Jak se kult cařihradské *Hagiosoritissy* šířil, stala se vzorem ikonografické typologie ve středověkém malířství a prototypem početných skupin replik, které byly podle ní už od 6. století pořizovány a uchovávány přibližně asi v 1100 římských konventech.²⁴⁵

8.4.3. Umístění ikony Madonny Aracoeli v průběhu staletí

Neznámý benediktin, autor *Memoriale de Mirabilibus et indulgentiis quae in Urbe Romana existunt* z roku 1382,²⁴⁶ uvádí, že obraz malovaný sv. Lukášem a uchovávaný v chrámu Aracoeli byl s úctou umístěn v novém ciboriu, které bylo celé vytesáno ze zářivě bílého mramoru a umístěno u vstupu do chóru.²⁴⁷

Další informaci o umístění ikony dále poskytuje anglický cestovatel William Brewyn, který navštívil Řím roku 1470. Ve svém rukopisném *Průvodci po hlavních římských chrámech*²⁴⁸ uvádí: „*Na západní straně chrámu se nachází nízký oltář, pod jehož tabernáklem je uloženo tělo*

²⁴² KOŘÁN 1991, 293

²⁴³ KOŘÁN 1991, 293.

²⁴⁴ KOŘÁN 1991, 293

²⁴⁵ AMANTI/ TEMPESTA 2009, 5; KOŘÁN 1991, 293.

²⁴⁶ VALENTINI/ ZUCCHETI 1953, sv. IV., 84.

²⁴⁷ VALENTINI/ ZUCCHETI 1953, sv. IV., 84. Latinský text zní: *Item in dicta ecclesia est ymago media depicta in quadam tabula per beatum Lucham evengelistam e test honorifice collocata in cimborio novo totum de marmoribus albissimis et sculptis in ingressu chori.*

²⁴⁸ BREWYN 1470, sign.: AddMS–68.

*blažené Johany, kdysi dcery Francisca Felici, pod obrazem Panny Marie“.*²⁴⁹

Johanu zmiňuje rovněž františkánský mnich Mariano da Firenze ve svém *Itinerarium Urbis Romae* z roku 1518, kde zmiňuje, že v té samé kapličce, kde je uchováván obraz Panny Marie namalovaný sv. Lukášem, odpočívá pod ikonou Johanna de Felicibus, šlechtná Římanka požehnaná *Třetím františkánským řádem*. Dále uvádí, že pod ikonou je do chórové zdi vložen kámen nesoucí otisk nohy anděla, který se zjevil nad Andělským hradem.²⁵⁰

Claudia Bolgia²⁵¹ z výše uvedeného usuzuje, že posvátná ikona *Madonny Aracoeli* byla původně pravděpodobně součástí pohřební kaple, kterou nechal pro sebe a svou rodinu postavit v roce 1372 Francesco de Felicibus v hlavní lodi v blízkosti vstupu do *schola cantorum*.²⁵² Dále ve své práci věnované rekonstrukci *tabernáku Felici* uvádí, že pohřební kaple se pravděpodobně nacházela u osmého sloupu zprava (jih), nebo osmého sloupu zleva (sever) od vchodu do basiliky. Vzhledem k umístění kreseb Madony s dítětem také na třetím, čtvrtém a šestém sloupu zleva, stejně tak jako vyobrazení sv. Lukáše na čtvrtém sloupu na téže straně, upřednostňuje umístění svatyně na severní straně od vchodu.²⁵³

Podle hypotézy Claudie Bolgiové²⁵⁴ byla *kaple Felici* relikviářem – ciboriem pro posvátnou ikonu.²⁵⁵ Podobná ciboria datovaná do 12. – 14. století, rovněž zhotovená pro posvátný obraz a strukturou odpovídající popisům, byla objevena v Římě a v Laziu.²⁵⁶

²⁴⁹ WOODRUFF 1933, 45–50.

²⁵⁰ *Itinerarium Urbis Romae* 1518, sv. II., 42.

²⁵¹ BOLGIA 2005, 27–72.

²⁵² *Schola cantorum* neboli zpěvácká tribuna byla zrušena v duchu potridentské reformy sakrálního prostoru mezi lety 1550–1560.

²⁵³ BOLGIA 2005, 34. Na možnou souvislost s dochovanými malbami na sloupech basiliky upozornil poprvé MALMSTROM 1973, 57.

²⁵⁴ BOLGIA 2005, 27–72.

²⁵⁵ Ikona byla v této době považována za relikvii a jako *neutvořená lidskýma rukama* uchováována v relikviáři.

²⁵⁶ Například tabernákl pro ikonu ze S. Maria Maggiore, S. Maria del Popolo nebo tabernákl pro Veraikon ze starobylého chrámu sv. Petra.

V roce 2005 publikovaná rekonstrukce *relikviáře Felici* (1372) odpovídá typologií svatostánku pro sv. relikvie zhotovenému pro Lateránskou basiliku již v pozdním 12. století.²⁵⁷ Podle Bolgiové byla posvátná ikona (deska o rozměrech 82 x 52 cm) uložena ve schránce na relikvie, která byla součástí tabernáklu vystavěného nad oltářem. Schránka se uzavírala stříbrnými dvířky, na kterých byl znázorněn archanděl Michael s mečem nad Hadriánovým památníkem a klečící papež Řehoř Veliký na Andělském mostě, který se sepjatýma rukama děkuje Bohu. Ikonu dále doplňovaly dva bílé mramorové sloupky.

Ve spodní části oltáře byla umístěna mensa s vloženým kamenem nesoucím otisk nohy anděla, který se během procesí, kdy zázračná ikona osvobodila Řím od moru, zjevil nad Andělským hradem.²⁵⁸

Dochované dokumenty z 11. a 12. století popisující vybavení kostela v době, kdy klášter patřil benediktinům, bohužel ikonu nezmiňují.²⁵⁹ Většina badatelů však zastává názor, že ikona Aracoeli byla původně umístěna na Augustově oltáři, který dnes můžeme vidět pod kaplí sv. Heleny v levé části transeptu.

Na základě odborníky obecně přijaté teorie B. Pesciho²⁶⁰ byl tento oltář se zázračnou ikonou součástí ciboria, které možná stálo na barevných mramorových sloupech. Obraz Madonny Aracoeli zde byl nadále uchovávan i během přestavby chrámu františkány až do jeho přenesení na nový hlavní oltář v 16. století.²⁶¹

S jistotou však lze pouze tvrdit, že od roku 1565 je ikona součástí hlavního manýristického oltáře basiliky,²⁶² kde nahradila obraz *Madonny della Foligno* od Raffaela.²⁶³

²⁵⁷ BOLGIA 2005, 37.

²⁵⁸ Kámen s otiskem nohy anděla se dnes nachází v *Musei Capitoloni, Sala delle Coulombe* v Římě.

²⁵⁹ BRANCIA 2000.

²⁶⁰ PESCI 1941, 51–64.

²⁶¹ PESCI 1941, 51–64; MALMSTROM 1973, 59.

²⁶² CASIMIRO 1736, 30.

8.4.4. Zahraniční kopie

Po celé Evropě existuje několik kopií slavné zázračné ikony *Madonny Aracoeli*. Zvláště silný kult *Madonny Aracoeli* vznikl například okolo roku 1490 v Bruggách v chrámu sv. Spasitele, kde Bratrstvo Panny Marie Sedmibolestné uctívalo obraz tohoto ikonografického typu. Ve Španělsku je kult *Panny Marie Aracoelské* již od roku 1562 spjat se slavnou svatyní v Luceně.²⁶⁴

Ve 14. století nejpopulárnější a snad vůbec nejčastěji kopírovaný mariánský obraz v Římě, považovaný za vlastnoruční dílo evangelisty Lukáše a lidem uctíváný jako „*matka Římanů*“, nemohl uniknout pozornosti zbožného císaře Karla IV., který roku 1355, těsně před svou korunovací římským císařem, navštívil nejdůležitější římské svatyně, aby se poklonil vzácným relikviím. Z první římské cesty si s sebou do Prahy přivezl četné votivní dary, mezi nimi pravděpodobně také pergamenovou a možná i „dotýkanou“ kopii této nejslavnější římské „přímluvkyně“ (*Avvocaty*) a daroval ji Svatovítské katedrále. Záhy byla římská replika v Praze rozmnožována četnými kopiemi, jejichž pořízení bylo, jak se zdá, v rukou předních dvorních malířů.²⁶⁵

8.4.5. Milosti Madonny Aracoeli

Podle legendy zachránila *Madonna Aracoeli* Řím před zničujícím morem v roce 591 a opakovaně v roce 1348. První zázrak popisuje v *Historiarum Francorum Decem*²⁶⁶ sv. Řehoř z Tours. Uvádí, že v roce 591 během moru, který pustošil Řím, papež Řehoř Veliký pronesl slavný projev, ve kterém vyzval Římány k pokání a k účasti na procesí za odvrácení moru. Procesí se zázračným obrazem vycházelo od basiliky S. Maria Maggiore a

²⁶³ Obraz, který u Raffaela objednal roku 1511 Sigismondo de'Conti se dnes nachází v Pinakotéce Vatikánského muzea.

²⁶⁴ DEJONGHE 1967, 56.

²⁶⁵ FAJT 2006, 157–158.

²⁶⁶ TURONENSIS, Liber X, 1.1.

pokračovalo dále přes sedm hlavních římských chrámů. Maurice Dejonghe²⁶⁷ k tomu dodává: „*Tato legenda je ozdobou historického faktu*“.²⁶⁸

Stejná legenda je ale spojována hned se třemi milostnými mariánskými obrazy.

Podle první verze nařídil Řehoř Veliký nést v tomto procesí ikonu *Aracoeli*, podle jiné verze dokonce sám nesl *Madonnu di San Sisto* (sv. Sixta) nebo *Madonnu z basiliky S. M. Maggiore*.²⁶⁹ Když procesí přecházelo Tiberu směrem k *chrámu sv. Petra*, bylo slyšet nebeský hlas, který zpíval „*Regina Coeli*“. Řehoř Veliký se připojil závěrečnou antifonou „*Ora pro nobis Deum, alleluia*“. Ve stejný okamžik se nad Hadriánovým mauzoleem zjevil archanděl Michael, který na přímluvu Panny Marie Aracoeli zasunul svůj krvavý meč do pochvy na znamení vyslyšení modliteb a ohlásil konec moru. Anděl na vrcholu hradu zanechal v kameni otisk své levé nohy a od té doby se Hadriánovo mauzoleum nazývá Andělským hradem.²⁷⁰

Obdobné procesí se zázračným obrazem *Madonny Aracoeli* se konalo také během morové epidemie v roce 1348. Podle legendy to byl tentokráte mramorový anděl, postavený na vrcholku hradu na památku prvního zázraku papežem Řehořem Velikým, který se několikrát poklonil zázračné ikoně Panny Marie Aracoelské. Poté, co byl zázračný obraz obyvateli Říma přenesen ke chrámu sv. Petra a zpět, byla epidemie zažehnána.²⁷¹ Vděční obyvatelé Říma darovali *Madonně Aracoeli* monumentální schodiště o 124 mramorových schodech vedoucích k její svatyni.

²⁶⁷ DEJONGHE 1967, 57.

²⁶⁸ DEJONGHE 1967, 57.

²⁶⁹ Vzhledem k dataci ikony *Madonny Aracoeli* do 11. až 12. století a faktu zaznamenaného Řehořem z Tours, že procesí vycházelo z chrámu S. Maria Maggiore, je pravděpodobnější, že by se mohlo jednat o ikonu *Madonny Salus Populi Romanum*, která je rovněž spojována s touto legendou. Řehoř z Tours rovněž neuvádí legendu o zjevení anděla, ta vznikla až později v souvislosti se sochou anděla korunujícího Andělský hrad.

²⁷⁰ DEJONGHE 1967, 57–59.

²⁷¹ BOLGIA 2005, 29. Oba zázraky vytesané do oltáře *Felici*, kde byla umístěna *Madonna Aracoeli*, zaznamenal rovněž William Brewyn ve svém průvodci viz. BREWYN 1470.

Po vítězství nad rodem Colonna dne 20. listopadu 1347 vystoupil na Kapitol korunovaný Tribun lidu římského, Cola di Renzo, aby nabídl své žezlo a korunu ze stříbrných olivových ratolestí zázračnému obrazu *Panny Marie Aracoeli*.²⁷² Gesto, zaznamenané rovněž v dopise adresovaném pražskému arcibiskupu Arnoštovi z Pardubic v roce 1350,²⁷³ mělo velký symbolický význam. Veřejným darováním královských insignií na oltář *Panny Marie Aracoelské* vložil Tribun svůj osud a osud celého Říma pod její ochranu. A tak sláva této zázračné ikony brzy zastínila nejen *Madonnu sv. Sixta*, ale i ostatní římské mariánské ikony.²⁷⁴

8.4.6. Korunovace Madonny Aracoeli

Korunovace *obrazu Panny Marie malované sv. Lukášem*²⁷⁵ se uskutečnila dne 29. března 1636. Z rukopisu Raffaella Sindoneho se dále pouze dovídáme, že se této slavné korunovace zúčastnil hrabě Alessandro Sforza, donátor zlaté korunky, jejíž pořizovací hodnota činila 150 scudi.²⁷⁶ Tato korunka však byla bohužel odcizena Francouzi v roce 1798. Rekorunovační ceremonie zázračného obrazu *Madonny Aracoeli* se konala dne 17. června 1938 za přítomnosti knížete Colonne, guvernéra města a potomka vítěze u Lepanta, kdy novou korunkou ozdobil obraz kardinál Selvaggiani.²⁷⁷ Svátek *Panny Marie Aracoeli* se slaví na den Nanebevzetí Panny Marie.²⁷⁸

8. 5. Madonna della Pieta

Mramorové sousoší Madony s mrtvým Kristem zhotovil Michelangelo Buonarroti ve věku dvaceti tří let²⁷⁹ pro hrobku francouzského kardinála Jeana de Bilhères-Lagraulas, opata v Saint Denis u Paříže a vyslance krále

²⁷² PIUR 1931, 111–112; BOLGIA 2005, 30.

²⁷³ GABRIELLI 1890, 161.

²⁷⁴ BOLGIA 2005, 30.

²⁷⁵ SINDONE 1756, fol. 208.

²⁷⁶ SINDONE 1756, fol. 208.

²⁷⁷ DEJONGHE 1967, 56.

²⁷⁸ VRABELOVÁ 2012a, 19–24.

²⁷⁹ Srov. DEJONGHE 1967, 59.

Karla VIII.,²⁸⁰ která se nacházela v *kapli sv. Petronilly*, známé také jako *kaple francouzských králů*.²⁸¹

První záznam o Michelangelově slavné *Pietě* [6] najdeme ve smlouvě ze dne 27. srpna 1498, ve které umělec souhlasí s vyplacením 450 papežských zlatých dukátů za zhotovení „*Piety z mramoru na vlastní náklady, to je oděné Panny Marie s mrtvým Kristem v náručí, v životní velikosti*“.²⁸² Bankéř Jacopo Galli, který zkoncipoval tento dokument, zde vystupuje zároveň jako garant a slibuje, že: „*uvedený Michelangelo zhotoví uvedené dílo během jednoho roku a že to bude nejkrásnější dílo z mramoru všech dob v Římě*“. O tom, že závazek byl dodržen, svědčí zápis ze dne 6. srpna 1499 stvrzující, že *Pieta* byla dodána do pohřební kaple objednavatele, který zemřel ten samý den.²⁸³

*Pieta (Vesperbild)*²⁸⁴ se stala jedním z nejčtenějších vyobrazení vrcholného a pozdního středověku, kdy zejména na vertikálním typu *Piety* je velmi expresivně vyjádřeno Kristovo a Mariino utrpení.

Michelangelova horizontální *Pieta*, kde tělo Panny Marie a Krista tvoří pomyslný kříž, je však naprosto novým zpracováním tohoto ikonografického typu. Panna Maria je ztvárněna jako cudná a nezvykle mladistvá Bolestná Matka Boží, jemně sklánějící svou hlavu v truchlivém gestu uctívání před svým mrtvým Synem, kterého něžně a soucitně chová na klíně. Plnost milosti, která je přítomna v tomto díle, je naprosto jedinečná.

Sláva díla se brzy rozšířila mimo „*Věčné město*“ do nejbvzdálenějších míst země. Michelangelova *Pieta* svým vznešeným půvabem a krásou oslovila muže, ženy i děti všech generací.²⁸⁵

²⁸⁰ ZANDER 2011, 26; DEJONGHE 1967, 60.

²⁸¹ BRANDT 1996, 418.

²⁸² ZANDER 2011, 26; POPE-HENNESSY, 1996, 418; HIRST/DUNKERTON 1994.

²⁸³ ZANDER 2011, 26; POPE-HENNESSY, 1996, 418; HIRST/DUNKERTON 1994.

²⁸⁴ Německý název *Vesperbild* je odvozen od toho, že Kristovo tělo bylo sňato z kříže a položeno do klína matky k večeru, v čase tzv. nešporní modlitby, ve které jsou připomínány poslední chvíle Pána.

²⁸⁵ ZANDER 2011, 26.

Jedná se o jediné Michelangelovo signované dílo.²⁸⁶ Na popruhu spadajícím z Mariina ramene čteme dodatečně vyrytý nápis: „MICHAELANGELVS BONAROTVS FLORENT (inus) FECIABIT“ („*Michelangelo Buonrotti, Florent’an, zhotovil toto*“).²⁸⁷

Raffaello Sindone²⁸⁸ ve svém slavném rukopisném atlase uvádí: „*Vzrůstající oddanost věřících přicházejících stále častěji a z velké dálky adorovat sochu Bolestné Matky Boží, podnítila hraběte Alessandra Sforzu k její korunovaci, i přes skutečnost, že nebyl zaznamenán žádný její zázrak*“.²⁸⁹ Ani Pietro Bombelli²⁹⁰ v prvním tištěném atlase korunovaných římských Madon nepodává v tomto případě žádné zprávy ani svědectví o zázraku. Poznává pouze, že: „*tato Madona nikdy nepřestala naplňovat srdce a udržovat je v oddanosti*“.²⁹¹

Můžeme se pouze domnívat, že to byla právě ona *milost sama* vyzářující z tohoto umělecké díla, která přiměla kanovníky svatopetrské kapituly ke schválení korunovace *Madonny della Pietà*, i přes „nedodržení“ jedné ze základních podmínek nutných ke korunovaci.

Archivní dokumenty z Vatikánské knihovny dokazují, že *Michelangelova Pietà* byla korunována dne 31. srpna 1637,²⁹² tedy v době, kdy bylo mramorové sousoší umístěno v *chórové kapli* ze 17. století.²⁹³ Velká zlatá

²⁸⁶ JUREN 1974, 27–30; PON 1996, 16–21; WANG 2004, 447–473.

²⁸⁷ Slavný renesanční životopisec Giorgio Vasari (1511–1574) k tomu uvádí: „*Žádný sochař, sebeznamenitější umělec, nemohl ani pomyslet, že by dostihl v kresbě, v půvabu, jemnosti, čistotě a v dokonalosti prolamování mramoru umění, jak je zde ukázal Michelangelo, neboť v tomto díle je viděti všemnu cenu i sílu umění. A pro lásku, i námahu, s kterou dílo tvořil, rozhodl se Michelangelo k tomu, co neučinil již u žádného jiného díla, zvětčil své jméno na pásce, která obepínala hrud’ Panny Marie. Michelangelo našel jednoho dne u sochy skupinu cizinců z Lombardie, kteří dílo velice chválili, a když se ptali, kdo je tvořil, odpověděl jeden z nich: ‚Náš Gobbo z Milána‘. Michelangelo mlčel, ale mrzelo ho, že byla jeho práce připočtena druhému. Jedné noci se dal zamknouti dovnitř a při světélku svíce vytesal dlátem své jméno*“.

²⁸⁸ SINDONE 1756, fol. 13.

²⁸⁹ SINDONE 1756, fol. 16.

²⁹⁰ BOMBELLI 1792, sv. 4., 3.

²⁹¹ Svědectví o zázraku neuvádí ani DEJONGHE 1967.

²⁹² BAV, ACSP, *Madonne Coronate*, 1. sv. fol. 69.

²⁹³ Během výstavby nové basiliky bylo slavné sousoší několikrát přemístěno. V letech 1517–1518 byla *kaple sv. Petronilly* zbořena a sousoší *Piety* přemístěno do *papežské sakristie*, nazývané také *kapli Madonny della Febbre*. K dalšímu stěhování dochází v roce 1568, kdy bylo sousoší přemístěno do *chórové kaple Sixta IV.*, nacházející se v levé části staré basiliky.

koruna ve tvaru oválu byla darem hraběte Alessandra Sforzy Pallaviciniho († 1638), který ji nechal vyrobit u zlatníka Luigia Salettiho za 574 scudi.²⁹⁴ Zlatník hotovou korunu předal kanovníku sv. Petra Ugovi Ubaldinimu.²⁹⁵

O podobě zlaté oválné koruny slavné *Piety* vypovídá fotografie z konce 19. století z Alinariho archivů ve Florencii. Na fotografii, představující sousoší *Piety* na jeho dnešním místě, drží andělé velkou oválnou korunu nad hlavou Bolestné matky.²⁹⁶ Koruna byla ze sousoší *Piety* odstraněna počátkem minulého století.²⁹⁷

8.6. Madonna della Strada

Patronka Tovarýšstva Ježíšova

Madonna della Strada [7] je freska o rozměrech 68 x 75 cm, malovaná na břidlici, datovaná do druhé poloviny 13. století nebo do první poloviny 14. století.²⁹⁸ Freska *Madonny della Strada* byla naposledy restaurovaná v roce 2005.

Korunovaná Panna Maria, oděna do spodního tmavě zeleného šatu a vrchního zlatohnědého pláště, drží na pravé ruce malého Krista. Ježíšek, který je rovněž oděn do tmavě zelených šatiček, nezvykle doplněných rudým pláštěm, drží v levé ruce knihu a pravou žehná. Panna Maria má levou ruku lehce vytočenu od těla s dlaní otevřenou směrem k divákovi v gestu přijímajícím modlitby. Matka Boží i její Syn hledí zpříma na diváka, přičemž Panna Maria má jen velmi nepatrně nakloněnou hlavu k Ježíškovi. *Madonna della Strada* je vyobrazena jako *Matka Milosti*, přímlyvkyně, která vyzývá k důvěře ve svého Božského Syna.

V roce 1609 byla *Pieta* dočasně přemístěna do *kaple jižního transeptu* a následně roku 1626 do *nové chórové kaple*, otevírající se do jižního křídla basiliky. Od 3. prosince 1749 až do dnešních dnů je Michelangelova *Pieta* vystavena k adoraci a obdivu v *kapli Piety* původně zasvěcené *Ukřižovanému Kristu*.

²⁹⁴ SINDONE 1756, fol. 16.

²⁹⁵ BAV, ACSP, *Madonne Coronate*, sv. 1., fol. 4.

²⁹⁶ VRABELOVÁ 2012a, 25–27.

²⁹⁷ Fotografie byla publikována v katalogu: *Full of Grace, Crowned Madonnas from the Vatican Basilica*, Pietro ZANDER (ed.), Knights of Columbus Museum, New Haven 2011, 27.

²⁹⁸ DEJONGHE 1967, 64.

Dle legendy byla Madona namalována na zdi starověké ulice vedoucí ke Kapitolu. Skutečnost, že je zázračný obraz namalován na bloku velmi tvrdé břidlice, tuto tradici potvrzuje.²⁹⁹ V 15. století byl obraz umístěn v malém kostele nazývaném *Santa Maria del Astalli* dle jména rodiny fundátorů. Kostel byl ale záhy lidem přejmenován na *Santa Maria della Strada*, upomínající na původ obrazu.

Zázračný obraz *Madonny della Strada* bývá spojován se založením a rozvojem Tovaryšstva Ježíšova.³⁰⁰ Sv. Ignác, zakladatel jezuitského řádu, byl velkým ctitelem tohoto obrazu, který uctíval jako zázračný. Často se před obrazem modlil a sloužil před ním mše. Záhy začal naléhat na místního kněze Pierra Codaceho, aby kostel přenechal Tovaryšstvu Ježíšovu. Kněz nejprve odmítl, ale nakonec souhlasil a nabídl Ignácovi nejen svůj kostel, ale také se stal prvním jezuitou v Itálii. Papež Pavel III. v roce 1541 potvrdil převod kostela Tovaryšstvu Ježíšovu a *Santa Maria della Strada* se stala prvním jezuitským kostelem v Římě.³⁰¹

V roce 1550 přijíždí poprvé do Říma nový člen řádu sv. František Borgia. Když uviděl obrovskou chudobu domu, kde žil sv. Ignác s *řádovou kurií*, a stísněnost kostela *S. Maria della Strada*, který již nestačil pojmout stále vzrůstající počet věřících, kteří ho navštěvovali, nechal vytvořit projekt nového kostela a nového většího domu, lépe odpovídajícího požadavkům společenství. Tento plán ale nebyl dodržen.³⁰² Můžeme předpokládat, že sv. Ignác raději využil prostředky k *rozšíření Jezuitského řádu*, čemuž napovídá skutečnost, že v den jeho smrti (31. července 1556) čítalo Tovaryšstvo Ježíšovo dvanáct provincií, z nichž každá měla alespoň sto členů.³⁰³

²⁹⁹ DEJONGHE 1967, 64.

³⁰⁰ Tovaryšstvo Ježíšovo bylo založeno 15. srpna 1534, kdy sedm studentů *Université de Paris* vedených Ignácem z Loyoly složilo vstupní slib v kapli sv. Denise na Montmartru. Hlavním cílem řádu byla misijní, vzdělávací a vědecká činnost. Dne 27. září 1540 byl vznik řádu stvrzen bulou *Regimini militanti ecclesiae* papeže Pavla III.

³⁰¹ DEJONGHE 1967, 61.

³⁰² BONTOUX 1956, 348.

³⁰³ DEJONGHE 1967, 63.

Teprve roku 1568 kardinál Alexandr Farnèse, plný obdivu ke geniálnímu zakladateli jezuitů, položil základní kámen kostela *Il Gesù* v Římě. Jeho přáním bylo, aby to byl nejkrásnější kostel hlavního města křesťanského světa, hned po patriarchálních basilikách sv. Petra, S. Maria Maggiore a San Giovanni in Laterano. Freska *Madonny della Strada* byla do nového chrámu přenesena v jubilejním roce 1575 a umístěna v nádherné kapli.³⁰⁴ Korunovace obrazu se uskutečnila dne 14. srpna 1638.³⁰⁵

V následujícím století byla *Madona della Strada*, která dopomohla k rozšíření Tovaryšstva Ježíšova, také svědkem nejbolestivějšího období tohoto řádu. V druhé polovině 18. století se vliv jezuitů začal omezovat a roku 1773 byl řád na nátlak evropských panovníků zrušen papežem Klementem XIV., který vydal dne 21. července breve „*Dominus ac Redemptor Noster*“.³⁰⁶ Ve stejné době jmenoval také komisi pro dohlížení nad výkonem tohoto dekretu.

Jedním z členů této komise se stal i laik Neapolitan Alfani. Ihned došlo k plnění kostela, sakristie a jezuitského archivu. Obraz papežské netečnosti ke všem těmto skandálům prováděným beztrestně není ještě stále vymazán

³⁰⁴ DEJONGHE 1967, 63.

³⁰⁵ SINDONE 1756, fol. 96; BOMBELLI, 1792, sv. I., 28; DEJONGHE 1967, 61.

³⁰⁶ Breve v překladu zní: „*Hnání tak mnohými a tak důležitými faktory, a, jak doufáme, přijímající pomoc z přítomnosti a vnuknutí Ducha Svatého; nucení, krom toho ještě, nevyhnutelností našeho úřadu, jež nám přísně zakazuje smír, trvání na vlastním názoru, a zajištěním míru a klidu v Křesťanské republice, a zbavujeme se jakékoliv překážky jež by tomu mohla zapříčinit potíže; majíce dále uváženo, že tak řečené Tovaryšstvo Ježíšovo nemůže déle nésti toto hojné ovoce, a tyto velké výhody, v pohledu z něhož bylo založeno, schváleno tolika našimi předchůdci, a obdařeno tolika rozsáhlými privilegii; toto, na druhou stranu, bylo velmi obtížné, ne-li přímo nemožné, že církev by mohla znovu nabýt onen jistý a trvalý mír, z něhož již zmíněné Tovaryšstvo žilo; v důsledku tohoto dokumentu, a odhodláni ze specifických důvodů, jež jsme zde uvedli, a tlačeni dalšími motivy, kteréžto moudrost a dobrá vláda církve určovala; díky znalostem, jež si vyhrazujeme pro sebe; srovnáváním s našim předchůdcem, a zvláště pro Řehoře X. na generálním koncilu v Lyonu; raději tedy. V tomto případě jsme se rozhodli nad osudem společenstva, řazeného mezi žebravé řády, obojí z jeho instituce a jeho privilegii; po zralé úvaze, učiníme, dle našeho jistého přesvědčení, ve vší plnosti našeho apoštolského stolce, zrušení a odstranění řečeného řádu: zbavujeme je jakýchkoliv aktivit, jejich domů, škol, kolegií, nemocnicí, území a, ve zkratce, jakýchkoliv dalších míst absolutně, v jakémkoliv království či provincii, v nichž mohou být umístěny: rušíme a anulujeme jejich statusy, zákony, zvyklosti, nařízení a ustavení; i ty, jež byly stvrzeny slibem a schváleny Svatým Stolicem či jinak (...) Ohlašujeme všem, jakémukoliv druhu autority; představenstvu, provinciálům, vizitářům a všem představeným tak řečeného Tovaryšstva, že jsou provždy odvoláni a zrušeni, ať již tyto autority byly jakéhokoliv druhu, stejně tak v záležitostech duchovních i světských (...)*”.

z paměti římského lidu. Vypráví se také, že diamanty a korunku *Madony della Strada* nosila Alfaniho milenka na veřejnosti.³⁰⁷

Římané nepřestali uctívat *Madonu della Strada* ani po zrušení jezuitského řádu. V roce 1792 Bombelli napsal: „*drahé kameny, které nově zdobí svatý obraz, výmluvně svědčí o četnosti dobrodiní Matky Boží a devočních darů ze stříbra je tolik, že je kaple nemůže všechny obsáhnout*“.³⁰⁸ Všechny tyto dary byly však milostnému obrazu *Madonny della Strada* odcizeny napoleonskými vojsky během plenění Říma v roce 1798.

Roku 1814, kdy se napoleonské války chýlily ke konci, byl na Vídeňském kongresu obnoven ve značném rozsahu politický řád Evropy. Politické klima Evropy se stabilizovalo a mocní monarchové, kteří volali po zrušení jezuitů, již pozbyli své síly. Dne 7. srpna 1814 papež Pius VII., doprovázený svatým kolegiem kardinálů, biskupy, zástupci šlechty a stovkami španělských, italských a portugalských jezuitů, slavnostně vyhlásil v kostele Il Gésu bulu *Sollicitudo omnium ecclesiarum*, kterou obnovil jezuitský řád. Slavnostního vyhlášení se účastnila také Marie-Louise Bourbonská se svými třemi syny.

„*Je nemožné,*“ napsal kardinál Pacca, „*popsat ten radostný křik, hlasité vítání a aplaudování, kterým dobrý římský lid doprovázel průvod vedený Piem VII. z Quirinale do Il Gésu, a tento návrat se zdál být opravdovým triumfem.*“³⁰⁹

Dne 14. června 1885 darovala svatopetrská kapitula *Madonně della Strada* a Ježíškovi nové zlaté korunky. Svátek *Panny Marie della Strada* (24. května) se stal součástí jezuitského kalendáře.³¹⁰

Co znamenal a znamená zázračný obraz *Madonny della Strada* pro poutníky, popisuje velice pěkně holandský spisovatel Anton van

³⁰⁷ BONTOUX 1957, 348.

³⁰⁸ BOMBELLI 1792, sv. I., 28.

³⁰⁹ BUCK 1871, 20 a 178.

³¹⁰ DEJONGHE 1967, 64.

Duinkerken, který „před touto Madonou pochopil smysl cesty“. Dále uvádí: „Je to malý obraz ale velkého věhlasu. Neodvažuji se tvrdit, že je ošklivý, neboť nám nabízí základní pojetí dobrého vkusu, má kouzlo, které je často marně hledáno v autentických uměleckých dílech a tím je mocná přitažlivost... Lidé se modlí k této Madoně jako k Utěšitelce hříšníků, Léčitelce nemocných, Pomoci v chudobě, Utěšitelce postižených. Žádají o poznání všech cest milosti. Per Mariam ... zde je cesta, všechny cesty světa nejsou nic než jen vedlejšími cestami ve srovnání s touto. Věděl jsem, že chci spatřit v Římě mnohá umělecká díla všech minulých století. Předpokládal jsem, že si mne podmaní pohled na sv. Petra na kříži. Ale nikdy jsem si nedovedl představit, že padnu na kolena před tímto malým obrazem, ozdobeným šperky, a že na to nikdy nezapomenu. A přece, jsem si dnes jistý, že tam, na tom samém místě, jsem porozuměl smyslu poutnictví. Procitl jsem u Madonny della Strada. Nalezl jsem tam přesně to, co bylo potřeba na mé cestě životem“.³¹¹

8. 7. Madonna del Soccorso

(Dobré rady)

Madonna del Soccorso [8] je freska neznámého autora, původně umístěná na oltáři sv. Lva Velikého ve starověké basilice sv. Petra. Jak uvádí Tiberio Alfarano († 1596),³¹² archivář a kanovník sv. Petra, freska byla datovaná do 12. století, a sice do doby pontifikátu papeže Paschala II. († 1118), který přemístil ostatky svatých papežů Lva I., Lva II., Lva III. a Lva IV. Milostný obraz Madony se stal součástí obnovené výzdoby oltáře Lva Velikého. V rámci přestavby basiliky byl v roce 1543 oltář sv. Lva odstraněn, uctíváný obraz *Madonny del Soccorso* z původního místa sejmut: „per le giornate che andorno allevare cioè a tagliare la Madonna di S. Leone“³¹³ a umístěn v boční lodi v kapli sv. Sudaria.³¹⁴

³¹¹ DUINKERKEN 1948, 86–89.

³¹² ALFARANO 1590, 39.

³¹³ Ve dnech, kdy byla sejmuta Madona sv. Lva.

³¹⁴ ALFARANO 1590, 39; LANZANI 2011, 28.

Madonna del Soccorso byla prvním mariánským obrazem vystaveným k veřejné adoraci v nové Vatikánské basilice. Papež Řehoř XIII. (1572–1585) považoval obraz *Madonny del Soccorso* za nejstarší a nejuctívanější ze všech milostných obrazů, které se dochovaly ve starobylé basilice. Rozhodl se tedy na počátku svého pontifikátu vybudovat pro zázračný obraz nové čestné a důstojné místo, kde by mohl být obraz představen věřícím se vši vážností a úctou. Vybraným místem se stala prostorná kaple situovaná vpravo před transeptem, která je dnes známá jako „*Gregoriánská*“.³¹⁵

Slavnost přenesení obrazu *Madonny del Soccorso* do nové basiliky popsal Giacomo Grimaldi (1568–1623), notář a člen duchovenstva sv. Petra, v *Descrizione della basilica antica di San Pietro in Vaticano* následujícím způsobem: „12. února 1578, první postní neděli, byl výše uvedený obraz opatrně sejmut ze zdi, kde byl zavěšen, a umístěn na přenosný trůn bohatě zdobený červeným a zlatým hedvábným brokátem. Svatý otec, Řehoř XIII., udělil v tento den odpustky věřícím, kteří přišli ke zpovědi, a Svatému společenství, které se buď zúčastnilo procesí, nebo navštívilo kapli. Kaple „*Gregoriánská*“ byla celá ozdobená hedvábnými závěsy, vzácnými tapisériemi, oltář byl zdoben krucifixem a stříbrnými svícny a to vše bylo zdobeno ornamenty“.³¹⁶

Na konci nešpor se konalo procesí, kterému předsedal nejctihodnější Matteo Contarello, kanovník basiliky a notář. Zázračný obraz *Madonny del Soccorso* byl nesen starověkým portikem a slavnostně vstoupil do basiliky centrálním vchodem do *Gregoriánské kaple*, která v té době zářila jako drahokam mezi ostatními neozdobenými a stále nedokončenými částmi nové basiliky. Kronika pokračuje následovně: „*Nad obrazem byl umístěn baldachýn, zatímco na druhé straně několik kanovníků drželo přenosný trůn. Nejproslulejší a nejctihodnější kardinál arcikněz basiliky, Alessandro Farnese, spolu s mnoha preláty a velkým počtem věřících zakončil procesí.*

³¹⁵ Architektem této kaple byl Giacomo Della Porta. Mozaikáři pod vedením Giovanniho Gapei da Cherse zhotovili nádhernou mozaiku, podle kresby Girolama Muzianiho, s námětem Panny Marie oslavované svatými teology. Stěny byly obloženy vzácným mramorem pocházejícím ze starověkých památek. Výzdoba kaple trvala déle než pět let a výsledný efekt budí velkolepý dojem „*kostela v kostele*“.

³¹⁶ GRIMALDI/NIGGL 1972.

*Svatý obraz byl umístěn uprostřed kaple, na vyvýšeném stupínku ozdobeném svícemi a stříbrnými lampami, kde byl vystaven po zbytek dne. Obraz byl okuřován kadidlem kanovníkem Contarellem, který poté zpíval oration Blahoslavené Panny Marie. Pozdě večer byl obraz sejmут a pod dohledem několika kněží z basiliky zavěšen nad oltářem v kapli“.*³¹⁷

Během pontifikátu Řehoře XIII. (1572–1585) byla freska také zcela jistě obnovována. Přemalby jsou zvláště patrné na inkarnátu a objemu obou tváří Madony. Milostný obraz *Madonny del Soccorso* byl podle návrhu Sebastiana Torrigianiho ozdoben po svém obvodě osmi bronzovými cherubíny spojenými girlandou³¹⁸ a mramorovou intarzií vázy s liliemi a růžemi, umístěnou pod zázračný obraz. V 18. století byl nad milostný obraz zavěšen malý dekorativní baldachýn.³¹⁹

Madonna del Soccorso byla slavnostně korunována svatopetrskou kapitulou dne 17. listopadu 1643, přesně sto let po jejím přemístění z původního místa ve staré basilice nad oltářem sv. Lva Velikého.³²⁰ Raffaello Sindone ve svém rukopisu uvádí, že zlaté korunky byly pořízeny za 257,60 scudi. O průběhu samotného aktu korunovace se však nezmiňuje. Víme ale, že probíhal dle korunovačního řádu, vydaného svatopetrskou kapitulou v roce 1637.³²¹

8. 8. Madonna della Colonne

(Madona na sloupu)

od roku 1970 titulovaná **Mater Ecclesiae**

Freska Madona na sloupu neboli *Matka církve* [9] je jedním z nejuctívanějších mariánských milostných obrazů z Vatikánské basiliky, který přečkal zboření staré basiliky sv. Petra, zažil růst nové basiliky a

³¹⁷ GRIMALDI/NIGGL 1972, 406.

³¹⁸ Tento dekorativní motiv se stal velmi oblíbeným i u dalších Mariánských edikul v Římě.

³¹⁹ LANZANI 2011, 29.

³²⁰ BOMBELLI 1792, sv. 2., 1.

³²¹ *Ordo seruandus in tradendis Coron Aureis quae donantur à Capitulo Sancti Petri ex legato Dni Comitum Alexandri Sfortiae ad coronandas Imagines miraculosas Deiparae Virgnis* (BAV, Madonne Coronate, sv.1, fol. 109–112).

v průběhu staletí byl předmětem nezměrné úcty. Giacomo Grimaldi³²² v *Descrizione della basilica antica di San Pietro in Vaticano* uvádí: „ruka zbožného malíře namalovala před mnoha lety na jeden ze sloupů, který podpíral Konstantinovu středověkou basiliku, obraz Madony“.³²³

Panna Maria, se sladkým a jemným výrazem, drží milujícím způsobem malého Ježíška, který se usmívá a žehná. Matka Boží má na hlavě jemně vyšívaný modrý závoj zakončený kruhovou sponou. Dle stylu můžeme toto dílo neznámého umělce datovat do 15. století.³²⁴

Na plánu basiliky z let 1589–1590, který vytvořil Tiberio Alfarano³²⁵ († 1596), kanovník a velký znalec chrámu sv. Petra, je zázračný obraz Madony na sloupu umístěn blízko *Oltáře sv. Šimona a Judy*, označený číslem 46. Oba autoři se shodují, že se v roce 1574 stala Madona na sloupu „objektem zvláštní a vzrůstající úcty, protože skrze svou přímlovu vykonala mnoho zázraků“.³²⁶

Giacomo Grimaldi uvádí: „prostřednictvím tohoto obrazu mnoho lidí opět nabylo svého zdraví, uniklo takovým nebezpečím, jakým se zdálo nemožné vyhnout, a obdrželo mnoho dalších významných milostí... Naplněn vroucí úctou, Ludovico Bianchetti z Bologny, muž jedinečné úcty, kanovník basiliky a prefekt paláce papeže Řehoře XIII., nechal v roce 1579 postavit na své vlastní náklady skvostný oltář naproti tomuto obrazu, později orámovaný drahocenným mramorem a nádhernými porfyrovými sloupy“.³²⁷

Další znak vzrůstající úcty k *Madoně na sloupu* nalezneme v inventáři z roku 1581, který uvádí Raffaello Sindone ve své knize o oltářích Vatikánské basiliky,³²⁸ kde se dozvídáme o „velkém počtu stříbrných

³²² GRIMALDI/NIGGL 1972, 227.

³²³ Jednalo se o původní třetí sloup zleva od vstupu do Konstantinovy basiliky, který dnes odpovídá dvacátému sloupu od transeptu.

³²⁴ ZANDER 2011, 30.

³²⁵ ALFARANO 1590, 224.

³²⁶ ZANDER 2011, 30.

³²⁷ GRIMALDI/NIGGL 1972, 227.

³²⁸ SINDONE 1744, 59–60.

*votivních darů darovaných v hluboké úctě zázračnému obrazu Madonna della Colonna“.*³²⁹

V září 1605 zachránila Panna Maria na sloupu několik osob před náhlým pádem velkého mramorového bloku. Grimaldi k tomu dále uvádí: „*zatímco kněz sloužil mši u oltáře Panny Marie na sloupu, kus mramorové římsy odpadl ze zdi nad oltářem, naštěstí všechny přítomné sloužící a věřící jen vystrašil a nikomu se nic nestalo*“.³³⁰

Dokument z archivu přestavby sv. Petra, uložený v Archivio Fabbrica di San Pietro, zaznamenává platbu (77 scudi a 26 baiocchi) mistru Giovanni Belluccimu za různé práce provedené od 11. do 17. ledna 1607, mezi nimi: „*snížení sloupu, na němž je vyobrazena Madona, a jeho vytažení ven do dvora*“.³³¹ Mramorový starověký sloup byl rozřezán na několik dílů, aby mohla být zachována vyobrazená a věřícími uctívaná Panna Maria s dítětem.³³²

Dne 2. února 1607 byl fragment sloupu se zázračným obrazem slavnostně přenesen do nové Vatikánské basiliky a umístěn na oltář, který byl pro něj zhotoven architektem Giacomem della Portou (1532–1602) v jihozápadním rohu basiliky, kde se nachází dodnes.³³³

Madonna della Colonna byla slavnostně korunována svatopetrskou kapitulou dne 1. ledna 1645, druhého roku pontifikátu Inocence X. (Pamphili, 1644–1655).

³²⁹ SINDONE 1744, 59–60. Klerik ze sv. Petra odkazuje ke „*čtyřem velkým deskám, rozkládajícím se od jednoho sloupu k dalšímu nad výše uvedenou kaplí, plným stříbrných votivních darů, kdy na každé této desce je umístěno zhruba 240 kusů votivních darů ... tři malé desky, podobně plné stříbrných votivních darů – rozličné korunky, malí andělé a další – jsou umístěny jako ozdobné orámování obrazu Madony a Ježíše Krista*“.

³³⁰ ZANDER 2011, 30.

³³¹ AFSP, Arm. 26, A, 183, fol. 25v.

³³² AFSP, Arm. 16A, 159 A, f. 10r.

³³³ Giacomo Grimaldi nám rovněž zanechal detailní popis této slavnosti, která se konala za přítomnosti kardinála Pallotty a dalších basilikálních kleriků a kanovníků. Kanovníci měli tu čest táhnout těžký vůz s fragmentem sloupu k novému oltáři, který byl ozdoben elegantními mozaikovými intarziemi tvořenými různobarevným mramorem, které byly darovány basilice Lorenzem Bianchettem, kardinálem a knězem ze San Lorenza a bratrem výše zmíněného Ludovica.

Na závěr zasedání druhého Vatikánského koncilu dne 21. listopadu 1964 prohlásil papež Pavel VI. (Montini, 1963–1978) *Pannu Marii na sloupu za Matku církve*. Přípis „*Mater Ecclesiae*“ byl přidán v roce 1970.

Po nevydařeném pokusu o atentát na papeže Jana Pavla II. (13. května 1981) si blahoslavený papež, inspirován starověkou a uctívanou malbou *Madony na sloupu – Matky církve*, přál umístit mozaiku *Madony na sloupu* na průčelí basiliky jako svědectví a příslib její mateřské a nebeské ochrany papeže a celé církve. Ve spodní části mozaiky je umístěn znak milovaného papeže společně s mottem „*Totus Tuus*“, připomínající hlubokou úctu blahoslaveného Jana Pavla II. k Matce Boží.³³⁴

8.9. Madonna della Orto Paradisi in Santa Prassede

Madona z Rajské zahrady v Santa Prassede

Z archivních materiálů se dovídáme, že již v 5. století existoval v blízkosti chrámu *Santa Maria Maggiore* kostel nazývaný *S. Prassede*. Bohužel ani nejnovější výzkumy historiků a archeologů nepotvrdily, že dnešní kostel nesoucí stejné jméno a vybudovaný v 9. století papežem Pascalem I. (817–824) lze považovat za identický s touto svatyní, tj. postavený na stejném místě.³³⁵

Kostel je proslaven především svými nádhernými mozaikami. Karolínská mozaika v apsidě líčí legendu světic Prassedy a její sestry Pudenziany, které přijaly v době pronásledování křesťanů ve svém domě apoštola sv. Petra a pohřbily na tisíc mučedníků. Obě sestry, doprovázené sv. Petrem a sv. Pavlem, jsou přijaty na nebesích samotným Kristem. Panenské světice nesou koruny věčného života, které z hluboké úcty drží zahalenýma rukama. Na pravé straně vedle sv. Prassedy je vyobrazen stavitel basiliky papež Pascal I. s modelem kostela, na levé straně, po boku sv. Pudenziany, stojí sv. Zenon. Na spodním vlysu vidíme Beránka Božího a dvanáct oveček

³³⁴ ZANDER 2011, 30–31.

³³⁵ GALLIO 2009, 1.

symbolizujících dvanáct apoštolů, po stranách pak města Betlém a Jeruzalém.

Také obraz Madony, uctíváný v tomto kostele po mnohá staletí, je mozaika umístěná v malé nise „*kaple svatého sloupu*“ známé jako kaple sv. Zenona.³³⁶ Zázračný obraz *Madonny di San Prassede* [10] je zde uchováván v dřevěném pozlaceném svatostánku umístěném nad oltární mensou mezi dvojicí alabastrových sloupů s jónskými hlavicemi. Svatostánek, zdobený v horní části mariánským monogramem s korunkou, byl zhotoven v 17. století, pravděpodobně u příležitosti slavné korunovace svatopetrskou kapitulou v roce 1655.

Pod monogramem je umístěn nápis „*MARIA LIBERA NOS A PANIS INFERNI*“ označující tuto Madonu také za *Pannu Marii Osvoboditelku od pekelných muk*. Podle legendy dal toto pojmenování zázračnému obrazu již papež Pascal I., zakladatel této kaple, který zde pohřbil svou milovanou matku.³³⁷

Během pěti po sobě jdoucích dní slavil na oltáři *Panny Marie Osvoboditelky* mši svatou za spásu její duše. Po páté mši papež spatřil duši své matky, osvobozenou z očiště, jak stoupá vzhůru k nebi. Na základě tohoto vidění udělil Pascal I. oltáři zvláštní privilegium, dle kterého byly všechny duše osvobozeny z očiště po páté slavené mši. Toto privilegium bylo udělováno i následujícími papeži až do pontifikátu Benedikta XII. (1335–1342), který snížil počet slavených mší pouze na jednu.³³⁸

Na základě této legendy, která však není historicky doložena, bychom mohli usuzovat, že mozaika s *Madonou Osvoboditelkou* existovala již v 9. století. Nedávný výzkum Valentina Paca však mozaiku *Madony Osvoboditelky* přesvědčivě datoval do období mezi lety 1265–1285.³³⁹ Italský badatel dále

³³⁶ *Kapli sv. Zenona* bohatě vyzdobenou překrásnými mozaikami nechal vybudovat Pascal I. jako hrobku pro svou matku Theodoru. Vstup do kaple tvoří dva porfyrové sloupy s karolínskými hlavicemi, které nesou antické trámoví. V kapli je rovněž uchovávána vzácná relikvie fragmentu sloupu, u kterého byl bičován Kristus.

³³⁷ DEJONGHE 1967, 151.

³³⁸ DEJONGHE 1967, 151.

³³⁹ PACO 2000, 105–123.

upozornil, že ztvárnění dítěte sedícího na klíně *Madony Ochránitelky* jako *Krista Světla*, je zcela v souladu s ikonografickým programem celé stěny obklopující oltář, ve kterém světlo hraje zásadní roli.³⁴⁰ Nad oltářem je v horní části stěny umístěna mozaika s námětem „*Deesis*“, kde jsou však ztvárnění pouze přímlovci: Panna Maria a Jan Křtitel. *Krista Soudce* symbolizuje skutečné *světlo* přicházející do kaple oknem! Ikonografický program *Krista Světla* zakončuje symbolický výjev umístěný v lunetě nad oltářem znázorňující *Proměnění Páně na hoře Tábor* (Mt 17,1– 6; Mk 9,1– 8; Lk 9,28 – 36).

Mozaika zdobící malou niku představuje trůnicí Pannu Marii s dítětem mezi sv. Pudenzianou a sv. Prassedou. *Madonna di San Prassede* je ikonografickým typem *Platytery* (Obsáhlejší než nebesa).

Název vznikl na podkladě hymnu Basila Velikého (329–379): „*Tvůj klín učinil Bůh trůnem a tvoje tělo utvořil širší a vyšší než nebesa*“. Tento typ zahrnuje všechny Bohorodičky stojící či trůnicí s malým Kristem umístěným před hrudí, zpravidla v kruhovém medailonu. Trůnicí varianta *Platytery*, zobrazující Bohorodičku jako *Královnu nebes*, náleží k nejstarším typům zobrazení Panny Marie.

Frontálně zobrazená Madona sedí vzpřímeně a nehybně na trůnu s očima upřenýma na diváka. Matka si něžně přidržuje oběma rukama Krista Emmanuela na svém klíně. Veškeré dění je koncentrováno na Ježíše, který široce rozevívá náruč v gestu *Oranta*. Zde se však jedná o gesto průvodce, učitele a Spasitele, který rozevívá své ruce, tak jako později na kříži, aby zaplavil svět světlem a spásou. Syn Boží drží v levé ruce svitek se zářícím nápisem *Ego sum lux...*³⁴¹ (Jan 8,12), druhá ruka žehná a zároveň vybízí k následování: „*ten kdo mě následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života*“ (Jan 8,12). Dvě světice, které stojí po stranách trůnu, symbolizují neposkvrněnost, milosrdenství a lásku k bližnímu.

³⁴⁰ PACO 2000, 105–123.

³⁴¹ *Já jsem světlo.*

Po staletí přicházeli k *Panně Marie Osvoboditelce* mnozí věřící nejen z Říma, ale i z dalekých zemí, aby se zúčastnili slavení mše svaté na tomto privilegovaném oltáři.³⁴²

Mnohé milosti, které tato Madona udělila těm, kteří ji přicházeli uctívat a prosit, daly kapli záhy název „*Orto del Paradiso*“ (Rajská zahrada).

Roku 1650 přichází uctít tento obraz do Říma také biskup z Centerville, který daroval *Madoně Osvoboditelce* a jejímu Božskému dítěti dvě zlaté koruny.³⁴³ Oficiální žádost o korunovaci byla svatopetrské kapitule zaslána 8. února 1655. Kapitula žádosti vyhověla a vystavila dne 24. května korunovační dekret. Slavná korunovace se uskutečnila 16. srpna téhož roku.³⁴⁴

8.10. Madonna z basiliky Santa Maria Maggiore

(od roku 1870 titulována **Salus Populi Romani**)

8.10.1. Historie basiliky Santa Maria Maggiore

Santa Maria Maggiore je největší, nejstarší a nejdůležitější mariánskou svatyní v Římě, která je současně jednou ze čtyř patriarchálních basilik, v nichž je umístěn papežský oltář.³⁴⁵ Byla postavena v 5. století papežem Sixtem III. (432–440) v místech, kde stávala basilika *sv. Liberiana* (352–356), poté co koncil v Effesu (431) potvrdil dogma o lidské a božské přirozenosti Krista a prohlásil Pannu Marii za Bohorodičku (*Theotocos*).

Dataci založení prvního chrámu se podařilo badatelům přesvědčivě určit, neznáme ale přesné datum, kdy byla již existující basilika zasvěcena Panně Marii. První zmínky o *basilice S. Marie* se objevují v dochovaných

³⁴² DEJONGHE 1967, 151–152.

³⁴³ DEJONGHE 1967, 151.

³⁴⁴ SINDONE 1756, fol. 165.

³⁴⁵ Papežský oltář je oltář, u kterého může sloužit mši pouze papež nebo jím pověřený biskup. Takový oltář se v Římě dále nachází v Lateránské basilice, basilice sv. Petra a v basilice sv. Pavla za hradbami.

dokumentech ze 6.–7. století,³⁴⁶ kde je basilika také dále nazývána *Basilikou sv. Liberia* a *S. Maria ad Praesepe – U jesliček*.³⁴⁷

Zřejmě první písemnou zmínku o *Basilice S. Marie* najdeme v *Liber Pontificalis*³⁴⁸ ze 6. století. Anonymní autor v životopisu Sixta III. (432–440) uvádí: „...postavil basiliku S. Marie, kterou starověký Liberius ctil“.³⁴⁹ Zasvěcení basiliky Panně Marii klade do 5. století také Hartmann Grisar,³⁵⁰ který přímo tvrdí, že: „Basilika Liberia, dnes S. Maria Maggiore, ... byla založena Liberiem na Esquilinu, blízko trhu Livie, a znovu postavena v následujícím století Sixtem III. Byla zasvěcena Matce Boží a nesla jméno S. Marie“³⁵¹ a I. Schuster, podle kterého se právě v 5. století začal rozšiřovat zvyk pojmenovat chrám u příležitosti zasvěcení Panně Marii nebo jinému světcí také podle místa (městské čtvrti), kde se nacházel. Původně byly tyto chrámy jednoduše nazývány podle jména zakladatele.³⁵²

Oficiálně byla basilika Santa Maria Maggiore prohlášena za nejstarší chrám zasvěcený Panně Marii kardinálem Roncallim (budoucí papež Jan XXIII.) u příležitosti inaugurace podzemní basiliky v Lourdech dne 25. března 1958, který neváhal prohlásit: „S. Maria Maggiore byla prvním kostelem, o kterém víme s jistotou, že byl zasvěcen Matce Ježíše“.³⁵³

³⁴⁶ SCHUSTER 1932, 13–14.

³⁴⁷ S pojmenováním „S. Maria ad Praesepe – U jesliček“ se můžeme setkat již od 6. století. Podle Hartmanna Grisara (viz. GRISAR 1906) byla *Starověká kaple Jesliček* oratoří sousedící s hlavním oltářem, kterou nechal pravděpodobně vybudovat Sixtus III. a která byla imitací místa narození Spasitele v Betlémě. Basilika tak obdržela již v 6. století pojmenování *S. Maria ad Praesepe*. Stejný autor ale zároveň poukazuje na skutečnost, že „až ve 12. století mluvíme o přítomnosti relikvie jesliček v kostele“. Tato starověká oratoř nazývaná „jesličky“ musela být podle Grisara kompletně přestěhována za Sixta V. (1585–1590) na nové místo pod oltář uprostřed Sixtinské kaple, která zde byla vystavěna Dominikem Fontanou. Dnes jsou *Svaté jesličky* uloženy v *kapli Zpovědi*, která se nachází v hlavní lodi přímo pod papežským oltářem.

³⁴⁸ *Liber Pontificalis* (6. stol.) je rukopisný seznam papežů, včetně jejich stručných životopisů.

³⁴⁹ *Liber Pontificus*, XLVI. SYXTUS III. (432–440).

³⁵⁰ GRISAR 1906, 159.

³⁵¹ GRISAR 1906, 160.

³⁵² SCHUSTER 1932, 13–14.

³⁵³ DEJONGHE 1967, 284.

Od 10. století se pak objevuje označení basiliky *Panny Marie Sněžné*, připomínající zázračnou legendu z pozdního středověku,³⁵⁴ zaznamenanou roku 1244 dominikánem Bartolomějem z Tridentu v *Liber Epilogorum*.³⁵⁵ Podle této legendy se v noci ze 4. na 5. srpna zjevila patriciu Janovi a papeži Liberiovi (352–356) Panna Maria a nakázala jim, aby na její počest postavili chrám na místě, které bude ráno pokryto sněhem. Na pahorku Esquilinu pak druhého dne našli sněhové pole o půdorysu basiliky.³⁵⁶

Legenda je zachycena na překrásné mozaice z počátku 14. století, která původně zdobila průčelí basiliky. Mozaika, jejímž autorem je Filippo Rusuti, byla však bohužel během pontifikátu Benedikta XIV. (1740–1758) zakryta velkou lodžii.

8.10.2. Madonna Salus Populi Romani [11]

Panna Maria je oděna do tmavě modrého svrchního pláště se zlatým lemem, který rovněž pokrývá její hlavu. Pod pláštěm vidíme také spodní purpurově červený šat. Písmena v levém a pravém horním rohu (MP THEU = Máter Theu) označují Pannu Marii za Bohorodičku, jak je běžné pro ikony byzantského typu.

Madona drží na levé ruce Ježíška, který pravou rukou žehná a v levé ruce drží knihu – *Písmo Svaté*. Ježíšek byl pravděpodobně také označen řeckými písmeny, ale ta byla později zřejmě přemalována. Matka Boží se nedívá na svého Syna, jak je charakteristické pro základní ikonografii typu

³⁵⁴ ARMELLINI/CECHELLI 1942, sv. I., 282.

³⁵⁵ BARTHOLOMEW/PAOLI 2011.

³⁵⁶ Od 13. století se v basilice začal slavit svátek „*Festum nivis*“, který se ve 14. století rozšířil po celém Římě. Papež Pius V. svátek zavedl pod názvem „*S. Mariae ad nives*“ a do římského misálu bylo zakomponováno toto vyprávění: „*Římský patricij Jan a jeho vznešená manželka, kterým se nedostalo dědiců, se rozhodli odkázat své statky Panně Marii. Ustavičně ji žádali a prosili, aby jim nějakým způsobem sdělila, jaké zbožné dílo mají svými penězi podpořit. Jejich usilovná přání i modlitby blahoslavená Panna Marie blahosklonně vyslyšela a o nonách srpnových (5. srpna), když v Římě bývají ta největší horka, pokryla sněhem v noci část pahorku Eskvilinu. Téže noci Matka Boží ve snu vyzvala jak Jana, tak jeho ženu, aby na tom místě, které uvidí pokryto sněhem, postavili kostel a zasvětili jej Panně Marii. To sdělil Jan i papeži Liberiovi, který měl téže noci stejný sen. Ten pak na prosby kněží i lidu přišel k pahorku pokrytému sněhem a nakreslil na něj místo kostela, který byl postaven za peníze Jana a jeho manželky a později opraven papežem Sixtem III.*“. Legenda zůstala součástí *Missale Romanum* až do roku 1969.

Hodégétrie, která se ustálila v 10. století, ale hledí zpříma na diváka. Stejně tak její ruce jsou v odlišné pozici oproti tomuto pozdějšímu typu. Zatímco běžně *Hodégétrie* drží dítě pouze na levé ruce a pravou rukou „představuje“ malého Krista, jsou ruce *Madony ze S. Maria Maggiore* překřížené, což umožňuje Matce držet své dítě pevně v náručí a tím dosáhnout nejen mystického duchovního spojení, ale také přímého fyzického kontaktu se svým Synem.³⁵⁷ Podle Marie Vasilake je právě podle překřížených rukou *Madony* možno přiřadit tento obraz k dřívějšímu byzantskému typu *Hodégétrie*,³⁵⁸ nicméně je nutno poznamenat, že je známo několik dalších příkladů tohoto ikonografického typu, kdy má Panna Maria pravou ruku položenou přímo na kolenní Ježíška.

Matka Boží drží v pravé ruce bílou vyšívanou *mappulu*, která je symbolem světské nebo církevní moci. *Mappula* neboli *mappa* byl šátek velikosti kapesníku. Držel se v ruce jako ozdoba a používal se k utírání potu a k dávání znamení. Na základě tohoto symbolu lze také usuzovat, že Panna Maria je zde představována také jako *Regina Coeli* neboli *Královna nebes*.

Zázračná ikona Bohorodičky z chrámu *Santa Maria Maggiore*, nazývaná také jako *Spása římského lidu*,³⁵⁹ je považována za nejvýznamnější a nejuctívanější mariánský obraz v Římě, ale i na celém světě a jako takový byl také nejčastěji kopírován.

Již během 8. století se objevuje reprodukce obrazu *Panny Marie Sněžné* na fresce v římském chrámu *S. Maria Antiqua*. Monneret de Villard dokázal, že rytiny této ikony dopravené do Etiopie, ovlivnily v 17. století umění této země, kde byl stále napodobován „každý detail póz *Madony a dítěte*, obzvláště charakteristické pózy rukou“.³⁶⁰

Nelze však automaticky předpokládat, že by se běžně vytvářely repliky a kopie, které by přinášely stejnou posvátnou moc, jakou disponoval původní

³⁵⁷ VASILAKE 2005, 196; BUXTON 1970, 148.

³⁵⁸ VASILAKE 2005, 196; BUXTON 1970, 148.

³⁵⁹ Čestný titul *Salus Populi Romani* obdržela ikona v roce 1870.

³⁶⁰ BUXTON 1970, 148.

obraz. Je doloženo, že jezuité, kteří měli od konce 15. století ve správě zázračnou ikonu, striktně regulovali počty jejích kopií. Jedna kopie byla například věnována jezuitě indickému králi Akbarovi (1542–1605). Povolené repliky tak navíc vytvářely vyhraněné společenství těch, kdo je směli vlastnit.³⁶¹

8.10.3. Datace ikony

Obraz *Panny Marie Sněžné* je „přesvědčivě datován“ snad do každé doby mezi 5. až 13. stoletím.

Legenda připisuje vznik této ikony, tak jako řadu jiných, sv. Lukášovi a dále praví, že obraz ve 4. století přivezla z Jeruzaléma do Říma sv. Helena, matka císaře Konstantina, společně s dalšími relikviemi.³⁶²

Na počátku 9. století se sice v „*Liber Pontificalis*“ Pascala I. objevuje poznámka: „*Fecit ibidem imaginem ex argento deauratam cum vultu beate Dei genetricis Mariae*“,³⁶³ na základě ní však nemůžeme jednoznačně tvrdit, že se jednalo právě o ikonu Matky Boží ze *S. Maria Maggiore*.

Zřejmě nejstarší historickou zmínku o Madoně „*Spása římského lidu*“ najdeme v listině z roku 1170, jejíž přepis publikoval v roce 1933 André Wilmart.³⁶⁴ Jedná se o dopis převora Jana, kanovníka a *strážce basiliky San Giovanni in Laterano*, ve kterém je zmíněna „*Slavnost Nanebevzetí Panny Marie, při níž římský lid měl ve zvyku v noci bdít*“ a „*obraz Panny Marie ... v kostele S. Maria Maggiore*“.³⁶⁵ Tento text bezpochyby vypráví o nočním procesí během vigilie *Nanebevzetí Panny Marie* zaznamenaném rovněž v „*Ordines Romani*“ z 12. století,³⁶⁶ během kterého byl přenášen obraz *Krista Spasitele (Achéropite)*, uchovávaný v Lateránu, do basiliky *S. Maria Maggiore*. Procesí, které putovalo celou noc od basiliky *San Giovanni in*

³⁶¹ BARTLOVÁ 2012, 204–205; WOLF 1990.

³⁶² CRUZ 1993, 137.

³⁶³ *Liber Pontificalis* II, 61; CECHELLI 1956, 30; DEJONGHE 1967, 283.

³⁶⁴ WILMART 1933, 62–78.

³⁶⁵ WILMART 1933, 62–78.

³⁶⁶ První sbírky předpisů pro výkon římského ritu, včetně raně středověké mše a liturgických slavností. *Ordines Romani* vznikaly ve středověku (8. – 12. stol.).

Laterano přes *S. Maria Nouvelle* a sv. *Hadriána* (Hadriánovo mauzoleum), dorazilo za úsvitu do *S. Maria Maggiore*, kde byla papežem sloužena mše svatá. Po mši byla posvátná ikona Krista Spasitele přenesena zpět na své místo do *Sancta Sanctorum* v Lateránu.³⁶⁷

Symbolika tohoto liturgického obřadu je zcela zřejmá: suverénní obraz *Spasitele* přichází za všeobecného veselí, kdy římský lid oslavuje nejvyšší vítězství *Matky Boží*, navštívit mariánský obraz ze *S. Maria Maggiore*.³⁶⁸ Dochází k mystickému spojení ve jménu Spasitele a andělů, kdy je Panna Maria usazena jako *Nevěsta Kristova*³⁶⁹ na trůn vedle Krista a korunována svým Synem, tak jak je znázorněno na velkolepé mozaice, kterou v roce 1295 vyzdobil Jacopo Torriti právě dokončenou novou apsidu basiliky.³⁷⁰ Od 11. století se také při této příležitosti zpívalo: „*Gaudeamus ... Oslavujme všichni ve jménu Pána, slavnostní den uctívané Panny Marie, jejíž Nanebevzetí hlídají andělé s pomocí Syna Božího*”.³⁷¹

Také od Bombelliho³⁷² se dovídáme pouze o „*starověkosti*“ tohoto uctívaného obrazu, který byl umístěn nad branou „*Porta Regina*“ a dne 27. ledna 1613 byl papežem Pavlem V. přenesen na slavnostnější místo, kde se nachází dodnes.

Otázku datace se pokoušela vyřešit již v roce 1860 speciální komise sestavená z malířů a archeologů, která se však nakonec neodvážila potvrdit „*zda ikona pochází z doby před Konstantinem a smíření východní a západní církve*“.³⁷³

O sto let později Maurice Dejonghe konstatuje: „*Přiznávám se, že se mi ještě nepodařilo vyřešit otázku datace uctívaného obrazu ze S. Maria Maggiore. Někteří, včetně Mgr. Wilperta, si myslí, že současná ikona je*

³⁶⁷ GAGOV 1951, 72–6.

³⁶⁸ Srov. WOLF 1990.

³⁶⁹ Panna Maria zde rovněž hraje roli prostřednice, skrze níž došlo k inkarnaci. Zastupuje také církev, která je pozvána jako nevěsta ke svatebnímu veselí.

³⁷⁰ Donátory mozaikové výzdoby byly kardinálové Giacomo a Pietro Colonna.

³⁷¹ DEJONGHE 1967, 284.

³⁷² BOMBELLI 1792, IV., 81.

³⁷³ FURANE 1885, 55–56.

*kopie z konce 12. nebo začátku 13. století původní mnohem starší byzantské ikony (pravděpodobně z 9. století). Jiní, např. Kondakov, kladou vznik současné ikony do 9. století nebo dokonce až do 8. století”.*³⁷⁴

Otázka datace není bohužel stále přesvědčivě zodpovězena dodnes a je stále předmětem odborného diskursu. Gerhard Wolf se ve své rozsáhlé studii věnované *Salus Populi Romani*, vyjadřuje k dataci nanejvýš opatrně: „pravděpodobně se jedná o malbu, která ve své původní podobě vznikla v pozdní antice“.³⁷⁵

Dnešní stav ikony, zejména obličejové rysy Madony a Ježíška, připomínají díla, která jsou datována do 13. století. Ve spodní části obrazu je ale možno rozeznat několik vrstev malby, které ukazují na přemalování staršího obrazu. Jedná se zejména o „modelaci“ Kristovy pravé ruky v první vrstvě obrazu, kterou *je možno srovnávat s raně křesťanskými ikonami dosahujícími pompejské iluzionistické kvality*“.³⁷⁶ Oproti tomu lineární styl Kristova šatu, lemovaného zlatým lemem, vytvářející rovný efekt, napovídá spíše tomu, že se jedná o malbu z 8. století, srovnatelnou například s ranou sinajskou ikonou sv. Eliáše.

Podle Hanse Beltinga pak samotný typ obrazu naznačuje, že se nejedná o středověkou invenci, ale spíše o raně křesťanský koncept, vycházející z antického portrétu. Zobrazení *Panny Marie Sněžné jako Královny nebes* se vznešeným a majestátním držením těla panovníka, přímým pohledem na diváka a se zkříženými rukama objímajícími jemně malého Krista, činí tento obraz jedinečným mezi všemi mariánskými ikonami. Výrazný kontrast těl *Matky Boží* a jejího *Syna*, zajišťující rovnoměrnou pozornost diváka k oběma protagonistům, může být srovnáván například s ikonou *Panny Marie s dítětem z Hory Sinaj* datovanou do 5. století, narozdíl od mariánské ikony z Pantheonu z roku 609, která již ukazuje Matku podřízenou Kristu s prosebným gestem a jemným pootočením hlavy.³⁷⁷

³⁷⁴ DEJONGHE 1967, 284.

³⁷⁵ WOLF 1990.

³⁷⁶ KESSLER 2000.

³⁷⁷ BELTING 1996.

Vyřešení otázky datace této slavné milostné ikony stále čeká na svého badatele.

8.10.4. Umístění ikony

Zázračná ikona se původně nacházela nad *vstupem* do baptisteria. Pravděpodobně naposledy popisuje toto umístění ikony kolem roku 1290 Guillaume Durandus (1237–1296) ve svém spise *Rationale divinatorum officiorum*.³⁷⁸

Poté byl milostný obraz údajně krátkou dobu vystavován pod baldachýnem v jedné z lodí basiliky. Během 13.–14. století byla zázračná ikona uložena do uzavřeného mramorového tabernáku a ukazována pouze ve význačné svátky v rámci liturgického roku. Při příležitosti velkých mariánských svátků byla také z tabernáku vyjímána a nošena v procesí. Mramorový svatostánek se však bohužel nedochoval. O jeho podobě se však dovídáme z kreseb De Angelise z roku 1621.³⁷⁹

Papež Bonifác IX. (1389–1404) přislíbil bulou ze dne 18. srpna 1395 odpustky všem věřícím obou pohlaví, kteří budou putovat k obrazu *Panny Marie ze Santa Maria Maggiore*, ať bude otevřený nebo zavřený.

Dne 27. ledna 1613 byla zázračná ikona přenesena do kaple *Paolina*, vybudované na objednávku papeže Pavla V. (1605–1621) Flaminiem Ponziem, a zasazena do zlatého rámu neseného anděly, kde se nachází dodnes.

³⁷⁸ THIBODEAU 2007, 55.

³⁷⁹ ANGELIS 1621, fol. 85, 87. Kresby znázorňují tabernákl z doby před přenesením ikony do kaple Borghese v roce 1613. Detailní rozbor tabernáku viz.: WOLF 1990, 223–227; kresby P. De Angelise (viz. ANGELIS 1621) byly rovněž publikovány In: BOLGIA 2005, 35–36.

8.10.5. Legenda a zázraky

Doposud přesně neurčená datace ikony nás opět vrací k již zmiňované legendě o zázračné záchraně Říma od moru roku 593 a k základní otázce existence a identifikace starobylé ikony nesené v prosebném procesí.³⁸⁰

Již po staletí se traduje legenda o zázračné záchraně Říma od moru v roce 593 pomocí zázračné ikony *Madony ze Santa Maria Maggiore*, kterou uvádí také Giuseppe Ceccarelli: „*V této době, kdy Řím byl ničen morem, nesl sv. Řehoř Veliký ve vlastních rukou v čele procesního průvodu, který se ubíral ke sv. Petru, obraz Madony uctívané v basilice sv. Liberia. Když přišli před Hadriánovo mauzoleum, spatřili anděla na vrcholu Andělské hory, jak zasouvá svůj meč do pochvy, zatímco všichni zpívali Regina Coeli, aleluja a mor zázračně ustal*“.³⁸¹

Podle jiné verze této legendy byla v průvodu ale nesena Madona „*Achéropite*“ sv. Sixta.³⁸² Ptolémée de Lucques, současník Tomáše Akvinského, ve 13. století napsal: „*Papež sv. Řehoř, pokud věříme příběhu jeho života, shromáždil veřejně kněží pod názvem ‚sedmeronásobné procesí‘ a nařídil, aby v čele průvodu nesli obraz Madony, který byl připisován sv. Lukáši a který je odedávna uctíván sv. Sixtem, kde je uchován ještě dnes*“.³⁸³

Joachim Joseph Berthier ve své práci zmiňuje rovněž *starou legendu z chrámu sv. Sixta*, ve které se praví: „*Zde je obraz, který sv. Řehoř Veliký, pokorně prosící Říman, vzýval a mor prchal, anděl zvěstoval mir na vrcholku Hadriánově a Královna nebes navrátila městu spásu*“.³⁸⁴

Při kritickém přístupu ponechme stranou výše uvedené legendy. Historickou skutečností však zůstává, že po záplavách v roce 590 byl Řím skutečně zcela zdecimován morem. Právě zvolený papež Řehoř Veliký vyzýval

³⁸⁰ Legenda je již zmiňována v kapitole věnované Madoně *Aracoeli*.

³⁸¹ CECCARELLI 1953, 17.

³⁸² BERTHIER 1894, 486.

³⁸³ BERTHIER 1894, 490.

³⁸⁴ BERTHIER 1894, 485.

Římány k pokoře a ustanovil procesí, které putovalo přes sedm kostelů rozmístěných v různých sedmi čtvrtích Říma a které bylo slavnostně zakončeno bohoslužbou v *S. Maria Maggiore*. Historie nám však nezanechala žádnou stopu po obrazu Madony ani žádnou zmínku o zjevení anděla. Pravdou také ale zůstává, že mor na krátkou dobu opravdu po procesí ustal, nikoliv však na dlouho.³⁸⁵

8.10.6. Korunovace

Zázračné ikoně Panny Marie z chrámu *S. Maria Maggiore*, od středověku římským lidem hojně uctívané, se dostalo té cti, že byla korunována během staletí již třikrát a vždy korunovaci provedl osobně sám papež.

První korunovace se udála ještě před založením *Nadace hraběte Sforzy*, kdy během svého pontifikátu papež Klement VIII. (1592–1605) opásal čelo Marie zlatou korunkou, zdobenou drahými kameny.³⁸⁶ Tato korunka však byla bohužel nenávratně ztracena během plenění Říma Napoleonem.

Dne 15. srpna 1838 osobně korunoval *Madonu ze S. Maria Maggiore* papež Řehoř XVI. Zlaté korunky zdobené drahými kameny a zlatý obklad byly osobním darem papeže.³⁸⁷ V předchozích letech, poté co byl Řím roku 1833 zasažen epidemií cholery, nechával Řehoř XVI. v doprovodu kardinálů, senátorů a římských soudců opakovaně přenášet zázračný obraz v prosebném procesí z basiliky *S. Maria Maggiore* do *Il Gesù*.

U příležitosti stého výročí vyhlášení *Dogmatu o Neposkvrněném početí Panny Marie* prohlásil dne 11. října 1954 papež Pius XII. Pannu Marii ze *S. Maria Maggiore* *Královnou Universa* a následně 1. listopadu 1954 potvrdil tento akt korunovací. Zlaté korunky, které obrazu věnoval papež, můžeme dnes vidět v *Muzeu Basiliky S. Maria Maggiore*. Korunky byly

³⁸⁵ DEJONGHE 1967, 284.

³⁸⁶ BOMBELLI 1792, sv. IV., 81–82; DEJONGHE 1967, 285.

³⁸⁷ Korunky i obklad jsou vystaveny v Muzeu *S. Maria Maggiore*.

zhotoveny v dílně římského zlatníka Spartaca Leclerca podle návrhu sochaře Aurelia Mistruzziho.³⁸⁸

Slavné korunovace se zúčastnilo více jak pět set tisíc věřících z celého světa. Na důkaz uznání suverenity kultu *Madony ze S. Maria Maggiore* se tomuto zázračnému obrazu přišli poklonit také zástupci nejslavnějších mariánských svatyní světa se svými zástavami.³⁸⁹

8.11. Otázka formy, umělecké hodnoty a ikonografie římských korunovaných obrazů a soch

Zlatou korunkou byly svatopetrskou kapitulou, díky odkazu hraběte Sforzy, ozdobeny v průběhu staletí různé formy uměleckých děl (fresky, deskové obrazy, sochy, reliéfy, mozaiky), bez ohledu na to, z jakého byly zhotoveny materiálu. Mezi korunovanými římskými Madonami se nachází jedno z největších uměleckých děl všech dob – *Michelangelova Pieta*, nádherná mozaika *Madonny ze San Prassede*, nejslavnější a nejkopírovanější mariánská ikona *Panny Marie Sněžné ze S. Maria Maggiore* či neméně slavná deska *Madonna Aracoeli*, ale také fresky a deskové malby, jejichž umělecká hodnota je přinejmenším sporná. Římské Madony nám tak potvrzují, že umělecká hodnota díla nebyla a není kritériem pro korunovaci, nýbrž věhlas obrazu, starobylost úcty a uctívání obrazu věřícími jako milostného či zázračného.

Nejčastěji korunovanými obrazy v Římě, ale jak se později ukázalo i ve střední a východní Evropě, byly mariánské ikony legendicky připisované sv. Lukášovi, ikonografického typu *Hodégétrie* (Vůdkyně na cestách), a to v četných variacích a kopiích. Následovaly obrazy ikonografického typu: *Glykofilúsa* (Něžně milující), *Galaktrofúsa* (Panna Maria kojící), *Platytera* (Obsáhlejší než nebesa) a další.

³⁸⁸ JAGOSZ 2003, 14.

³⁸⁹ DEJONGHE 1967, 285–287.

IX. První korunovace mimo Itálii

9. 1. Panna Maria Tersattská z Dalmácie

Roku 1715 se uskutečnila první korunovace za hranicemi Itálie, která byla zároveň také první korunovací pod žezlem Habsburské dynastie.

Deskový obraz *Panny Marie Tersattské*, jehož autorství je legendicky připisováno sv. Lukášovi, daroval dle tradice poutníkům z Dalmácie papež Urban V. již v roce 1367. Obraz *Panny Marie Tersattské* je součástí triptychu s gotickými stylistickými prvky, který moderní dějiny umění zařazují mezi práce okruhu benátské školy první poloviny 14. století.³⁹⁰

Na střední desce triptychu je vyobrazena polopostava Panny Marie s dítětem ikonografického typu *Madony lactans*, doprovázená výjevem *Zvěstování* umístěným v horní části pravého křídla a výjevem *Ukřižování* v horní části levého křídla. V dolní části obou křídel je vymalováno celkem 6 postav (3+3), které byly ikonografickým rozborem identifikovány jako příslušníci rodu Francopanů, kteří byli pravděpodobně také objednateli triptychu.³⁹¹ Matka Boží je vyobrazena v polopostavě, oděna do červených šatů a modrého svrchního roucha, s hlavou nakloněnou ke svému Božímu Synu, kterého má usazeného na pravé ruce. Ježíšek oděný do zlatých šatiček je zachycen v okamžiku, kdy si levou ručičkou přidržuje odhalený prs své matky, ze kterého saje, a pravou rukou žehná. Řecká písmena ΗΗ ΩΥ označující Matku Boží a písmena ΧΧΚ Krista jsou odkazem na původní řeckou zázračnou ikonu, která byla pravděpodobně vzorem.

Na hlavním oltáři chrámu Panny Marie Tersattské, který byl zhotoven v roce 1692, se dnes nachází kopie této ikony, originál je uložen v klášterní klenotnici.

³⁹⁰ BRADANIVIĆ/HOŠKO 2009, 46.

³⁹¹ BRADANIVIĆ/HOŠKO 2009, 46.

9.2. Historie poutního místa

Již od dob prvních křesťanů byl v Nazaretu uctíván domek andělského pozdravení, v němž Panna Maria počala z Ducha svatého. *Santa Casa*, jak je obvykle nazaretský domek nazýván, přiléhala z jedné strany ke skále s jeskyní (gróte), nad kterou císař Konstantin vystavěl basiliku. Ta byla pravděpodobně zničena během vpádu perského krále Chósroea II. do Palestiny roku 614, neboť v 11. století ji našli křižáci v troskách. V krátké době vystavěli nový chrám, ve kterém byla za nejposvátnější místo považována právě gróta. Chrám *Zvěstování* dal v roce 1263 rozbořit sultán Bajbaras. Poutník Ricoldo z Montecroce si při návštěvě Nazaretu v letech 1288 a 1289 poznamenal, že *zde nacházíme úplně zničený velký kostel*. Také z ostatních budov se nic nedochovalo, kromě *kaple archanděla Gabriela*, kde Panna Maria přijala anděla Páně a jež *nebyla přičiněným božím rozkotána*.³⁹² Chrám *Zvěstování* byl poté obnoven až františkány v roce 1730. Dnes je nahrazen novostavbou trojlodní basiliky *Zvěstování Panny Marie* z let 1962–1968 s dominující kupolí od Giovanniho Muzia.

V roce 1291, kdy křižáci museli opustit Svatou zemi, došlo k zázraku přenesení nazaretského domku anděly ze Svaté země do Evropy. Podle vlastní loretské legendy zaznamenané archivářem svatého domku v Loretu Terramanem ve spise *Relatio Terramani* z roku 1472,³⁹³ byla *Santa Casa* přenesena anděly 10. května 1291, kdy se objevila na pahorku u dalmatského městečka Tersatta nedaleko Rijeky.

Místnímu biskupovi bylo ve snu sděleno, že se jedná o nazaretský domek Panny Marie. Poselstvo vyslané do Palestiny potvrdilo zmizení *Santa Casy* z nazaretského chrámu. Dne 10. prosince 1294 byla kaple dále anděly přenesena přes Jadran do vavřínového lesa,³⁹⁴ ve kterém však řádili lupiči. Dle legendy sledovali vznášející se domek pastýři.

³⁹² ROYT 2011, 145–146.

³⁹³ TERRAMAN 1472.

³⁹⁴ Latinsky *Laurus*, odtud tedy Loreto.

Poté co narůstala loupežná přepadení zbožných poutníků, objevuje se svatý domek po osmi měsících na návrší, vzdáleném několik set metrů. Poslední – čtvrté přenesení popisuje Girolamo Angelita ve svém díle *Historia alme domus Lauretane* z roku 1531.³⁹⁵ Ve spise je uvedeno, že dne 7. září 1295 se kaple ocitla na pozemku dvou znesvářených bratrů nedaleko Recanati. Když se ukázali nehodnými této milosti, byl domek přenesen o 200 metrů dále na veřejnou cestu, aby zde spočinul natrvalo. Papež Klement VII. nařídil vyšetřování zázraku a Klement IX. dal na základě vyšetřování zařadit přenesení domku do římského martyrologia.³⁹⁶

Podle autora monografie o poutním místě v Loretu, kapucína P. Thaddaeuse Küpperse,³⁹⁷ zachránili část Mariina nazaretského domku křižáci, jak to dokazují látkové kříže zazděné do zdiva a mince poukazující na šlechtickou rodinu Angeli, která patrně převoz domku financovala, a kameny *Santa Casy* byly přivezeny do Evropy na křižácké lodi. Od roku 1468 je *Santa Casa* skryta v basilice, jejíž kupole je dílem Giuliana da Sangallo z let 1499–1500. V letech 1511–1513 byla původní prostá stavba zkrášlena mramorovými obklady s reliéfy, které vytesali na objednávku papeže Julia II. v renesančním stylu Donato Bramante, Andreas Sansovino, Antonio da Sangallo ml. a Giovanni della Porta. Celkový ikonografický koncept výzdoby *Santa Casy* vypracoval Donato Bramante již roku 1507, inspirován pravděpodobně Augustovým *Ara Pacis* v Římě a mramorovým tabernáklem Andrey Orcagny (1359) ve florentském kostele Or San Michele.³⁹⁸

Na památku sestoupení Loretánského domku neseného anděly dne 10. května roku 1291, byla na místě zázraku na hoře Tersatt vybudována hrabětem Mikolášem Frankopanem kaple (1307–1339), která je považována za nejstarší mariánskou svatyni na historickém území Dalmácie.

Počátky dnešního kostela *Panny Marie Tersattské* sahají do 1. poloviny 15. století. V roce 1431 získal hrabě Martin Frankopan souhlas papeže Mikuláše

³⁹⁵ ANGELITA 1531.

³⁹⁶ ROYT 2011, 147.

³⁹⁷ KÜPPERS 1994, 3.

³⁹⁸ ROYT 2011, 149.

V. se stavbou kostela a kláštera, kde od roku 1453 působili františkáni. Roku 1468 daroval Martin Frankopan kostel a klášter františkánskému řádu. Frankopani vlastnili Tersatto až do roku 1529, kdy území získali spojenci před tureckým nebezpečím – Habsburkové.³⁹⁹

Počátky historie poutního místa, včetně zázraků přenesení Svaté chýše z Nazareta, zaznamenává roku 1648 františkánský mnich a jeden z prvních strážců mariánské svatyně Franjo Glavinić v slavnostním rukopise *Tersattana Historia*.⁴⁰⁰

9.3. Korunovace Panny Marie Tersattské

Panna Maria Tersattská nazývaná také jako *Matka Milosrdenství* byla korunována zlatou korunkou pořízenou z nadace Alessandra Sforzy dne 21. března 1715.⁴⁰¹ Z účtu ze dne 18. června 1713 uloženého ve fondu *Madonne Coronate* se dovídáme, že svatopetrská kapitula za zlato na obě koruny, 1 rubín a zlatnické práce zaplatila celkem 45,92 scudi.⁴⁰² Žádost o korunovaci s historií obrazu zaslou do Říma biskupem Barbarigem z Verony byla svatopetrskou kapitulou schválena téhož roku.⁴⁰³

Průběh korunovace prvního milostného obrazu mimo Itálii je zaznamenán v korunovačním spisu biskupa Francesca Xavéria Marottiho: *Madre Misericordiosa noc le corone donate dal Principe Alessandro Sforza*,⁴⁰⁴ který byl dne 7. října 1715 rovněž zaslán svatopetrské kapitule.⁴⁰⁵

Četné votivní dary věnované *Matce Boží Tersattské* příslušníky Habsburského rodu svědčí o častých návštěvách a úctě samotných monarchů. Mezi vzácnými předměty, dnes uloženými v pokladnici tersattského kláštera, najdeme například zlatý svícen od Leopolda I., zlatou

³⁹⁹ BRADANIVIĆ/HOŠKO 2009, 9–12.

⁴⁰⁰ GLAVINIĆ 1648, rukopis je uložen v klášterní knihovně na hoře Tersatt.

⁴⁰¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 4. fol. 204–204

⁴⁰² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 4. fol. 205.

⁴⁰³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 4. fol. 206.

⁴⁰⁴ MAROTTI 1715.

⁴⁰⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 4. fol. 207–210.

dvouhlavou orlici zdobenou diamanty, darovanou roku 1536 císařem Karlem V., a sametově zelené mešní roucho darované Marií Terezií, o kterém se mezi františkány uchovává pověst, že jej vyšívala sama panovnice.⁴⁰⁶

X. Milostné mariánské obrazy korunované ve střední Evropě v době baroka

Na geografickém území barokní střední Evropy, zahrnujícím v 17. a 18. století země Habsburské monarchie a Polsko-litevského společenství, bylo svatopetrskou kapitulou korunováno celkem třicet milostných obrazů a soch. Mezi lety 1717–1773 se uskutečnilo celkem dvacet čtyři korunovací na území Polsko-litevského společenství a pouhé tři korunovace v Habsburské monarchii.

Po prvním dělení Polska v roce 1772 mezi Prusko, Rakousko a Rusko získala Habsburská monarchie vojvodství Krakovské na jih od Visly, část Sandoměřska, vojvodství Ruské a části Volyňského a Podolského vojvodství. Korunovace uskutečněné v letech 1776–1777 ve Lvově, Bolszowcích a Przemysli se tedy udály již pod žezlem rakouských Habsburků a navýšily tak celkový počet korunovací svatopetrskou kapitulou v zemích Habsburské monarchie.

V zemích střední Evropy existovala v době baroka tendence nazývat Pannu Marii *Královnou*, ať již Království českého (*Staroboleslavské Palladium*), Rakouska (*Panna Maria Cellenská*), Moravy (*Matka Boží Svatotomášská* z Brna) či Polského království (*Matka Boží Czestochovská*), a tím navázat na hlubokou středověkou tradici mariánské úcty.⁴⁰⁷

Ve skutečnosti však můžeme jen zcela výjimečně kontinuitu kultu dodnes dochovaného obrazu či sochy doložit alespoň od 14. století. Takovým

⁴⁰⁶ BRADANIVIĆ/HOŠKO 2009, 48.

⁴⁰⁷ Srov. ROYT 1999, 73.

výjimečným příkladem je milostná soška *Panny Marie Mariazellské* nebo ikona *Matky Boží Svatotomášské* z Brna, která si však svůj titul *Thaumaturga* získala až díky zprostředkování zázračné záchrany města před Švédy za třicetileté války.⁴⁰⁸

Pokud byly obrazy v západokřesťanském středověku skutečně považovány za svaté v pravém slova smyslu, tedy uctívané jako zázračné, jejichž prostřednictvím se projevila v tomto světě Boží moc, dělo se tak jen v rámci paraliturgických aktivit, nikoliv jako součást oficiálního liturgického ritu.⁴⁰⁹ Součástí liturgického obřadu se stanou mariánské zázračné obrazy a sochy až v době baroka, kdy dochází k institucionalizaci korunovačního kultu.

Barokní veřejná úcta k zázračným či milostným vyobrazením byla podmíněna povolením, o které museli žádat duchovní správci biskupskou konzistoř. Ta se při udělování povolení řídila řadou církevních nařízení jako například již zmiňovaným dekretem z XXV. zasedání tridentského koncilu a bulou *Constitutio circa forma met habitum sacrarum Imaginum*⁴¹⁰ papeže Urbana VIII. z 15. března 1642.⁴¹¹

Pro vývoj korunovačního kultu v Polsku mělo zásadní význam ustanovení krakovské synody biskupa Marcina Szyszkowského konané v roce 1621, kde bylo stanoveno, že všechny obrazy Matky Boží mají být malovány v typu *Matky Boží Czestochowské*.⁴¹² Tomuto úzu, jak si dále ukážeme, plně odpovídaly také korunované obrazy v 18. století na celém území Polsko-litevského společenství.

Není tak jistě náhodou, že mezi milostnými korunovanými Madonami ve střední Evropě převažují, jak v zemích Habsburské monarchie, tak na území Polského království, obrazy a sochy středověkého původu, kterým dále zcela bezkonkurenčně dominuje ikonografický typ byzantské *Hodégétrie*.

⁴⁰⁸ BARTLOVÁ 2012, 127.

⁴⁰⁹ BARTLOVÁ 2012, 127.

⁴¹⁰ *Magnum Bullarium Romanum* 1655, 229–230.

⁴¹¹ ROYT 1999, 56.

⁴¹² TOMKIEWICZ 1957, 175; BARANOWSKI 2003, 82.

10. 1. Historické okolnosti

10.1.1. Střední Evropa v kontextu vládnoucích dynastií

Polská politika byla v středoevropské otázce od přelomu 15.–16. století na ústupu před politikou Habsburské dynastie, která ovládla dědictví po česko-uherské větvi Jagellonců a pronikla posléze svými vlivy také na polské území. Jedním z důvodů bylo nebezpečí hrozící Polsku od Turků a Moskvy. Habsburkové měli v Moskvě silného spojence, který pohrozil vpádem do Polska, kdykoliv se Jagellonci pokoušeli brzdit rozmach Habsburské monarchie ve střední Evropě.

Z počátku 16. století vládlo mezi polským panovníkem Zikmundem I. a císařem Maxmiliánem značné napětí, když Zikmund obnovil své dřívější svazky s protihabsburskou stranou v Uhrách a vzal si za manželku sestru vůdce uherské opozice Jana Zapolského. Později však, když se polská politika dostala do rukou habsbursko-filského kancléře Kryštofa Szydłowieckého a Kryštofa Tomického, nastal obrat a roku 1515 byly v Bratislavě a následně ve Vídni podepsány důležité dohody, které znamenaly zlom v dosavadní linii polské a habsburské politiky ve střední Evropě.

Byly zde uzavřeny hned dvě manželské smlouvy: Ludvíka Jagellonského s vnučkou císaře Maxmiliána I. a jedním z jeho vnuků – Ferdinandem s Ludvíkovou sestrou Marií. Sňatková ujednání byla doplněna velmi důležitými dodatky, kterými se rušilo dosavadní soupeření polského dvora a Habsburků. Od té doby se projevovala solidarita obou dynastií. Zikmund I. postupoval v uherské otázce v úzkém spojení s habsburskou diplomacií a po smrti své první ženy, uherské kněžny Barbary Zapolské, pojal za manželku císařovu příbuznou, Italku Bonu Sforzu. O osud českého a uherského trůnu, osiřelého roku 1526 po nešťastné smrti Ludvíka Jagellonského u Moháče, se polský dvůr kupodivu příliš nestaral, dokonce

nepodporoval ani v Čechách ani v Uhrách stranu, která by hájila práva jagellonské dynastie na český a uherský trůn.

V této politice pokračoval také Zikmund II. August. Zejména z důvodu rostoucího tureckého nebezpečí se sblížil s Habsburky ještě více. Roku 1543 pojal za manželku Alžbětu Habsburskou a po její smrti se oženil s další příbuznou císaře – Kateřinou. V Habsburcích hledal Zikmund II. oporu proti svým vnitřním i zahraničním odpůrcům a 2. července 1549 uzavřel s Ferdinandem I. důležitou smlouvu, která zavazovala k vzájemné pomoci proti vnitřním vzpourám i zahraničním nepřátelům. Při té příležitosti se také Zikmund II. zavázal, že nebude žádným způsobem podporovat protihabsburské Uhry. Habsburkové tak mohli opanovat celou střední Evropu a posléze se pokusit získat polskou korunu, uprázdněnou po vymření Jagellonců v roce 1572.

Otázka, od které doby Habsburkové začali podnikat úsilí o získání Polské koruny, není dosud objasněna. Je možné, že na počátku stál již sňatek Ferdinandovy dcery Kateřiny s polským králem Zikmundem II. roku 1553. Jisté je, že již Ferdinand záhy zahájil jisté, nikoliv však systematické, kroky v tomto směru. Obrat nastal, až když na císařský trůn usedl jeho syn Maxmilián II. Po smrti Zikmunda II. roku 1572 zesílila habsburská diplomacie své úsilí, aby zajistila volbu Habsburka na polský trůn, ale vcelku marně. V době prvního bezvládí byl Maxmilián II. volen za polského krále pouze menšinou polské šlechty, zatímco většina dala své hlasy sedmihradskému knížeti Štěpánu Barthorymu. Roku 1587 se sice přiklonila na stranu Habsburků většina polského sněmu, ale tažení arcivévody Maxmiliána, zvoleného za polského krále, skončilo roku 1588 nešťastně jeho zajetím na slezsko-polské hranici.

Prostřednictvím papežské kurie, která nerada viděla v době rostoucí turecké rozpínivosti ve střední Evropě zápas dvou tehdejších nekatoličtějších velmocí, bylo potom mezi Poláky a Habsburky zahájeno jednání o mír. V definitivní mírové smlouvě uzavřené v roce 1589 byla Polsku zaručena svobodná volba krále, arcivévoda Maxmilián se měl zříci polského

královského titulu a císař Rudolf se měl s celým rodem Habsburků zavázat, že se nikdo z nich nebude ucházet o polský trůn, ani za života současného polského krále Zikmunda III., ani po jeho smrti.

Císař skutečně potvrdil mírové podmínky, společně se zástupci českých, slezských a rakouských stavů, ale Maxmilián po svém propuštění z polského zajetí žádané přísahy nevykonal, vrátil se do vlasti a nazýval se stále polským králem a domáhal se i po roce 1589 polského trůnu. Z toho důvodu, přes veškeré úsilí papežské kurie, smír mezi Polskem a Habsburky nenastal.

Vztahy mezi Habsburky a Polskem se změnily teprve v roce 1613, kdy došlo k uzavření příměří a smlouvy o vzájemné pomoci v případě nebezpečí vnějšího i vnitřního (odboje poddaných). Význam této smlouvy se projevil o několik let později v době českého povstání, kdy se polská politika, ovládaná osobnostmi stroze protireformačně smýšlejícími, přiklonila na stranu Habsburků proti Čechům a soustředila své snahy k tomu, aby získala pro Polsko území Slezska, které po církevní stránce patřilo až do té doby pod svrchovanost hnězdenského arcibiskupa. Přesto, že polská oficiální politika byla v době českého povstání na straně Habsburků, stalo se Polsko pohostinnou zemí pro české emigranty pronásledované po bělohorské bitvě pro protestantskou víru a v roce 1627 vyhoštěné ze země.⁴¹³

10.1.2. Polsko-litevské společenství (1569–1795)

Roku 1569 se Polské království stalo součástí Polsko-litevské unie neboli Republiky obou národů (polsky *Rzeczpospolita*). Tento státní útvar existoval na geografickém území střední a východní Evropy až do roku 1795.

Po uzavření tzv. Lublinské unie⁴¹⁴ se uvnitř hranic *Rzeczypospolité* náhle ocitly početné ruské země Velkoknížectví litevského náležící k pravoslavné

⁴¹³ MACŮREK 1948, 158–161.

⁴¹⁴ Dohoda o sjednocení Polského království a Litevského velkoknížectví uzavřená dne 1. července 1569 na sněmu v polském Lublinu.

církvi. Tato okolnost podstatně změnila polské náboženské poměry. Potřeba sjednocení dvou největších křesťanských církví – východní a římské – se v *Rzeczypospolité* stala jedním z hlavních existenčních problémů společného nového státu, mající své příznivce, ale i odpůrce.⁴¹⁵ Počáteční iniciativa pravoslavných biskupů směřující k jednotě obou církví, podpořená králem Zikmundem III. a papežem Klementem VIII., narazila na odpor ruské šlechty v čele s knížetem Konstantinem Ostrožským, na jehož stranu se přiklonili také někteří pravoslavní biskupové. Dlouholetý spor o uznání primátu Apoštolského stolce se vlekl mnoho let až do uzavření tzv. *Brestské unie*,⁴¹⁶ stvrzující podřízení pravoslavné církve na území Polsko-litevského společenství papežské autoritě při zachování ortodoxní liturgie a staroslověnského jazyka.

Důsledkem byl rozpad pravoslavné obce na stoupence a odpůrce církevní unie provázený dlouhotrvající nevráživostí a vznik nové uniatské církve působící na východních územích *Rzeczypospolité*. Ruští uniaté byli sice duchovně spojeni s katolickou církví, ale polská politika je nedovedla připoutat k Polsku a tisícileté zvyky a tradice je pojily spíše s pravoslavnými žijícími na území Polsko-litevského státu, ale i v Rusku.⁴¹⁷

Ruská šlechta postupně přecházela od pravoslaví k římskému katolicismu a přijímala latinský obřad. Mezi slavné šlechtické rody, které přestoupily na římsko-latinský rítus ještě před uzavřením církevní unie, patřili Zaslavští, Wiśniowiecští, Sanguszkové, Czartoryští, Sapiehowé, Tyszkiewiczové, Chodkiewiczové, Pacové a řada dalších. Někdy se na stranu katolické církve přikláněla pouze jedna větev rodu. Takovým příkladem byl i kníže Janusz

⁴¹⁵ Rozdělení starověkého světa na konci 4. století na *Východ* a *Západ* se netýkalo pouze politického rozdělení na dvě císařství, ale ovlivnilo ve velké míře také následný vývoj kultury Západu a Východu. Rozšíření křesťanství na slovanská území zavedlo ve středověké Evropě do užívání vedle řečtiny a latiny třetí mezinárodní jazyk – církevní staroslověštinu. Přijetí křtu z Byzance nebo z Říma situovalo téměř automaticky nově pokřtěné kmeny do okruhu východní (byzantsko-řecké) a nebo západní (římsko-latinské) kultury. Tak tomu bylo před zprůtrháním jednoty mezi oběma církvemi v roce 1054. Řím poté směřoval k všeobecné vládě v církvi, což v Byzanci a následně také např. v *Rzeczypospolité* vzbuzovalo obavy také před politickou dominancí Apoštolského stolce.

⁴¹⁶ Brestská unie byla uzavřena v Římě dne 23. prosince 1595 a následně přijata na synodě v Brestu v říjnu 1596.

⁴¹⁷ MACŮREK 1948, 203–204.

Ostrogski, nejstarší syn protivníka církevní unie Konstantina, který přešel ke katolictví roku 1579. Později se k přestupu přidalo i měšťanstvo a východní církve se na území *Rzeczypospolite* stala během následujících desetiletí *církví chudých*.⁴¹⁸

V průběhu 17. století ovládlo katolické náboženství již zcela polské území a nabylo tak převahy v životě soukromém i veřejném. Dochází k obnově středověkého kultu k ostatkům, svatým a zázračným obrazům, mezi kterými si zvláštní úctu získala milostná ikona *Matky Boží Częstochowské* slavnostně korunovaná roku 1717.

Za těchto okolností učinili Poláci v 17. a 18. století opakované pokusy o zdolání náboženských nesrovnalostí v Polsko-litevském státě. V souvislosti s politickými plány polského krále Vladislava IV. a s jeho válečnými záměry proti Moskvě a Turecku i s jeho snahou odtrhnout polské pravoslavné od Moskvy získala pravoslavná církev v Polsku po dlouhém zápase opět právní uznání ze strany polského státu.⁴¹⁹

Pravoslavné církvi bylo povoleno znovuzřídit čtyři biskupství, a to ve Lvově, Lucku, Przemysli a Mstislavi, a kyjevskou pravoslavnou metropoli, o niž přišla v době církevní unie roku 1596. Privilegiem z roku 1650 byla udělena pravoslavným úplná náboženská svoboda a bylo zřízeno nové biskupství v Chelmnu a v Černigově. Roku 1686 připadlo celé Zádněpří s Kyjevem Moskvě a v souvislosti s tím byla celá polská pravoslavná církev podřízena moskevskému patriarchovi, což mělo za následek, že počátkem 18. století pravoslavná církev na polském území téměř zanikla a ze šesti někdejších pravoslavných biskupství se udrželo při životě pouze jediné, a sice mstislavsko-mohilevské.⁴²⁰ V roce 1720 přistoupila do církevní unie také biskupství ve Lvově, Lucku a Przemysli a právě na jejich území se poté uskutečnilo nejvíce korunovací mariánských obrazů v *Rzeczypospolité*.

⁴¹⁸ DYLAGOWA 1994, 45–53.

⁴¹⁹ Královský diplom ze dne 28. dubna 1633.

⁴²⁰ MACŮREK 1948, 203–204.

Habsburkům se nakonec podařilo získat vládu nad částí Polska roku 1772, kdy se Habsburská monarchie zúčastnila tzv. *Prvního dělení Polska*, během něhož zabrala jižní Malopolsko a Červenou Rus (Halič). Po páté rusko-turecké válce (1768–1774) získali Habsburkové také Bukovinu, kterou v roce 1775 připojili k Haliči. Během *Třetího dělení Polska* v roce 1795 získala Habsburská monarchie ještě zbytek Malopolska s Krakovem a jižní část Mazovska.

10.2. Královské a císařské korunovace v Habsburské monarchii

V Habsburské monarchii byla po bitvě na Bílé hoře vytvořena ideologie zdůrazňující zbožnost habsburského rodu (*Pietas Austriaca*), která rovněž vytvořila podmínky pro rozvoj mariánské úcty.⁴²¹

Soulad mezi dynastií a církví byl však jen zdánlivý, neboť Habsburkové nebyli příliš ochotni posílit moc církve za cenu oslabení moci své,⁴²² což se výrazně projevilo i ve vývoji korunovačního kultu ve střední Evropě.

Takovým příkladem je korunovace milostné sošky *Panny Marie Cellenské* a reliéfu *Staroboleslavského Palladia*, které byly obdarovány zlatými korunkami příslušníky habsburského rodu bez konzultace s Římem.

Ve střední barokní Evropě tak vzniká nová forma korunovačního obřadu – korunovace císařská či královská. V této souvislosti bych v návaznosti na práci Maurice Dejonghea⁴²³ ráda otevřela otázku klasifikace korunovacích dle charakteru korunovačního obřadu. Dejonghe korunovace rozčlenil do čtyř skupin, které označil příslušnou signaturou:

1. P (pape) – papežské (schválené papežem, papež korunovaci provádí osobně)
2. NP (au nom du pape) – jménem papeže (obraz je korunován korunovatelem, kterého pověřil papež)
3. C (chapitre) – korunovace schválené svatopetrskou kapitulou

⁴²¹ ROYT 1999, 183.

⁴²² EVANS 2003, 83–104.

⁴²³ DEJONGHE 1967, 19.

4. O (ordinarie) – obyčejné neboli diecézní, schválené biskupem příslušné diecéze, bez konzultace s Římem.

Na základě dlouhodobého studia problematiky korunovačního kultu zaměřeného zejména na archivní materiály fondu Madonne Coronate uloženého ve Vatikánské knihovně a výše zmíněné skutečnosti existence korunovace královské (císařské) se domnívám, že výše uvedená klasifikace a charakteristika jednotlivých skupin plně neodpovídají skutečnosti. Navrhuji proto následující členění korunovací do pěti skupin, které dle mého názoru lépe vystihují charakter korunovačních obřadů:

1. Papežské – vykonává osobně papež. Papežské korunovace můžeme dále dělit dle formy na privátní a veřejné. Privátní korunovace, uskutečněné papežem v rámci osobní zbožnosti, jsou doložené již od středověku. Veřejnou formu získávají od renesance, kdy je obraz nejprve přenášen v procesí a poté papežem veřejně korunován. Součástí liturgického obřadu se stávají po institucionalizaci korunovačního kultu v době baroka.
2. Svatopetrskou kapitulou – vykonává korunovatel pověřený svatopetrskou kapitulou na základě schválené žádosti a korunovačního dekretu podepsaného papežem.
3. Královské (císařské) – vykonává císař, král nebo příslušník královského rodu bez konzultace s Římem. Obdobně jako korunovace papežské mohou mít formu privátní či veřejnou.
4. Diecézní – schvaluje a vykonává biskup příslušné diecéze v rámci liturgického obřadu, nemusí být souhlas Říma.
5. Ostatní – zahrnuje veškeré privátní korunovace uskutečněné jednotlivci v rámci osobní zbožnosti.

10.2.1. Panna Maria z Mariazell

O založení nejvýznamnějšího poutního mariánského místa rakouských zemí vypráví legenda, podle které opat Oter z benediktinského kláštera Sankt Lambtecht poslal roku 1157 mnicha jménem Magnus do mariazellské krajiny, která byla majetkem kláštera. Tento mnich měl převzít duchovní správu místních obyvatel. S dovolením opata si směl s sebou vzít na dalekou cestu svou sošku Madony, vyřezanou z lipového dřeva. Večer 21. prosince, když už byl blízko svého cíle, narazil na obrovskou skálu, která mu zahradila cestu. Poté co Magnus požádal o pomoc Matku Boží, skála se rozestoupila a uvolnila mu průchod. Když Magnus došel do cíle své cesty, připevnil sošku na kmen stromu a začal si budovat své obydlí a kapli ("Zelle").

Panna Maria Cellenská je 48 cm vysoká soška trůnicí Madony středověkého původu a rustikalizujících forem. Ježíšek jako *druhý Adam* drží jablko, jehož se Panna Maria jako *druhá Eva* dotýká prstem ruky, v které sama drží hrušku. Socha nazývaná *Magna Mater Austriae* byla spojena s císařským trůnem ve Vídni, což souviselo se sakralizací císařského majestátu.⁴²⁴

Věhlas tomuto místu zajistila vládnoucí dynastie Habsburků, jejíž příslušníci sem pravidelně putovali a milostné sošce a jejímu zázračnému dítěti opakovaně věnovali zlaté korunky.⁴²⁵

Korunovační obřady však měly pouze diecézní charakter. Nebyly konzultovány s Římem a sloužily tak spíše k upevnění světské moci vládnoucí dynastie, jíž však nelze upřít iniciativu v propagaci kultu milostných obrazů a soch. Slavné korunovace schválené svatopetrskou kapitulou se zázračná soška dočkala až v roce 1908.⁴²⁶

⁴²⁴ ROYT 1999, 186–187.

⁴²⁵ V roce 1797 věnoval sošce zlaté korunky např. sám císař František II.

⁴²⁶ Panna Maria Cellenská byla korunována dne 8. září 1908. BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 21, fol. 1167–1177.

Mariazell bylo legendou propojeno s dalšími zeměmi pod žezlem Habsburků – Čechami a Uherskem. Takovým příkladem je legendické spojení Staré Boleslavi a Mariazell prostřednictvím sv. Václava, který se ve snu zjevil nemocnému moravskému markraběti Jindřichovi a přikázal mu, aby putoval do Mariazell. O tom, jaký význam přikládali poutnímu místu v Mariazell Habsburkové ve svých ideově-politických záměrech, svědčí, že vzhledem k Uhrám byla záchrana marizellské svatyně před Tatary v roce 1344 připisována zejména uherskému králi Ludvíkovi.⁴²⁷

10.2.2. Staroboleslavské Palladium

Obraz *Palladia země české* z basiliky Panny Marie ve Staré Boleslavi je malý kovový reliéf (19 x 13,5 cm) reprodukcující ikonografický typ Svatovítské Madony. Ivo Kořán⁴²⁸ předpokládá, že reliéf Palladia mohl být původně součástí oltáře v kostele sv. Václava ve Staré Boleslavi a datuje ho do 80. let 14. století.

Legendicky je původ Palladia svázán se sv. Václavem a sv. Ludmilou a následně i s dalšími staršími zemskými patrony sv. Cyrilem a Metodějem a sv. Vojtěchem a sv. Prokopem, jak dosvědčuje Jan Tanner v knížce *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi...*⁴²⁹ Podle rukopisného pojednání Jana Hynka Dlouhoveského z doby kolem roku 1670⁴³⁰ a legendického životopisu sv. Jana Nepomuckého od Bohuslava Balbína⁴³¹ putoval v předvečer své mučednické smrti do Staré Boleslavi sv. Jan Nepomucký. Spojení Palladia s českými zemskými patrony je znázorněno například na průčelí kostela Panny Marie ve Staré Boleslavi, kde sochy patronů,

⁴²⁷ ROYT 1999, 79.

⁴²⁸ KOŘÁN 1981, 193.

⁴²⁹ TANNER 1679: „Věděti sluší, že po té svaté cestě sv. Vojtěch k hrobu S. milého Václava sám putoval, ano i duchovní bratry své (z kterých potom pět mučednické koruny v Polště dosáhlo) tam na pouť odsýlaval. Tak také S. Prokop i jiní v Čechách Svatí a nábožní císařové, králové, knížata, biskupové a jiní vzácní lidé tuž cestu pobožným putováním posvětili“.

⁴³⁰ DLOUHOVESKÝ 1670.

⁴³¹ BALBÍN 1671, 668–677.

umístěné v nikách, drží kromě svých osobních atributů také reliéf Palladia.⁴³²

Kašpar Arsenius z Radbuzy, děkan svatovítské kapituly, uvádí ve své knížce *O blahoslavené Panně Marii, přečistě rodičce syna Božího a o divech, kteříž se dějí před jejím obrazem ve Staré Boleslavi* hned dvě legendy. V prvním vydání z roku 1613 autor píše o tom, že Palladium vyoral sedlák roku 1500 za časů krále Vladislava Jagellonského. Neuvádí však kdy a kdo Palladium zakopal. Ve druhém vydání pobožné knížky (1629) se Arsenius zmiňuje o svatováclavském původu Palladia a jeho nález posunuje až do roku 1160. Zmínil se také o tom, že reliéf byl zhotoven z kovu „*k stříbru aneb mosazu nápodobného*“. K této změně přistoupil zřejmě proto, aby mohl potvrdit svatováclavský původ Palladia také kovovým koflíkem, který uchovávali kanovníci v staroboleslavském chrámu a kterým sv. Václav podle legendy přijel sv. Michaelu. Palladium se tak od této doby stává jedním ze svatováclavských atributů.⁴³³ Gumpfenberg v Atlasu Marianus z roku 1657⁴³⁴ a také Jan Hynek Dlouhoveský⁴³⁵ vyslovili domněnku, že Palladium dala odlít sv. Ludmila z modly Krosiny a pak jej zavěsila na krk sv. Václavovi. Tuto domněnku odmítl J. Crugerius,⁴³⁶ neboť Krosina prý byla zhotovena ze zlata a Palladium bylo z kovu, který se v Čechách nevyskytuje. Klonil se dále k názoru, že Palladium přinesli do Čech sv. Cyril a Metoděj. Podle Bohuslava Balbína⁴³⁷ ho měl na krku pověšený bl. Podiven. Reliéf byl podle něho nalezen roku 1160 na poli, na kterém byl Podiven pohřben. Podle vyprávění Jana Ignáce Dlouhoveského⁴³⁸ skrýval po smrti sv. Václava Palladium u sebe bl. Podiven a těsně před svým zatčením ho ukryl v keři.

Počátkem roku 1639 bylo Palladium země české ukryto před švédskými vojsky v Praze u Benigny z Lobkovic. Ta jej později převezla do úschovy

⁴³² ROYT 1999, 74–77.

⁴³³ ROYT 1999, 78.

⁴³⁴ GUMPPENBERG 1657.

⁴³⁵ DLOUHOVESKÝ 1670.

⁴³⁶ CRUGERIUS 1669.

⁴³⁷ BALBÍN 1658.

⁴³⁸ DLOUHOVESKÝ 1670.

do Vídně k císaři Ferdinandu III. Císař s císařovnou byli Palladiem velmi potěšeni a ihned jej umístili na svém hradě na zvlášť k tomu účelu zřízený oltář. Denně byla u oltáře sloužena mše svatá za přítomnosti zbožného panovníka. Kdykoliv se císař vydal na cesty, brával s sebou i milostný obraz, pro který nechal zhotovit nádherný vůz. Tento vůz jel vždy včele císařského průvodu. V této době čekali také císařští manželé rodinu. Když se blížil čas porodu, nechala si císařovna Anna přenést Palladium do své ložnice, kde se před ním dne 9. června 1640 narodil budoucí císař a král Leopold I. Z vděčnosti za šťastný porod darovala císařovna Matce Boží překrásnou zlatou korunku zdobenou diamanty a perlami a nový ebenový trůn (oltářík) zdobený zlatem, perlami a smaragdy.⁴³⁹ Staroboleslavské Palladium bylo tedy korunováno již v roce 1640 samotnou císařovnou a to v rámci její privátní zbožnosti. Žádost o korunování *Panny Marie Staroboleslavské* svatopetrskou kapitulou nebyla pravděpodobně do Říma nikdy zaslána.

Ke kohezi církevní a světské moci v Habsburské monarchii však přeci jen dochází a to zejména v českých zemích, kde byly svatopetrskou kapitulou v době baroka korunovány hned tři vyobrazení Matky Boží: Soška *Panny Marie Svatohorské* (1732), reliéf *Panny Marie Svatokopecké* (1732) a obraz *Panny Marie Svatotomášské* (1736).

XI. Ikonografie a forma korunovaného obrazu

Ve střední a východní Evropě bylo v průběhu 18. století svatopetrskou kapitulou korunováno čtrnáct obrazů ikonografického typu *Hodégétrie* z celkového počtu třiceti uskutečněných korunovací.

Do této skupiny patří v první řadě importované byzantské ikony *Matka Boží Czestochovská* a *Panna Maria Svatotomášská* z Brna či ikony *Matky Boží Trocké* a *Chelmské* představující variantu *Hodégétrie* tzv. *Dexiokratúsu*, kdy je dítě usazeno na opačném boku matky. Dále se sem řadí kopie slavných římských milostných obrazů nebo obrazy malované v jejich typu: zejména

⁴³⁹ JEŘÁBEK 1946, 48–49.

slavné byzantské ikony *Panny Marie Sněžné* ze *Santa Maria Maggiore* v Římě (*Matka Boží Berdyczowska, Białyniczka, Latyczowska, Leżajska* a obrazy *Matky Boží z Lucku, Podkamienna* a *Szydłowa*), repliky či varianty neméně slavné *Bohorodičky Czestochowské* (*Matka Boží Sokalská* a *Matka Boží Lvovská* z dominikánského kláštera ve Lvově), ale také obraz *Matky Boží Miedzyrecké* neznámého původu.

Za ikonu východního – řeckého původu je dále považován obraz *Matky Boží Poczajowské*, představující ikonografický typ *Glykofílusy*.

Druhou nejpočetnější skupinu, zahrnující celkem osm korunovaných Madon, tvoří sochy a reliéfy středověkého původu (*Panna Maria Svatohorská, Matka Boží Lakianská, Matka Boží Bolestná (Pieta) Jaroslawská, Matka Boží Rzeszowska, Matka Boží Skepská*, trůnicí soška *Matky Boží Jackowé z Przemysle* a reliéfy *Panny Marie Svatokopecké* a *Matky Boží Žyrovické* reprezentující ikonografický typ *Immaculaty* a *Glykofílusy*).

Další skupinu tvoří obrazy různých ikonografických typů a vzorů importované pravděpodobně z Itálie, Španělska, Německa a dalších zemí nebo obrazy namalované v Polsku, mezi kterými převládá vyobrazení *Immaculaty* (*Panna Maria Svatomichelská* z Wilna, *Panna Maria Neposkvrněného početí* z Przemysle a *Matka Boží Laskavá* ze Lvova). *Matka Boží Bolszowická* reprezentuje ikonografický typ *Nikopoia*, typ *Piety* je v této skupině zastoupen *Matkou Boží Bolestnou* z Chelmná a obraz *Matky Boží Kodeňské* je vyobrazením slavné sošky *Černé Panny Marie Guadalupské* z kláštera Santa Maria Guadalupe ve Španělsku.

Ikonograficky zcela výjimečný mezi korunovanými obrazy střední Evropy je obraz *Miedniewické Paní ze Svaté rodiny*, korunovaný roku 1767 v Miedniewici. Jedná se o ojedinělý příklad, kdy je svatopetrskou kapitulou korunován obraz představující také sv. Josefa.⁴⁴⁰

⁴⁴⁰ Prvním takovým příkladem je *Madonna della Vittoria*, korunovaná roku 1635 v Římě, kdy je na desce *Adorace Krista* českého původu rovněž vyobrazen sv. Josef. Dne 30.

11.1. Svatá rodina z Miedniewic [12]

Svatá rodina je usazena kolem kulatého stolu, na kterém jsou připravené prázdné talíře, lžice, volně položené ovoce a zapálená svíce. Láskyplné dění je soustředěno na malého Krista, kterému Panna Maria právě podává hrušku, zatímco sv. Josef dítěti pomáhá přidržovat velký pohár, z kterého se snaží *Syn* napít. Obraz *Svaté rodiny* se nachází na hlavním oltáři chrámu *Navštívení Blahoslavené Panny Marie a sv. Josefa*, kde byl také 17. června roku 1767 korunován biskupem Ignácem Krasickým.⁴⁴¹ Zlaté korunky darovaly obrazu kněžny Izabela Flemmingová Czartoryská a Alexandra Czartoryská Ogiňská. Korunovace obrazu *Svaté rodiny* byla velmi skromná událost lokálního významu, mající spíše protiosvěcenský než religiózní charakter.⁴⁴²

XII. Ikona – nejčastěji korunovaná forma obrazu

Jak již bylo zmíněno, nejčastěji korunovanou formou mariánského obrazu ve střední barokní Evropě se stala ikona Bohorodičky východního (byzantského) původu či její četné varianty, které již vznikaly na Západě, zejména v Itálii, a z ikon si udržovaly pouze formu více či méně frontální polofigury.

Do této kategorie patří i početná skupina slavných obrazů milostných římských Madon, které byly dále kopírovány a šířeny do celé Evropy. Zřejmě nejkopírovanějším obrazem všech dob se stala ikona ikonografického typu *Panny Marie Sněžné ze S. Maria Maggiore*, jejíž kopie a varianty se jednoznačně staly rovněž nejčastěji korunovaným

května 1783 vystavila svatopetrská kapitula korunovační dekret pro obraz *Svaté rodiny* z kolegiálního kostela v Kaliszi. Na ikonograficky odlišném vyobrazení *Svaté rodiny* vedou rodiče mezi sebou malého Krista za ruce po rozkvetlé louce. Korunovace obrazu vedená opatem Michalem Kosmowským se uskutečnila dne 15. května 1796.

⁴⁴¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 53–57. Svatopetrská kapitula korunovací schválila 8. července 1764.

⁴⁴² NOWAKOWSKI 1902, 440–442; BARANOWSKI 2003, 58–59.

obrazem v barokní střední Evropě (celkem 9 obrazů). Druhou skupinu tvoří repliky či varianty neméně slavné *Bohorodičky Czestochowské*, které byly vytvářeny a šířeny v krakovské diecézi ve druhé třetině 15. století. Oba výše zmíněné milostné obrazy reprezentují ikonografický typ byzantské *Hodégétrie*, kdy Bohorodička hledí přímo na diváka.

K nejtěsnějšímu kontaktu mezi uměleckými tradicemi pravoslavného Východu a katolického Západu došlo během křížáckých tažení, kdy se do Evropy dostávalo byzantské výtvarné umění. Zejména po dobytí Konstantinopole roku 1204 a v následujících letech bylo přivezeno značné množství významných ostatků, relikviářů a ikon.⁴⁴³ Mariánské ikony se sice jednotlivě na Západě (mimo Řím) vyskytovaly již dříve, ale teprve ve 13. století se fenomén deskového obrazu v západní Evropě prosadil a rozšířil natolik, že zde začaly vznikat malířské dílny.

Po pádu poslední kontinentální pevnosti křížáků v Akkonu roku 1291 se na Krétě, Rhodu a dalších ostrovech ustavila konfesijně smíšená společnost, v níž významní byzantští malíři nacházeli odbyt pro svá umělecká díla u katolických odběratelů.⁴⁴⁴ Právě odsud se zájem o byzantské deskové obrazy dostal ve 13. století do Itálie, kam se za poptávkou přemístili také umělci z Konstantinopole, kteří rychle vyšli vstříc požadavku na nový typ monumentálního deskového obrazu určeného pro veřejnou formu kultu.⁴⁴⁵ V průběhu onoho transferu mezi řeckými ostrovy a Itálií prošly obrazy formální i ikonografickou proměnou vynucenou katolickým prostředím. Funkce ikony, jako prostředníka mezi věřícími na zemi a Kristem, Bohorodičkou a svěťci na nebesích, je v pravoslavné církvi jednoznačně definována, teologicky podložena a rituálně konstituována, zatímco na Západě zůstávala dlouho pouze předmětem náboženské praxe.

Ikona má však zejména své místo ve východní liturgii. Právě zakotvení v liturgii nám umožňuje určit, jak pro specifické potřeby obřadů vznikaly

⁴⁴³ BELTING 1982, 35–42; BELTING 1990, 369–390; BARTLOVÁ 2012, 118.

⁴⁴⁴ CORMACK 1997, 167–236.

⁴⁴⁵ CORRIE 2005; BARTLOVÁ 2012, 118–119.

některé typy a ikonografie obrazů. Speciálně pro liturgii byla vytvořena ikonografie ikony *Akathistu* (pravoslavného svátku a mariánského hymnu) a mariánské typy Panny Marie Bolestné a Panny Marie Přímluvkyně jako protějškové doplňky obrazů Krista.⁴⁴⁶ Proto na nich může chybět Ježíš, ačkoliv teologicky korektně poukazuje každý mariánský obraz vždy jako k hlavní osobě ke Kristu. To je názorně patrné na obvyklých obrazech Bohorodičky a stejně tomu tak je i v případě mariánské sochy západního typu, kdy Panna Maria je samozřejmě vždy větší, ale dítě Ježíš je vždy významovým a zpravidla i kompozičním centrem obrazu jako celku.⁴⁴⁷

Mariánský obraz se stává součástí paraliturgických her také v západní církvi, a to již od raného středověku, jak jsme měli již možnost sledovat na příkladech historie kultu jednotlivých korunovaných římských Madon. Součástí oficiálního liturgického rituálu se ale mariánský obraz stává až v 17. století, kdy vzniká zcela nový liturgický obřad – korunování mariánského obrazu či sochy, který je pevně stanoven korunovačním řádem vydaným svatopetrskou kapitulou. Také při tomto obřadu je samozřejmě „upřednostňován“ malý Ježíš, který je vždy zlatou korunkou korunován jako první, poté je korunována jeho Božská Matka.

XIII. Korunované obrazy ikonografického typu Hodégétrie

13.1. Matka Boží Czestochowska

Paulínský klášter na Jasné Hoře u Czestochowé byl založen roku 1382 knížetem Vladislavem Opolczykem.⁴⁴⁸ Zázračná ikona *Matky Boží Czestochowské*, po staletí na Jasné Hoře uctívaná, je legendicky považována za dílo sv. Lukáše, který namaloval pravou podobu Bohorodičky na cedrovou desku pocházející ze stolu *Svaté rodiny*.⁴⁴⁹ Legenda zaznamenaná v korunovačním tisku z roku 1717 dále uvádí, že ikonu pocházející

⁴⁴⁶ BELTING 1990, 258–259; BARTLOVÁ 2012, 119–120.

⁴⁴⁷ BARTLOVÁ 2012, 120.

⁴⁴⁸ BARANOWSKI 2003, 181.

⁴⁴⁹ NOWAKOWSKI 1902, 114–120.

z Jeruzaléma daroval dne 31. srpna 1384 klášteru sám fundátor kníže Vladislav.⁴⁵⁰

Ikona *Matky Boží Czestochowské* [13] představuje vyobrazení Bohorodičky byzantského typu *Hodégétrie*, kdy Panna Maria hledí přímo na diváka. Zejména pro svoji proslulost a ikonografii je *Matka Boží Czestochowská* často připodobňován k slavné římské ikoně *Panny Marie Sněžné ze S. Maria Maggiore*.⁴⁵¹

První historicky doložená zmínka o zázračném obrazu je spojena s obléháním a pleněním kláštera husity v roce 1430, kdy byl obraz nejprve zneuctěn a následně velmi poškozen. Posvátná ikona Matky Boží má dodnes na pravé líci tři šrámy upomínající na svatokrádežný čin lupičů, kteří poničili uctívaný obraz nožem.⁴⁵²

Na příkaz krále Vladislava Jagellonského byl téměř zcela zničený obraz převezen do Krakova, kde byla původní cedrová deska přemalována a restaurovaný obraz následně ozdoben stříbrným obkladem a korunkami, které daroval *Matce Boží Czestochowské* rovněž Vladislav II. Jagellonský. Korunovaný obraz byl pak ve velkolepém procesí slavnostně přenesen zpět do Czestochowé.⁴⁵³ Roku 1430 vznikla v Krakově také nejstarší kopie obrazu *Matky Boží Czestochowské*, která se dodnes nachází v krakovském mariánském chrámu.⁴⁵⁴

Obraz *Madony Czestochovské* se stal nejuctívanějším obrazem Polského království, kterému se přicházeli klanět a odevzdávat své četné dary i samotní králové. Král Zikmund II. Augustus (1548–1572) daroval obrazu zlaté žezlo a Vladislav IV. (1632–1648) zlaté koruny.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ *Relatio Coronationis Thaumaturgae Claro Montanae in Regno Poloniae*, 1717.

⁴⁵¹ NOWAKOWSKI 1902, 116.

⁴⁵² NOWAKOWSKI 1902, 115; ZANDER 2011, 35.

⁴⁵³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 80–83; *Relatio Coronationis Thaumaturgae Claro Montanae in Regno Poloniae*, 1717; NOWAKOWSKI 1902, 114–141; BARANOWSKI 2003, 183.

⁴⁵⁴ KUPISZEWSKA 1991, 175.

⁴⁵⁵ NOWAKOWSKI 1898, 162.

Sláva poutního místa ještě více vzrostla po zázračném zachránění kláštera a města před Švédy v roce 1655 a během *Severní války* v roce 1704. Král Jan Kazimír v době tzv. *Lvovského slibu*⁴⁵⁶ roku 1656 oficiálně nazval *Matku Boží Czestochowskou* Královnou Polska.⁴⁵⁷

S myšlenkou na korunovaci obrazu *Matky Boží Czestochowské* svatopetrskou kapitulou se zabýval během svého pontifikátu již papež Innocent XI. (1676–1689), který jako papežský nuncius Benedetto Odescalchi působil v Polsku.⁴⁵⁸ Během rozhovorů s paulíny na Jasně Hoře došel k přesvědčení, že tomuto světově proslulému obrazu jistě udělí svatopetrská kapitula souhlas s korunovací. V té době bylo již svatopetrskou kapitulou korunováno více jak 200 obrazů v celé Itálii.⁴⁵⁹

Jedním z důvodů pro přiznání zlatých korunek mariánskému obrazu či soše byla zázračná záchrana měst před Turky. V Římě se tedy začalo uvažovat o rozšíření korunovačního kultu také do zemí střední Evropy a sjednotit tak křesťanský svět proti islámskému nebezpečí.

Prvním korunovaným obrazem střední Evropy se roku 1717 stala ikona *Matky Boží Czestochowské*. Obavy z Turků, válka a konečně i požár na Jasně Hoře roku 1690 však nepřály korunovaci *Matky Boží Czestochowské*. Oprava velkých škod napáchaných požárem trvala až do roku 1712. Teprve poté, během pontifikátu Klementa XI., se podařilo dlouho plánovanou korunovaci v roce 1717 konečně uskutečnit.

Archivní dokumenty o korunovaci *Matky Boží Czestochowské*, čítající celkem 27 stran (fol. 80–107), jsou uloženy v pátém svazku fondu *Madonne Coronate*, zahrnujícím korunovace z let 1714–1723.

⁴⁵⁶ Slib krále Jana Kazimíra je pojednán na straně 207 této práce.

⁴⁵⁷ BARANOWSKI 2003, 181.

⁴⁵⁸ NOWAKOWSKI 1898, 61; BARANOWSKI 2003, 13.

⁴⁵⁹ BARANOWSKI 2003, 13.

Složka *Matky Boží Czestochowské* obsahuje v první řadě žádost o korunovaci datovanou dne 17. ledna 1716⁴⁶⁰ s přípisem dokládajícím schválení korunovace dne 2. února 1716, dále podrobný rozpis účtu za zlaté korunky hrazené z nadace Alessandra Sforzy na celkovou sumu 269,75 scudi⁴⁶¹ a tištěnou zprávu o průběhu korunovace *Relatio coronationis Thaumaturgae Claro-Montanae in Regno Polonia Typis Clari-Montis Czestochoviensis*.⁴⁶² Relaci doplňuje přiložená rytina, s vyobrazením triumfální brány vystavěné u příležitosti korunovace dne 8. září 1717, s kostelem Nanebevzetí Panny Marie na Jasně Hoře a ohňostrojem v pozadí, značená vpravo dole: *Antonis Nowakowski Ord. S.P.P.Er. Sculp: Czestoch*,⁴⁶³ a svatý obrázek, zdobený krajkovým okrajem, znázorňující korunovanou *Matku Boží Czestochovskou*.⁴⁶⁴

Žádost dokládající starobylost účty a zázraky zaslal svatopetrské kapitule kardinál Girolamo Grimaldi, arcibiskup Edessy a apoštolský nuncius v Polsku, kterému po úředním schválení žádosti byly rovněž zaslány zlaté korunky a korunovační dekret podepsaný papežem Klementem XI. Korunátorem obrazu byl jmenován chelmský biskup Krzysztof Andrzej Szembek a datum korunovace bylo stanoveno na 8. září 1717.

Korunovační slavnost byla zahájena průvodem, ve kterém byly ukazovány zlaté korunky darované obrazu svatopetrskou kapitulou. Procesí vycházelo z kostela sv. Zikmunda a pokračovalo dále přes tři triumfální brány až na Jasnou Horu. V čele slavnostního průvodu kráčel korunátor biskup Krzysztof Andrzej Szembek, doprovázený dalšími biskupy a zástupci šlechtických rodin z celého Polsko-litevského společenství. Vlastní akt korunovace se uskutečnil za zpěvu hymnu *Te Deum laudamus* doprovázeného salvami

⁴⁶⁰ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 80–83.

⁴⁶¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 91. Cena zlata použitého při výrobě korunek je vyčíslena na 189,75 scudi, řemeslná výroba mariánské korunky na 50 scudi, korunka pro Jezulátka stála 30 scudi, celkem tedy 269,75 scudi.

⁴⁶² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 93–105.

⁴⁶³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 106.

⁴⁶⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 107.

z děl, troubením na trubky a orchestrem.⁴⁶⁵ Velkolepé korunovace se zúčastnilo asi 150 000 osob.⁴⁶⁶

13.2. Matka Boží Sokalská [14]

Obraz *Matky Boží Sokalské*, korunovaný roku 1724, je věrnou kopií obrazu *Matky Boží Czestochowské*.⁴⁶⁷ Zhotoven byl údajně roku 1392 Jakubem Weżykou, dvorním malířem krále Vladislava Jagelonského, poté co mu byl *Matkou Boží Czestochowskou* zázračně navrácen ztracený zrak. Malíř z vděčnosti vytvořil kopii zázračného obrazu, kterou umístil do kapličky vystavěné na ostrově řeky Bug u Sokala.⁴⁶⁸ V roce 1519 byla kaple vypálena Tatary, ale obraz byl zázračně uchován. Na místě spálené kapličky vyrostla brzy nová svatyně obhospodařovaná bratry bernardiny. Mezi lety 1614–1619 vyrostl na ostrově nový klášter bernardinů, vystavěný jako tvrz s obranou zdí se čtyřmi věžemi v rozích, a kostelík byl přebudován na velkolepý chrám.⁴⁶⁹

Promotorem korunovace obrazu *Matky Boží Sokalské* se stala šlechtická rodina Potockých.⁴⁷⁰ Přípravy na korunovaci zahájil v roce 1723 Jozef Potocki ve shodě s biskupem chelmským Aleksandrem Fredrym. Biskup prohlásil dekretem z 5. května téhož roku obraz za zázračný. Syn Jozefa, František Salezy Potocki, starosta belský, zaslal společně s primasem Teodorem Potockým žádost o korunovaci do Říma.⁴⁷¹ Vojvoda volyňský a starosta sokalský Michal Potocki, bratr Jozefa, uhradil převážnou většinu výdajů spojených s korunovačními slavnostmi.⁴⁷² Lucian Siemeński v této souvislosti ve své práci *Kościół księży Bernardynów w Sokalu* publikované roku 1862⁴⁷³ uvádí: „Podle vzoru *Sapiehů* v *Kodniu* nechal vojvoda zhotovit

⁴⁶⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 93–105; NOWAKOWSKI 1898, 62–64; BARANOWSKI 2003, 13–15.

⁴⁶⁶ NOWAKOWSKI 1898, 62; BARANOWSKI 2003, 15.

⁴⁶⁷ NOWAKOWSKI 1902, 618.

⁴⁶⁸ NOWAKOWSKI 1902, 618.

⁴⁶⁹ NOWAKOWSKI 1902, 618–620; BARANOWSKI 2003, 205.

⁴⁷⁰ BARANOWSKI 2003, 20.

⁴⁷¹ ORLOWSKI 1724; BARANOWSKI 2003, 20.

⁴⁷² ORLOWSKI 1724.

⁴⁷³ SIEMIENSKI 1862, 246.

krásné zlaté koruny za 120 tisíc zlotých, neboť korunky zaslané z Říma se mu zdáli příliš skromné“.⁴⁷⁴

Toto tvrzení je však v přímém rozporu s nařízením svatopetrské kapituly, kdy korunovaný obraz musí nadále „*nosit*“ pouze korunky svatopetrskou kapitulou udělené.⁴⁷⁵ Pravděpodobnější bude skutečnost, že také v tomto případě udělila svatopetrská kapitula pouze souhlas s korunováním, nikoliv zlaté korunky, které poté uhradil Michal Potocki. Složku *Matky Boží Sokalské* se mi bohužel nepodařilo nalézt v žádném ze svazků fondu *Madonne Coronate*.⁴⁷⁶ Odmítnutí zlatých korunek přidělených svatopetrskou kapitulou však považuji na základě dosažených výsledků uskutečněného výzkumu za zcela nemyslitelné.⁴⁷⁷

Korunování vykonal arcibiskup Lvovský Jan Skarbek dne 8. září 1724.⁴⁷⁸ Procesí s korunkami, doprovázené čtyřmi tisíci vojáků pod vedením hejtmana Mikolaje Sieniawského, prošlo cestou do kostela přes sedm triumfálních bran vystavěných za hradbami kláštera. Během slavnostního průvodu pěli jezuité ze Lvova chvalozpěvy oslavující rodinu Potockých.⁴⁷⁹ Korunovační slavnosti byly velkolepou událostí, které se zúčastnili představitelé i věřící jak římsko-katolické, tak uniatské církve.⁴⁸⁰

Roku 1843 zachvátil klášter bernardinů v Sokalu zcela zničující požár. Veškeré vybavení kláštera i kostela, včetně zázračného obrazu, bylo nenávratně zničeno. Podle původní předlohy byla ve Lvově namalována v roce 1848 kopie zázračného obrazu *Matky Boží Sokalské*.⁴⁸¹ Po druhé

⁴⁷⁴ Citaci bez komentáře uvádí rovněž BARANOWSKI 2003, 20.

⁴⁷⁵ VRABELOVÁ 2012a, 7.

⁴⁷⁶ Složka *Matky Boží Sokalské* by se měla nacházet v pátém svazku fondu obsahujícím záznamy z let 1714–1723, případně ve svazku šestém (1725–1735). Bohužel jsem zde ani v žádném jiném svazku archivních dokumentů údaje o korunování *Matky Boží Sokalské* nenalezla.

⁴⁷⁷ VRABELOVÁ 2012a, 6–9.

⁴⁷⁸ ORLOWSKI 1724.

⁴⁷⁹ ORLOWSKI 1724; BARANOWSKI 2003, 21.

⁴⁸⁰ ORLOWSKI 1724;

⁴⁸¹ NOWAKOWSKI 1902, 623.

světové válce se obraz *Matky Boží Sokalské* objevil u bernardinů v Krakově, kde je v sakristii uchovávan dodnes.⁴⁸²

13.3. Vítězná Matka Boží Růžencová ze Lvova [15]

Jistá podobnost s obrazem *Matky Boží Czestochovské* je kapucínem Václavem Novakowskim připisována rovněž obrazu *Matky Boží z kláštera Lvovských dominikánů*.⁴⁸³

Historii založení dominikánského řádu ve Lvově, související s původem korunovaného obrazu *Vítězné Matky Boží Růžencové* z klášterního kostela Božího těla, doprovází hned několik legend. Podle jedné verze přišli první dominikáni do Lvova vedeni sv. Jackem již v roce 1233.⁴⁸⁴

Druhá, populárnější verze legendy vypráví, že dominikány přivedl do Lvova až zakladatel města kníže Lev, který na popud své matky kněžny Konstancie daroval dominikánům roku 1270 vyhořelý dolní zámek, dominikány následně přebudovaný na kostel a klášter.⁴⁸⁵ Kníže Lev daroval později dominikánům také obraz *Matky Boží malovaný sv. Lukášem*.⁴⁸⁶ Obraz údajně přivezla z Konstantinopole do Kyjeva v 10. století kněžna Anna, manželka knížete Vladimíra, zakladatele křtu na Rusi.⁴⁸⁷ Po vzoru byzantských císařů byl obraz bráván kyjevskými knížaty na vojenské výpravy, kde na základě častých vítězství získal titul *Matka Boží Vítězná*. Ve 12. století měla být zázračná ikona převezena do Haliče a dále do Lvova do soukromé zámecké kaple knížete Lva.⁴⁸⁸

Nejnovější výzkumy však nepotvrzují výše uvedené legendy, které zřejmě vznikly na základě plánované korunovace zázračného obrazu až v 18. století, kdy byl obraz také značně přemalován, aby lépe odpovídal

⁴⁸² BARANOWSKI 2003, 205.

⁴⁸³ NOWAKOWSKI 1902, 390.

⁴⁸⁴ NOWAKOWSKI 1902, 390; BARANOWSKI 2003, 31.

⁴⁸⁵ FRIDRICH 1904, 240–244; BARANOWSKI 2003, 31.

⁴⁸⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 72; NOWAKOWSKI 1902, 391–392; BARANOWSKI 2003, 31.

⁴⁸⁷ NOWAKOWSKI 1902, 391–392.

⁴⁸⁸ BARANOWSKI 2003, 33.

byzantskému prototypu *Hodégétrie*.⁴⁸⁹ Obraz Matky Boží byl pravděpodobně namalován koncem 14. století neznámým umělcem tzv. srbsko-makedonské školy přímo ve Lvově na objednávku bratřů dominikánů.⁴⁹⁰

Obraz Matky Boží Růžencové byl dne 14. srpna 1747⁴⁹¹ prohlášen za zázračný arcibiskupem lvovským Mikolajem Wyzickým, který rovněž zaslal žádost o korunovaci obrazu svatopetrské kapitule.⁴⁹² Žádost uložená v 8. svazku fondu *Madonne Coronate*, obsahující dlouhý seznam zázraků počínaje rokem 1642,⁴⁹³ byla schválena dne 26. června 1748.⁴⁹⁴ Z přiloženého účtu za korunky se dovídáme, že svatopetrská kapitula vynaložila na zlaté korunky pro Matku Boží z kláštera dominikánů ve Lvově celkem 248,65 scudi.⁴⁹⁵

Z důvodů právě probíhající výstavby nového kostela Božího těla se korunovace uskutečnila pod širým nebem dne 1. července 1751 na blízké louce u Lvova. Slavnostní událost ohlašovali trubači již deset dní předem a kopie zázračného obrazu zdobila snad každý třetí dům ve městě.⁴⁹⁶ Na cestě, po které se mělo ubírat procesí s korunami, bylo vystavěno celkem devět triumfálních bran. Všechny věže, chrámy, slavobrány a celá ulice *Dominikánská* byly osvětleny lampami. Tři dny před korunovací vyzváněly několikrát denně všechny kostelní zvony doprovázené výstřely z děl umístěných na hradbách města.⁴⁹⁷

Předvečer slavné korunovace se strhla velká bouře, která poničila velkou část slavobran a výzdoby města.⁴⁹⁸ Druhý den se však jakoby zázrakem vyčáslilo a korunovační obřad, kterého se zúčastnilo osm biskupů ze tří různých církví (římsko-katolické, řecko-katolické a arménské), doprovázelo

⁴⁸⁹ BARANOWSKI 2003, 33.

⁴⁹⁰ BARANOWSKI 2003, 33.

⁴⁹¹ Srov. BARANOWSKI 2003, 191.

⁴⁹² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 72–113.

⁴⁹³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 79–113.

⁴⁹⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 78.

⁴⁹⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 74.

⁴⁹⁶ WILCZEK 1754.

⁴⁹⁷ CHODYKIEWICZ 1752.

⁴⁹⁸ WILCZEK 1754.

krásné slunné počasí. V okamžiku kdy korunátor arcibiskup Lvovský Mikolaj Wyzicki pokládal zlaté korunky na hlavu Matky Boží a jejího Syna, vyhrávala kapela a vyzváněly zvony všech Lvovských chrámů.⁴⁹⁹ Poté byl obraz usazen na *trůn* a v *nejslavnějším procesí jaké Lvov pamatoval od svého založení*⁵⁰⁰ nesen do kláštera dominikánů.⁵⁰¹

Korunovaný obraz Matky Boží Růžencové byl následně umístěn na hlavním oltáři nově vybudovaného kostela dle projektu Jana de Witta (1709–1785), kde se nacházel až do konce II. světové války. V roce 1946 museli dominikáni Lvov opustit a zázračný obraz Matky Boží si vzali s sebou do Gdaňska, kde jej můžeme dodnes spatřit v kostele *sv. Mikolaje*.⁵⁰²

13.4. Madona Svatotomášská z Brna [16]

Importovaná byzantská ikona *Madona Svatotomášská*, nazývaná *Královnou Moravy*, se stala v roce 1736 třetím obrazem korunovaným svatopetrskou kapitulou na území Habsburské monarchie.

Ikona, patřící do skupiny obrazů *nerukotvorného* původu [17] ikonografického typu *Hodégétrie*, byla mezi lety (1401–1402) „proměněna” v obrazový relikviář vložením částky Mariina závoje s krůpějemi Kristovy krve do spony na prsou Panny Marie.⁵⁰³ Matka Boží je vypořádána v polopostavě s malým Ježíšem usazeným na levé ruce. Pravá ruka Bohorodičky, tak jak je běžné pro byzantské ikony, odkazuje ke Kristu. Syn Boží dvěma prsty pravé ruky žehná, v levé ruce drží rozevřenou knihu. Ivo Kořán upozornil na skutečnost, že Panna Maria původně držela v ruce svitek, který byl v pozdějších dobách pro lepší pochopení diváka přemalován na knihu.⁵⁰⁴ Matka Boží je označena v horních rozích obrazu řeckými písmeny MP ΘΥ, označujícími Pannu Marii za Bohorodičku (*Theotokos*).

⁴⁹⁹ CHODYKIEWICZ 1752, BARANOWSKI 2003, 35–36.

⁵⁰⁰ CHODYKIEWICZ 1752; WILCZEK 1754.

⁵⁰¹ BARANOWSKI 2003, 36.

⁵⁰² BARANOWSKI 2003, 191.

⁵⁰³ KOŘÁN/JAKUBOWSKI 1976, 219.

⁵⁰⁴ KOŘÁN/JAKUBOWSKI 1976, 219.

Jedná se o malbu olejoprskyřičnou temperou na podložce ze dvou lipových a jedné topolové desky. Dva topasy umístěné po obvodu relikviáře jsou poslední z 24 kamenů, které kdysi tvořily Mariinu svatozář.⁵⁰⁵ Datování obrazu stále zůstává nejisté. Počátkem dvacátého století je obraz považován za importovanou byzantskou ikonu datovanou Waltrem Kaufmanem do 8. – 9. století.⁵⁰⁶ Později Ivo Kořán⁵⁰⁷ a Karel Stejskal⁵⁰⁸ připouštějí možnost, že ikona vznikla ve 12. století a do Brna byla importována z Konstantinopole. Milena Bartlová, vycházející z restaurátorského průzkumu Hedviky Böhmové z roku 1945, považuje současný obraz za fragment byzantské či italo-byzantské desky, jenž byl ve 14. století a opakovaně v 17. století upravován.⁵⁰⁹ Vítězslav Štajnochr datuje ikonu podobně jako polští badatelé do 2. pol. 13. století.⁵¹⁰

Podle pozdní legendy byla milostná ikona uloupena Čechy v Miláně někdy mezi lety 1158–1162.⁵¹¹ Jedna z nejstarších dochovaných zpráv o historii posvátného obrazu, pocházející z roku 1493, je obsažena v rukopise vídeňských dominikánů, který zřejmě vznikl v augustiniánském klášteře v Brně. Notářsky ověřené znění tohoto zápisu bylo otisknuto ve slavnostním korunovačním spise *Gemma Moraviae*⁵¹² s rytinou obrazu *Panny Marie Svatotomášské*, vyobrazené na plachtě lodi symbolizující moravskou církev, od Ignatia Zeidlera.⁵¹³ Tento příležitostný tisk z roku 1736 hovoří o tom, že

⁵⁰⁵ BECKOVSKÝ 1880, 519–520.

⁵⁰⁶ KAUFMANN 1922, 368–369.

⁵⁰⁷ KOŘÁN/JAKUBOWSKI 1976, 219.

⁵⁰⁸ STEJSKAL 1978, 94.

⁵⁰⁹ BARTLOVÁ 2008, 7–12.

⁵¹⁰ ŠTAJNOCHR 2000, 102–103.

⁵¹¹ GUMPPENBERG 1672, 861.

⁵¹² *Gemma Moraviae Thaumaturga Brunensis*, 1742, 39–41 (SK BV II 159).

⁵¹³ Značeno vpravo dole Ignatius Zeidler Sc. M: Neustadt. Rytina je oslavou moravské církve a korunovace zázračného obrazu Panny Marie Svatotomášské. Na lodi, symbolizující církev, křtí sv. Cyril a sv. Metoděj krále Svatopluka. Loď uvádí do pohybu čtyři alegorické ženské postavy vesly zakončenými symboly biskupských a světských insignií, které se také objevují na erbu kardinála Wolfganga Schrattenbacha zdobícím bok lodi. Na přídi stojí andílek držící ve zdvižených rukou Mariin monogram a s orlem u nohou. Na zádi pak andílek, se lvem u nohou, držící nad hlavou dvojitě W, monogram kardinála Schrattenbacha. Obraz Madony Svatotomášské, vznášející se na moravské orlici, korunovaný anděly a orámovaný vítězným věncem, se vydouvá na plachtě lodi poháněné větrem. Nad obrazem je na ráhnoví usazen kardinálský klobouk. V levém horním rohu je do kruhu uspořádaný nápis sIt feLIX MagnI WOLffgangI sIDere CVrsVs. Uprostřed

císařovna Helena našla v Jeruzalémě obraz, který podle ní namaloval sám sv. Lukáš, a dovezla ho do Cařihradu. Císař Konstantin obraz poté z vděčnosti věnoval Estorgiovi – biskupu Milánskému, který vystavěl roku 326 za Milánem kostel, kde byl obraz uložen. Roku 513 byl obraz přenesen do kostela téhož sv. Eustorgia, kde byl uložen až do zničení města císařem Bedřichem Rudovousem r. 1162. Obraz se stal válečnou kořistí, kterou darem obdržel český král Vladislav, byl uložen v královské klenotnici a dle zprávy jezuita Grugeria byl i vystaven v chrámu sv. Víta.

Když se Karel IV. stal císařem, přenechal roku 1350 svému bratru Janovi markrabství moravské. Jan zde nechal postavit klášter a kostel ke chvále sv. Tomáše. U příležitosti vysvěcení kostela a kláštera Janem VIII. Očkem věnoval Karel IV. svému bratrovi roku 1356⁵¹⁴ obraz *od samého Lukáše malovaný*. Jan spatřiv obraz radostí zvolal: „*Tomuto vzácnému obrazu Bohorodičky vystavím zvláštní kapli a tam jej uložím*“.⁵¹⁵ A tak se také stalo.

Tento údaj ovšem vedl Ivo Kořána k úvaze, zda ikonu nepřivezl Karel IV. ze své italské korunovační cesty roku 1355.⁵¹⁶ Obraz malovaný sv. Lukášem je v Brně prokazatelně doložen od roku 1357 žádostí o udělení odpustků a dalšími odpustkovými listinami z let 1373–1379.⁵¹⁷

Dále se o historii obrazu můžeme dočíst v pamětech preláta a převora svatotomášského kláštera Jeronýma Hufnagla sepsaných kolem r. 1663.⁵¹⁸ V době protestantství bylo rozebráno klášterní zlato a stříbro a zabaven klášterní majetek, takže nebylo možno pořádat bohoslužby. Roku 1580 se zřítily kaple, v které byl obraz umístěn. Za převora a preláta Basilia z Karpinetu (1594–1608) se stala tato událost: když jednou v noci vstoupil

nápisu je zářící hvězda, symbol Panny Marie, která svými paprsky dosahuje na celou loď.

V dolním plánu obrazu jsou na mělčině v písku vykresleny mušle s perlami – gemmae.

⁵¹⁴ Rok 1356 shodně uvádějí latinské spisy: Atlante Mariano ossia origine delle imagini miracolose della B. V. Maria venerata in tutte le parti del mondo ecc, 1839–47; Conchylium Marianum vetustissimae et venustissimae Gemmae Moraviae, Brunae 1736 (SK AN IV 12) a Gemma Moraviae 1742.

⁵¹⁵ BECKOVSKÝ 1880, 519–520.

⁵¹⁶ KOŘÁN/JAKUBOWSKI 1976, 219–220.

⁵¹⁷ KOŘÁN/JAKUBOWSKI 1976, 219–220.

⁵¹⁸ Archiv starobrněnského kláštera, 26.

sakristián do kostela, aby se tam pomodlil k Panně Marii, spatřil chrám ozářený mnohými světly a hlaholící nesčetnými zpěvy. Když se to dozvěděl převor Basilius, přikázal mu, aby ho ihned zavola, kdyby se to opakovalo, a skutečně za pár dní se zázrak zopakoval, ale když přivolaný převor vstoupil do chrámu, světla pohasla a zpěv ustal. V důsledku této příhody zavedl Vincenc Barnabeus (1608–1631), nástupce Basilia, novou pobožnost k Panně Marii. Nařídil, aby každou neděli a svátek byly před milostným obrazem Matky Boží konány slavné zpívané nešpory a po nich mariánské kázání. K prvním krokům obnovení mariánského kultu u *sv. Tomáše* dochází ale až po roce 1620 s příchodem nového majitele panství – strážnického hraběte Františka Magnise, který fundoval v roce 1631 obnovu kaple pro milostný obraz.⁵¹⁹

Zázraky a milosti černé *Madony Svatotomášské* jsou uvedeny v druhé části *Gemma Moraviae* nazvané: *Pars secunda, DeGratiis, Miraculis, apudsacram Imaginem Brunensem a Sancto Luca depictam, patratris*. Jsou zde zaznamenány milosti dosažené přímlovou *Panny Marie Svatotomášské* z let 1626–1726. Celkem je zde uvedeno 240 milostí. Podobně jako na jiných poutních místech, jsou i zde zaznamenána zejména zázračná uzdravení všeho druhu, dále záchrana před ohněm a vodními živly, pády z výšky a ochrana před morem a válkou.

Když v roce 1645 obléhali Švédové Brno, stala se Matka Boží u *sv. Tomáše* útočištěm těžce zkoušeného obyvatelstva, a jak se vypravuje, právě v nejnebezpečnější chvíli se objevil nad městem její obraz chovaný u *sv. Tomáše* jenom s tím rozdílem, že bylo vidět Pannu Marii, jak rozprostírá nad městem svůj ochranný plášť. To dalo obráncům tolik síly, že odrazili nejsilnější švédský útok, po kterém nepřítel z města odtáhl.⁵²⁰

⁵¹⁹ EICHLER 1888, 235.

⁵²⁰ Událost je uvedena v *Gemma Moraviae, Pars secunda, DeGratiis, Miraculis, apudsacram Imaginem Brunensem a Sancto Luca depictam, patratris*. K zázraku se Švédové se také vyjadřuje: BALBÍN 1658, staví se zde sice k události kriticky, ale tento zázrak nepopírá. EICHLER 1888, 237, popisuje událost takto: *Vypravuje se, že za nejkrvavějšího útoku Panna Maria nad městem se vznášela a nad ním svůj ochranný plášť prostírala, naplňujíc Švédy hrůzou a oslepujíc je. Jisto pak jest, že Švédi pokřikovali po Brňácích: „Vám pomohla vaše černá Maria“. Když po osudném boji Švédi i od svých spojenců sedmihradských byli opuštěni, a s hanbou za týden odtáhli, Brňané všeobecně své*

Roku 1679 zasáhl Moravu a velkou část Evropy mor, který se stále šířil a nedařilo se jej zastavit. V tomto všeobecném nebezpečí si věřící vzpomněli na Pannu Marii. Královský tribunál a rada města Brna vyzvaly všecken lid z Brna a širšího okolí, aby se zúčastnili slavného průvodu, který bude kolem města se zázračným obrazem *Panny Marie Svatotomášské* uspořádán, a její pomoc si vyprosili. Ještě týž den začal mor ustupovat a brzy docela zanikl. Když se v roce 1713 mor opět blížil k městu, vzpomněli si měšťané na pomoc před lety dosaženou a požádali císaře Karla VI. o dovolení konat s obrazem *Panny Marie Svatotomášské* dva průvody. První vyšel z Petrova 8. září v den Narození Panny Marie, druhý příští neděli od sv. Jakuba na den Jména Panny Marie. I tentokráte se smilovala *Panna Maria Svatotomášská* nad svými citeli a odvrátila mor od Brna.⁵²¹

Další rána v podobě výnosů císaře Josefa II. zasáhla klášter v 18. století. Roku 1783 bylo rozhodnutím císaře nařizeno přestěhování augustiniánů do opuštěného královského kláštera cisterciacek. V krásném klášteře u sv. *Tomáše* byl zřízen zemský úřad. Augustiniánům bylo povoleno si do zpusťoseného kláštera cisterciacek na starém Brně vzít posvátný obraz černé *Madony Svatotomášské* společně s nádherným stříbrným oltářem. Obraz s oltářem byl, dle nařizení v úplné tichosti, přenesen 7. června 1783 a umístěn na hlavním oltáři starobrněnského chrámu, kde je dodnes.⁵²²

13.4.1. Přípravy korunovace obrazu černé Madony u sv. Tomáše v Brně

Postup při vyřizování žádosti o korunovaci *Madony Svatotomášské* byl obdobný jako v ostatních případech, a to i přes skutečnost, že korunovace byla svatopetrskou kapitulou schvalována opakovaně,⁵²³ jak se dovidáme ze

zachránění připisovali ochraně P. Marie. Od té doby měšťané každoročně slavili a posud slaví 15. srpna památku ochrany té slavnou mši sv. u sv. Jakuba, a poutí do Marie Celly ve Štýrsku.

⁵²¹ EICHLER 1888, 239–240.

⁵²² NEUMANN 1936.

⁵²³ Ke korunovaci *Madony Svatotomášské*: BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 106–123; Gemma Moraviae 1742; Conchylium Marianum 1736; EICHLER 1887, 243–255; ROYT 1999, 158–169.

složky *Madony Svatotomášské* uložené v šestém svazku fondu *Madonne Coronate*.⁵²⁴

První žádost o přidělení zlatých korunek doplněná o historii zázračného obrazu byla svatopetrské kapitule zaslána prelátem augustiniánů Ondřejem Zircklem již na jaře roku 1727.⁵²⁵ Svatopetrská kapitula, s ohledem na starobylost kultu milostného mariánského obrazu a zvláště na skutečnost, že je obraz uctíván téměř celou Římsko-německou říší, žádost schválila již 2. června téhož roku.⁵²⁶ Papež Benedikt XIV. bulou ze dne 16. prosince 1728 udělil plnomocné odpustky všem účastníkům korunovačních slavností, a to po celý oktáv, který měl stanovit biskup.⁵²⁷

Není jasné, z jakých důvodů nedošlo k provedení těchto koncesí. V archivních dokumentech fondu *Madonne Coronate* se dále nachází druhá žádost brněnských bratrů augustiniánů o přidělení zlatých korunek ze dne 19. dubna 1735, pod kterou jsou podepsáni *Andras Zcirkl Abbas ad S. Thomam Bruni a Pater Mathiaus Pertscher Conventus Vicarius*.⁵²⁸

V roce 1735 tak bylo zahájeno nové vyjednávání, kterého se obdobně jako při korunovaci *Panny Marie Svatokopecké* nadále ujal sám kardinál Schrattenbach.⁵²⁹

Začátkem dubna požádal kardinál vatikánského arcikněze kardinála Hanibala Albaniho a kapitolu u sv. *Petra* o „nové“ povolení ke korunovaci.⁵³⁰ Opakované žádosti zdůraznil odkazem na korunovaci *Matky Boží Czestochowské* v roce 1717 a na skutečnost, že k oné velké slavnosti dokončují augustiniáni stavbu nového kostela vybudovaného „velkolepě a

⁵²⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 106–123.

⁵²⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 106–111.

⁵²⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 106.

⁵²⁷ *Gemma Moraviae* 1742, 220–222.

⁵²⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 112–113.

⁵²⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 115.

⁵³⁰ Korespondence mezi kardinálem Schrattenbachem a kardinálem Albánim je rovněž uvedena v *Conchylium Marianum* 1736, v kapitole označené: *Caput V. – Proces Eminentiff(ss)imi. Ac Celfiff(ss)imi Principis, Cardinal Epifcopi Olomuncenfis (p. t.) ad Eminentiffimum Reverendiffimum D. Cardinalem Annibalem Albani, s. Clementis, Archi - Presbyterum Reverenfiffimi Capituli S. Petri in Vaticano.*

ohromným nákladem“ (*con tutta la maggior magnificenza e spese immense*).⁵³¹

Jak uvádí list zasláný brněnským augustiniánům dne 15. června, byla korunovace schválena a zapsána do knihy dekretů (*Libro decretorum*) dne 5. května 1735.⁵³²

Doposud nepublikovaný účet na celkovou částku 262,20 scudi za zlaté korunky pro *Madonu Brněnskou* objevený v šestém svazku fondu *Madonne Coronate* v *Archivio di San Pietro*⁵³³ vede k závěru, že v českých zemích nebyly v době baroka hrazeny svatopetrskou kapitulou pouze korunky pro *Madonu Svatokopeckou* z Olomouce, jak bylo doposud uváděno v literatuře,⁵³⁴ ale také korunky pro *Madonu Svatotomášskou* z Brna.

Přepis účtu:

Hrubý účet za dvě koruny vyrobené pro slavný obraz B. V. a její dítě z královského města Brna.....

<i>Zlato</i>	165, 20
<i>Zhotovení korunky pro Madonu</i>	60,-
<i>Zhotovení korunky pro Bambino</i>	35,-
<i>poduška</i>	2,-
	<hr/>
	262, 20

Který má být zaplacen na základě objednávky Canoneho Ricciho k rukám pana Nicola Incoronati ve výši 242,40

Dne 20. února 1736

⁵³¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 115–120.

⁵³² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 121.

⁵³³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 122 a 123.

⁵³⁴ Conchylium Marianum 1736; Gemma Moraviae 1742; EICHLER 1887, 243–255; ROYT 1999, 158–169.

Ověřitelným údajem ale také zůstává, že na korunky byla brněnskými augustiniány uspořádána sbírka, ve které bylo ke dni 18. březnu 1736 získáno celkem 410 diamantů různé velikosti, 72 rubínů, 2 safíry, 1 velký briliant a 1 smaragd.⁵³⁵

Po obdržení korunovačního dekretu mohly být zahájeny přípravy na korunovační slavnosti. Prelát Zirckl se nejdříve obrátil na samotného císaře Karla VI. s prosbou o udělení souhlasu s přenášením zázračného obrazu ve slavnostním procesí městem. Dle vatikánského předpisu mělo být dále celé město slavnostně osvětleno a mělo být stříleno z hmoždířů. Císař Karel VI. vyhověl žádosti dekretem ze dne 5. března 1736.⁵³⁶

U příležitosti korunovace uctívaného moravského paladia bylo řádem augustiniánů objednáno také nové oltářní retabulum u Johanna Georga Herkommera, zlatníka z Augšpurku, který jej dle smlouvy z roku 1734 zhotovil v letech 1735–36 za celkem 60 tisíc zlatých rýnských.⁵³⁷

Oltář je zhotoven z tepaného měděného plechu, zčásti zlaceného, převážně však překrytého stříbrem; některé detaily jsou lité. Architekturu vytvořil Christian Friedrich Rudolph, figury Johann Jakob Herkomer dle modelů brněnského sochaře Jana Jiřího Schaubergera. Jedná se o dvojici letících andělů, umístěných nad tabernáklem, nesoucích skříňový rám s deskovým obrazem. Oltář se skládá ze skříňového tabernáku a z baldachýnového retabula završeného korunou. V kartuších pod obrazem a na šesti tepaných oltářních svícnech jsou na emailu namalovány znaky a iniciály jména převora Ondřeje Zirkla (A.Z.P.P.S.T) a letopočet 1735.

O schválené podobě milostného oltáře, zhotoveného u příležitosti slavné korunovace, vypovídají graficky a historicky velmi hodnotné rytiny Icoba

⁵³⁵ Soupis v SOA Brno, fond E 4, 5: 31, fol. 53 uvádí celkový počet drahokamů 486, z toho jich 155 bylo získáno od dárců, ostatní byly z chrámového pokladu. Drahokamy od dárců byly v hodnotě 7000 rýnských zlatých. K tomu: SAMEK 1986–87, 54. Údaj zmiňuje také: ROYT 1999, 158.

⁵³⁶ Archiv olomoucké konsistoře, exhibity z let 1736–40.

⁵³⁷ EICHLER 1888, 239

Gottlieba Thelota vevázané v *Conchylium Marianum*, zachycující čelní⁵³⁸ a zadní⁵³⁹ pohled na oltář.

Přední pohled [19] 9 doprovází osvětlující přípis v německém jazyce, který v překladu zní:

Tento jak nádherný, tak skvostný, se zvláštním umem ze stříbra a jemně pozlacený mědí vypracovaný oltář, tak činí na výši 19 a na šíři 9 stop, je včetně dalších k tomu nutných doplňků, jako jsou monstrance, kalich a 6 stříbrných oltářních svícňů, ke cti divotvůrného obrazu Matky Boží, úctyhodného klášterního chrámu u sv. Tomáše v Brně na Moravě, řádu poustevníků sv. Augustina, kam toto vše patří, roku 1735 v Augspurku vyhotoven.

Oltář byl tedy, obdobně jako na Svatém Kopečku u Olomouce, konstruován jako oboustranný, aby jej mohli věřící obcházet a aby bylo případně možné sloužit mše z obou stran. Jak je dále z rytin zřejmé, mohl být zázračný obraz Matky Boží vystavován z obou stran oltáře. Na Theolotových rytinách jsou pečlivě znázorněny veškeré detaily a doplňky, o kterých hovoří výše citovaný přípis.

Na čelní rytině vidíme na menze, zdobené volutami, boltci a okřídlenou andělčí hlavou, 6 stříbrných svícňů a kalich. Svatostánek je zdoben v dolních rozích ornamenty mušlí, v horních rozích pak volutovými závitnicemi. Dvířka oltářního retabula zdobí vyobrazení Krista na kříži s Pannou Marií a sv. Janem Evangelistou. Na svatostánku je umístěna barokní monstrance ve tvaru slunce. Milostný obraz *Madony Svatotomášské*, ve zlaceném rámu,

⁵³⁸ Značeno vlevo dole Christian Fridrich Rudolph, Archit: inven.; ve středu Ioannes Iacob Herkomer figuravit.; vpravo dole Iacob Gottlieb Thelot Sculpsit.; a pod přípisem: Dieser so wohl Herrlich, als pretioser, mit besonderer Kunst auß Silber und fein vergoldeten Kupfer aussgearbeiteter Altar, So in der höhe 19. in der breite 9. Schueh betraget, ist samt andren darzu erfordernten Stücken, als Monstranz, Kölch, und 6. Silberen Altar: Leuchteren, zu Ehren dess Wunderthätigen Muter Gottes Bild eines Hoch: Löblichen Stüfft und Closters zu S. Thomas nächst Brünn in Mähren Ord: Ermit: S. Augustini, wohin solches alles gehörig, Anno 1735. in Augspurg verfertiget worden, Ioan Iacob Herkommer Civis et Aurifaber Opus perfecit Aug. Vind.

⁵³⁹ Značeno vlevo dole Christian Fridrich Rudolph, Archit: inven.; ve středu Ioan Iacob Herkomer Figuravit.; vpravo dole Iacob Gottlieb Thelot Sculpsit a pod přípisem: Abbildung der hinteren Seite von eben diesen Altar, Ioan Georg Herkommer Civis et Aurifaber Opus perfecit Aug. Vindel.

nadnášejí dva velcí andělé s rozepjatými křídly a s vlajícími šaty. Architektura oltáře je završena bohatě zdobeným baldachýnem zakončeným velkou císařskou korunou. Na baldachýnu sedí další dva malí andílci. Hledí směrem dolů a ukazují na milostný obraz, nad kterým je umístěn velký Mariin monogram.

Na rytině znázorňující zadní stranu oltáře [20] je pod obrazem v kartuši reliéf Krista na kříži, na jehož pozadí je vyobrazen sv. Lukáš se svým atributem ležícím býkem, jak maluje Madonu.⁵⁴⁰ K instalaci oltáře došlo v létě 1736 v mariánské kapli svatotomášského kostela.

Na počest slavné korunovace milostného mariánského obrazu se celé Brno odělo do nádherného hávu a bylo vyzdobeno příležitostními slavobránami. Program slavnosti i tzv. „Velké“ a „Malé“ slavobrány před kostelem vypracoval klášterní historik, podpřevor Hyacint Czuppa.⁵⁴¹ Celé znění německy psaného programu korunovační slavnosti s názvem *Krönung der Allerfeeligsten Jungfrauen und Mutter Gottes Mariae zu einer Königin im Mähren...* a vyobrazení slavobran je opět součástí Strahovského exempláře *Conchylium Marianum*.

Kostel sv. Tomáše byl celý potažen červeným damaškem, kterého se spotřebovalo na tisíc loket. Na zdích a pilířích v lodi prostřední i v lodích postranních byly rozvěšeny obrazy, které znázorňovaly historii zázračného obrazu od jeho převezení do Konstantipole.⁵⁴² V klášteře samotném byla vybudována krásná nová mariánská kaple (na původním místě). Kaple byla celá obložená umělým mramorem, vyzdobena římskými sloupy, sochami, malbami a novým oltářním retáblem od Johanna Georga Herkommera. Celé průčelí svatotomášského kostela zastiňovala 26 sáhů vysoká a 19 sáhů

⁵⁴⁰ VRABELOVÁ 2010, 75–77.

⁵⁴¹ SOA Brno, E 4, 5: 31, fol. 106–111. Tento rukopis sloužil jako podklad pro vydání programu v *Conchylium Marianum*.

⁵⁴² ROYT 1999, 158.

široká slavobrána, ideově koncipovaná Hyacintem Czuppou a zhotovená podle kresebných návrhů Františka Eksteina.⁵⁴³

V *Conchyliu* je tato brána nazývána jako *Porta Triumphalis altitudinis* a její zde vloženou rytinu vyhotovil augsburský rytec Balthasar Sigismund Seletzky.⁵⁴⁴

Triumfální bránu završovala sféra s Mariiným monogramem, spočívající na obelisku vyrůstajícím ze symbolické koruny, nad níž se klenul zvířetník. Pod korunou, rámovanou dvěma obelisky, seděla alegorie Boží Všemohoucnosti doprovázená alegoriemi Modrosti a Boží pocty, které jí předávaly klíč od pokladnice nebes. Na Šalamounově trůnu spočívala kopie svatotomášského obrazu. Dále zde byl vyobrazen korunovatel kardinál Schrattenbach nesoucí na podušce korunu, Karel IV., jak vyndává z truhlice obraz Madony z kostela sv. Tomáše a předává jej markraběti Janovi, zakladateli kláštera, a nakonec i císař Karel VI. Pod trůnem seděli kolem stolu, na kterém spočívaly korunky, kardinálové a biskupové svatopetrské kapituly a kongregace. Po obou stranách brány čněly dvě pyramidy. Na pyramidě vpravo byl umístěn obraz alegorie Štěstí, na druhé pyramidě pak obraz alegorie Přátelství. Mezi pyramidami stály vodotrysky.⁵⁴⁵

Nádherně byla také vyzdobená *Secunda porta Triumphalis*, nazývaná v pramenech také jako *Malá brána*, která stála před prelaturou. O její podobě se opět dozvídáme ze Zeidlerovy rytiny vevázané v *Conchylium*.⁵⁴⁶ Slavobrána byla po obou stranách opatřena alegorickou výzdobou. Měla podobu trojosé triumfální brány, s vysokým středním a dvěma nízkými bočními průchody, nad nimiž se tyčily tři pyramidy, z nichž prostřední, která byla nejvyšší, měřila 18 sáhů, zatímco brána samotná pouze 10 sáhů.

⁵⁴³ Eksteinovy kreslené návrhy na tzv. Velkou a Malou bránu před prelaturou se dochovaly v SOA Brno, E 4, 5:31, fol. 104–105. Podrobným popisem a ikonografickým rozborem těchto slavobran se zabývá SAMEK 1986-87, 54 a ROYT 1999, 158–162.

⁵⁴⁴ Mědiryt na papíře 680 x 460 mm, značeno vlevo dole Franc: Egstein invenit, vpravo dole Balthas : Sigm: Seletzky Sculp: A. V. Pod rytinou text: ProDIgIosae haCtenVs, totIVs MoraVIae RegInae Corona aVrea InaVgVratae, Hos AVgVstaLes InaVgVratlons honores, In in aeternVM gLorIae et gratIae DeCVs, SoLLICitVDo AVgVstInIano= ThoMaea aXhIbVIt. Brunae Moravorum Die 10. Maý.

⁵⁴⁵ Srov. ROYT 1999, 158–160.

⁵⁴⁶ Mědiryt na papíře 670 x 440, zn. vpravo dole Zeidler Sc. M. Neustadt.

Uprostřed střední pyramidy, na vrcholku opatřeném korunou, trůnila v mraku Nejsvětější Trojice.

Na zdech mezi oběma branami viselo ověčeno chvojím 87 obrazů s dvouveršími a s různými mariánskými symboly. Panna Maria byla na nich přirovnávána například k úrodnému poli, oblačnému sloupu, zlatému mostu, žebříku Jákobovu, rounu Gedeonovu, ke zvířatům (panterovi, orlu, holubici), ke stromům a také k antickým božstvům (Minervě). Mezi těmito mariánskými symboly stály 9 stop vysoké sochy znázorňující starozákonní ženské předobrazy Panny Marie.

Také zemští moravští stavové dali před Zemským domem zřídit slavnostní bránu. Podle *Conchylia* měla brána před Zemským domem shodné rozměry s tzv. *Malou bránou* před prelaturou, svým uspořádáním však byla blíže k bráně tzv. *Velké*. Slavobrána je vyobrazena na další Zeidlerově rytině⁵⁴⁷ zde vevázané.

Na příkaz městské rady ozdobili i brněnští občané své domy a na velkém náměstí kolem sloupu stály pyramidy ověčené zelení.

13.4.2. Korunovace Madony Svatotomášské

Dne 9. května se ve tři hodiny odpoledne sešel v prelatuře u sv. Tomáše kardinál Schrattenbach s preláty, mezi nimiž byl i žďárský opat Václav Vejmluva. Kardinál zde předal svému bratranci hraběti Schrattenbachovi a hraběti Troyerovi koruny určené ke korunovaci. Oba preláti pak vsedli do kočáru taženého šestispřežením, držíce na sametové podušce korunky, a odebrali se společně s dalšími přítomnými ke kostelu, doprovázeni zpěvem, hudbou čtyř sborů a střelbou z hmoždířů. Před chrámem je uvítal podpřevor

⁵⁴⁷ Mědiryt na papíře 775 x 515 mm, značeno vlevo dole: Franz Egstein inv., vpravo dole Zeidler Sc. M. Neustadt. Pod rytinou text: Regina Mariana Brunensis ac B. V. Mariae in Reginam Moraviae ab Inclytis D. D. Statibus Coronatio, In Magnifice extracto et splendide illuminato Domus Provincialis Propylceo representanta.

Mattheus Pertscher a celý průvod se poté odebral do kostela k oltáři Panny Marie, kde sbor zpíval nešpory a loretánskou litanii.⁵⁴⁸

Den korunovace byl stanoven na 10. května 1736, to je na den *Nanebevstoupení Páně*. U kostela sv. Tomáše se shromáždily davy poutníků. Augustiniáni pro ně zřídili řadu oltářů, u nichž sloužili mše svaté. Procesí z Mikulova, čítající 5000 lidí, přineslo jako dar pro Pannu Marii svíci těžkou 150 liber.

Korunovace byla vykonána kardinálem Schrattenbachem. Na počátku slavnosti byly korunky, uložené z předešlého dne na oltáři *Bolestné Panny Marie*, přeneseny řeholníky na hlavní oltář. Pak byla kázání v českém i německém jazyce. V kostele se zpívalo *O gloriosa virginum*. Během kázání, za hřmění děl a hmoždírů, přijel v kočáře taženém šestispřežím ke kostelu sv. Tomáše kardinál Schrattenbach, doprovázen celým dvorem a mnoha šlechtici. Po přivítání prelátem Zircklem se odebral k hlavnímu oltáři, kde se oblékl do pontifikálních rouch. Když byl kardinál oblečen, přečetl apoštolský notář papežské listiny, kterými se povoluje korunovace. Na to složili prelát Zirckl, podpřevor Pertscher a převor Köller přísahu, že budou věrně chránit korunky, které svěřil světitel klášteru do ochrany. Po složené přísaze podepsali světci i notář protokol a byly oznámeny odpustky zvláště udělené pro tuto příležitost. Poté přistoupil kardinál k oltáři, na kterém posvětil obě korunky a zapěl hymnus *Regina coeli*. Když jásavá antifona dozněla, vzal kardinál nejprve menší korunku a posadil ji na hlavu Jezulátka a poté korunoval i Matku Boží. Při každém tomto posvátném úkonu pronášel zvláště k němu sepsanou modlitbu.

Po korunovaci se rozezněly zvony všech brněnských kostelů, do jejichž vyzvánění se mísily rány z hmoždírů a děl umístěných na městských hradbách a na Špilberku. Po skončené korunovaci byla milostná Madona okouřena kardinálem a oslavena krátkou řečí. Následovala pontifikální mše

⁵⁴⁸ ROYT 1999, 165.

svatá, kterou sloužil olomoucký světící biskup Otto Eckh. Slavnost byla zakončena slavným *Te Deum*.⁵⁴⁹

Po odpoledních nešporách se konal po městě průvod s obrazem *Panny Marie Svatotomášské*. V jeho čele šli cechy, studenti s korouhvemi a hudbou, dále pak svatotomášské bratrstvo Panny Marie Utěšitelky s umbellou a s malovanými symboly růžence na tyčích. Za bratrstvem kráčeli představitelé řádů nesoucí těla mučedníků na zvláště upravených nosítkách. Za nimi následoval hudební sbor a augustiniáni se stříbrným křížem vedení proboštem brněnské kapituly. Poté byl infulovanými preláty nesen zázračný korunovaný obraz umístěný na nosítkách s baldachýnem. Za obrazem šli šlechtici a prostý lid. Průvod šel od kostela sv. Tomáše k *Ústavu šlechticů*, dolů k paláci kardinála Schrattenbacha, dále na Zelený trh a na velké náměstí ke sloupu Panny Marie. Za zpěvu devíti sborů zde byl obraz postaven na zvláště k tomu připravený oltář. Farář od kostela sv. *Jakuba* pronesl německy kázání a jménem svým i městské rady poděkoval za to, že Panna Maria ochránila město před Švédy. Jako výraz díkůvzdání obětoval 380 liber těžkou svíci, jejíž váha symbolizovala počet let, po které zázračný mariánský obraz ochraňoval město. Po skončení hymnu *Regina coeli* a požehnání byl obraz zanesen na hlavní oltář kostela sv. Tomáše. V noci Brno rozsvítilo na pět tisíc světél.⁵⁵⁰

Slavnosti pokračovaly po celý oktáv a měly pravidelný denní rozvrh. V neděli 13. května konsekroval světící biskup Otto Eckh novou kapli se stříbrným oltářem, na němž měl spočinout milostný obraz, a světil základní kámen k nové klášterní budově. Večer pak kardinál Schrattenbach zapálil za zvonění zvonů, fanfár trumpet a výstřelů ze šesti hmoždířů z okna svatotomášské prelatury mohutný ohňostroj, o jehož průběhu se dovídáme z tištěného programu *Die brennende Liebe segnen der gecrönten Himmels Königin Mariae...an dem Crönungs Tag der Glorreichen Bildnusz bey Sanct Thomas zu Bezeigung immerwährender Verehrung mit Anzündung eines Kunst Feurs*. Součástí programu, vevázaného v *Conchyliu*, je slavnostní

⁵⁴⁹ EICHLER 1888, 211–254.

⁵⁵⁰ VRABELOVÁ 2010, 69–82.

rytina Františka Antonína Mayera⁵⁵¹ zachycující další slavobránu s velkolepým ohňostrojem uspořádaným na závěr korunování milostného obrazu *Panny Marie Svatotomášské*. [18]

Architektura brány je tvořena jedním velkým obloukem, s tryskajícím vodotryskem uprostřed, a osmi korintskými sloupy z každé strany. Nad vodotryskem se vznáší císařský orel, nad kterým čtveřice andílků okuřuje zázračný obraz *Panny Marie Svatotomášské*. Nad obloukem poletují dva andílci, kteří v rukou drží dvě koruny. Na balustrádě brány stojí šest soch: prelát Andreas Zirckel, papež Klement XII., císař Karel IV., Jan markrabě moravský, kardinál Schrattenbach a alegorie města Brna. Celá brána je ozářena několikerými svícny se svícemi a hořícími srdci. Na dvou pyramidách před branou jsou umístěny rotující kotouče s raketami. Celé nebe je zaplaveno směsicí zářících hvězd a ohňů z ohňostroje.⁵⁵²

Dne 17. května se odehrál obdobný průvod s obrazem jako v den korunovace, ale obraz nesli zemští stavové. Po skončení průvodu byl obraz zanesen do nové kaple a umístěn na stříbrný oltář, jehož součástí, i když na jiném místě, je dodnes.⁵⁵³

13.5. Obrazy typu Panny Marie Sněžné

Guilielmo Gumpfenberg⁵⁵⁴ zařadil do *Atlas Marianus* milostný obraz *Panny Marie Sněžné* na čestné druhé místo hned za *Madonu Loretánskou*.⁵⁵⁵ Kopie římské *Thaumaturgy*, později známé také jako *Salus Populi Romani*, se šířily již od pozdního středověku do celého světa. Okolo roku 1500 byla dokonce pravděpodobně františkánskou misí importovaná jedna kopie do Číny, kde byla dále volně reprodukována buddhistickým malířem.

⁵⁵¹ Mědiryt na papíře 630 x 390 mm, zn. vlevo dole: F. A. Baran del., vpravo dole: F. A. Mayer Sculp. Brunae, ve středu dole pak nápis *Marla BrVnensis CIVitatis DeCVs et TVtrIX*.

⁵⁵² Podrobný popis slavobrány uvádí: ROYT 1999, 169.

⁵⁵³ ROYT 1999, 158–169.

⁵⁵⁴ GUMPPENBERG 1657.

⁵⁵⁵ ROYT 1999, 254.

O největší rozšíření obrazu se však zasloužili jezuité. Roku 1569 dal generál jezuitského řádu sv. František Borgiáš pro profesní dům Tovaryšstva Ježíšova v Římě zhotovit kopii milostného obrazu, který jezuité umístili na oltář kaple. Další kopie se pak dostaly nejprve k jezuitům do Ingolstadtu, do Krakova a také do Brna. Brněnským novicům údajně daroval kopii obrazu v roce 1772 sám sv. František Borgiáš. Věhlasná kopie obrazu *Panny Marie Sněžné* se také nachází v kostele sv. Klimenta v pražském Klementinu.⁵⁵⁶ Její zobrazení najdeme také na reliéfu, který drží anděl na sousoší sv. Františka Borgiáše na Karlově mostě, jež vytesal roku 1710 Ferdinand Maxmilián Brokof.⁵⁵⁷ Pro tehdejší jezuitský kostel sv. Barbory v Kutné Hoře namaloval roku 1698 další kopii zázračného obrazu malíř Jan Jiří Heintsch.⁵⁵⁸ Kopie obrazu *Panny Marie Sněžné* vlastnily i další koleje jezuitů ve střední Evropě. Připomeňme si například jezuitský kostel „*U devíti chórů andělských*„ Am Hof ve Vídni.⁵⁵⁹

Obrazy typu římské *Panny Marie Sněžné* (*Madony Salus Populi Romani*) byly v době baroka nejčastěji korunovaným obrazem Polsko-litevského společenství a tím se zároveň staly nejčastěji korunovaným obrazem na geografickém území střední Evropy. Šíření četných kopií slavného obrazu přes Polsko a dále na Litvu a Ukrajinu je zde však spojováno především s dominikánským a karmelitánským řádem.

13.5.1. Matka Boží Růžencová z Lucku [21]

Za jednu z nejstarších kopií je považován obraz uchovávaný od roku 1598 v klášteře dominikánů v Lucku, městě ležícím na historickém území Volyně, v dnešní Ukrajině. Klášter dominikánů zde založil již roku 1393 král Vladislav Jagellonský. Podle legendy získal biskup lucký, později také kardinál a biskup krakovský, Bernard Maciejowski od papeže Klementa VIII. darem dvě kopie obrazu *Panny Marie Sněžné*. Jednu daroval

⁵⁵⁶ ROYT 1999, 256–257.

⁵⁵⁷ BLAŽÍČEK 1976, 95.

⁵⁵⁸ Obraz se dnes nachází ve sbírkách kutnohorského muzea.

⁵⁵⁹ ROYT 1999, 257.

dominikánům z Lucku a druhou dominikánům krakovským.⁵⁶⁰ Obraz *Matky Boží Růžencové z Lucku*, nazývaný také *Sparta Polska*,⁵⁶¹ byl roku 1703 prohlášen za zázračný a roku 1749 korunován svatopetrskou kapitulou.⁵⁶² Žádost o korunovaci zaslal dne 9. února 1748 biskup lucký František Antonín Kobielski,⁵⁶³ který se rovněž stal korunátorem obrazu. Slavná korunovace se uskutečnila dne 8. září 1749. Velkolepou korunovační slavnost a zlaté korunky pro *Matku Boží Růžencovou* a malého Ježíše, posvěcené v Římě, financoval vévoda volyňský Michal Potocki, který zemřel v prosinci téhož roku.⁵⁶⁴ Korunovační oslavy a pro tuto příležitost vystavěné triumfální brány opět posloužily k propagaci jak světské, tak církevní moci. Portréty krále Augusta III. a královny Marie Jozefíny včetně portrétů rodiny Potockých a ostatních šlechtických rodin byly vyvěšeny po celou dobu korunovačních slavností.⁵⁶⁵

Tři velké požáry v letech 1793, 1803 a 1845 poškodily kostel a klášter dominikánů, ale obraz zůstal zázračně nepoškozen. Roku 1850 byl klášter dominikánů zkonfiskován a přeměněn na vojenský sklad. Zázračný obraz byl společně s ostatními obrazy z kostela dominikánů přenesen do katedrály, kde ale bohužel roku 1924 během velkého požáru shořel. Kopie obrazu *Matky Boží Růžencové Lucké* z roku 1670 se dnes nachází ve Vroclavi.⁵⁶⁶

12.5.2. Matka Boží Latyczowská [22]

Se slavným šlechtickým rodem Potockých a řádem dominikánů je spjat také kult obrazu *Matky Boží Latyczowské*, malovaného v typu Panny Marie Sněžné a údajně posvěceného Klementem VIII. Podle legendy přinesli s sebou obraz z Říma do města v roce 1606 dva dominikánští bratři. Jan Potocki († 1611) guvernér vraclavský a kalvinista dominikánům nejprve

⁵⁶⁰ NOWAKOWSKI 1902, 424–429; BARANOWSKI 2003, 196.

⁵⁶¹ KOWNACKI 1703.

⁵⁶² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 64–71.

⁵⁶³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 65–66.

⁵⁶⁴ CZELEJOWSKI 1749, 168–169; NOWAKOWSKI 1902, 424–429; BARANOWSKI 2003, 196.

⁵⁶⁵ CZELEJOWSKI 1749, 185–192; NOWAKOWSKI 1902, 425; BARANOWSKI 2003, 28–29.

⁵⁶⁶ BARANOWSKI 2003, 196.

zabránil, aby se v Latyczowě usadili. Na přímluvu Alžběty Kamienické, manželky guvernéra, se nakonec mohli dominikáni uchýlit do skromné chýše na předměstí Latyczowa. Legenda dále vypráví, že se Jan Potocki díky zázrakům konaným obrazem Matky Boží, rozhodl pro konverzi ke katolicismu a daroval dominikánům latyczowský zámek, který nechal přebudovat na dominikánský kostel a klášter. Také další člen rodiny Potockých, bratránek guvernéra Stanislav Rawera Potocki, přešel roku 1638 ke katolíkům, poté co bylo jeho vojsko zázračně uchráněno před vpádem Tatarů. Během války s kozáky a Turky, za vlády Jana Kazimíra a Michala Korybuta Wiśnioweckého, opustili dominikáni na 76 let Latyczow a uchýlili se i s obrazem *Matky Boží Latyczowské* do Lvova. Od roku 1724 se zázračný obraz nachází na hlavním oltáři nově vystavěného dominikánského kostela v Latyczowě, kde byl také roku 1778 korunován biskupem bakoňským Rajmundem Jezierskim.⁵⁶⁷ Žádost o korunovaci, zasloupanou do Říma biskupem Adamem Krasínským, schválila svatopetrská kapitula dne 11. ledna 1778.⁵⁶⁸ Původní zlaté korunky posvěcené v Římě byly obrazu bohužel ukradeny v roce 1842.⁵⁶⁹

13.5.3. Matka Boží Růžencová z kláštera dominikánů v Podkamieni

Jednou z největších korunovačnických slavností mariánského obrazu uskutečněných v 18. století byla korunovace obrazu *Matky Boží Růžencové* z kláštera dominikánů v Podkamieni. [23]

Legendicky jsou počátky dominikánského kláštera na Růžencové Hoře spojovány se sv. Jackem nebo s Tatary, kteří zničili roku 1245 první působiště dominikánů v Podkamieni. V roce 1464 vlastník Podkamienia Piotr Cebrowski nechal dominikánům postavit nový klášter, který však opět v roce 1519 zbořili Tataři. Fundátorem nového dominikánského kostela *Nanebevzetí Panny Marie* se o sto let později stal Aleksander Cetner a za

⁵⁶⁷ NOWAKOWSKI 1902, 352–356; BARANOWSKI 2003, 187.

⁵⁶⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 11, fol. 56–65.

⁵⁶⁹ NOWAKOWSKI 1902, 352–356.

pomoci dalších dárců, mezi něž patřil mimo jiné i Jan Sobieski, byly obnoveny i přilehlé klášterní budovy.⁵⁷⁰

Původ obrazu *Matky Boží Růžencové* z kostela dominikánů na Růžencové Hoře v Podkamieni není znám. Jedná se o obraz typu *Panny Marie Sněžné* namalovaný neznámým malířem na plátno. *Matka Boží Růžencová* se od prototypu *Panny Marie Sněžné* liší pouze zlatým královským žezlem vloženým malířem do její náruče oproti malému Kristu. Podle legendy obraz pocházející z Boloně přivezli na Růžencovou Horu dominikáni již koncem 16. století.⁵⁷¹

Roku 1645 byl obraz biskupem luckým Jerzejem Gembickým prohlášen za zázračný a Růžencová Hora v Podkamieni se záhy stala nejvýznačnějším poutním mariánským místem na Červené (Haličské) Rusi. Před obrazem Matky Boží Růžencové se modlili i samotní králové – Michal Korybut Wiśniowiecki a Jan III. Sobieski.⁵⁷²

Královskou podporu Augusta II. měla také žádost o korunovaci zasláná svatopetrské kapitule počátkem roku 1725 hrabětem Antoni Cetnerem, podepsaná arcibiskupem Lvovským Janem Skarbekem, biskupem luckým Stefanem Rupniewskim, maršálem tarnogradským Stanislavem Ledóchowskim a dalšími biskupy a zástupci šlechty, zejména z rodiny Potockých.⁵⁷³ Svatopetrská kapitula schválila žádost dne 25. ledna 1725.⁵⁷⁴ Zlaté korunky darované svatopetrskou kapitulou a korunovační dekret, kterým byl jmenován korunovatelem arcibiskup Lvovský Jan Skarbek, přivezl z Říma hrabě Antoni Cetner 14. května 1725.⁵⁷⁵ Vzhledem ke „slabému zdraví“ arcibiskupa uskutečnil korunovaci dne 15. srpna 1727 biskup lucký Stefan Rupniewski.⁵⁷⁶ Maršál Stanislav Ledóchowski se slavné korunovace bohužel nedožil, ale před svou smrtí nechal roku 1719 zhotovit

⁵⁷⁰ BARAČZ 1858, 3; BARANOWSKI 2003, 200.

⁵⁷¹ NOWAKOWSKI 1902, 529.

⁵⁷² BARAČZ 1858, 16; NOWAKOWSKI 1902, 529–534; BARANOWSKI 2003, 22.

⁵⁷³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 43–44.

⁵⁷⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 44.

⁵⁷⁵ BARAČZ 1858, 16; NOWAKOWSKI 1902, 529–534; BARANOWSKI 2003, 22.

⁵⁷⁶ BARANOWSKI 2003, 22.

pro kostelní hřbitov na Růžencové Hoře, kde si přál být také pohřben, mariánský sloup se zlacenou sochou Matky Boží. Ledóchowského mariánský sloup se roku 1727 stal také centrem dění korunovačních slavností.

Během příprav na korunovaci byl celý hřbitov obestavěn malovanými tribunami, na které se mohlo vejít až deset tisíc lidí. Přímo pod mariánským sloupem byl pod baldachýnem připraven oltář pro zázračný obraz, trůn pro korunovatele a křesla pro význačné hosty.⁵⁷⁷ Také celý klášter a kostel vyzdobili dominikáni malovanými dekoracemi a před Růžencovou Horu postavili triumfální bránu. Druhou bránu, zdobenou vlastním erbem, vystavěl hrabě Antoni Cetner na příjezdové cestě od Bródowa.⁵⁷⁸

Již od 13. září se sjížděli do Podkamenia poutníci ze Lvova, Kamienna Podolského, Konstantinova, Tarnopola, Zbaraža a dalších měst přinášející četné votivní dary.⁵⁷⁹ Den před slavnou korunovací přijel do města také korunovatel – biskup Stefan Rupniewski, kterého přivítal hrabě Antoni Center na koni doprovázený svojí družinou a se zlatými korunkami přivezenými z Říma. Po přivítání biskupa a předání korunek se slavnostní průvod za zvuků dělových salv a vyzvánění zvonů vydal ke klášteru. Korunovatel s korunkami nesenými na bohatě zdobeném podnose kráčel v doprovodu ostatních biskupů na čele velkého průvodu. Kočár tažený šesti koňmi vezl biskupa kaminieckého Stanislava Jozefa Hozjusza a biskupa řecko-katolické církve lucko-ostrožského Josefa Wyhowského. V průvodu dále kráčeli členové různých církevních řádů a bratrstev se zapálenými svícemi. Nejprve šlo asi tři sta bratrů dominikánů, následovaných dále františkány, kapucíny, karmelitány a trinitáři.

Poté co průvod dorazil až pod mariánský sloup, složil biskup korunovatel korunky na připravené místo pod baldachýnem a usedl na trůn ve středu představitelů církevní a světské moci.⁵⁸⁰ Součástí korunovačních slavností

⁵⁷⁷ ŻUKIEWICZ 1907, 215–217.

⁵⁷⁸ ŻUKIEWICZ 1907, 215–217; BARANOWSKI 2003, 22.

⁵⁷⁹ BARĄCZ 1858, 17; BARANOWSKI 2003, 23.

⁵⁸⁰ ŻUKIEWICZ 1907, 220; BARANOWSKI 2003, 23.

bylo také představení husarských vojsk hejtmana Stanislava Matouše Rzewuského, praporu granátníků knížete Michala Serváce Wiśniowieckého a vojenského oddílu Jozefa Rzewuského z Rozdolu. Na Růžencovou Horu bylo dovezeno 56 děl a vystřeleno celkem 180 kg střelného prachu.⁵⁸¹

Dne 15. srpna se hned brzy ráno vojenské prapory rozmístily kolem hřbitovního kostela. O osmé hodině se rozezněly kostelní zvony a z kostela vyšel slavnostní průvod s korunkami a zázračným obrazem, směřující pod mariánský sloup *Ledóchowského*, kde se udál korunovační obřad. Po skončení obřadu zvesela vyhrávala kapela.⁵⁸² Důstojní hosté byli pozváni biskupem do refektáře kláštera na oběd a šlechtu pohostil na svém zámku Antoni Cetner.⁵⁸³

Korunovační slavnosti probíhaly dvanáct dní a zúčastnilo se jich celkem na dvě stě tisíc osob. Bylo odslouženo 4169 mší v latinském jazyce a mnoho dalších v jazyce ruském.⁵⁸⁴ Rozdáno bylo na deset tisíc zlatých, stříbrných a měděných památečních medailí různé velikosti se jménem Matky Boží Růžencové a erbem šlechtického rodu Cetnerů na jedné straně a vyobrazením Benedikta XIII. s nápisem „rok 1727 Podkamień“ na straně druhé.⁵⁸⁵ Korunovace v Podkameni byla jednou z nejvelkolepějších korunovačních slavností mariánského obrazu uskutečněných v 18. století.

13.5.4. Matka Boží Berdyczowská [24]

Berdyczow položený nad soutokem řek Gnilopiata a Teterew patřil do panství rodiny Tyszkiewiczů již od 16. století. V roce 1627 byl Janusz Tyszkiewicz z Lohojska, guvernér a generál zemí kijovských, starosta Žitomiericz a Sniatyně, zajat během bitvy s Tatary. V zajetí se mu zdál sen, ve kterém spatřil neznámé bratry karmelitány modlící se za jeho

⁵⁸¹ BARĄCZ 1858, 17.

⁵⁸² ŻUKIEWICZ 1907, 223.

⁵⁸³ BARANOWSKI 2003, 24.

⁵⁸⁴ BARĄCZ 1858, 17.

⁵⁸⁵ BARANOWSKI 2003, 24.

osvobození. Když se ráno guvernér probudil, učinil slib, že pokud bude osvobozen ze zajetí, vybuduje kostel s klášteřem. Jeho prosby byly vyslyšeny a guvernér byl záhy osvobozen. V roce 1630 vstoupil na svátek Matky Boží Škapulířské (16. července) v Lublinu do kostela bosých karmelitánů, ve kterých rozpoznal bratry modlící se za jeho vysvobození ve snu během zajetí. O tři dny později, jak dosvědčuje notářský zápis v pozemkové knize v Lublinu, daroval Janusz Tyszkiewicz svůj zámek v Berdyčově, přilehlé pozemky a roční rentu ve výši 1800 zlotých řádu bosých karmelitánů.

Dne 2. března 1634 položil biskup kijovský Andrej Szoldrski, za přítomnosti Janusze Tyszkiewicze a jeho manželky Jadwigi Belžecké, základní kámen kostela *Neposkvrněného početí Panny Marie a třech svatých* (sv. Michala, sv. Jana Křtitele, a sv. Jana Evangelisty). Fundátor karmelitánům daroval také obraz Matky Boží, který byl od nepaměti velmi uctíván v jeho rodině. Jednalo se o kopii slavného římského obrazu *Panny Marie Sněžné* z basiliky *Santa Maria Maggiore* v Římě.

Roku 1648 byl klášter poničen kozáckými vojsky Bohdana Chmelnického a navíc dědicové nechtěli uznat notářský zápis, kterým Janusz Tyszkiewicz daroval klášteru bosých karmelitánů pozemky a zámek. V důsledku těchto okolností byli karmelitáni nuceni opustit Berdyczow. Spolu se zázračným obrazem Matky Boží odešli do Lvova, kde byl obraz uschován až do roku 1721. V roce 1714 se karmelitáni vrátili zpět do Berdyczowa, ale bez zázračného obrazu, který byl v letech 1722–1736 uložen v Lublinu.

Slavnostní návrat obrazu do Berdyczowa se uskutečnil roku 1737, kdy byly taktéž dokončeny plány nové svatyně, tzv. *horního* kostela, vybudované nad původním *dolním* kostelem, který byl přestavěn na rodinnou hrobku zakladatele Janusze Tyszkiewicze. Nový kostel, navržený architektem Janem de Witte, byl vysvěcen biskupem kyjevským Kajetánem Sołtykem roku 1754.

Obraz *Matky Boží Berdyczowské* byl roku 1752 prohlášen biskupem kyjevským Kajetánem Sołtykem za zázračný.⁵⁸⁶

O dva roky později 16. července 1756 se uskutečnila korunovace obrazu.⁵⁸⁷ Žádost o korunovaci zaslano do Říma biskupem kyjevským Kajetánem Sołtykem podpořil polský král August III., primas Adam Komorowski a sám papež Benedikt XIV.⁵⁸⁸ Zápis v osmé knize fondu *Madonne Coronate* dosvědčuje, že *Matce Boží Berdyczowské* byla svatopetrskou kapitulou přiznána „zlatá koruna“ dne 28. ledna 1753.⁵⁸⁹ Téhož dne byl vystaven korunovační dekret podepsaný Benediktem XIV. a papež také nechal na vlastní náklady zhotovit zlaté korunky, posázené drahými kameny a zdobené vlastním erbem.⁵⁹⁰ Můžeme se pouze domnívat, že k osobní zainteresovanosti papeže na korunovaci obrazu *Matky Boží Berdyczowské* přispěla skutečnost, že se jedná o skutečně věrnou kopii obrazu *Panny Marie Sněžné* z chrámu Santa Maria Maggiore, před kterým Benedikt XIV. sloužil po celou dobu svého pontifikátu (1740–1758) mši svatou každou sobotu.⁵⁹¹ Vzhledem k stále pokračující výstavbě nového kostela byly korunky zaslány z Říma uloženy v Zytomierzi. Slavnostní přenesení korunek do Berdyczowa se uskutečnilo 30. října 1753.⁵⁹² V čele procesí kráčeli karmelitáni s portrétem Benedikta XIV., za nimi pak byly nesený na bohatě zdobené podušce zlaté korunky. Průvod uzavíral biskup Kajetan Sołtyk doprovázen preláty a kanovníky kyjevské kapituly.

Korunovační akt byl ale odložen až do doby celkového dokončení výstavby nového kostela karmelitánů a stanoven na 16. července 1756. Protože se očekával velký příliv poutníků, byl pro korunovaci obrazu *Matky Boží Berdyczowské* postaven za městem speciální *pavilón*, do kterého se vešlo až dvacet tisíc lidí. Pavilón byl projektován ve tvaru trojúhelníku, aby všichni zúčastnění mohli sledovat korunovační obřad, který se udál u velkého oltáře

⁵⁸⁶ WANAT 1979, 381.

⁵⁸⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 255.

⁵⁸⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 261–262.

⁵⁸⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 262.

⁵⁹⁰ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 265; NOWAKOWSKI 1902, 14–35; BARANOWSKI 2003, 45.

⁵⁹¹ NOWAKOWSKI 1902, 14–35.

⁵⁹² WANAT 1979, 381; BARANOWSKI 2003, 45.

umístěného na jeho středu. Po stranách stálo dalších dvanáct oltářů s vyobrazením zázraků *Matky Boží Berdyczowské*.⁵⁹³ Tři dni před korunovací obdržel zázračný obraz také novou zlatou *sukničku* (obklad) zdobenou emaily a nový stříbrný rám.⁵⁹⁴

V den korunovace slavnostně přenesl otec Augustýn, provinciál karmelitánů, za asistence duchovenstva již o deváté hodině ranní korunky z kostela do nádherně vyzdobeného pavilónu za městem, kde již čekal korunovatel – biskup Kajetan Sołtyk s doprovodem.⁵⁹⁵ Korunovatel a provinciál karmelitánů složili slib, že budou papežské korunky ochraňovat a nikdy je z obrazu nesundají, a poté byl přečten korunovační dekret, kterým papež udělil plnomocné odpustky nejen účastníkům oslav, ale také každému, kdo navštíví zázračný obraz *Matky Boží Berdyczowské* v příštích deseti letech. Následně biskup Sołtyk korunoval nejprve Jezulátko a poté *Matku Boží Berdyczowskou*. Po korunovaci byly věřícím rozdávány odpustky a zlaté, stříbrné a měděné pamětní medaile zdobené na jedné straně obrazem *Matky Boží Berdyczowské* a s erby papeže, Království polského, biskupa Sołtyka nebo šlechtických rodů na straně druhé. Korunovaný obraz byl v procesí přenesen do kostela karmelitánů. V průvodu byly rovněž neseny „*polskými rytíři v brnění*“ ve skleněné schránce ostatky sv. Teodora a relikvie části praporu sv. Jiřího, obojí darované papežem Benediktem XIV. na pomoc při obraně Ukrajiny.⁵⁹⁶ Na konci procesí byl nesen portrét papeže Benedikta XIV. a korunovační dekret. Cestu zdobilo celkem osm triumfálních bran a celá fasáda kostela byla potažena plátnem, na kterém byly vymalovány papežské korunky, erby měst Lvova a Lublinu, obraz *Matky Boží Berdyczowské* a několik zázraků.⁵⁹⁷ Také vnitřek kostela byl krásně vyzdoben. Při vstupu do kostela korunátor zapěl *Te Deum* a za zpěvu kostelního sboru umístil milostný obraz na hlavní oltář.⁵⁹⁸

⁵⁹³ BARANOWSKI 2003, 47.

⁵⁹⁴ NOWAKOWSKI 1896a, 19.

⁵⁹⁵ NOWAKOWSKI 1896a, 19–21.

⁵⁹⁶ TRZEŚNIEWSKI 1765, 8–9; BARANOWSKI 2003, 48.

⁵⁹⁷ NOWAKOWSKI 1896a, 19–21.

⁵⁹⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 265–271; TRZEŚNIEWSKI 1765, 8–9; BARANOWSKI 2003, 48.

Původní zlaté korunky byly bohužel na počátku 19. století zázračnému obrazu ukradeny. Při příležitosti stého výročí korunovace v roce 1856 daroval zázračnému obrazu nové korunky papež Pius IX. Další osud původního obrazu *Matky Boží Berdyczowské* není znám. Roku 1988 byla v kostele vystavena nová kopie obrazu. Jedna ze starých kopií se rovněž nachází ve Varšavě v kostele na *Kamionku*.⁵⁹⁹

Berdyczow se stal nejvýchodněji umístěnou mariánskou svatyní na území Korunní Rusy, kde byla uskutečněna korunovace papežskými korunkami.⁶⁰⁰ Společně s korunovací obrazu *Matky Boží Białyniczské* roku 1761 v Białyniczach, ležících na severovýchodě Velkého knížectví Litevského, tvoří pomyslnou východní hranici korunovací uskutečněných na území historického Polsko-litevského společenství, patřícího v 18. století do střední Evropy. Oba zázračné obrazy, malované po vzoru *Panny Marie Sněžné*, se nacházely již od 17. století v chrámech karmelitánů. Fundátory kláštera v Białyniczach i bosých karmelitánů v Berdyczowě byli kancléř Lev Sapięha a guvernér Janusz Tyszkiewicz, patřící do prvního generace šlechticů ruského původu, kteří se přidali na stranu katolické církve a zasloužili se velkou měrou o šíření katolicismu na Korunní Rusi a ve Velkoknížectví litevském.⁶⁰¹

13.5.5. Matka Boží v Białyniczka [25]

Korunovační dekret pro obraz *Matky Boží v Białyniczach* podepsal roku 1756 rovněž papež Benedikt XIV.,⁶⁰² ale stejně jako v Berdyczowě se korunovace uskutečnila až o několik let později v nově vybudovaném kostele.⁶⁰³

⁵⁹⁹ BARANOWSKI 2003, 171–172.

⁶⁰⁰ NOWAKOWSKI 1902, 16–17.

⁶⁰¹ Srov. BARANOWSKI 2003, 49.

⁶⁰² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 9, fol. 8–38.

⁶⁰³ NOWAKOWSKI 1899, 13. NOWAKOWSKI 1902, 40–42.

Původ zázračného obrazu *Matky Boží Białynické* je opředen legendami. Podle jedné z nich obraz, pocházející z kláštera baziliánů na předměstí Orszy, daroval karmelitánům v roce 1623 hejtman velký litevský Lev Sapieha, fundátor kláštera a kostela *Nanebevzetí Panny Marie* v Białyniczach. Pravděpodobnější je ale verze białynických karmelitánů, datující obraz do roku 1634, kdy ho namaloval neznámý poutník během mariánské litanie, kterou zpívali karmelitáni. Podle legendy ale po čas litanie nestačil obraz dokončit (například šaty Panny Marie) a podobně jako se v klášteře znenadání zázračně objevil, zase zmizel.⁶⁰⁴

Po své smrti v roce 1633 odkázal Lev Sapieha Białynicze svému mladšímu synovi Kazimíru Leonu Sapiehovi, který obrazu *Matky Boží Białynické* daroval „obklad z pravého zlata“. Stříbrné korunky a šatičky (obklad) daroval zázračnému obrazu již v roce 1635 Kryštof Zawisz, maršál velký litevský.⁶⁰⁵

Po vpádu moskevských vojsk v roce 1655 do Białynicz, opustili karmelitáni město a se zázračným obrazem se vydali do Krakova. Obraz nakonec uložili v Lachovické tvrzi, která patřila hejtmanu Pavlu Sapiehovi z druhé linie. Velitel tvrze Stanislav Michal Judycki nechal obraz slavnostně přenést v procesí do zámku, kde s ním zůstali dva karmelitáni a ostatní bratři pokračovali v cestě do Krakova. V roce 1660 bylo moskevské vojsko, které obléhalo Lachowice 6 měsíců, poraženo hejtmany Stefanem Czarnieckim a Pavlem Sapiehem.

Vítězství, které se událo na svátek *Navštívení Panny Marie*, se připisuje milosti obrazu *Matky Boží Białynické*, podobně jako zachránila *Matka Boží Częstochovská* téhož roku Jasnou Horu od útoku Švédů. Oba hejtmani uspořádali společně na oslavu vítězství velkolepou slavnost k uctění zázračného obrazu. Na památku této události daroval velitel tvrze Stanislav

⁶⁰⁴ NOWAKOWSKI 1899, 5–10. NOWAKOWSKI 1902, 39–44.

⁶⁰⁵ NOWAKOWSKI 1899, 9. NOWAKOWSKI 1902, 41.

Michał Judycki zázračnému obrazu stříbrný obklad s vyobrazením Matky Boží vznášející se nad tvrzí v oblacích.⁶⁰⁶

Po sto letech bezpečného pobytu obrazu *Matky Boží Białynické* v Lahovicích si karmelitáni přáli vrátit obraz zpět do Białynicz a korunovat ho. Jejich úmysl podpořila kněžna Teofila Sapieha z rodiny Jablonowských. Roku 1755 svolal biskup vilenský Michał Jan Zienkowiec komisi pro potvrzení zázračnosti obrazu. Poté co komise prohlásila obraz *Matky Boží Białynické* za zázračný, zaslal biskup zprávu se žádostí o korunovaci svatopetrské kapitule do Říma.⁶⁰⁷ Kapitula žádost schválila dne 13. 4. 1756 a korunovatelem byl jmenován biskup vilenský Michał Jan Zienkowiec.⁶⁰⁸

Ve stejném roce byla zahájena výstavba zděného kostela a kláštera v Białyniczích. Slavnostní přenesení obrazu do nového kostela se uskutečnilo v roce 1760 a korunovace následovala 20. září 1761.⁶⁰⁹ Zlaté korunky pro obraz *Matky Boží Białynické* byly pořízeny ze sbírky věřících z celé *Rzeczyspolite*. Nejvíce přispěli toho času majitelé Białynicz Helena a Ignác Ogiński, hejtman Michał Kazimír Radziwiłł a další magnáti.⁶¹⁰

Korunovace obrazu *Matky Boží Białynické* posloužila zejména k propagaci a upevnění postavení šlechtického rodu Ogińských ve Velkolitevském knížectví. Ignác Ogiński maršál velký litevský společně se svojí ženou Helenou uhradili veškeré náklady spojené s velkolepými korunovačními slavnostmi.

Průběh velkolepých korunovačních oslav je zaznamenán ve spisu *Addyament do Gazet krótko zebrany Aktu koronacyi obrazu Najśw. Maryi Panny w kościele w Białynickim OO Karmelitów, prowincji W. Jerzego r. 1761 d. 20 Septembra* z roku 1761. Na korunovační slavnost do Białynicz přijeli manželé již 9. září 1761 a na jejich uvítanou bylo vystřeleno sto

⁶⁰⁶ BARANOWSKI 2003, 173.

⁶⁰⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 9, fol. 11.

⁶⁰⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 9, fol. 38.

⁶⁰⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 9, fol. 38; NOWAKOWSKI 1899, 13–15;

NOWAKOWSKI 1902, 40–42; BARANOWSKI 2003, 174.

⁶¹⁰ NOWAKOWSKI 1899, 13–15; NOWAKOWSKI 1902, 40–42.

salv.⁶¹¹ Dne 17. září 1761 přijel v krásně vyzdobeném kočáře také nový korunátor biskup smolenský Jerzy Mikolaj Hylzen, který nahradil původně jmenovaného a v lednu toho roku zemřelého biskupa vilenského Michala Zienkowieze.⁶¹² Po slavnostním přivítání se biskup odebral na večeři a nocleh do paláce Ogińských. Na druhý den se k paláci majitelů panství vypravil slavnostní průvod, v jehož čele kráčeli otcové karmelitáni a dominikáni, doprovázeni zástupci zemských úřadů a šlechty, aby zde přednesli oficiální žádost o korunovací obrazu. Korunovatel biskup Hylzen, v doprovodu členů rodiny Ogińských, uvítal procesí na balkóně paláce. Po slavnostních projevech doprovodil průvod biskupa přes město do kostela, kde byla před obrazem *Matky Boží Białynické* sloužena mše.

Dne 19. září o druhé hodině po poledni, byly výstřely z děl zahájeny vlastní korunovační slavnosti a všichni účastníci se vydali *půl míle* za město, aby mohli přivítat slavnostní průvod s korunkami. Úvodní ceremonie byla pojata velmi okázale. Na čele průvodu jelo dvě stě koní maršála velkého litevského, za nimi několik desítek husarů, sto polních praporů a pěchota, všichni ve slavnostních uniformách. V průvodu byl nesen také hedvábný, zlatem vyšívaný prapor s obrazem *Matky Boží Białynické* na jedné straně a sv. Eliášem, patronem karmelitánů, na straně druhé. Za praporem kráčeli zástupci různých církevních řádů a bratrstev, trubači a kapela s bratry karmelitány na konci. Zlaté korunky vezl v nádherně vyzdobeném kočáře písař velký litevský Antoni Pac, bratranec promotora korunovace Ignáce Ogińského, a jeho bratři: jezuita František Xaver Ogiński a Kazimír Ignác, starosta przewalský. Před kočárem jela na slavnostně postrojených koních kavalkáda dvořanů, úředníků a šlechty, čítající asi sto jezdců, a kočár následoval oddíl šedesáti dragounů na koních maršála Ogińského.

Slavnostní ceremonie trvala asi dvě hodiny a po celou dobu se střílelo z děl. Průvod, doprovázený několika tisíci *věrných*, prošel pod triumfálními branami a přes náměstí pokračoval dále až ke kostelu. Před kostelem byl nachystaný velkolepý stan s dvěma trůny: jeden, na třech nohách,

⁶¹¹ NOWAKOWSKI 1899, 14–24; BARANOWSKI 2003, 50.

⁶¹² BARANOWSKI 2003, 50.

připravený na složení zlatých korunek a druhý pro biskupa Hylzena, čekajícího na průvod. Po slavnostním projevu korunátor převzal korunky a usadil je na přichystaný trůn, kde ozářené pochodněmi zůstaly po celou noc, strážené 60 granátníky a 24 mnichy.

Vlastní korunovace se udála dne 20. září 1761. V 9 hodin ráno oznámily výstřely z děl začátek slavnosti. Veškeré vojenské oddíly se shromáždily u stanu, z kterého bratři maršál Ignác a Tadeusz Ogiński přenesli zlaté korunky do kostela. Po předání korunek biskupovi byl přečten korunovační dekret a provinciál karmelitánů Eustach Rymowicz a převor białynického kláštera Pavel Piotrowicz složili slib, že budou zlaté korunky opatrovat. Poté korunovatel korunoval nejprve Jezulátka a pak i *Matku Boží Białynickou*. Korunovační slavnost byla navečer zakončena velkým ohňostrojem.⁶¹³

Další osud korunovaného obrazu *Matky Boží Białynické* je obestřen tajemstvím. V roce 1876 přešel klášter a kostel karmelitánů v Białynicích do správy pravoslavné církve. Zázračný obraz byl karmelitány ukryt na neznámém místě, i když karmelitáni tvrdí, že se obraz dodnes nachází v jejich kostele ve Woli Gulowské. Jednu z kopií obrazu můžeme vidět v Subotnikách v Bělorusku, další ve Wilnu a Użogosci na Litvě. Varšavská kopie obrazu *Matky Boží Białynické* z kláštera karmelitánů shořela během povstání v roce 1944. Po válce byla v roce 1945 umístěna na hlavní oltář karmelitánského kostela ve Varšavě další kopie.⁶¹⁴ Klášter a kostel karmelitánů v Białynicích byl roku 1953 *srovnán se zemí* a slavné poutní místo bohužel navždy zmizelo z mapy Evropy.

13.5.6 Matka Boží Ležajská [26]

Korunovace dalšího obrazu ikonografického typu *Panny Marie Sněžné* se udála v klášteře bernardinů v Ležajsku roku 1752.

⁶¹³ NOWAKOWSKI 1899, 14–24; BARANOWSKI 2003, 50–53.

⁶¹⁴ NOWAKOWSKI 1902, 362–365; BARANOWSKI 2003, 174.

Obraz *Matky Boží Ležajské*, namalovaný ve třetí čtvrtině 16. století Erasmem Presbyterem, je považován za nejstarší kopii ikony Panny Marie Sněžné z římského kostela S. Maria Maggiore, dochovanou na území Polska.⁶¹⁵

Podle legendy byl kostel bernardinů, zasvěcený *Zvěstování Panny Marie*, vybudovaný na místě původní kapličky z roku 1592, která byla připomínkou zázračného zjevení Matky Boží v Ležajsku. Současné budovy kostela a kláštera bernardinů, fundované ležajským starostou města a pozdějším maršálem velkým korunním Lukašem Opalińskim a jeho manželkou Annou, pochází z let 1618–1628. Kostel *Zvěstování Panny Marie* byl vysvěcen biskupem Adamem Novodvorským dne 6. října 1630.⁶¹⁶

Obraz *Matky Boží Ležajské* byl velmi uctíván zejména manželkami starostů města a majitelů Ležajsku z rodiny Opalińských a Potockých.⁶¹⁷ Na výstavbě nové mariánské svatyně se finančně nejvíce podílela Anna Opalińská a Anna Potocká nechala vyzdobit kapli Matky Boží štuky. U příležitosti slavné korunovace obnovila výzdobu kaple Ludvika Potocká.

Biskup przemyský Henryk Firlej oficiálně prohlásil dne 30. listopadu 1634 obraz *Matky Boží Ležajské* za zázračný. Iniciátorem korunovace zázračného obrazu *Matky Boží Ležajské* byl hejtman a starosta Ležajsku Jozef Potocki. Povolení ke korunovaci získal od svatopetrské kapituly dne 7. února 1751 biskup przemyský Václav Hieronim Sierakowski, který byl také jmenován korunovatelem.⁶¹⁸

Po smrti Jozefa Potockého, zemřelého roku 1751, převzal patronát nad korunovačními slavnostmi jeho syn Stanislav Potocki s manželkou Helenou ze Zamojských, která darovala drahocenné kameny na ozdobu zlatých

⁶¹⁵ NOWAKOWSKI 1902, 362–365; BARANOWSKI 2003, 174.

⁶¹⁶ NOWAKOWSKI 1902, 362–365; BARANOWSKI 2003, 174.

⁶¹⁷ Ležajsk, ležící nad řekou San, vlastnil v letech 1590–1593 maršál Andrzej Opaliński a v letech 1593–1654 přešel do majetku maršála Lukáše Opalińského. Rodina Potockých vlastnila Ležajsk mezi lety 1655–1772 a nově od roku 1831.

⁶¹⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 196–201.

korunek. Zlaté korunky pro obraz *Matky Boží Ležajské* byly pořízeny za cenu 60. 000 zlotých.⁶¹⁹

O průběhu korunovačních slavností vypovídá *Relacya koronacyi Obrazu Nejśw. Maryi Panny Pocieszenia w Leżajsku, w WW. OO. Bernardynów za pozwoleniem i błogosławieństwem Najbogosl. Benedykta XIV Papieža przez ręce jw. Imć. Stanisława na Złotym Potoku, Xwie zbaraskim, Józefowie, Stanisławowie, Krotoszynie, Brodach, Załozcach, Potockiego wojewody jenerála ziem kijowskich etc. odprawionej Roku Pańs. 1752, dnia 8 września.*

Během příprav na korunovaci bylo rozšířeno prostranství před kostelem bernardinů a vystavěny dvě triumfální brány, prezentující zejména slavný šlechtický rod Potockých – jedna před kostelem a druhá u vjezdu do města. První brána dekorovaná papežským erbem a erby rodiny Potockých a Zamojských, zdobená sochami, otvírala vstup na klášterní hřbitov. Také oboustranně vymalovanou bránu na cestě od města zdobil erb rodiny Potockých a znak města Ležajsk. Mezi branami bylo vybudováno bohatě vyzdobené pódium s baldachýnem a s trůnem pro korunátora. Druhý trůn se nacházel v kostele bernardinů, kde byla pro korunovaci obrazu nachystána i oltářní mensa, zakrytá stříbrem vyšívaným antependiem. Nad mensou byla zavěšená stříbrná korunka. V blízkosti mensy se nacházelo sezení pro donátory a vzácné hosty.

Korunovace se udála dne 8. září 1752. Po liturgickém obřadu pozval hrabě Potocki vzácné hosty na slavností oběd uspořádaný na zámku a v klášteře. Korunovační slavností večer zakončil velkolepý tříhodinový ohňostroj doprovázený výstřely z děl.⁶²⁰

⁶¹⁹ NOWAKOWSKI 1902, 362–365

⁶²⁰ *Relacya koronacyi Obrazu Nejśw. Maryi Panny Pocieszenia w Leżajsku, w WW. OO. Bernardynów za pozwoleniem i błogosławieństwem Najbogosl. Benedykta XIV Papieža przez ręce jw. Imć. Stanisława na Złotym Potoku, Xwie zbaraskim, Józefowie, Stanisławowie, Krotoszynie, Brodach, Załozcach, Potockiego wojewody jenerála ziem kijowskich etc. odprawionej Roku Pańs. 1752, dnia 8 września, we Lwowie 1752.*

13.5.7. Matka Boží Szydłowická [27]

Poslední korunovanou kopií obrazu *Panny Marie Sněžné* na území Polsko-litevského společenství v 18. století se stal roku 1786 obraz *Matky Boží Szydłowické*, namalovaný pravděpodobně v první polovině 17. století.

Szydłow byl v 16. století majetkem šlechtické rodiny Zawiszů, která se roku 1532 přidala na stranu kalvinistů. Hrabě Melchior Zawisz nechal dokonce téhož roku zbořit původní katolický kostel, vystavěný roku 1457 Petrem Giedygołdem, pozdějším starostou vilenským. Věrní katolíci stihli pouze zachránit kostelní archiv, který se jim podařilo zakopat v blízkosti zbořeného kostela.⁶²¹

Počátky historie obrazu jsou obestřeny legendou, podle které zahlédli roku 1612 pastýři na kameni u zničeného kostela plačící Matku Boží. Zvěst o zázraku, umocněná nálezem obrazu *Matky Boží Szydłowické* mezi vykopanými kostelními akty, rozpoutala proces s kalvíny o „zpronevěře“ kostela v Szydłowě a fundaci kostela nového.⁶²² Jiná verze této legendy vypráví, že se obraz *Matky Boží Szydłowické*, spálený kalvinisty během ničení kostela, zázračně objevil na tom samém místě v roce 1622, kdy byl pozemek s původním kostelem po dlouho trvajícím procesu vrácen katolické církvi a postaven zde kostel nový. Zázračný obraz Matky Boží byl umístěn na hlavní oltář nového chrámu vysvěceného roku 1651 Petrem Parczeským, biskupem žmudzským.⁶²³

S myšlenkou na korunovaci zázračného obrazu *Matky Boží Szydłowické* zahájil roku 1760 Jan Dominik Łopaciński rektor Szydłowa a pozdější biskup žmudzský velkolepou rekonstrukcí stávajícího kostela a speciální komise složená z biskupů prohlásila obraz za zázračný. Roku 1775 schválila svatopetrská kapitula žádost o korunovaci, zaslanou Janem Dominikem Łopacińským.⁶²⁴ Zlaté korunky pro zázračný obraz byly pořízené ze sbírky

⁶²¹ NOWAKOWSKI 1902, 654.

⁶²² NOWAKOWSKI 1902, 655.

⁶²³ BARANOWSKI 207.

⁶²⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv.10, fol. 284–288.

místních obyvatel a posvěcené papežem Piem VI.⁶²⁵ Korunovace obrazu *Matky Boží Szydłowské* biskupem žmudzkým Janem Stefanem Giedroycem, se ale uskutečnila až po dokončení přestavby kostela dne 8. září 1786.⁶²⁶ Poslední korunovace před rozpadem Rzeczypospolitej se účastnilo na třicet tisíc věřících.

13.6. Matka Boží z Miedzyrzce Ostrožského

Historie obrazu *Matky Boží z Miedzyrzce Ostrožského* je spojována s hrabětem Januszem Ostrožským, který na místě původního pravoslavného kláštera z 15. století vybudoval mezi lety 1606–1610 františkánský klášter a kostel obehnaný obrannou zdí. Roku 1609 daroval hrabě františkánům také obraz Matky Boží, ikonografického typu *Hodégétrie*, jehož původ není znám. Podle jedné verze pocházel obraz z bývalého pravoslavného kláštera, podle druhé byl zázračně objeven v jednom ze schizmatiky vypálených kostelů na počátku 17. století.

Během kozáckých válek, za vlády krále Jana Kazimíra, byl obraz vyvezen do Dubna, kde byl uschován na zámku.⁶²⁷ Pravděpodobně při příležitosti návratu obrazu zpět do Miedzyrzce darovali františkáni obrazu Matky Boží roku 1677 nový zlatý obklad.⁶²⁸

Roku 1777 biskup lucký František Komarnicki prohlásil obraz za zázračný. Žádost o korunovaci zaslaná svatopetrské kapitule ještě téhož roku, podepsaná: *Fr. Pietro Zolkiewski dell Ordine de Minori Conventuali di S. Fran = Asistente Generale di Poloniaal conventa Miendzyrzyc*,⁶²⁹ byla schválena dne 26. září 1777.⁶³⁰

⁶²⁵ NOWAKOWSKI 1902, 655. BARANOWSKI 69.

⁶²⁶ NOWAKOWSKI 1902, 656; BARANOWSKI 2003, 69.

⁶²⁷ NOWAKOWSKI 1902, 443.

⁶²⁸ BARANOWSKI 2003, 69.

⁶²⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 11, fol. 72.

⁶³⁰ Přesné znění zápisu zní: „*Decretum Declarationis per Gratias Imagis Bmè Virginis Mariae in Ecclesia Conventis Mederencis S. Fransissi Minorum Conventualium Collocatae in Judeis Consistori Gratis Luceoriensis Die Veneris 26. Mensis Septembris Anno 1777 Latum*”. BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 11, fol. 76.

Korunovační dekret byl zaslán společně se zlatými papežskými korunkami do Miedzyrzce v lednu roku 1778.⁶³¹ Korunovací obrazu *Matky Boží z Miedzyrzce Ostrožského* vykonal dne 15. srpna 1779 biskup lucký František Komarnicki.⁶³²

13.7. Dexiokratúsa

Variantou *Hodégétrie*, kdy je malý Kristus usazen na opačném (pravém boku), je tzv. *Dexiokratúsa*. Podle legendického podání vznikala tato *Theotokos Acheiroiétos* zázračným otiskem *Hodégétrie*.⁶³³ Ikonografický typ *Dexiokratúsy* je mezi korunovanými obrazy zastoupen obrazy *nerukotvorného* původu: *Matkou Boží Trockou* a *Matkou Boží Chelmskou*.

13.7.1. Matka Boží Trocká [28]

Obraz *Matky Boží Trácké*, malovaný na cypřišové desce, znázorňuje Matku Boží v typu ikony *Panny Marie Sněžné*,⁶³⁴ kdy je však oproti prototypu malý Ježíš usazen na pravém boku a Panna Maria drží ve své levé ruce stonek růže s třemi květy. Podle legendy, vzniklé pravděpodobně až v souvislosti s korunovací milostného obrazu,⁶³⁵ daroval ikonu knížeti Vitoldovi (1352–1430) byzantský císař Emanuel II.⁶³⁶

Již Michal Balinski⁶³⁷ upozornil na skutečnost, že část desky obrazu byla roku 1600 odříznuta a podstatná část ikony přemalována, což potvrzují i nejnovější výzkumy.⁶³⁸ Tato nová zjištění však nikterak nemění skutečnost, že obraz není byzantského původu, jak uvádí legenda. Pravděpodobně byl namalován během 16. století v Itálii a za neznámých okolností importován

⁶³¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 11, fol. 77; Srov. BARANOWSKI 2003, 69.

⁶³² BARANOWSKI 2003, 69.

⁶³³ ROYT 2006, 202.

⁶³⁴ NOWAKOWSKI 1902, 669.

⁶³⁵ BARANOWSKI 2003, 208.

⁶³⁶ NOWAKOWSKI 1902, 670.

⁶³⁷ BALINSKI/LIPINSKI 1845.

⁶³⁸ ŽALENAS 2002, 775–779.

do Trok.⁶³⁹ Hlavní roli v počátcích kultu *Matky Boží Trocké* sehrál biskup vilenský Abraham Wojna, na jehož popud byl obraz „renovován“. Během moru pustošícího roku 1603 Vilno a okolí podnikl biskup za doprovodu duchovenstva a věřících pěší pouť k milostnému obrazu Matky Boží do Trok. Mor byl zázračně odvrácen a od té doby přicházelo každoročně k obrazu procesí vděčných poutníků. *Matce Boží Trocké* se přicházeli poklonit i králové Jan Kazimír, Jan III. Sobieski a královna Konstancie – žena Zikmunda III.

Vicekancléř litevský Leon Kazimír Sapieha daroval *Matce Boží Trocké* zlatou korunu ozdobenou drahými kameny a jeho nástupce vicekancléř Aleksandr Naruszewicz obdaroval posléze zlatou korunkou také Ježíška.

Slavná korunovace *svatopetrskou kapitulou* se v největším chrámu Velkoknížectví litevského⁶⁴⁰ uskutečnila v neděli 4. září 1718, rok po velkolepé korunovaci obrazu *Matky Boží Czestochowské*. Korunovace obrazu *Matky Boží Trocké* se stala oslavou konce *Severní války*, ke kterému zázračný obraz napomohl.⁶⁴¹

Žádost o korunovaci obsahující výčet zázraků, podepsanou čtyřiceti hodnověrnými svědky, zaslal do Říma biskup vilenský Konstantin Brzostowski, který byl posléze jmenován korunátorem.⁶⁴² Svatopetrská kapitula po přezkoumání žádosti vydala dne 22. října 1717 korunovační dekret.⁶⁴³

⁶³⁹ ŽALENAS 2002, 775–779

⁶⁴⁰ BARANOWSKI 2003, 16.

⁶⁴¹ *Solemnitas Coronationis B.M.V. Mariae in antiquissima sua ad praepositatem Palatino Trocensis civilitalis basilicam a temporibus Alexandri Vitoldi Magni Lithuaniae Ducis ab Ilmo Constantino Casimiro Brzostovski Eppo Vilensi, Anno 1718 die 4 Septembris*, Vilnae 1719.

⁶⁴² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 153–156.

⁶⁴³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5, fol. 155.

Během příprav na korunovační slavnost darovala sestřenice biskupa Tereza Brzostowská Ogińska zázračnému obrazu 4000 zlotých na nové *šatičky* vyšíváné drahými kameny.⁶⁴⁴

Ve městě bylo vystavěno, v souladu s pěti písmeny jména *Maria*, pět triumfálních bran, věnovaných biskupem korunátorem, magistrátem vilenským, dominikány, františkány a jezuity.⁶⁴⁵ Pro pohodlí poutníků byl na kostelním hřbitově postaven stan, v kterém se sloužily mše.

Samotná korunovace probíhala nezvykle okázale. Biskup Konstantin Brzostowski vjel do Trok na triumfálním voze vyčnívajícím nad přihlížejícími davy. Před vozem nesli zlaté korunky preláti vilenské kapituly, doprovázeni rytíři na koních. V průvodu dále jelo 30 povozů se vzácnými hosty následovaných pěšími s prapory. U první slavobrány vítali biskupa korunovatele představitelé světských úřadů: hejtman polní litevský Ludvik Pocij, guvernér vilenský Jan Kazimír Sapieha, guvernér trocký Kazimír Ogiński a Kazimír Ogiński, všichni společně se ženami.⁶⁴⁶

Biskup Konstantin Brzostowski sestoupil u první brány z vozu a kráčel dále pěšky v čele procesí. Po celou dobu procesí vyzváněly zvony a hrála kapela. Korunovační slavnosti probíhaly po celý oktáv. Účastníkům slavností byly rozdávány malé brožurky popisující zázraky a milosti *Matky Boží Trocké*.⁶⁴⁷

13.7.2. Matka Boží Chelmská [29]

Chelm, historické hlavní město země Chelmské, byl v letech 1220–1596 sídlem pravoslavných biskupů, poté v letech 1596–1875 uniatů, ale zároveň od roku 1359 také biskupů katolických. Od poloviny 17. století se zde

⁶⁴⁴ *Solennitas Coronationis B.M.V. Mariae in antiquissima sua ad praepositatem Palatinos Trocensis civilitalis basilicam a temporibus Alexandri Vitoldi Magni Lithuaniae Ducis ab Ilmo Constantino Casimiro Brzostovski Eppo Vilensi, Anno 1718 die 4 Septembris, Vilnae 1719.*

⁶⁴⁵ KURCZEWSKI 1905, 384; BARANOWSKI 2003, 17.

⁶⁴⁶ KURCZEWSKI 1905, 384–386; BARANOWSKI 2003, 17.

⁶⁴⁷ KURCZEWSKI 1905, 391; BARANOWSKI 2003, 18–19.

nachází mariánská svatyně, která se stala předmětem úcty pravoslavné i katolické církve.

Korunovace obrazu *Matky Boží Chelmské*, uskutečněná dne 15. září 1765, byla po slavné korunovaci *Matky Boží Czestochovské* (1717) druhou největší korunovační slavností na území Polsko-litevského společenství.⁶⁴⁸

Obraz *Matky Boží Chelmské*, malovaný na cypřišové desce,⁶⁴⁹ představuje černou Matku Boží byzantského typu Hodégétrie s malým Kristem usazeným na pravém boku.

O původu obrazu panují dodnes dohady. Představený basiliánů, a od roku 1652 také biskup chelmský, Jakub Susza sepsal první historii milostného obrazu obsahující rovněž 700 zázraků.⁶⁵⁰ Monografie pod názvem: *Phoenix redivivus albo obraz starożytny chelmski Panny i Matky Przenajświętszej* vyšla v několika vydáních,⁶⁵¹ poprvé roku 1646 v Zamościu.⁶⁵² Biskup Susza, který také několik let pobýval v Římě, připodobňuje obraz *Matky Boží Chelmské* ke slavné ikoně *Panny Marie Sněžné* ze *Santa Maria Maggiore* a uvádí dále, že obraz *Matky Boží Chelmské* namalovaný sv. Lukášem přivezla z Byzance princezna Anna jako dar knížeti Vladimírovi, který ikonu umístil v pravoslavném chrámu vybudovaném v roce 1001 na Chelmské hoře.⁶⁵³ Toto tvrzení chelmského biskupa není však zaznamenáno v kronikách.⁶⁵⁴

První historicky doložená zmínka o obrazu pochází ze 13. století, z doby vlády haličského knížete Daniela. Podle kroniky haličsko-volyňského knížete vybudoval Daniel Romanowicz v Chelmu roku 1260 kostel *Nejsvětější Panny Marie*, do kterého umístil ikonu *Matky Boží* později nazývanou *Matka Boží Chelmská*. Ruské kroniky tvrdí, že zázračnou ikonu

⁶⁴⁸ NOWAKOVSKI 1902, 147.

⁶⁴⁹ NOWAKOVSKI 1902, 146.

⁶⁵⁰ SUSZA 1646.

⁶⁵¹ BARANOWSKI 2003, 55.

⁶⁵² Druhé vydání vyšlo ve Lvově roku 1653 a další opět v Zamości v roce 1684.

⁶⁵³ SUSZA 1646.

⁶⁵⁴ BARANOWSKI 2003, 55.

dostal kníže Daniel od své sestry Teodory z Fiodorovského kláštera v Kyjevě.⁶⁵⁵

Podle polských badatelů pochází ikona nejpravděpodobněji z Itálie, kde vznikla nejpozději ve 13. století. Do Chelma se obraz mohl dostat prostřednictvím opata Opizona z Mezzana, který jako vyslanec papeže Innocenta IV. korunoval v roce 1225 knížete Daniela papežskými korunami.⁶⁵⁶

Ve druhé polovině 17. století daroval biskup chelmský Jakub Susz zázračnou ikonu králi Janu Kazimírovi, který si obraz *Matky Boží Chelmské* brával na vojenská tažení. Vítězství královských vojsk nad kozáky, dne 10. července 1651, bylo připisováno právě zázračnému obrazu. Od roku 1672 obraz „pobýval“ ve vojenském táboře krále Michala Korybuta Wišňovického, pod jehož vedením zázračně dopomohl k vítězství nad Turky pod Chocimem roku 1673.⁶⁵⁷ Kult obrazu *Matky Boží Chelmské* se díky těmto zázrakům stal druhým největším mariánským kultem na území Polského království.

Roku 1731 zahájil biskup Felicjan Wołodkowicz výstavbu nového řecko-katolického chrámu v Helmu, dokončeného ale až v roce 1756 jeho nástupcem Maximiliánem Ryłlem.

Roku 1738 byla zaslána do Říma žádost o korunovaci obrazu *Matky Boží Chelmské* opatřená následujícími podpisy: *Severin Jozef Rzewuski* (starosta Chelmu), *Michal Potocki* (guvernér volyňský), *Karol Jozef Sapieha* (guvernér brzeský), *Jan Jakub Zamoyski* (guvernér podolský). Žádost byla schválena svatopetrskou kapitulou a dekretována papežem Klementem XII. již v roce 1740.⁶⁵⁸

⁶⁵⁵ BARANOWSKI 2003, 177.

⁶⁵⁶ BARANOWSKI 2003, 177.

⁶⁵⁷ STEFAŃSKI 1996, 98; BARANOWSKI 2003, 178.

⁶⁵⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 273–275.

Z důvodu výstavby nového chrámu byla ale korunovace odložena a uskutečnila se až o 15 let později, během pontifikátu papeže Klementa XIII., dne 15. září 1765.⁶⁵⁹ Velkolepé korunovační slavnosti byly uspořádány za podpory tří šlechtických rodů: Potockých, Zamoyských a Rzewuských. Zlaté korunky pro *Matku Boží Chelmskou* a jejího Syna nesly Antonie Potocká Rzewuská (žena starosty) a Zuzana Rzewuská Ledóchowská.⁶⁶⁰ Korunátorem obrazu byl ustanoven biskup smolenský Herakliusz Lisański.⁶⁶¹

Po zrušení řecko-katolické církve v Polském království byla katedra přeměněna na pravoslavnou. Roku 1919 byl kostel předán katolické církvi, ale bez zázračného obrazu, který nejpravděpodobněji zůstal na území bývalé Rusi.

V Chelmu se dnes na hlavním oltáři nachází kopie z roku 1938 od Vladislava Ukleje. Obraz byl nově korunován v roce 1946 a opětovně po ztrátě korunek v roce 1957.

XIV. Glykofilúsa – Matka Boží Poczajowská [30]

Ikonografický typ *Glykofilúsy* (Něžně milující), je mezi korunovanými Madonami střední Evropy zastoupen pouze miniaturním reliéfem z jaspisu – *Matkou Boží Žyrowickou* a ikonou domnělého řeckého původu – *Matkou Boží Poczajowskou*. Charakteristický je tím, že malý Kristus přikládá svoji tvář k tváři Panny Marie.

Podle legendy byla mariánská svatyně v Poczajowě postavená na místě zázračného zjevení Panny Marie roku 1198 a 1240 v hořícím keři, po kterém zůstal v zemi otisk pravé nohy Matky Boží. Stopa Bohorodičky se náhle zaplnila zázračnou „živou“ vodou. To se událo v časech, kdy na

⁶⁵⁹ STEFAŃSKI 1996, 98; BARANOWSKI 2003, 56.

⁶⁶⁰ RYŁŁO 1780.

⁶⁶¹ BARANOWSKI 2003, 56.

Poczajowské Hoře sídlili dva poustevníci, kteří na místě zázraku vystavěli malou dřevěnou kapličku.⁶⁶²

Historie zázračného obrazu *Matky Boží Poczajowské* je ale datována až od roku 1559, kdy měla ikonu získat Anna z Kozińskich Hojská od jistého Neofity – metropolity řeckého, přijíždějícího do Poczajowa z Konstantinopole. Anna Hojská poté v Poczajowě vybuodovala roku 1597 kostel a klášter, kterému ikonu darovala.⁶⁶³

Po přistoupení biskupství lvovského do Brestské unie roku 1720 se v Poczajowě usídlili basiliáni, kteří se významně přičinili o rozvoj největšího poutního místa uniátů na Korunní Rusi.⁶⁶⁴

Největším dobrodincem Poczajowa se stal starosta Mikolaj Potocki, majitel mnoha panství na Volyni a Podolu, který roku 1771 fundoval novou mariánskou svatyni a klášterní komplex již s myšlenkou na korunovaci *Matky Boží Poczajowské*.⁶⁶⁵

Žádost o korunovaci s historií zázračného obrazu sepsanou v *Actum in Ecclesia Monasterii Poczajoviensis* zaslal do Říma roku 1770 biskup lucký Silvestr Lubienicki Rudnicki,⁶⁶⁶ který také na základě rozhodnutí komise prohlásil obraz za zázračný.⁶⁶⁷

Svatopetrská kapitula žádost schválila 26. února 1772.⁶⁶⁸ Složka *Madony Poczajowské* obsahuje rovněž listinu, podepsanou kanovníkem kapituly: *Alexander Matthaejus Can.*, ve které jsou obrazu přiznány na základě korunovačního dekretu také zlaté korunky.⁶⁶⁹ Z přiloženého účtu ze dne 26.

⁶⁶² NOWAKOWSKI 1902, 515; BARANOWSKI 2003, 198.

⁶⁶³ NOWAKOWSKI 1902, 516; BARANOWSKI 2003, 198.

⁶⁶⁴ BARANOWSKI 2003, 198.

⁶⁶⁵ NOWAKOWSKI 1902, 518.

⁶⁶⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 222–226.

⁶⁶⁷ BARANOWSKI 2003, 198.

⁶⁶⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 226.

⁶⁶⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 228.

dubna 1773 se dovídáme, že za materiál (zlato) a výrobu vynaložila svatopetrská kapitula celkem 15,34 scudi.⁶⁷⁰

O slavné korunovaci zázračné ikony Matky Boží Poczajowské, uskutečněné v roce 1772, vypovídá spis *Dzieło uroczystego zwieńczenia rzymskimi watykańskimi koronami cudownego obrazu Przczystej Bogarodzicy Maryi Panny*, Poczajów 1775.

Korunovace zázračného obrazu *Matky Boží Poczajowské* se uskutečnila dne 8. září 1773 rukou biskupa Rudnického. Do Poczajowa přijeli při té příležitosti představitelé všech polských basiliánských klášterů a zástupci ostatních církví. Velkolepá korunovace se odbyla ve speciálně vybudovaném kapli „*Na polu*“, zhotovené dle návrhů Jana de Witta. Altán byl „vynesen“ od země a umístěn na osmi sloupech, tak aby korunovační obřad mohli dobře vidět všichni přítomní. Ve starém chrámu bylo nachystáno celkem třicet oltářů pro náboženské obřady. Stěny svatyně, pokryté červeným damaškem, zdobily portréty papeže Klementa XIV, krále Stanislava Augusta, biskupa korunátora Silvestra Rudnického a starosty a fundátora Mikolaje Potockého.⁶⁷¹

Mezi starým chrámem a korunovační kaplí bylo vystavěno pět triumfálních bran. První brána, dedikována *Rzeczypospolité* a papeži Klementovi XIV., symbolizovala propojení církevní a světské moci a jednotu Říma s Polsko-litevským společenstvím. Bránu zdobil z jedné strany erb papeže Klementa XIV. s atributy jeho papežského úřadu a z druhé strany dvě nevěsty, symbolizující Polsko a Litvu, darující Panně Marii korunu, berlu a mitru. Ve spodní části brány byl zobrazen král Stanislav Augustus představující mapu Království polského.⁶⁷²

Druhá brána byla věnována vojvodství Volyňskému a fundátorovi korunovace, které představovaly dvě postavy v plné rytířské zbroji. Kolem

⁶⁷⁰ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 229.

⁶⁷¹ *Dzieło uroczystego zwieńczenia rzymskimi watykańskimi koronami cudownego obrazu Przczystej Bogarodzicy Maryi Panny*, Poczajów 1775.

⁶⁷² BARANOWSKKI 2003, 62–63.

dvojice byly dále vymalovány erby vojvody volyňského Josefa Jana Kantega Ossoliňského a šlechtických rodů Czetwertyňských, Tarnovských, Mniszchów, Wielhorských, Steplowských, Zagórských, Jalowických, Pruszyňských a dalších. Druhou stranu brány zdobí obraz *Matky Boží Poczajowské* a erb Pilawa Potockého, obkroužený čtyřmi alegorickými postavami géniů, symbolizujícími papeže, biskupa korunátora, krále a fundátora korunovace s odpovídajícími přípisy.⁶⁷³

Čtvrtá brána vystavěná řádem basiliánů poukazovala zejména na zásluhy řádu při sjednocování katolických církví v *Rzeczypospolité*. Dále zde byl portrét sv. Basilea, zakladatele řádu, a sv. Jozefa Kuncewicze, pocházejícího z Volyně. Pátá brána, zdobená alegorickými výjevy, neměla jasného adresáta.⁶⁷⁴

Cesta mezi branami byla z obou stran lemována celkem 28 obrazy představujícími historii a zázraky *Matky Boží Poczajowské*.⁶⁷⁵

Korunovační slavnost, doprovázená vojskem Koruny polské, byla skutečně velkolepá. Zlaté korunky, zaslané svatopetrskou kapitulou z Říma, byly následně ozdobeny drahými kameny darovanými rodinami Potockých a Sanguszků.⁶⁷⁶

V předvečer korunovace byl zázračný obraz přenesen za doprovodu chórového zpěvu a výstřelů z děl z chrámu do korunovační kaple. V procesí kráčelo na 1000 představitelů různých řádů, církví a spolků se svícemi. Po celonočním kázání následovala vlastní korunovace, kdy koruny uložené v relikviářové schránce přinesl z kostela do korunovační kaple starosta Mikolaj Potocki. Večer vyhrávaly kapely a triumfální brány byly ozářeny ohňostrojem.⁶⁷⁷ Korunovační slavnosti probíhaly osm dní, během kterých

⁶⁷³ BARANOWSKKI 2003, 62–63.

⁶⁷³ *Dzieło uroczystego zwieńczenia rzymskimi watykańskimi koronami cudownego obrazu Przczystej Bogarodzicy Maryi Panny, Poczajów 1775.*

⁶⁷⁴ BARANOWSKKI 2003, 62–63.

⁶⁷⁵ BARANOWSKKI 2003, 62–63.

⁶⁷⁶ IWANOWSKI 1873, 305.

⁶⁷⁷ IWANOWSKI 1873, 229–310.

bylo rozdáno na 5 000 medailí a 11 000 obrázků *Panny Marie Poczajowské* posvěcených v Římě.⁶⁷⁸

Roku 1831 získala klášter a mariánskou svatyni pravoslavná církev, která se zde nachází dodnes. Basiliáni si při svém odchodu z kláštera údajně zázračnou ikonu odnesli s sebou a ukryli ji na neznámém místě. Pravoslavní však tvrdí, že ikona zůstala v mariánském chrámu, kde se stala součástí ikonostasu, umístěná ve třetí řadě nad carskými vraty.⁶⁷⁹

XV. Korunované sochy a reliéfy

Druhou nejpočetnější skupinu, zahrnující celkem osm korunovaných Madon, tvoří sochy a reliéfy středověkého původu (*Panna Maria Svatohorská, Matka Boží Łąkianská, Matka Boží Bolestná (Pieta) Jaroslawská, Matka Boží Rzeszowská, Matka Boží Skepská*, trůnící soška *Matky Boží Jackové z Przemysle* a reliéf *Panny Marie Svatokopecké* a *Matky Boží Žyrovické* reprezentující ikonografický typ *Immaculaty* a *Glykofilúsy*).

Pro korunované sochy a reliéfy jsou charakteristická legendická topoi týkající se zejména místa a způsobu nálezu, či opakovaného návratu na místo nálezu. Zrod těchto legendárních motivů ve spojení s kultovními místy lze klást již do pozdního středověku.⁶⁸⁰

Nejčastěji je milostná socha či reliéf nalezen na stromě nebo při plave po vodním toku. Takovým příkladem je milostná soška *Matky Boží Bolestné Jaroslawské*, nalezená dle legendy pastýři dne 20. srpna 1381 na hrušce,⁶⁸¹

⁶⁷⁸ *Dzielo uroczystego zwieńczenia rzymskimi watykańskimi koronami cudownego obrazu Przczystej Bogarodzicy Maryi Panny, Poczajów 1775.*

⁶⁷⁹ BARANOWSKI 2003, 198.

⁶⁸⁰ AURENHAMMER 1956, 36-40; ROYT 1999, 73.

⁶⁸¹ *Dyariusz, albo opisanie osmiodniowego Aktu Koronacyi Cudownej Statuy...w Polu Jaroslawskim, w kościele S. J. Roku 1755, dnia 8 września odprawionego, Lwow 1755;* BARANOWSKI 2003, 183.

nebo miniaturní reliéf *Matky Boží Żyrowické*, vyřezaný z jaspisu, asi o sto let později rovněž nalezený pastýři v dutině staré hrušky.⁶⁸²

15.1. Panna Maria Svatohorská [31]

První korunovace mariánské sochy v českých zemích se odehrála roku 1732 na Svaté Hoře u Příbrami. Zhotovení milostné sošky *Panny Marie Svatohorské* je legendicky připisováno prvnímu pražskému arcibiskupovi Arnoštu z Pardubic.

15.1.1. Historie poutního místa a milostné sošky Panny Marie Svatohorské

Milostná soška *Panny Marie Svatohorské* byla spíše vyřezána nožem než řezbářským nástrojem. Vznikla pravděpodobně ve 14. století, kdy se objevuje prolomení figur ve tvaru „S“ a vyklonění na levou či pravou stranu jako např. socha Madony Plzeňské. Možná i proto vznikla v minulosti domněnka, že byla vytvořena Arnoštem z Pardubic. Poprvé tuto hypotézu vyslovil Jan Pošmurný T. J., jenž byl toho přesvědčen, že Arnošt sám ji zhotovil dle vzoru sošky Panny Marie ve chrámu Kladském, kterou od chlapectví měl ve zvláštní lásce. Bohuslav Balbín⁶⁸³ ve svém spise *Diva Montis Sancti* tuto možnost připouští, ale nehájí ji. Uvádí, že milostná soška byla zhotovena roku 1348 nejspíše na zámku v Příbrami. Stejný záznam najdeme také v urbáři Rožmitálského panství z roku 1740. František Holas⁶⁸⁴ se odvolává na rukopis neznámého jezuita *Synopsis historiae Sacramontanae*, ve kterém se výslovně uvádí, že Arnošt z Pardubic sošku nezhotovil.

⁶⁸² NOWAKOWSKI 1902, 788; BARANOWSKI 2003, 211.

⁶⁸³ BALBÍN 1665, 29–34.

⁶⁸⁴ HOLAS 1929.

Začátkem dvacátého století se o sošce *Panny Marie Svatohorské* zcela výstižně a krátce vyjadřuje Antonín Podlaha: „*Několik památných soch mariánských je ze století 14. Mezi ně patří i milostná soška P. Marie Svatohorské, která nevyniká sice ušlechtilostí tvarů, za to však předčí všechny soudobé sošky mariánské slávou a oblibou u zbožného lidu*“.⁶⁸⁵

Právě ona zmiňovaná „*sláva a obliba u zbožného lidu*“ učinila ze Svaté Hory nejslavnější a nejznámější mariánské poutní místo v Čechách.⁶⁸⁶

Rovněž dějinné počátky poutního místa na Svaté Hoře jsou opředené mnohými pověstmi. Podle jedné byla původní dřevěná kaplička postavena rytířem Malovcem na poděkování Panně Marii za vyslyšenou prosbu a ochranu před lupiči, podle jiné ji zbudoval první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, o kterém víme, že v době panování Karla IV. nechal postavit uprostřed Příbrami kamenný hrádek, který se stal jádrem dnešního zámečku Ernestina.

Jisté však je, že milostná soška byla skutečně majetkem Arnošta z Pardubic, že byla umístěna na oltáři jeho kaple v Příbrami a vroucně uctívána. Po smrti Arnošta z Pardubic měnila soška často své místo. Aby se zachránila před husity, byla horníky ukryta v dolech, poté byla vystavena v chrámu sv. Jakuba v Příbrami a po krátké době opět přemístěna do chrámu sv. Jana Evangelisty. Na Svatou Horu byla soška přenesena pravděpodobně po roce 1513, kdy Příbram dostali jako zástavu bratři Pešíkové a Svatohorská kaple byla postoupena českým horníkům.

Koncem 16. století⁶⁸⁷ byl na Svatou Horu dopraven oltářní kámen z Arnoštovy kaple v Příbrami, na němž sloužil mši. Dodnes je součástí hlavního oltáře.

Někteří autoři kladou výstavbu kapličky do doby krále Vladislava II. kolem r. 1500. Jelikož stála na obecním pozemku a byla vyzdobena namalovanými

⁶⁸⁵ PODLAHA 1904, 5.

⁶⁸⁶ VRABELOVÁ 2010, 24.

⁶⁸⁷ *Synopsis historiae sacramontanae* uvádí rok 1579.

rodovými znaky šlechticů z Příbrami a okolí, kteří zde sídlili v první polovině 16. století, je pravděpodobné, že ji postavil majitel panství a město Příbram. Její neslohovost a stavebně neodborná jednoduchost však nevylučují, že ji postavil některý z poustevníků, kteří obývali blízkou poustevnu odpradávná.⁶⁸⁸

Poustevníky, žijící v dřevěné chatrči na severní straně kapličky, ustavovala obec,⁶⁸⁹ která tehdy nerozlišovala, zda je poustevník katolík nebo utrakvista. Kaplička sloužila poutníkům obou vyznání, kteří zde hledali útěchu, posilu a pomoc v životních útrapách, a každoročně sem směřovala procesí až do třicetileté války. Tehdy nastaly zlé časy. Vojska plenila zemi, drancovala, páčila, loupila a ožebračovala. Při vpádu Sasů do Čech roku 1631 dopadla krutá rána i na Svatou Horu. Utábořila se zde část císařského vojska a z kapličky si udělali stáj pro koně. Vojáci spálili vše, co se dalo, pouze sošku na oltáři ponechali.⁶⁹⁰

V té době se začala zcela nenápadně v Praze rodit událost, u níž by nikdo nepředpokládal, že by měla mít vliv na osud Svaté Hory. Slepému žebrákovi Janu Procházkovi v Praze se totiž zdál opakovaně několik dní za sebou sen s výzvou, aby šel na Svatou Horu a prosil Pannu Marii o navrácení zraku.⁶⁹¹

Jan Procházka pocházel z Nymburka, kde se také vyučil tkalcovskému řemeslu. Kolem roku 1619 však zcela oslepl a byl tak odkázán živit se žebrotou. Odchází proto do Prahy, kde žebře na Karlově mostě. Na jaře roku 1632 se mu ve snu zjevuje bělovlasý a bělovousý stařec, který ho vybízí k tomu, aby opustil Prahu a postaral se na Svaté Hoře o zpustošenou kapličku. Chce-li opět nabýt zraku, ať hledá pomoc u zázračného obrazu Panny Marie. Když se sen poněkolkáté opakoval, uposlechl Procházka příkazu starce a vydal se společně se svým osmiletým vnukem na Svatou Horu.

⁶⁸⁸ KOPEČEK 2004, 8.

⁶⁸⁹ Kaplička byla královským majetkem stejně tak jako Příbram, která byla povýšena císařem Rudolfem II. roku 1597 na královské horní město.

⁶⁹⁰ VRABELOVÁ 2010, 24–25.

⁶⁹¹ Událost podrobně popisuje jezuita Ignatio Popp ve svém spise *Historia Divae Virginis in Monte Sancto*, Pragae 1758.

Dne 10. června 1632 dorazili po namáhavé cestě na Svatou Horu. Padli na kolena před oltář a dlouze se modlili k svaté Panně, až zde znaveni usnuli. Kaple nikdy předtím, ani za husitských válek a řádění protestantů, nebyla tak zpustošená, jako při příchodu Procházky. Císařské vojsko, které zde přes zimu tábořilo, proměnilo starobylou svatyni v koňskou stáj. Milostná soška téměř zázrakem unikla zkáze. Hned ráno, po ranní modlitbě, dali se do těžké práce úklidu svatyně. Kaple byla zcela zaplněna koňským hnojem, bez oken, bez oltářů a bez všech bývalých ozdob. Úklid trval slepému starci tři dny, během kterých se každý večer vroucně modlil k Panně Marii, aby mu navrátila zrak, a svatosvatě jí sliboval, že za její dobrodiní jí bude až do své smrti věrně sloužit. Vyčerpán pak usnul. Ráno se probudil a zjistil, že jeho modlitby byly vyslyšeny. Milostná soška mu navrátila zrak, a tak ji poprvé mohl spatřit – milostný obraz, ke kterému měl tolik důvěry.⁶⁹²

Procházka pak po celý svůj život udržoval mariánskou svatyni v největší čistotě a pořádku. Milostnou sošku zdobíval, jak nejlépe uměl. Soška ještě tehdy neměla krásně zdobená roucha, jak tomu bylo později, ale byla oblékána do šatiček z bílého damašku. I Ježíšek měl podobný pláštíček. Dokud kvetly nějaké květiny, byla jimi stále zdobena a její oltář se podobal kvetoucí zahradě.⁶⁹³

Uvedený zázrak probouzel naději, kterou lidé v té době nejvíce potřebovali. Zpráva o něm se rychle šířila a donesla se až k císařskému dvoru. Císař Ferdinand II. přijel v roce 1634 i se synem do prosté kapličky vzdát hold *Panně Marii Svatohorské*. Po návštěvě císaře začali o Svatou Horu projevovat zájem nejprve šlechtici z okolí, kteří jí věnovali svou štedrost a péči. Kaplička byla opravena, dostala dveře i okna, strop, lavice a varhany – dobrodinců *Panny Marie Svatohorské* přibývalo. Sám císař Ferdinand III. sem zavítal v roce 1646 dokonce dvakrát.⁶⁹⁴

⁶⁹² POPP 1758, 38–40.

⁶⁹³ HOLAS 1929, 50.

⁶⁹⁴ HOLAS 1929, 55.

Dnes stojí na Svaté Hoře velkolepý poutní barokní chrám Panny Marie obklopený mohutnou terasou se schodišti a balustrádou zdobenou množstvím soch světců a andělů, čtyřmi křídly ambitů s kaplemi, které jsou otevřeny výraznou architekturou bran. Obě vstupní brány mají honosné architektonicky náročné vrcholně barokní portály a jsou zdobené sochami, bustami a reliéfy.⁶⁹⁵

15.1.2. Zázraky Panny Marie Svatohorské

Procházkovo uzdravení bylo na základě svědeckých výpovědí současníků a lékařských dobrozdání, jak vyžadovaly církevní předpisy, uznáno za skutečný zázrak. Byl to první zázrak z celkového počtu 4300 milostí a zázraků milostné sošky *Panny Marie Svatohorské* zaznamenaných ve *Svatohorské knize zázraků*,⁶⁹⁶ kterou pečlivě vedli duchovní správci Svaté Hory po mnohá staletí. Zapisovali svědomitě milosti a podivuhodná vyslyšení, která jim byla hlášena. Nejprve řádně každý případ prozkoumali a přesvědčili se o jeho pravdivosti výsledkem a vlastnoručním podpisem omilostněných osob, výsledkem svědků nebo dobrozdáním úřadů. Do knihy byly rovněž vkládány zázraky vlastnoručně sepsané přímými svědky událostí, které byly na Svatou Horu osobně přineseny nebo zaslány.⁶⁹⁷

Knih zázraků se také v 18. století stala předlohou pro uměleckou výzdobu ambitů na Svaté Hoře. Milosti *Panny Marie Svatohorské* jsou zde dodnes zaznamenány v malířském podání na klenbách, kde je zobrazeno sto výjevů různých nehod, neštěstí či hrozícího nebezpečí, při nichž prosebníkům účinně pomohla přimluva *Panny Marie Svatohorské*. Na každé straně

⁶⁹⁵ VRABELOVÁ 2010, 26–27.

⁶⁹⁶ Kniha zázraků Panny Marie Svatohorské byla původně vedena řádem jezuitů na Svaté Hoře. Po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 se kniha dostává do správy proboštů – Prob. Archiv Svatá Hora. V roce 1861 správu Svaté Hory přebírají redemptoristé. Od roku 1950 je Kniha zázraků uložena ve SÚA Praha, nyní v Národním archivu Praha, fond Řádu Redemptoristů sign. P 152, O I–VI/1–574, Kult Panny Marie (1639–1773), krabice 102–103, inv. č. 218. Již dlouhé roky věnuje Svatohorské knize zázraků svůj badatelský zájem např. Markéta Holubová. Nejnovější výsledky jejího bádání byly naposledy publikovány v článku: The Jesuit place of pilgrimage – Svatá Hora Nera Příbram in the light of books of miracles, 367–380. In: Daniel Doležal/ Hartmut Kühne (ed.): Wallfahrten in der europäischen Kultur, Pilgrimage in European Culture, Tagungsband Příbram, 26–29. Mai 2004, Band 1, Peterlang, Frankfurt am Main 2006.

⁶⁹⁷ VRABELOVÁ 2010, 27–29.

chodby převládají takové příběhy, jejichž příčinou bylo podobné neštěstí. Ve východním ambitu jsou zobrazeny různé pády z výšky: z věže, koně, z vozu nebo jiného vysoké místa. Na jižní straně jsou vyobrazena neštěstí způsobená divokými zvířaty, zlými lidmi, nepřátelským vojskem a morem. V západním ambitu pak ohrožení způsobená ohněm, střelbou, mečem, bleskem a v severním jsou vesměs nebezpečí, která způsobil vodní živel. Příběhy jsou číslované a letopočty v rozích udávají, kdy se událost stala.⁶⁹⁸

15.1.3. Korunovace Panny Marie Svatohorské

Svatohorští jezuité po prostudování podmínek vydaných svatopetrskou kapitulou usoudili, že se mohou ucházet v Římě o korunovaci *Madony Svatohorské*. Provinciál P. Jan Seidel pověřil svatohorského superiora P. Prokopa Příhodu, aby připravil podklady potřebné pro korunovaci. Ten, na základě pramenů,⁶⁹⁹ sestavil seznam osvědčených zázraků a důkazy starobylosti úcty a vše zaslal arcibiskupské konzistoři do Prahy, která po opětovném prozkoumání zaslala žádost svatopetrské kapitule do Říma.⁷⁰⁰ Svatopetrská kapitula korunovaci schválila a vydala dne 30. prosince 1731 korunovační dekret podepsaný papežem Klementem XII. Korunovační dekret uvádí v latinském originále⁷⁰¹ P. Ignatius Popp ve své *Historii Divae Virginis in Monte Sancto*⁷⁰² s titulní anonymní rytinou korunované sošky *Panny Marie Svatohorské*, adorované Arnoštem z Pardubic a sv. Ignácem.⁷⁰³

Já níže psaný posvátné basiliky knížete Apoštolů kanovník, a nejdůstojnější Kapituly tajemník dosvědčuji, že v knize dekretů, v níž zapsána jsou všechna usnesení kapituly, nalézají se následující odstavec:

⁶⁹⁸ KLUSALOVÁ/ LANGER 1976, 4; VRABELOVÁ 2010, 27–29.

⁶⁹⁹ *Synopsis historiae sacramontanae*, latinský rukopis, Národní archiv Praha, sign. P 131; *Diarium Residentiae in Sacramonte I.*, latinský rukopis, Národní archiv Praha, Řád Redemptoristů sign. P 104.

⁷⁰⁰ BAV, ACSP. *Madonne Coronate* 4. sv., fol. 185, žádost ze dne 26. listopadu 1731 je podepsaná: *Daniel Joseph Maÿer, arcibiskup pražský*.

⁷⁰¹ Český překlad korunovačního dekretu uvádí: HOLAS 1929, 336–337; ROYT 1999, 133–134; VRABELOVÁ 2010, 32.

⁷⁰² POPP 1758, 166–167.

⁷⁰³ Mědiryt na papíře, značeno vlevo dole: *Ernatus I. Archiep: Prag: Fundavit*, vpravo dole: *S. Ignatius illustravit*, pod lištou nápis: *DEI PARA THAVMATVRGA De Monte Sancto*.

V neděli, 30. prosince 1731.

Nejosvícenější a nejdůstojnější Páni, Páni kapitulárové shromáždění za příčinou rozšíření úcty k Panně a Rodičce Boží v krajích nevěřících dobrotivě přivolili, aby socha téže Nejblahoslavenější Panny nesoucí na ruce Synáčka, vystavená ve Svatohorském kostele důstojných otců Tovaryšstva Ježíšova v arcidiecési pražské již po sto let zázraky proslulá, jež svědectvím Vikáře kapitulního stvrzeny jsou, na jejich vroucí prosby zlatou korunou korunována byla, postarají-li se o to, aby dvě zlaté korunky s odznaky nejdůstojnější kapituly Vatikánské nákladem a výlohami za pokladny téhož kostela svatohorského pořízeny byly.

*Pročež svěřeno bylo slavnostní korunování jménem Nejdůstojnějších Pánů s plnomocenstvími k tomu potřebnými nejosvícenějšímu a nejdůstojnějšímu pánu Rudolfovi ze Šporků, biskupovi Adratskému. Na svědectví toho...*⁷⁰⁴

V Římě, 2. ledna 1732

J. Oliver, kanovník a sekretář

Korunování svatohorské milostné sošky bylo svěřeno světicímu biskupovi Rudolfovi hraběti Šporkovi a stanoveno na třetí neděli po sv. Duchu, která toho roku připadla na 22. června.

Ke slavnosti jezuité přizvali zvláštními listy metropolitní kapitolu sv. Víta v Praze a další významné preláty, opaty a členy kapitul, aby mohly být po celou dobu slavnosti konány pontifikální bohoslužby. Pozvání také obdrželo mnoho světských hodnostářů.

Chrám na Svaté Hoře byl nádherně vyzdoben a ozářen mnoha svícny. Stěny zdobily štíty s dvanácti znameními zodiaku, doprovázenými symboly, epigramy a příписy. Ve středu chóru byl epigraf: *Koruna z dvanácti hvězd*. Kolem koruny pak dvanáct znamení zvěrokruhu obětovaných královně.⁷⁰⁵

Svatohorští jezuité se také rozhodli postavit příležitostné slavobrány, k čemuž povolali z Prahy malíře Františka Miellera a Karla Langeru. Na

⁷⁰⁴ Originál listiny se nachází v BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6., fol. 184.

⁷⁰⁵ ROYT, 1999, 138.

slavnostní slavobrány věnovala kněžna Eleonora Mansfeldová sedmdesát stromů.⁷⁰⁶ Dne 3. dubna bylo magistrátu oznámeno datum slavnosti. Se souhlasem purkmistra byl pro slavnostní střelbu z hmoždířů vybrán vrch Kalvárie. Sto kusů hmoždířů menšího kalibru a některé hmoždíře větší zapůjčil Baltazar Donhammer, správce panství hraběte Wratislava z Mitrovicz. Pořádek během slavnosti měl udržovat Caraffův pluk, pobývající v Příbrami. Dále byli pozváni hudebníci a zpěváci z Prahy, byly komponovány slavnostní skladby, skládány ódy, básně, hymny, epigramy a různé nápisy.

K větší ozdobě a slávě svatohorské Madony byl z Menšího Města pražského povolán roku 1723 na Svatou Horu zlatník Ferdinand Schachtl, u kterého byl objednan nádherný stříbrný trůn s tepanými krásnými ozdobami a pancíř z ryzího zlata. Obdržel k tomu deset zlatých řetězů a veškeré dukáty z chrámového pokladu a od města Plzně osmnáct zlatých rýn. Schachtl vyhotovil pancíř během čtyř měsíců a 27. října jej přinesl společně se svým tovaryšem na Svatou Horu, aby vyzkoušel, zda dobře sedí. Následující den obdržel velké množství drahokamů a perel k jeho výzdobě a vrátil se zpět do Prahy, aby dílo dokončil. Hotový pancíř přinesl zlatník na Svatou Horu 24. června 1724.⁷⁰⁷ Patres však nebyli spokojeni s vysokým obnosem, který Schachtl požadoval za práci, a účet zaplatili teprve po dlouhém vyjednávání. O výši účtu ale „Diária“ nehovoří.

Roku 1734 bylo do hořejší části pancíře připevněno zlaté srdce se smaragdem, do něhož zlatník vyryl jméno dárkyně:

⁷⁰⁶ O podobě slavobran se dovídáme např. z Poppovy Historie: POPP 1756,184–191. Podrobným popisem a ikonografickým rozбором všech Svatohorských slavobran se zabývá také: ROYT 1999, 136–147. Podobu slavobrány před průčelím chrámu na Svaté Hoře známe i z obrazu ze svatohorské residence, který publikoval: KOPEČEK, 2004. Tento obraz ale neodpovídá popisu v Poppově Historii, je tedy možné, že se jednalo o původní návrh, který byl později pozměněn. V uměleckých sbírkách Strahovského kláštera se dochovala nádherná devoční rytina, objednaná příbramským občanem Antonínem Brücknerem, kterou dle předlohy Jos. Moraviniuse vyryl Antonín Birckhart. Na památku korunovace sošky Panny Marie na Svaté Hoře byla vydána v roce 1733. Na rytině je zobrazena Korunovace Panny Marie Svatohorské, jež odpovídá popisu slavobrány na příbramském náměstí. (Leptaný mědiryt 440 x 650 mm, značeno vlevo dole: Jos: Moravinus delin: Birckhart. sculp: Prag., vpravo: Mariani Servi / Antony Brückner / Civis Przbiramensis. Sbírka Strahovského kláštera, sign. GS 175 (40/65–186). Podrobný ikonografický rozbor této rytiny uvádí: VRABELOVÁ 2010, 39–49.

⁷⁰⁷ HOLAS 1929, 338.

„*ELEON. S.R.I. PRINC VIDVA DE SCHWARTZENBERG. 1734.*“, to je kněžna Eleonora ze Schwarzenbergu, vdova po Adamu Františku Schwarzenbergovi, nešťastnou náhodou zastřeleném 10. června 1732 na honu u Brandýsa císařem Karlem VI.

Pancíř se dochoval do dnešních dnů. Má výšku 47 cm a je zdoben stylizovanými rostlinnými motivy, drahokamy, perlami a emailovými medailonky. Nad smaragdem ve zlatém srdci je z levé a pravé strany umístěn monogram „MA“. Dnes navrácen z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze řádu redemptoristů na Svatou Horu. Bohužel některé vzácné kameny a perly byly během let ztraceny.⁷⁰⁸

Roku 1732 byly u téhož zlatníka zhotoveny také korunky pro milostnou sošku, posázené drahokamy, dle vzoru osobní císařské koruny Rudolfa II.⁷⁰⁹

Korunka pro *Pannu Marii Svatohorskou* má výšku 12,5 cm a pro Jezulátko 9 cm. Korunky nechala zhotovit Eleonara ze Schwarzenbergu. Na kartuši korunky Panny Marie je papežský znak a rytý nápis: *CORONATA ANNO 1732 22 JUNI.*

Korunovační skvosty velice ztenčily chrámový poklad, bylo na ně vydáno téměř veškeré jmění svatohorských jezuitů. Korunky totiž nebyly hrazeny ze Sforzovy nadace, ale byly na základě korunovačního dekretu, uvedeného výše, pořízeny vlastním nákladem otců svatohorských. V Římě pak byly pouze posvěceny. Jak ale správně praví dějepisec Svaté Hory P. Ignatio Popp: „...zůstaly tyto skvosty součástí chrámového pokladu a ubylo-li na váze zlata, přibýlo zase na umělecké práci, která má v očích znalce cenu velikou“.⁷¹⁰

⁷⁰⁸ UREŠOVÁ 1974; UREŠOVÁ 2002, 217; STEHLÍKOVÁ 2001, 135; STEHLÍKOVÁ 2004.

⁷⁰⁹ Arcivévoda Rudolf byl v září 1575 korunován v chrámu sv. Víta za českého krále, od roku 1572 byl králem uherským. 1. listopadu téhož roku následovala pak v Řezně volba za římského krále. Giuseppe Arcimboldo, dvorní malíř císaře Maxmiliána II., obě události zažil a zachytil na svých kresbách. Zvláštní pozornost pak věnoval oběma korunám, svatováclavské a říšské. Na této Arcimboldově kresbě „Rudolf II. jako císař římský a král český“, datované do let 1575–1576, můžeme pak porovnat, do jaké míry se zlatník Schachtl při výrobě korunek pro P. Marii Svatohorskou nechal skutečně inspirovat. Kresba se nachází v Národním muzeu v Praze, oddělení starších českých dějin.

⁷¹⁰ POPP 1758, 170.

O podobě císařských korunek a stříbrného trůnu vypovídá velmi pěkná rytina Antona Birckharta z roku 1732, dochovaná ve sbírkách řádu redemptoristů na Svaté Hoře.⁷¹¹ Oproti tomu na Küsselově rytině⁷¹² z knihy Bohuslava Balbína *Diva Montis Sancti...*⁷¹³ je soška *Madony Svatohorské* vyobrazena s gotickými korunkami, stejně tak jako na údajném obraze Karla Škrétův nedávno objeveném ve svatohorské residenci.⁷¹⁴

Korunky byly připraveny a velká liturgická slavnost mohla být zahájena. Světící biskup pražský Jan Rudolf hrabě Špork, korunovatel pověřený svatopetrskou kapitulou, přijel do Příbrami již 19. června a byl za zvuku trub uveden na Svatou Horu, kde ho uvítal superior Prokop Příhoda

⁷¹¹ Mědiryt na papíře, zn. vpravo dole: Birckhart fc: Praga. Pod lištou text: Vera Effigies miraculosa Statua B. Virginis Sacro=Montana P. P. Societatis IESU in Bohemia ... coronata ... Ano 1732. die 22. Junii. Jedná se o pamětní svatý obrázek vydaný pro poutníky u příležitosti slavné korunovace. Na obrázku je znázorněna právě korunovaná soška Panny Marie Svatohorské, stojící na stříbrném trůnu, ozdobeném monogramem IHS. V pozadí je vyobrazeno město Příbram s chrámem na Svaté Hoře.

⁷¹² Mědiryt na papíře zn. vpravo dole: L. Georg Ssicha del: Matt. Küssell Sculp: Pod rytinou trojjazyčný text: Pravý obraz Blahoslavený Panny Marie na Svaté hoře nad Příbrami z kaple Arnošta I. arcibiskupa Pražského, věky sem přenesený, nyní pak velikými zázraky se skvoucí.

⁷¹³ BALBÍN 1665.

⁷¹⁴ Údajný Škrétův obraz byl objeven 3. února 2000, kdy restaurátor Mgr. Jan Chejn za účasti rektora Svaté Hory Mgr. Stanislava Příbyla CSsR a Josefa Kopečka provedl průzkumovou sondu plátna z konce 19. století s vyobrazením P. Marie Svatohorské. Velké plátno viselo na chodbě proboštství v 1. patře, vysoko nad jedněmi dveřmi. Polopostava letícího anděla při levém okraji se stvolem lilie v pravé a kyticí v levé ruce připomínala podobné polopostavy dřívějších Škrétových děl. Tato okolnost vyvolala tušení a následně podrobné prozkoumání obrazu pomocí sond. Již po první sondě byl obraz prohlédnut i z druhé strany, kde, k údivu všech, místo pouhého plátna byla veduta Příbrami s původní starou kapličkou na Svaté Hoře. Kaplička je umístěna do středu obrazu a její silueta se výrazně uplatňuje na světlé obloze. Nad tím se v horní části obrazu na pozadí tmavých mraků vznášá anděl nesoucí v rozepjatých rukou pásku s nápisem MONS SANCTUS. Pod Svatou Horou je veduta Příbrami a zcela dole dva šlechtické erby s korunkami, zachovalé ale pouze z poloviny. Jako nejpravděpodobnější datum vzniku obrazu se uvádí rok 1647 a obraz je tak nejstarším vyobrazením Svaté Hory, za které byl doposud pokládán grafický list podle kresby P. Benjamina Schlayera v knize Bohuslava BALBÍNA: *Diva Montis Sancti* z roku 1665. Vznik rytiny můžeme klást do doby mezi rok 1653 (na rytině je již zobrazena zvonice) a počátek nové výstavby u poutní kaple. Objevený obraz není signován ani datován, ale je nepochybně starší, můžeme ho klást do doby mezi lety 1647–1652. Na přední straně obrazu se teprve během restaurování a odstranění dvou přemalův podařilo odkrýt původní raně barokní, údajně Škrétovu, malbu Panny Marie Svatohorské obklopené anděly. Soška Panny Marie a synáček je korunována zlatými korunkami ještě gotického tvaru, které odpovídají soupisu cenností pokladu Svatohorského z roku 1650. První přemalba byla provedena již v roce 1732, kdy byly gotické korunky nahrazeny barokními. Druhá zásadnější přemalba byla provedena zřejmě Janem Umlaufem, který v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století přemaloval nebo nově namaloval většinu oltářních obrazů na Svaté Hoře. Obraz je dnes vystaven v Hornickém Muzeu v Příbrami.

slavnostní řeči. Poté se opět za zvuků trub odebral do chrámu, kde pokropil všechny přítomné svěcenou vodou, načež poklekl před oltářem a vokalisté zapěli oblíbenou píseň *Vesel se Královno Svatohorská*. Následovalo požehnání Nejsvětější svátostí a po něm opět zazněly další sloky písně. Po jejím doznění byla podána svatohorská Madona korunovateli k políbení a po opakování písně *Vesel se Královno Svatohorská* také všem ostatním hostům. V sobotu před korunovací vysvětil světicí biskup Špork tři oltáře v postranních kaplích a sloužil u oltáře Navštívení Panny Marie slavnou pontifikální mší svatou. Po loretánské litanii před milostnou sochou, ve čtyři hodiny odpoledne, biskup Špork udělil požehnání. Přes celou noc zpívali v chrámu zpěváci z Prahy, zněla střelba z hmoždířů a slavobrána se skvěla ozářena fakulemi. Noc před korunovací tak byla proměněna v den a byla pravou vigilií. Jen málokdo té noci zamhouřil oko.

Korunovace byla započata za přítomnosti březnického rektora P. Jakuba Kratochvíla slavnostní přísahou superiora Prokopa Příhody, přednesenou ve svatohorské residenci korunovateli hraběti Šporkovi dle pravidel korunovačního aktu vydaného svatopetrskou kapitulou.

Přísaha zněla:

*„Já Prokop Příhoda z Tovaryšstva Ježíšova, zřízený superior residence svatohorské i kostela blahoslavené P. Marie na Svaté Hoře téhož Tovaryšstva, slibuji a přísahám jménem svým i nástupců svých, že koruny zlaté pro slavné korunování naší divotvorné sochy blahoslavené Panny Marie na téže Svaté Hoře od nejdůstojnější a nejosvěcenější kapituly Vatikánské v Římě vydané, na hlavě Panny a jejího syna, Pána našeho Ježíše Krista, navždy zachovám, a kdyby jakýmkoliv způsobem v ztrátu přišly, je znovu ze zlata zhotoviti dám spolu s vyrytým znakem svrchu dotčené nejdůstojnější kapituly Vatikánské. Dáno na Svaté Hoře v Čechách dnešního dne 22. června 1732. K tomu mi dopomáhej Bůh a tato svatá evangelia Boží“.*⁷¹⁵

⁷¹⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*. sv. 6, fol. 186.

Vlastní korunovační slavnost byla zahájena slavnostním průvodem ze svatohorské residence o osmé hodině ranní. V čele průvodu kráčeli členové Tovaryšstva Ježíšova, světší kněží a zpěváci v nádherných oděvech, držíce v rukou pochodně. Těsně před biskupem šli kanovníci s korunkami, před nimi P. Prokop Příhoda a P. Jakub Kratochvíl. Za nimi pak svědkové přísahy⁷¹⁶ a členové příbramského magistrátu. V kostele nejprve biskup poklekl před oltářem na ozdobné klekátko a modlil se k *Panně Marii Svatohorské*. Poté usedl na trůn a kanovník Jan Matěj Hollan přečetl přísahu rektora i superiora a korunovační dekret svatopetrské kapituly pověřující hraběte Šporka korunovaci. Po přečtení listin byly korunky posvěceny dle předepsaného ritu. Korunovatel zapěl církevní hymnus: *O gloriosa Virginum* a čtyři sbory zpěváků a hudebníků pokračovaly ve zpěvu této písně, když se průvod ubíral kolem chrámu do Martinické kaple. Mezitím superior přenesl milostnou sošku do této kaple, kde ji postavil na nádherný stříbrný trůn na oltáři a sňal jí z hlavy dosavadní korunku. Po příchodu do kaple biskup poklekl před korunovačním oltářem a opětovně se modlil ke svatohorské Madoně, šlechta zaujala své místo na letním kůru a davy lidí zaplnily veškeré volné prostory. Biskup okouřil milostnou sošku kadidlem, povstal a zapěl počátek hymnu: *Ave Maris stella*, v němž pak pokračovali zpěváci. Následovala vlastní korunovace provázená vzdechy a pláčem věřícího lidu. Hrabě Špork vzal nejdříve menší korunku a položil ji na hlavičku Ježíška, poté vložil druhou korunku na hlavu Panny Marie. Po ukončení hymnu se biskup pomodlil předepsanou modlitbu a zapěl slavné *Te Deum*, doprovázené vířením bubnů, zvukem trubek a střelbou z hmoždířů. Po *Te Deum* se biskup pomodlil za mrtvé, zvláště pak za zakladatele korunovačních obřadů milostných soch a obrazů hraběte Alessandra Sforzu. Když nastalo ticho, vystoupil korunovatel na trůn a latinsky přednesl slavnostní kázání na téma 10. verše 21. kapitoly knihy *Zjevení: I vznesl mne v duchu na horu velikou a vysokou*, a na podkladě veršů Ezechiela (16,12): *Dal jsem korunu okrasy na hlavu tvou*, vylíčil

⁷¹⁶ Svědky přísahy dále byli: Jan Matěj Hollan, kanovník u sv. Víta, arcinotář apoštolský, Antonín Michal Kajo, přísežný apoštolský arcinotář, kanovník u sv. Víta v Praze a u sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi, hrabě z Kokořova, předseda apelací, hrabě z Oppersdorfu, hejtman krajský, hrabě Kounic a Astrfeld, zpravodaj u císařského dvora a kanceláře české a František Karel Bechyně, hejtman. Svědkové podepsali a svými pečetěmi potvrdili přísežní listinu sepsanou Janem Matějem Hollanem.

význam korunovace.⁷¹⁷ Na závěr své řeči vybídl přítomné, aby zůstali věrni Královně nebes, a pronesl prosbu k *Panně Marii Svatohorské*, aby Svaté Hoře, slavnému Království českému a všem zbožným byla vždy nakloněna a všechny pravověrně smýšlející v ochranu svou pojala.

Korunovateli též poděkoval P. Prokop Příhoda. Za zpěvu písně *Vesel se Královno svatohorská* se biskup oblékal do posvátného mešního roucha. Když osm zpěváků dozpívalo píseň, přistoupil biskup k oltáři a sloužil slavnou pontifikální mši svatou. Pro „lid obecný“ pak přednesl chvalořeč na Matku Boží kanovník Antonín Michael Kajo. Krátce po poledni se biskup, duchovenstvo a šlechta odebrali na hostinu, při které hrála hudba a střílelo se z děl.

Odpoledne před slavnými nešporami přišlo na Svatou Horu procesí z Příbrami, které doneslo svíci vážící 140 liber. Slavné nešpory vykonal hrabě Špork. Po nešporách byla milostná soška nesena v průvodu na své obvyklé místo. V průvodu kráčeli *cechové příbramští* se svými korouhvemi, za nimi pak příbramský magistrát. Po nich následovali kněží oděni v liturgická roucha. Za nosítky se soškou kráčeli kanovníci metropolitní kapituly a biskup Špork. Za biskupem pak následovala šlechta a ostatní hosté. Při průvodu byly mezi lid rozdávány obrázky korunované Panny Marie, medailonky a penízky s odpustky. Mezi tím průvod došel do chrámu k hlavnímu oltáři. Svatohorští zpěváčkové zazpívali *Zdravas* a slavné kázání držel kněz jezuita z Prahy. Zpovídalo se dlouho do noci, zatímco v chrámu byla podávána milostná soška k políbení. Večer se opět rozezněla Svatá Hora písněmi a hudbou, zářilo tisíce světél, pochodní a ohňů, rachotily hmoždíře stejně tak, jako den před tím.⁷¹⁸

Korunovační slavnost trvala osm dní a ani přes velká vedra, která v těch dnech panovala, neubývalo poutníků ani návštěvníků. Program bohoslužeb byl každý den stejný jako o hlavní slavnosti, jen s tím rozdílem, že místo

⁷¹⁷ POPP 1758, 193–194.

⁷¹⁸ VRABELOVÁ 2013, 95–112.

kázání po nešporách bylo udělováno svaté biřmování. V pondělí večer zaplály barevné ohně a horní úřad pořádal ohňostroj.⁷¹⁹

15.2. Matka Boží Bolestná Jaroslawská [32]

O velkolepé korunovační slavnosti zázračné sošky *Matky Boží Bolestné* z kostela jezuitů „*Na polu*“ v Jaroslawi se zasloužily zejména dva významné šlechtické rody: Potockých a Czartoryských. Žádost o korunovaci zaslal svatopetrské kapitule již v říjnu 1731⁷²⁰ *Alexander Antonius de Pleszowice Fredro, Episcopus Premisliensis*.⁷²¹ Svatopetrská kapitula téhož roku korunovaci schválila.⁷²² Z účtu uloženého ve vatikánské knihovně se dovídáme, že zlaté korunky pořízené z fondu hraběte Sforzy stály celkem 239,48 scudi.⁷²³ Korunovační akt byl ale z důvodu probíhajících bojů *Severní války* odložen o více jak dvacet let. *Pieta z Jaroslawi* se dočkala zlatých korunek až 8. září 1755, kdy byla korunována biskupem przemyským Václavem Hieronimem Sierakowskim.⁷²⁴

O průběhu korunovace se dovídáme z korunovačního spisu *Dyariusz, albo opisanie osmiodniowego Aktu Koronacyi Cudownej Statuy...w Polu Jaroslawskim, w kościele S. J. Roku 1755, dnia 8 września odprawionego*, vydaného roku 1755 ve Lvově.

Zlaté koruny byly převezeny za doprovodu více jak tří set kočárů a husarského vojska z kostela sv. Michala do kostela jezuitů. Cestu ze středu města do kostela *Na polu* zdobilo celkem osm triumfálních bran oslavujících krále Augusta III., Jana III. Sobieského a Jana Kazimíra, šlechtické rody Potockých a Czartoryských, ale také papeže Benedikta XIV., arcibiskupa lvovského Mikolaje Wyżického, jezuitský řád a město

⁷¹⁹ Srov. ROYT 1999, 147–155.

⁷²⁰ Srov. BARANOWSKI 2003, 43.

⁷²¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 167.

⁷²² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 167–169.

⁷²³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 168.

⁷²⁴ *Dyariusz, albo opisanie osmiodniowego Aktu Koronacyi Cudownej Statuy...w Polu Jaroslawskim, w kościele S. J. Roku 1755, dnia 8 września odprawionego*, Lwow 1755.

Jaroslav. U každé brány vyhrával orchestr a večer po korunovaci byly brány ozářeny slavnostním ohňostrojem.⁷²⁵

Barokní korunky byly bohužel roku 1831 odcizeny a následně nahrazeny novými. Do třetice byla soška korunována v roce 1895.⁷²⁶

15.3. Matka Boží Żyrowická

Zázračně nalezený miniaturní reliéf *Matky Boží Żyrowické*, před kterým se modlili králové Vladislav IV. s královnou Cecílií Renátou, Jan Kazimír, Jan III. Sobieski s kralevicem Jakubem i August II. Mocný, zastupuje mezi korunovanými obrazy ikonografický typ *Glykofílusy (Něžně milující)*. Klášter basiliánů byl pod stálou ochranou monarchů i šlechtických rodů z okolí, jak z řad uniatů, tak katolíků.⁷²⁷

Souhlas svatopetrské kapituly s korunovací obrazu získal představený basiliánů Benedikt Tulewicz již 7. dubna 1726.⁷²⁸ Zlaté korunky, posvěcené papežem Benediktem XIII., přivezl z Říma do Żyrowic kníže Hieronim Radziwiłł. Matka Hieronima, kněžna Anna Sanguszkowa Radziwiłłowa, kancléřka velká litevská, darovala obrazu šperky velké hodnoty a uhradila většinu nákladů na korunovační slavnosti.⁷²⁹

Korunovace zřejmě nejmenšího mariánského obrazu v historii⁷³⁰ se udála dne 8. září (podle ruského kalendáře 19. září) 1730. Korunovatelem obrazu byl jmenován metropolita kyjevsko-haličský Atanaz Szeptycki. Mezi hosty byli přítomni: hejtman velký litevský kníže Michal Servac Wiśniowiecki, vojvoda novohradský Mikolaj Faust Radziwiłł, vojvoda podleský Józef Sapieha, kníže Hieronym Radziwiłł a zástupci dalších slavných rodů. Na počest korunovace bylo vystavěno celkem šest triumfálních bran

⁷²⁵ BARANOWSKI 2003, 43.

⁷²⁶ BARANOWSKI 2003, 184

⁷²⁷ NOWAKOWSKI 1902, 789.

⁷²⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 6, fol. 58–60.

⁷²⁹ NOWAKOWSKI 1902, 789–791; *Księga Pamiatkowa Mariańska* 1905, 212–213;

BARANOWSKI 2003, 25.

⁷³⁰ Reliéf *Matky Boží Żyrowické* má miniaturní rozměry: 2 cm x 2,5 cm.

věnovaných oslavě řádu basiliánů, korunátora, rodu Pociiejů, Radziwiłłů, Wiśniowieckých a Sapiehů. Velkolepé korunovace se zúčastnilo na 140 000 osob.⁷³¹ V roce 1839 přešel klášter basiliánů v *Żyrowicích* do správy pravoslavné církve a zázračný reliéf byl umístěn v centrální části ikonostasu. Kopie obrazu se nachází v mnohých chrámech na území Běloruska a Polska. Od roku 1717 je obraz *Matky Boží Żyrowické* uctíváný také v římském kostele *Ss. Sergia a Bacca*, kde je znám pod názvem *Santa Maria del Pascolo*.⁷³²

15.4. Panna Maria Svatokopecká [33]

Legenda o zázračném nálezu mariánského obrazu, tentokrát přímo na oltáři chrámu, doprovází také reliéf *Panny Marie Svatokopecké*.

Mariánský reliéf na Sv. Kopečku u Olomouce byl korunován 21. září 1732. Žádost do Říma zaslal olomoucký biskup kardinál Wolfgang Schrattenbach.⁷³³ Spis Panny Marie Svatokopecké, uložený v šestém svazku fondu *Madonne Coronate*,⁷³⁴ obsahuje již zmíněnou žádost, rozhodnutí svatopetrské kapituly o přidělení korunek včetně účtu,⁷³⁵ historii reliéfu a zázraky potvrzené podpisy patnácti svědků⁷³⁶ a zápis o průběhu korunovačního obřadu.⁷³⁷

O původu poutního místa a mariánského obrazu se dovídáme z barokních latinských tisků i z pozdější literatury.⁷³⁸ Podle legendy žil v Olomouci horlivý katolík a ctitel Rodičky Boží Jan Andryšek, který vedl v Olomouci obchod s vínem, a tak často cestoval do Rakous pro zásoby vína. Stalo se

⁷³¹ NOWAKOWSKI 1902, 789–791; Księga Pamiatkowa Mariańska 1905, 212–213; BARANOWSKI 2003, 25–26.

⁷³² NOWAKOWSKI 1902, 789–791; BARANOWSKI 2003, 211.

⁷³³ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 216–217.

⁷³⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 216–244.

⁷³⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 222.

⁷³⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 223–238.

⁷³⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 239–244.

⁷³⁸ *Enthronisticum Parthenicum* 1733; EICHLER 1888, 347–348; DOKULIL 1913, 13–18.

tak jednou, že při své zpáteční cestě přenocoval v Tučepech, kde se také se svojí družinou zúčastnil svaté mše ve farním chrámu Páně na blízké hoře, okouzlen krajinou kolem a v náboženském zanícení učinil slib, že když Bůh jeho obchodům požehná, vystaví na kopci blíže Olomouce podobný chrám ke cti Blahoslavené Rodičky Boží. Časem Andrásek nabyl skutečně značného jmění a ve snu se mu zjevila Panna Maria s dítětem na ruce a domáhala se splnění slibu a rukou označila místo, kde má být chrám vystaven. Tak byl počátkem května roku 1629 položen základní kámen. Chrám byl budován s takovou horlivostí zbožného zakladatele, že již roku 1633 byl dostavěn a 3. dubna téhož roku vysvěcen k slávě Boží a ke cti Navštívení Panny Marie.

V časech, kdy probíhala výstavba chrámu, zřídil si v blízkosti staveniště poustevnu zbožný poustevník Matouš Sigar. Dohlížel na výstavbu a po dokončení stavby mu svěřil Andrásek klíče od kostela, aby posluhoval přicházejícím poutníkům. Jednoho dne ráno před úsvitem zaslechl poustevník líbezný zpěv, jako by přicházelo procesí. Vstal a chvátal otevřít kostel. Velmi se však podivil, když spatřil, že dveře jsou otevřené a vnitřek chrámu je osvětlen jasným světlem a před oltářem je zástup bíle oděných mládenců. Když po malé chvíli vidění zmizelo, spatřil na oltáři obraz Panny Marie jímající krásy a něžnosti. Hned pospíchal do Olomouce za Andráskem, aby mu vše pověděl. Andrásek pak nechal slavnostně přenést obraz zpět do mariánské svatyně. Roku 1645 byl kostel od švédského vojska zničen a vypálen. Zázračný obraz však nepochopitelným způsobem zmizel. Chrám Matky Boží ležel v sutinách, když se opět Andráskovi zjevila Rodička Boží, jako by ho chtěla požádat o obnovení chrámu. A tak byl chrám v letech 1650–1656 opět obnoven a zázračný obraz neznámým člověkem Andráskovi navrácen.⁷³⁹ Roku 1669 byl pak položen základní kámen k dnešní svatyni.⁷⁴⁰

Korunovační slavnost měla být součástí oslav stoletého jubilea nalezení obrazu, ale vzhledem k tomu, že se nepodařilo včas vyfídit v Římě potřebné

⁷³⁹ „Tu Vám přináším, co Vám náleží a co hledáte“, EICHLER 1888, 212.

⁷⁴⁰ SMEJKAL 2001.

náležitosti, byla korunovace slavena samostatně.⁷⁴¹ Svatopetrská kapitula obdržela rozměry korunek, jejichž zhotovení uhradila ze Sforzovy nadace.⁷⁴² Celková suma, zahrnující cenu zlata a řemeslné zpracování korunek, činila 48,10 scudi.⁷⁴³ Na korunkách byl vyrytý nápis:

*Reverendissimus Capitulum Sancti Petri de Urbe, hanc Coronam auream, ex Legato Illustrissimi Comitis Alexandri Sfortia Pallavicini B.M.V.D.D.D. 1732.*⁷⁴⁴

Na Moravu přivezl korunky 15. září olomoucký biskup kardinál Schrattenbach, od kterého je v Kroměříži převzal a na Svatý Kopeček, za zvuků trub i bubnů a střílení z děla a hmoždířů, dovezl hradiský opat Norbert Umlauff. Společně s korunkami byl z Říma zaslán také korunovační řád. Tři dny před korunovací se o šesté hodině ranní rozezněly zvony, trubky i bubny a od radnice v Olomouci bylo stříleno z dvanácti hmoždířů. Ve tři hodiny odpoledne se pro poutníky sloužily nešpory. Procesí přicházela na Svatý Kopeček i po následující dva dny. Večer před korunovací byly Olomouc, Klášter na Hradisku, Svatý Kopeček a cesta k němu vyzdobeny ratolestmi opletenými oblouky, sloupy a branami.⁷⁴⁵

O pořadu slavností se dovídáme z četných příležitostných tisků a rytin.⁷⁴⁶

Vlastní korunovace se odehrála dne 21. září. Kardinál Schrattenbach obdržel v ranních hodinách od hradiského opata Umlauffa římské korunky a ve slavném procesí, za hluku výstřelů a libých zvuků hudby, je pěšky donesl do svatokopeckého chrámu. Poté co kropáčem vykropil dveřní prostor, odebral se v průvodu k hlavnímu oltáři, kde poklekl a krátce se modlil. V osm hodin

⁷⁴¹ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 216–244.

⁷⁴² Srov. ROYT 1999, 151.

⁷⁴³ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 222.

⁷⁴⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate* sv. 6, fol. 222.

⁷⁴⁵ Srov. ROYT 1999, 151.

⁷⁴⁶ *Enthronisticum Parthenicum 1733, Corona Sacro-Montana sive glor. Coronationis Imperatr. Mariae Thumaturgae Statue in Horizonte Montis Praem. Ad Olomucium die 21 Septm. 1732, Olomucii 1732 (SK FT I 13/2); Athenaeum sive Universitatis Mariana statue in Sacro monte premonstrato Moraviae ad Olomucium a Laurentio Kayser. Olomucii 1732 (SK FL III 4); Mons Premonstratus neb Před-vkázaná Hora. To jest: Pravdivé a dokonalé sepsání svaté a mnohými Milostmi Mariánskými dalece a vysoce stkvoucí se Hory. V Hradci králové 1732 (SK EB XIII 35); Sanctum saeculare Marianum, Olomucii 1732.*

pak přednesl kázání, ozřejmující akt korunovace. O deváté hodině dorazilo procesí z Olomouce provázené trubači, které přivítalo osm premonstrátů, kteří poutníky uvedli do chrámu až k hlavnímu oltáři. Poutníci přinesli jako dar svíce, každou o váze 100 liber.⁷⁴⁷ Následovala mše svatá, sloužená kanovníkem hrabětem Gianinim. Po mši se do chrámu dostavil císařský plnomocník biskup termopolitánský a usadil se doprovázen asistencí na trůn pod baldachýn. Nechyběli zde jako svědkové nejvyšší šlechtici markrabství a členové olomouckého magistrátu. Do rukou biskupa termopolitánského složili přísahu: hradiský převor Matouš Plánička, svatokopecký převor Augustin Gruber, hradištský podpřevor Vavřinec Kaiser a svatokopecký podpřevor Blažej Haidy. Zavázali se, že budou koruny náležitě opatrovat. Po složení přísahy jim biskup termopolitánský korunky předal a oni je odnesli na červených poduškách na zvláště skvostně ozdobené místo, kde je biskup Wolfgang Schrattenbach posvětil slovy:

Naše pomoc budiž ve jménu páně

který nebe a zemi stvořiti ráčil

Pán Bůh budiž s vámi

I s Duchem tvým

Modleme se:

Všemohoucí Věčný Bože, my prosíme a žádáme tvou Velebnost, abys ty přítomné koruny, kteréž k ozdobě Obrazu Požehnané matky tvého Nejmilejšího Syna Pána našeho Ježíše Krista jsou zhotovené, Milostí tvého Svatého požehnání obdařiti ráčil skrze Pána našeho Ježíše Krista.⁷⁴⁸

Následně biskup Schrattenbach vykropil i okouřil kadidlem obě korunky a zapěl hymnus *O Gloriosa Virginum*, který dokončily početné sbory zpěváků. Poté se vydalo procesí kolem kostela, v jehož čele byly před biskupem nesený korunky pod baldachýnem. Korunky nesl vysoce urozený

⁷⁴⁷ Na svíci, kterou věnovala olomoucká městská rada, byl nápis: Offert in ipsa die coronationis senatus populus Iulio-Montnus.

⁷⁴⁸ ROYT 1999, 151–152.

pan Jan Matěj hrabě z Turny a rychtář pan Jiří Jindřich Karel z Mayers.⁷⁴⁹ Když procesí došlo zpět do chrámu, vrátil zde biskup Schrattenbach korunky na jejich původní místo a sloužil pontifikální mši. Při zpěvu *Gloria* se ozývala střelba z děl a hmoždířů. Následovalo kázání v latinském jazyce ke cti a chvále Panny Marie a po *Credo* měl biskup ještě promluvu o významu korunovace a k oslavě papeže Klementa XII., svatopetrské kapituly a hraběte Sforzy. Po dokonané mši se biskup Schrattenbach, v nádherně vyšívaném pluviálu, společně s hradiským opatem a svatokopecským převorem odebral k hlavnímu oltáři, kde zapěl hymnus *Ave Maris Stella* a vykonal korunovační akt. Nejprve svoji korunku obdržel Ježíšek a poté Matka Boží. Zázračný obraz byl také okuřován kadidlem. Během okuřování pronášel korunovatel následující slova:

Na její hlavě je zlatá koruna.

Ty jsi je korunoval a nad dílem rukou

tvých ustanovil jsi je.

A pokračoval modlitbou:

*Odpusť, Pane, veštkým služebníkům tvých, abychom my, kteří z našich činů a skutků tobě se libiti nemůžeme, skrze orodování Nejsvětější Matky tvého nejmilejšího Syna Pána našeho Ježíše Krista k spasení věčnému přijetí mohli skrze téhož Pána našeho Ježíše Krista.*⁷⁵⁰

Na závěr liturgie zapěl biskup Schrattenbach hymnus *Te Deum laudamus* a po jeho skončení ještě zarecitoval *De profundis*. Mši ukončil korunovatel modlitbou Páně, Pozdravem andělským a modlitbou za svatopetrskou kapitolu.

Slavnost pokračovala odpoledne nešporami a následným procesím s korunovaným obrazem kolem kostela. Za zvuků bubnů, fanfár, zvonění zvonů a střelení z hmoždířů byl obraz přenesen do chrámu a byl postaven na velký oltář jako na královský trůn, *aby tam Král nebe i země spolu*

⁷⁴⁹ Krátké vypsání 1733, 97.

⁷⁵⁰ ROYT 1999, 153–155.

s královnou byt svůj budoucně měl...⁷⁵¹ Poté se korunovatel obrazu poklonil, obraz podkouřil a pomodlil se.

Večer po korunovaci byl celý Svatý Kopeček „kunstovně ozářen“. Hlavní myšlenka programu noční slavnosti „Nové nebe, ozářené mariánskou slávou“ navazovala na verš z Apokalypsy (*A viděl jsem nové nebe a novou zemi, Zj 21,1*).⁷⁵² Pod kopcem bylo kunstovně ozářeno po tři dny jméno Panny Marie, vysoké 8 metrů.⁷⁵³

Údiv poutníků jistě vzbuzovaly svatokopecké slavobrány, které se nám dochovaly na mědirytech Ignatia Zeidlera a bratří Schmuzerů v knize *Enthronisticum...* Poutník po průchodu příležitostnou branou,⁷⁵⁴ jíž na segmentovém oblouku dominoval ohlašovatel mariánské slávy s dvěma trubkami ozdobenými praporky, na kterých vlály korunované mariánské monogramy, stoupal po cestě vyzdobené po obou stranách od úpatí až nahoru k poutnímu kostelu. Před průčelím chrámu na Svatém Kopečku stála slavobrána, kterou stejně jako všechny ostatní navrhl Karel Josef Haringer.⁷⁵⁵ Program slavobrány, předznamenávající citát z Ovidiových *Fasti* (Ovid. 6): *Stat Templum immensi parva figura a Poli*,⁷⁵⁶ sloužil rovněž

⁷⁵¹ Krátké vypsání 1733, 105.

⁷⁵² ROYT 1999, 153–155.

⁷⁵³ Program noční slavnosti, včetně kázání v latinském jazyce, obsahuje spis: *Corona Sacro Montana, sive Constellatio Coeli Mariani, Nocte super media Gloriosissimae Coronationis Augustissimae Coelorum Imperatricis Mariae Thumaturgae STATUAE, ab Angelis allatae, In Horizonte Montis Praemonstrati ad Olomucium Die 21. Septembris, Anno MDCCXXXII. Serenissimo Coelo Praemonstrata* (SK FT I 13/2), s titulní rytinou I. Zeidlera, zn. vpravo dole I. Zeidler Sc.: M. Neustadt. Stejnomenou kapitulu, včetně identického Zeidlerova mědirytu, obsahuje také *Enthronisticum Parthenicum*. Ikonografickým rozbořem této rytiny se zabývá: ROYT 1999, 155.

⁷⁵⁴ Slavobrána pod Svatým Kopečkem je zachycena na anonymní rytině v *Enthronisticum* s nápisem dole uprostřed *Porta Triumphalis ad pedem Montis Sacri*. Po pečlivém prozkoumání další Zeidlerovy rytiny (zn. vpravo dole I. Zeidler Sc.: M. Neustadt., nápis v desce: *Pars lateralis a pedo Sacri Montis usque ad Ecclesiam Sese extendes*), která znázorňuje celkový pohled na cestu od úpatí, přes slavobránu pod kopcem, až nahoru k poutnímu kostelu, se domnívám, že je tento nesignovaný mědiryt výřezem části výše zmiňované rytiny, a tudíž rovněž zhotovený I. Zeidlerem.

⁷⁵⁵ Architekturu slavobrány před průčelím zachycuje rytina bratří Schmuzerů, podle předlohy Karla Josefa Haringera, veřázaná opět v *Enthronisticum*, mědiryt na papíře 435 x 645, zn. vpravo dole Car: Jos. Haringer Pict: et Arch: inven et fecit Olomucy, vlevo dole Andreas et Joseph Schmuzer sc: Viena Austria. Rytinu doprovází vysvětlující nápis: *Portae triumphalis primariae. K. J. Haringer byl i architektem tzv. střední brány, jejíž mědiryt, zn: vpravo dole Car: Jos. Haringer Pict: et Arch: inven et fecit Olomucy, vlevo dole Andreas et Joseph Schmuzer sc: Viena Austria. je rovněž veřázan v Enthronisticu.*

⁷⁵⁶ ROYT 1999, 156.

k propagaci církevní a světské moci. Nad hlavním průchodem byly zavěšeny tři znaky: znak papeže (nápís: Concendente), císařský znak (nápís: Regnante) a znak korunovatele, olomouckého biskupa kardinála Wolfganga Schrattenbacha (nápís: Procurante).⁷⁵⁷

Na rozdíl od svatohorských slavobran, které pracovaly s mytologickými náměty, měly olomoucké brány program, v němž dominovala legendická a řádová komponenta.⁷⁵⁸

Nově zvolený opat Robert Umlauff nechal kolem obrazu zhotovit drahé paprsky a do korunek zaslaných papežem dal vsadit drahokamy.⁷⁵⁹ O tom, jak upravené korunky a paprsky vypadaly, vypovídá velmi krásná rytina, značená: *Joseph Winterhalter del: Joseph et Andreas Schmuzer fc: Vienna Austria*, ze spisu *Mons Praemonstratus...*⁷⁶⁰

Panna Maria Svatokopecká je zde znázorněna jako *Žena sluncem oděná stojící na půlměsíci*, který zde zpodobňuje moravská orlice s rozepjatými křídly. Korunky a paprsky jsou velmi detailně zakresleny, takže můžeme dokonce spočítat přesný počet drahokamů. Na korunkách se střídá motiv reliéfu okřídlené andělčí hlavy po stranách korunek, s motivem akantového trojlistu, který dominuje čelní a zadní straně korunek. Vrcholy korunek jsou ozdobeny křížem, pás kolem čela je zdoben pletencem a bohatě osázen menšími kameny. V dolní části rytiny je vymalován chrám na Svatém Kopečku s textem vyzdvihujícím nejdůležitější datace a události v jeho historii od roku 1629 až po slavnou korunovaci v roce 1732.⁷⁶¹

⁷⁵⁷ ROYT 1999, 157.

⁷⁵⁸ Ikonografickým rozbohem a podrobným popisem svatokopeckých slavobran se zabývá: ROYT 1999, 155–158.

⁷⁵⁹ BOLEK 1936.

⁷⁶⁰ Stejnou rytinu obsahuje také spis *Enthronisticum Parthenicum* 1733.

⁷⁶¹ *Vera Effigies B: Mariae Virginis / In Monte Praemonstrato Canon: Regul: Praem: strate: ad Olomucium in Moravia a Saeculo /gratiis et Miraculis Celebris. / Locus Sacer vulgo Mons Prae / monstratus dictus a B. V. Maria / in Visu Praemonstratus 1629. / in aedem nondum perfectam / Sacra Imago ab Angelis Sub Specie / Peregrinorum Adolescentum cum / Svavissimo Concentu allata Ano 1632. A. 1633 3Aprilis Ecclesia Consecrata A. 1645 a / Svedico Milite incinerata A 1669. Ecclesia Majora fundamentis incepta et A 1679 perfecta / est 8bris Consecrata. Populi ferqventia / ob diversas Sanitatum gratias aliaqe / in desperatissimis Casibus Beneficia et Miracula a Saeculo Celeberrima. Aballatione vero S: Imaginis, / Anno Saeculari 1732 Mense Septemb:a die 8 per Octiduum*

15.5. Matka Boží Łąkianská

Po řece zázračně připlula do Łąk socha *Matky Boží Łąkianské*. V polovině 13. století byla soška přenesena z malé dřevěné kapličky do kostela v Nowym Mieście Lubawskim, ze kterého však zmizela, a posléze se vrátila na místo nálezů, kde pro ni křižáci postavili malou kapličku.⁷⁶² Na základě žádosti biskupa chelmského Wojtěcha Stanislava Leského byl dne 7. prosince 1750⁷⁶³ vydán svatopetrskou kapitulou souhlas ke korunovaci. *Matku Boží Łąkianskou* korunoval biskup Leski dne 4. června 1752 za asistence pomocného biskupa Płaskowského.⁷⁶⁴ Kostel a klášter reformátorů, ve kterém se slavná korunovace odehrála, byl v roce 1875 poničen požárem. Dnes se zázračná soška nachází na hlavním oltáři farního kostela v Novém Městě Lubawském. Z bývalého kláštera se dochovaly pouze trosky budov a oplocení.⁷⁶⁵

15.6. Matka Boží Jacková z kláštera dominikánů v Przemysli [34]

Původ alabastrové sošky *Matky Boží Jackové* z kláštera dominikánů v Przemysli je legendicky spojován se svatou osobou – sv. Jackem. Podle této legendy přinesl zázračnou sošku již ve 13. století sv. Jacek z Kyjeva obsazeného Mongoly do Przemysle. Socha trůnící Matky Boží s dítětem na pravé ruce a s modlitební knížkou v ruce levé pochází ve skutečnosti až z 15. století, kdy ji dominikánkám do Przemysla přivezla z Krakova

indulgentiis plenariis / a Ssmo D:D: nostro Clemente XII concessis, / Solemnissime pro Tribunali Sacro 710 Confessariis Seditibus & Ss: Sacramento 96926 refectis. / Condecorata ac tandem ipsa / Imago Sacra ad Instantiam Emi ac Celmi Principis & S.R. Ecclesiae Cardinalis a Schrattenbach a Sacro Sancto Capitulo Vaticano de Urbe aureris Coronis donata atque 21 Septembris praesente innumerabilis propemodum populi / affluxu magnificentissime juxta / ac celeberrime Coronata.

⁷⁶² GUMPPENBERG 1672, 362; NOWAKOWSKI 1902, 414.

⁷⁶³ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 273–275.

⁷⁶⁴ *Opis koronacyi Matki Boskiej cudownej w obrazie Łąkowskim 1850*, 88–93; BARANOWSKI 2003, 195.

⁷⁶⁵ BARANOWSKI 2003, 195.

Magdalena Dobrostańska.⁷⁶⁶ Od roku 1625 se soška nacházela v kostele dominikánů, kde proslula mnohými zázraky. Kult *Matky Boží Jackové* se dále rozvíjel zejména po zázračné záchraně města před kozáky v roce 1657.⁷⁶⁷ Alabastrová soška byla roku 1760 prohlášena biskupem przemyským Hieronimem Václavem Sierakowskim za zázračnou. Ještě téhož roku byla zaslána žádost o korunovaci svatopetrské kapitule,⁷⁶⁸ která vydala korunovační dekret v roce 1762.⁷⁶⁹ Korunovace se uskutečnila 15. srpna 1766 pod vedením biskupa Ignáce Krzyżanowského.⁷⁷⁰ Slavobrány přichystané v Przemysli pro korunovaci *Matky Boží Jackové* byly rovněž použity o deset let později při korunovaci *Matky Boží Neposkvrněného početí* z kláštera františkánů.⁷⁷¹ Po zrušení dominikánského kláštera během josefínské reformy byla v roce 1787 soška přenesena do katedrály, kde byla umístěna na bočním oltáři.

15.7. Matka Boží Rzezsówská [35]

Legenda o zázračném zjevení Matky Boží chudému rolníkovi Jakubovi v Rzeszówě doprovází pozdně gotickou sošku *Matky Boží Rzezsówské*.⁷⁷² Na místě zjevení byla vystavěna malá kaplička se sochou Panny Marie držící na levé ruce dítě a v pravé ruce královské žezlo. Ježíšek pravou rukou žehná a v levé drží sféru.⁷⁷³ Malá kaplička však záhy nestačila pojmout velké množství věřících z okolí, a tak byla již v roce 1536 přebudovaná v dřevěný kostel *Nanebevzetí Panny Marie*, který posléze roku 1629 nahradil zděný kostel vystavěný pro bernardiny. Soška *Matky Boží Rzezsówské* byla umístěna do kaple pravého ramene transeptu nového kostela.

⁷⁶⁶ NOWAKOWSKI 1902, 546–548; BARANOWSKI 2003, 201.

⁷⁶⁷ NOWAKOWSKI 1902, 546–548; BARANOWSKI 2003, 201.

⁷⁶⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 9., fol. 225–229.

⁷⁶⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 9., fol. 227.

⁷⁷⁰ NOWAKOWSKI 1902, 546–548; BARANOWSKI 2003, 201.

⁷⁷¹ BARANOWSKI 2003, 57.

⁷⁷² NOWAKOWSKI 1902, 580–581; BARANOWSKI 2003, 203.

⁷⁷³ NOWAKOWSKI 1902, 580–581.

Kult *Matky Boží Rzeszowské* se dále rozvíjel během 17. a 18. století. O korunovaci sošky se přičinil v roce 1753 nový donátor bernardinů a pán Rzeszowa Jiří Ignác Lubomirski, který se však bohužel slavné korunovace nedožil. Svatopetrská kapitula schválila korunovaci dne 12. října 1753,⁷⁷⁴ ale vzhledem k náhlému úmrtí donátora byla korunovace odložena o celých deset let.

Skromnější korunovační obřad se uskutečnil 8. září 1763.⁷⁷⁵ Korunovatelem sošky *Matky Boží Rzeszowské* byl jmenován arcibiskup Lvovský Hieronim Sierakowski. Náklady spojené s obřadem uhradila vdova po Ignácovi Joanna von Stein Lubomirská.⁷⁷⁶ V Rzeszowě, podobně jako v Ležajsku, byly postaveny pouze dvě triumfální brány oslavující fundátory a dobrodince rzeszowského konventu: Ligeze, Zaslavské, Lubomírské a se znakem przemyské kapituly a františkánského řádu. Také interiér kostela byl krásně vyzdoben. Před hlavním oltářem stálo velké podium s nádherným trůnem pro korunovatele. Na stěnách pokrytých sametem visely portréty papeže Benedikta XIV., biskupa Sierakowského, fundátorů a ostatních dobrodinců kláštera. Po korunovaci byla soška ozdobená zlatými korunkami usazena na *trůn* s baldachýnem a za zvuků slavnostních výstřelů nesena v procesí městem.⁷⁷⁷

15.8. Matka Boží Skepská [36]

Koncem 15. století byl ve Skepe založen klášter bernardinů a do stejného období lze datovat také počátky kultu *Matky Boží Skepské*, související s řadou zázračných uzdravení během morové epidemie, která město postihla roku 1495. Stejněho roku byla zázračné sošce vybudována dřevěná kaplička u jezera za městem. Iniciátory vybudování první svatyně se stali majitelé Skepe – Mikolaj Kościelecki a jeho manželka Kateřina ze Szamotul.

⁷⁷⁴ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8., fol. 276–277.

⁷⁷⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8., fol. 276–277.

⁷⁷⁶ *Addytament albo opisanie krótkie koronacyi cudownej statui Matki Bożej w kościele Rzesowskim Bernardynów* 1763.

⁷⁷⁷ *Addytament albo opisanie krótkie koronacyi cudownej statui Matki Bożej w kościele Rzesowskim Bernardynów* 1763.

Gotickou sošku Matky Boží (Immaculata bez dítěte) přivezla do Skepe z Poznaně dcerka Kościeleckých – Kateřina z vděčnosti za zázračné uzdravení.

Mikolaj Kościelecki, děkan hnězdenský, nechal na místě dřevěné kapličky postavit novou zděnou kapli a skromný klášter pro bernardiny, kteří se zde usadili již v roce 1498. Roku 1505 se Mikolaj Kościelecki rovněž stal fundátorem nového kostela *Zvěstování Panny Marie*, kde byla následně umístěna soška *Matky Boží Skepské*, ke které se od roku 1608 vydávala četná procesí z širokého okolí prosící zázračnou sošku o odvrácení moru. Během *Severní války* byla soška roku 1705 odvezena do Lowiče a po svém návratu do Skepe prohlášena biskupem plocenským Josefem Szembekem roku 1754 za zázračnou.

Žádost o korunovaci *Matky Boží Skepské*, podepsaná opět biskupem plockým Josefem Szembekem, byla ještě téhož roku zaslána kanovníkům svatopetrské kapituly.⁷⁷⁸ Kanovníci žádosti obratem vyhověli a korunovace se konala již 8. května 1755. Zlatá korunka pro *Immaculatu* byla nejprve uložena ve farním kostele, nacházejícím se asi čtvrt míle od kláštera bernardinů, odkud byla v procesí přenesena do kaple „na Borku“, speciálně vybudované pro korunovační slavnost. Soška Matky Boží a zlatá koruna byly dále vezeny na triumfálním voze, taženém třemi páry statných koní. Vůz zdobený květinami a chvojím měl čtvercový půdorys se sloupy v každém rohu zdobenými alegoriemi čtyř ctností: Lásky, Věrnosti, Spravedlnosti a Poslušnosti. Zázračná soška, oblečená do slavnostního korunovačního roucha, se nacházela v samém středu *kvetoucí zahrady*, doprovázená čtyřmi anděly. Triumfální vůz věnčila koruna umístěná nad orlem držícím ve spárech žezlo.⁷⁷⁹

Procesí doprovázely výstřely z děl a veselá muzika. Mezi městem a kapličkou „na Borku“ byla postavená triumfální brána s vyobrazením třech teologických ctností – Víry, Naděje a Lásky. Druhá brána s vyobrazením sv.

⁷⁷⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 301–309.

⁷⁷⁹ BŁACHOWICZ 1755.

Františka a sv. Antonína se nacházela před klášteřem. Nejhonosněji však působily hned tři brány vystavěné před kostelem. První brána na svém středu prezentovala obraz *Matky Boží Neposkvrněného početí* a erb Benedikta XIV, po stranách dále znak vatikánské kapituly a erb krále Augusta III. Druhou bránu zdobil znak *Rzeczypospolitej*, biskupa plockého a Dobrzyńska. Třetí brána byla věnována oslavě rodin fundátorů klášteřa bernardinů ve Skepe – Kościeleckim a Działyńskim, osobě biskupa korunátora Fabiana Plaskowského a rodině Zielińských.⁷⁸⁰

Také vnitřek kostela byl honosně vyzdoben. Soška Matky Boží byla umístěna do velkého oltáře, osvětleného lampami. Uprostřed kostela se vznášela druhá dřevěná socha *Immaculaty* na oblacích, přidržovaná orlem.⁷⁸¹ Pilíře byly ozdobeny dekoracemi znázorňujícími zázraky *Matky Boží Skepské* se symbolickými přípisy. Malířskými dekoracemi byla ozdobena také věž a okolí kostela. V den slavné korunovace se spustil prudký déšť, a tak byl slavnostní ohňostroj plánovaný na závěr korunovace přeložen na druhý den.⁷⁸²

XVI. Korunované obrazy ikonografického typu *Immaculaty*

Úcta k Neposkvrněnému početí patřila k *Pietas Austriaca* a měla rovněž protireformační aspekt. Dokladem kultu *Immaculaty* (Panny Marie Neposkvrněného početí) jsou četné mariánské sloupy vystavěné v 17. století na území rakouských Habsburků. Z iniciativy císaře Ferdinanda III. byl roku 1647 postaven mariánský sloup na náměstí Am Hof ve Vídni a roku 1650 první mariánský sloup v Čechách na Staroměstském náměstí v Praze.⁷⁸³ Ikonografie staroměstského sloupu měla tři sféry. Nebeskou sféru zosobňovala socha *Immaculaty* umístěná na samotném vrcholu sloupu. Panna Maria je ztvárněna jako mladistvá dívka s rozpuštěnými dlouhými

⁷⁸⁰ BŁACHOWICZ 1755.

⁷⁸¹ NOWAKOWSKI 1902, 601–602.

⁷⁸² BARANOWSKI 2003, 39–41.

⁷⁸³ Sloup vytesali ze žehrovického pískovce sochaři Jan Jiří Bendl, Arnošt Heidelberger a pravděpodobně také Stanislav Goldšenk a Abraham Melber.

vlasy, zdobenými korunou sestavenou z dvanácti hvězd. *Immaculata*, oděná do dlouhého splývajícího šatu, drtí nohou draka a zároveň svůj pohled i ruce vzpíná s důvěrou k nebesům ve vroucí modlitbě. Druhou „patriotistickou“ sféru reprezentoval deskový obraz *Panny Marie Rynecké*,⁷⁸⁴ který pravděpodobně symbolizoval propojení tradičního mariánského kultu s novým kultem *Immaculaty*. Pozemskou sféru představovalo sousoší čtyř andělů bojujících proti nečistým silám a hříchům, jejichž důsledkem je mor, válka a hereze. Vysvěcení sloupu proběhlo 13. července 1652 za účasti Ferdinanda III. a jeho syna Ferdinanda IV.⁷⁸⁵

Habsburkové měli zcela jistě vliv na formy mariánské úcty polských králů. Po vzoru vídeňského a pražského sloupu vyrůstaly následně mnohé mariánské sloupy nejen v dalších zemích Habsburské monarchie, ve Slezsku a Uhrách, ale také na území Polsko-litevského společenství, kde rovněž sloužily k propagaci královské moci. Takovým příkladem je monument *Matky Boží Pasovské* ve Varšavě vybudovaný na památku vítězství Jana III. Sobieského nad Turky u Vídně roku 1683.

Formou oslavy kultu *Panny Marie Neposkvrněného početí* byla korunovace obrazu *Matky Boží Svatomichelské* z kláštera bernardinek ve Vilnu (1750), korunovace obrazu *Panny Marie Neposkvrněného početí* z františkánského kostela v Przemysli v roce 1777 a již v předchozí kapitole pojednaná korunovace sošky *Matky Boží Skepské* (1755).

16.1. Matka Boží Svatomichelská [37]

Kult *Matky Boží Svatomichelské* je pevně spjat se šlechtickým rodem Sapiehů.⁷⁸⁶

Fundátorem kláštera bernardinek ve Vilnu byl velký litevský kancléř Lev Sapieha, pozdější vilenský hejtman a guvernér. Stavba kostela sv. Michala a

⁷⁸⁴ Obraz Madony svatovítského typu pocházející z doby kolem roku 1415 je dnes uložen na farním úřadě kostela Panny Marie před Týnem.

⁷⁸⁵ ROYT 1999, 218–221.

⁷⁸⁶ ZIENKOWICZ 1751.

přílehlého kláštera byla zahájena roku 1594 a díky osobní iniciativě kancléře se již za dva roky mohly řádové sestry nastěhovat do nových prostor.⁷⁸⁷ Na přání fundátora se bernardiní rozhodli přestěhovat na hlavní oltář kostela sv. Michala deskový obraz Matky Boží s dítětem, který byl již od roku 1518 uctíván v kostele bernardinů jako zázračný.

Během moskevské invaze na Vilno v roce 1656 byl kostel bernardinek velmi poškozen, ale obraz zůstal nedotčen. Roku 1670 prohlásil vilenský biskup Aleksander Sapieha obraz *Matky Boží Svatomichelské* za zázračný.⁷⁸⁸ Také o korunovaci obrazu se přičinil další člen slavného rodu a pozdější kancléř Jan Fryderyk Sapieha, který během svého pobytu v Římě roku 1732 získal od papeže Klementa XII. korunovační dekret.⁷⁸⁹ Z důvodu politických nepokojů po smrti krále Augusta II. se korunovace uskutečnila až roku 1750.⁷⁹⁰

Deskový obraz *Matky Boží Svatomichelské* představuje *Pannu Marii Neposkvrněného početí*, stojící na půlměsíci s dítětem na levé ruce, adorovanou sv. Františkem a sv. Bernardem ze Sieny. Podle kapucína Václava Nowakowského byli na obraze pocházejícím pravděpodobně z Moskvy původně vymalováni sv. Petr a sv. Pavel.⁷⁹¹

Immaculata je oděna do spodního červeného šatu zdobeného liliemi a svrchního modrého roucha zdobeného zlatým lemem. Ježíšek, oblečený do bílé košilky, pravou rukou žehná a levou rukou si přidržuje rozevřenou knihu. Matku Boží, znázorněnou jako velmi mladou dívku s dlouhými rozpuštěnými vlasy, korunují čtyři andělé zlatou korunou. V levém horním rohu se nachází monogram IHS ve zlatém slunci, vpravo ukřižovaný Kristus zahalený do červené (vítězné) roušky.

⁷⁸⁷ ZIENKOWICZ 1751.

⁷⁸⁸ BARANOWSKI 2003, 209.

⁷⁸⁹ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 8, fol. 58–63.

⁷⁹⁰ BARANOWSKI 2003, 209.

⁷⁹¹ NOWAKOWSKI 1902, 725–731.

Slavná korunovace se uskutečnila dne 8. září 1750. Korunovatelem byl jmenován vilenský biskup Michał Zienkowicz, korunovační dekret a zlaté korunky přivezl z Říma do Vilna provinciál bernardinů František Sawicz.⁷⁹² Již tři dny před plánovanou korunovací zvonily zvony na všech kostelech. V pondělí 7. března byly oficiálně zahájeny korunovační slavnosti salvami z děl a zlaté korunky, prozatím uložené v kostele sv. Nikodéma, byly ve slavnostním průvodu přeneseny do svatomichelského kostela bernardinek.

Korunovační průvod za zvuků hudby a oslavných salv dělostřelců procházel pod osmi triumfálními branami, oslavujícími Polské království, město Vilno, biskupa korunátora a některé šlechtické rody. V kostele bernardinek byl vystaven před hlavním oltářem portrét kancléře Lwa Sapiehi, kde před ním po celou dobu korunovačních slavností hořela svíce. Nad chórem pak visely portréty dalších členů slavného rodu Sapiehů. Po uskutečnění korunovaci, oznámené za soumraku slavnostními salvami, lidé provolávali celou půl hodinu *Vivat Maria Coronata*.⁷⁹³

16.2. Immaculata z kláštera františkánů v Przemysli [38]

Ze záznamů řádové kroniky se dovídáme, že františkáni vyslaní papežem Řehořem IX. na misii se usadili v Przemysli již roku 1235. Z iniciativy biskupa Erika de Winsen Mora byl v Przemysli roku 1378 založen klášter františkánského řádu společně s kostelem sv. Máří Magdaleny.⁷⁹⁴ Původní chrám byl však zbořen a na jeho místě se začal z podnětu biskupa Hieronima Sierakowského roku 1754 budovat nový barokní kostel, vysvěcený v roce 1778.

Zázračný obraz *Panny Marie Neposkvrněného početí*, neznámého původu, se nachází na hlavním oltáři. První zmínka o obrazu, doprovázená záznamem zázraku, je datována do roku 1659, kdy byl lovcí Sebastian

⁷⁹² BARANOWSKI 2003, 31.

⁷⁹³ ZIENKOWICZ 1751.

⁷⁹⁴ NOWAKOWSKI 1902, 549–551.

Morski zázračně vyléčen ze smrtelné choroby.⁷⁹⁵ O rok později byl obraz *Panny Marie Neposkvrněného početí* z františkánského kostela prohlášen za zázračný a františkáni mohli zahájit první kroky k jeho korunovaci.

Žádost o korunovaci z roku 1764, podepsaná: *Ignatius Franciscus Krzyzanowski Cancellarius Cathedralis, Vicarius in Spiritualibus e Officialis Generalis Premisliensis*, je uložena v desátém svazku fondu *Madonne Coronate* ve Vatikánské knihovně.⁷⁹⁶

Ze zde uložených záznamů dále vyplývá, že svatopetrská kapitula žádost schválila dne 13. května 1764,⁷⁹⁷ nikoliv roku 1772.⁷⁹⁸ Roku 1673 bylo v Przemysli založeno *Bratrstvo Panny Marie Neposkvrněného početí*, jehož členové se evidovali ve speciální knize.⁷⁹⁹ Původně plánovaná korunovace na rok 1766 se ale z důvodu prodloužení výstavby nového kostela uskutečnila až roku 1777,⁸⁰⁰ pod vedením bakowského biskupa Dominika Pietra Karwosieckiego.⁸⁰¹ Zlaté korunky vyrobené pro obraz již roku 1765 uložili mezitím františkáni v Jaroslawi. Když konečně došlo roku 1777 k dlouho očekávané korunovaci, byly zlaté korunky přeneseny v procesí do Przemysle. V okamžiku, kdy slavnostní průvod překročil řeku San, se rozezvony zvony všech městských kostelů. Průvod se zlatými korunkami došel až na náměstí, kde stála triumfální brána zhotovená již při příležitosti korunovace sošky *Panny Marie Jackové* z kláštera dominikánů v roce 1766, a po chvíli pokračoval ke kostelu františkánů, před kterým se tyčila druhá triumfální brána s vyobrazením *Panny Marie Neposkvrněného početí* a se znakem františkánského řádu.⁸⁰² Další dvě triumfální brány v Przemysli

⁷⁹⁵ *Opisanie uroczystej koronacyi obrazu N.M.P. Niepokalanie Poczetej w kościele przemyskim W.W. OO. Franciszkanów, 1777.*

⁷⁹⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 22–24.

⁷⁹⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10, fol. 25 vepsán přípis: *Die 13. Maji 1764 Rnum caplum benigne anuit juxta Decretum. M. A. Marcolim Can.S.*

⁷⁹⁸ Srov. BARANOWSKI 2003, 202.

⁷⁹⁹ NOWAKOWSKI 1902, 549–551.

⁸⁰⁰ NOWAKOWSKI 1902, 549–551; BARANOWSKI 2003, 202.

⁸⁰¹ NOWAKOWSKI 1902, 549–551; BARANOWSKI 2003, 202.

⁸⁰² *Opisanie uroczystej koronacyi obrazu N.M.P. Niepokalanie Poczetej w kościele przemyskim W.W. OO. Franciszkanów, 1777.*

nebyly již oslavou šlechtických rodin, ale papežství a císařství, tak jak tomu bývalo při korunovacích uskutečněných dříve v Čechách a na Moravě.⁸⁰³

XVII. Obrazy ostatních ikonografických typů

Tato kapitola je věnována ojedinelé se vyskytujícímu ikonografickému typu korunovaných milostných obrazů, které nebyly doposud pojednány. V první řadě se jedná o obraz prohlášený polským králem Janem II. Kazimírem za *Královnu Koruny polské – Matku Boží Laskavou* z katedrálního kostela ve Lvově. Ikonografický typ *Nikopoia* jako jediná mezi korunovanými zastupuje *Matka Boží Bolszowská* a *Matka Boží Kodeňská* je vyobrazením slavné sošky *Černé Madony Guadalupské* z kláštera S. Maria Gaudalupe ve Španělsku. Ikonografický typ *Mater Dolorosa (Piety)* v této skupině reprezentuje obraz *Matky Boží Bolestné z Chelмна*.

Jak již bylo zmíněno, korunovace výše uvedených obrazů *Matky Boží Laskavové* a *Matky Boží Bolszowské* se v důsledku tzv. prvního dělení Polska v roce 1772 mezi Prusko, Rakousko a Rusko uskutečnily již pod žezlem rakouských Habsburků a měly tak zcela odlišný charakter oproti již uskutečněným korunovacím na historickém území Polsko-litevského společenství.

17.1. Matka Boží Milostná z lvovské katedrály [39]

Kult obrazu *Matky Boží Milostné z lvovské katedrály* je úzce spojený s historií polských králů a legendické ochrany zemí Rzeczypospolité. *Jasná hvězda města Lvova* je jediným korunovaným obrazem barokní střední a východní Evropy, u kterého známe autora i přesnou dataci.

Obrázek *Matky Boží s dítětem*, nevelkých rozměrů (20,62 × 19,44 cm), namaloval roku 1598 jako náhrobní obraz Jozef Szolc Wolkowicz pro svoji malou zemřelou vnučku Kateřinu Domagalewiczowou podle italského

⁸⁰³ Srov. BARANOWSKI 2003, 67.

vzoru.⁸⁰⁴ Domnívám se, že autor obrazu byl pravděpodobně inspirován Raffaelovým oltářním obrazem *Madonna di Foglio* (1511–1512) určeným pro římský kostel *S. Maria Aracoeli*.⁸⁰⁵

Obdobně jako slavná předloha představuje Pannu Marii jako *Královnu* ozářenou sluncem, sedící na nebeském trůnu sestaveném z mraků a obklopeném anděly na „duze“ a s nahým Ježíškem, který však oproti předloze stojí na pravém a nikoliv levém kolenu své matky. Také Panna Maria je zobrazena poněkud odlišně, a sice jako velmi mladá dívka s rozpuštěnými nezakrytými vlasy, tak jak je typické pro vyobrazení *Immaculaty*, oděna do červeného šatu a zeleného svrchního pláště. Podoba Matky Boží pravděpodobně akcentovala portrét zemřelého děvčátka vyjadřující naději na spásu. V dolní pozemské části obrazu vidíme na pozadí dobové panorama města Lvova a v prvním plánu adorující postavy zemřelé Kateřiny a jejího bratra s růžencem v ruce. Obraz je vzpomínkou na zemřelou zakomponovanou do náboženského obrazu, akcentující pozemský i nadpozemský svět, jak bylo charakteristické pro renesanční obrazové epitafy (*Bildepitaph*) vznikající v 16. století.

Obrázek umístěný na hřbitovní zdi nad hrobem zemřelé dívky se stal předmětem úcty obyvatel Lvova.⁸⁰⁶ Vzhledem ke stále vzrůstajícímu kultu *Matky Boží Milostné* byla záhy rodinou zemřelé vystavěna pro obraz malá kaplička.⁸⁰⁷

Obrazu byla připisována zázračná záchrana města před Tatary a kozáckými vojsky Bohdana Chmielnického v roce 1648 a 1651. Roku 1656 přijel do Lvova (1. května) král Jan II. Kazimír. Zázračný obraz Matky Boží byl v procesí slavnostně přenesen z kapličky na hlavní oltář kostela, kde král padl před obrazem na kolena a za přítomnosti papežského nuncia Pietra Vidoniho, královského dvora a duchovenstva odevzdal Matce boží svůj

⁸⁰⁴ NOWAKOWSKI 1896b; 19 BARANOWSKI 2003, 193.

⁸⁰⁵ Oltářní obraz *Madonna di Foglio* je dnes součástí sbírky Vatikánských muzeí.

⁸⁰⁶ NOWAKOWSKI NOWAKOWSKI 1896b; 19 BARANOWSKI 2003, 193.

⁸⁰⁷ NOWAKOWSKI NOWAKOWSKI 1896b; 19 BARANOWSKI 2003, 193.

královský stav a jmenoval Matku Boží *Královnou Koruny Polské*⁸⁰⁸ jako poděkování za vítězství v bitvě u Beresteczka.⁸⁰⁹

Následná vítězství Jana Kazimíra nad Moskvou, hejtmana Stefena Czarnického nad Švédy a hejtmana Jiřího Sebastiana Lubomirského nad Maďary byla připisována slibu učiněnému ve Lvovské arcikatedrále. V roce 1672 byl zázračný obraz ukryt před Turky obléhajícími Lvov v Krakově, a tak i další vítězství Jana Sobieského nad Turky v bitvě u Chocimi roku 1673 bylo opět považováno za milost *Jasně hvězdy Lvova*.⁸¹⁰

Dne 11. května 1765 byl zázračný obraz *Matky Boží Milostné*, za přítomnosti představitelů tří církví (římsko-katolické, unické a arménské), přenesen ve velkolepém procesí z kapličky rodiny Domagalewiczů do katedrály a *usazen na přichystaný trůn včleněný mezi stříbrné sloupy zcela pokryté votivními dary*⁸¹¹ hlavního oltáře.

Následujícího roku arcibiskup Lvovský Václav Hieronim Sierakowski prohlásil obraz *Matky Boží Milostné* za zázračný a započal přípravy na jeho korunovaci.⁸¹²

Zlatník Macij Müller zhotovil v roce 1771 pro milostný obraz nový stříbrný trůn do hlavního oltáře a klenotník Piotr Chaltier vyrobil pro obraz roku 1773 dvě zlaté sukénky a dvě zlaté korunky s diamanty.⁸¹³ Obraz ale v roce 1776 obdržel od svatopetrské kapituly ke korunovaci nové korunky zdobené drahými kameny.⁸¹⁴

V rámci korunovačních příprav byla zahájena také celková barokní přestavba gotické arcikatedrály trvající deset let. Nový chrám byl vysvěcen dne 23. dubna roku 1776 a ještě téhož roku dne 11. května se uskutečnila

⁸⁰⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 11., fol. 9; NOWAKOWSKI 1896b, 19–20.

⁸⁰⁹ Jedna z největších bitev 17. století v Evropě se uskutečnila ve dnech 28. června až 10. července 1651 mezi polskou armádou vedenou Janem Kazimírem a tatarsko-kozáckým vojskem.

⁸¹⁰ NOWAKOWSKI 1896b, 20.

⁸¹¹ NOWAKOWSKI 1896b, 19; BARANOWSKI 2003, 64.

⁸¹² BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 11., fol. 8–11.

⁸¹³ NOWAKOWSKI 1896b, 22.

⁸¹⁴ NOWAKOWSKI 1896b, 23–25.

korunovace vedená Václav Hieronimem Sierakovským.⁸¹⁵ Korunovace však již neměla tak slavnostní charakter jako korunovace uskutečněná roku 1751 v klášteře dominikánů či slavnost přenesení obrazu *Matky Boží Milostné* z rodinné kapličky do katedrály v roce 1765.⁸¹⁶

Po druhé světové válce v roce 1946 odnesl obrázek *Matky Boží Milostné* s sebou arcibiskup Eugen Baziak do Krakova. Při restaurování obrazu roku 1990 byly v Krakově pořízeny také dvě kopie. První kopie obrazu zhotovená pro katedrálu v Labaczowě byla korunována na Jasné Hoře u Czestochowé dne 19. června 1993 papežem Janem Pavlem II. Druhá kopie obrazu, nacházející se dnes ve Lvově, byla korunována rovněž Janem Pavlem II. v roce 2001. Originál obrazu je dnes uložen v pokladnici katedrály na Wawelu v Krakově.⁸¹⁷

Na památku slibu krále Jana II. Kazimíra byl stanoven den *Matky Boží Laskavé* na 1. května.

17.2. Matka Boží Bolszowická [40]

Ikonografický typ *Nikopoia* (*Nositelka vítězství*) představuje mezi korunovanými milostnými obrazy *Matka Boží Bolszowická*, korunovaná svatopetrskou kapitulou dne 15. srpna 1777.⁸¹⁸ Obraz vykazující vliv tvorby Lucase Cranacha staršího, patrný zejména z inkarnátu obličje Madony, vznikl pravděpodobně koncem 16. století v dílně krakovského malířského cechu.⁸¹⁹ Trůnicí Bohorodička je zde vyobrazena frontálně, stejně tak malý žehnající Kristus s logem v ruce, umístěný axiálně před jejími prsy.

Podle legendy, uvedené rovněž v korunovačním spisu,⁸²⁰ se obraz zázračně objevil v řece Dněpru během válečného tažení hejtmana Marcina

⁸¹⁵ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 11., fol. 10; NOWAKOWSKI 1896b, 23.

⁸¹⁶ NOWAKOWSKI 1896b, 23–25; BARANOWSKI 2003, 64.

⁸¹⁷ Srov. BARANOWSKI 2003, 193

⁸¹⁸ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10., fol. 151–164; NOWAKOWSKI 1902, 57–60.

⁸¹⁹ NOWAKOWSKI 1902, 57–58; BARANOWSKI 2003, 175.

⁸²⁰ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10., fol. 151–164.

Kazanowského proti Tatarům roku 1620.⁸²¹ Ihned po vítězné bitvě byla ve vojenském stanu šlechtice sloužena před zázračným obrazem mše. Po návratu z válečného tažení umístil Marcin Kazanowski ikonu na krátkou dobu v soukromé kapli svého paláce v Bołszowicích.⁸²² Dne 20. března 1624 byl zázračný obraz Matky Boží slavnostně přenesen v procesí do nového dřevěného kostela karmelitánů, jehož fundátorem se stal Marcin Kazanowski. Během povstání kozáků v roce 1648 byl obraz vyvezen do Lvova a ukryt v kostele karmelitánů, kde se nacházel až do roku 1718.⁸²³

V témže roce započala výstavba zděného kostela fundátorem Janem Galeckým, plukovníkem korunních vojsk, *jako poděkování Matce Boží za navrácení zdraví*.⁸²⁴ Výstavbu kostela a kláštera karmelitánů dokončil vojvoda poznaňský Antonín Barnabas Jablonowski, který se posléze také zasloužil o korunovaci zázračného obrazu.⁸²⁵

Žádost o korunovaci zasláná otcem *Fr. Michaelem Pieszisckim*⁸²⁶ byla schválena svatopetrskou kapitulou dne 8. května 1768.⁸²⁷ Vysvěcení nového kostela a korunovace obrazu *Matky Boží Bołszowické* dne 15. srpna roku 1777 se z důvodu nemoci arcibiskupa Hieronima Sierakowského zhostil Lvovský biskup Kryšpín Cieszkowski.⁸²⁸

Původní zlaté korunky posvěcené v Římě papežem Piem VI. (1775–1799) byly obrazu *Matky Boží Bołszowické* v roce 1855 uloupeny. Naštěstí byly záhy nalezeny a po novém posvěcení papežem Piem IX. (1846–1878)

⁸²¹ KIERASZEWSKI 1877; NOWAKOWSKI 1902, 58; BARANOWSKI 2003, 175.

⁸²² KIERASZEWSKI 1877; NOWAKOWSKI 1902, 58; BARANOWSKI 2003, 175.

⁸²³ KIERASZEWSKI 1877; NOWAKOWSKI 1902, 58; BARANOWSKI 2003, 175.

⁸²⁴ NOWAKOWSKI 1902, 58.

⁸²⁵ *Krotki rys historii obrazu Matki Boskiej Łaskami slynącej oraz kościoła karmelitów w Bołszowcach. Na pamiątkę 100-letniej rocznicy koronacji tegoż obrazu z rękopisów klasztoru nakładem konwentu Bołszowieckiego* 1873, 16.

⁸²⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10., fol. 151.

⁸²⁷ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 10., fol. 164.

⁸²⁸ *Krotki rys historii obrazu Matki Boskiej Łaskami slynącej oraz kościoła karmelitów w Bołszowcach. Na pamiątkę 100-letniej rocznicy koronacji tegoż obrazu z rękopisów klasztoru nakładem konwentu Bołszowieckiego* 1873, 18.

vráceny zpět zázračnému obrazu.⁸²⁹ Od roku 1966 se korunovaný obraz nachází v karmelitánském kostele *sv. Kateřiny* v Gdaňsku.⁸³⁰

17.3. Matka Boží Kodeňská

Historie obrazu *Matky Boží Kodeňské* je úzce spjatá se šlechtickým rodem Sapiehů, kteří vlastnili Kodeň po tři staletí.⁸³¹ Město Kodeň založil roku 1513 Jan (Iwaszka) Sapieha, který se stal rovněž fundátorem prvního dřevěného kostela *sv. Anny*. V letech 1530–1550 byl rodinou vystavěn hned vedle zámku již zděný kostel *svatého Ducha* a v letech 1629–1640 kostel na náměstí.

V té samé době (dne 15. září 1631) přivezl Mikolaj Sapieha z Říma do právě budovaného kostela v Kodeňi zázračný obraz *Matky Boží* a další vzácné relikvie.⁸³²

Z dějin obrazu *Matky Boží Kodeňské*, sepsaných dalším pokračovatelem slavného rodu a budoucím kancléřem velkolitevským Janem Fryderykem Sapiehou pod názvem *Monumenta antiquitatum Marianorum* v roce 1721,⁸³³ se dále dovídáme, že se jedná o vyobrazení sochy *Černé Madony Guadalupské* z kláštera *Santa Maria Guadalupe* ve Španělsku, kterou pro papeže Řehoře Velikého namaloval sám *sv. Augustýn*. Obraz se nacházel v římském kostele *Santa Maria Maggiore* až do doby, kdy jej papež Urban VIII. (1623–1644) nechal přemístit do své soukromé kaple ve Vatikánu.⁸³⁴

Krátce poté přijel do *Věčného města* nemocný Mikolaj Sapieha. Během mše, sloužené papežem v kapli před obrazem *Panny Marie Guadalupské*, byl náhle zázračně vyléčen. Šlechtic velice prosil Urbana VIII., aby mu obraz daroval do nového kostela v Kodniu, jehož byl fundátorem. Když ale papež jeho prosby odmítl, rozhodl se Mikolaj obraz z kaple ukrást. Papež za

⁸²⁹ NOWAKOWSKI 1902, 60.

⁸³⁰ BARANOWSKI 2003, 176.

⁸³¹ TŁOMACKI 1996, 16.

⁸³² TŁOMACKI 1996, 16.

⁸³³ SAPIEHA 1721.

⁸³⁴ SAPIEHA 1723.

svatokrádež uvrhl Sapiehu do klatby. Vzhledem k následnému pokání knížete a k četným darům, které Mikolaj Sapieha církvi věnoval, byla klatba záhy zrušena.⁸³⁵ Tato legenda, uvedená rovněž v žádosti o korunovaci zaslané svatopetrské kapitule,⁸³⁶ není nikterak historicky podložená.⁸³⁷ Vznikla pravděpodobně až v souvislosti s plánovanou korunovací obrazu. Domněnka, že Mikolaj Sapieha mohl získat obraz jako devoční kopii slavné sochy *Černé Madony Guadalupské* během svého prokazatelně doloženého pobytu ve Španělsku roku 1612, bude tak zřejmě nejbližší pravdě.⁸³⁸

Korunovace *Panny Marie Kodeňské*, původně plánovaná na rok 1721, byla vzhledem k úmrtí papeže Klementa XI. († 19. 3. 1721) o dva roky odložena.⁸³⁹ Svatopetrská kapitula udělila v tomto případě dne 6. března 1723 pouze souhlas s korunovací obrazu *Panny Marie Kodeňské*, nikoliv však zlaté korunky,⁸⁴⁰ které měl pro obraz obstarat vlastním nákladem Jan Fryderyk Sapieha.⁸⁴¹

Korunovace *Panny Marie Kodeňské* se stala precedentem. Svatopetrská kapitula, pravděpodobně vzhledem ke značnému vyčerpání fondu Aleksandra Sforzy, přestala automaticky udílet s korunovačním dekretem také zlaté korunky. Od roku 1723 bylo stále častějším pravidlem, že korunky, které si museli *žadatelé* hradit sami, byly v Římě pouze posvěceny.

První korunovace svatopetrskou kapitulou bez „*papežských*“ korunek, vedená biskupem luckým Stefanem Rupniewským dne 13. června 1723, byla zejména velkolepou oslavou šlechtického rodu Sapiehů.⁸⁴²

⁸³⁵ SAPIEHA 1723.

⁸³⁶ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5., fol. 271–274.

⁸³⁷ BARANOWSKI 2003, 185.

⁸³⁸ BARANOWSKI 2003, 185.

⁸³⁹ BARANOWSKI 2003, 19.

⁸⁴⁰ BAV, ACSP *Madonne Coronate*, sv. 5., fol. 271–274.

⁸⁴¹ LIPÍŃSKI 1859, 450.

⁸⁴² BARANOWSKI 2003, 19.

17.4. Matka Boží Bolestná z Chelмна [41]

Trojlovní gotický kostel halového typu *Nanebevzetí Panny Marie* v Chelmně byl vystavěn v letech 1290–1333. Zázračný obraz *Bolestné Matky Boží*, korunovaný svatopetrskou kapitulou v roce 1754, se dnes nachází v kapli umístěné v závěru levé lodě.⁸⁴³

Mariánský kult *Matky Boží Bolestné* se začal v Chelmně rozvíjet v 15. století. Nejprve byl spojován se sochou ikonografického typu Piety, zhotovenou v první čtvrtině 15. století sochařem pocházejícím z Chelмна nebo Toruňi. Pieta byla původně umístěná v kapličce na *Bramce*, jež byla součástí městské brány známé jako *Grudžonská*. Během období reformace, která v Prusku dosáhla významného vlivu, byl mariánský kult posléze potlačen.⁸⁴⁴

Obnovení kultu je spojováno se zázračným uzdravením kanovníka chelmského Jana Schmacka v roce 1649, který na výraz díky nechal umístit zázračný obraz do jedné z kaplí farního kostela, nacházející se na levé straně presbytáře. Pravděpodobně se jednalo o přenesení kultu *Bolestné Matky Boží* ze sochy na obraz, neboť na oltáři v kapli se nachází korunovaný obraz, nikoliv socha. Trůnicí matka Boží, s rozpaženýma rukama k modlitbě, sklání hlavu ke svému mrtvému Synu, spočívajícímu v horizontální poloze v jejím klíně. Srdce Matky Boží je propíchnuté jedním mečem. Podle stylu a techniky je možné deskovou malbu *Bolestné Matky Boží* datovat do poloviny 17. století, což odpovídá zázraku, který zažil kanovník Schmack. Podle jiné verze existoval již obraz na *Grudžonské* bráně, kde byl uctíván a obdarováván votivními dary nezávisle na soše umístěné uvnitř v kapli, a byl Janem Schmackem ze zdi sundán.⁸⁴⁵

⁸⁴³ BARANOWSKI 2003, 179.

⁸⁴⁴ FRIDRICH 1911.

⁸⁴⁵ BARANOWSKI 2003, 179.

O další rozvoj kultu se přičinili misionáři, kteří farnost spravovali v letech 1676–1867, sepsáním všech zázraků obrazu Bolestné Matky Boží, na základě kterého byl obraz v roce 1721 uznán za zázračný.

Obrazu bylo darováno více jak 150 votivních darů, některé byly od kardinála Radziejowského, poznaňského biskupa Tarła a šlechtické rodiny Czapských.⁸⁴⁶

Povolení ke korunovaci obrazu získal v Římě biskup chelmský Vojtěch Stanislav Leski,⁸⁴⁷ pocházející ze šlechtické rodiny spřízněné s rodem Czapských, který rovněž obraz korunoval dne 22. května 1754 za přítomnosti biskupa Fabiana Płaskowského. Detailní zápis o průběhu korunovace byl však ztracen během 19. století.⁸⁴⁸ Záznam korunovace se bohužel nenachází ani ve fondu Madonne Coronate, je tedy pravděpodobné, že nebyl svatopetrské kapitule zaslán.⁸⁴⁹

XVIII. Charakteristika korunovaných obrazů a soch ve střední Evropě v době baroka

Korunované středověké obrazy a sochy střední Evropy zůstávají, bez ohledu na uměleckou hodnotu, po staletí součástí chrámového prostoru, pro který byly původně určeny. Zachovaly si prvotní význam a funkci obrazu v rámci římsko-katolické či pravoslavné liturgie a měly to štěstí, že se nestaly výstavními exponáty vytrženými z kontextu svého vzniku, jak to známe např. z osudu milostných českých Madon, které jsou dnes vnímány v rámci modernismu jako jednotlivé závěsné obrazy, jejichž význam je primárně estetický.⁸⁵⁰

⁸⁴⁶ BARANOWSKI 2003, 179.

⁸⁴⁷ BAV, ACSP Madonne Coronate, sv. 8, fol. 273.

⁸⁴⁸ BARANOWSKI 2003, 179.

⁸⁴⁹ Složka *Matky Boží Bolestné z Chelмна*, nacházející se v 8. svazku fondu Madonne Coronate, fol. 273–275, obsahuje pouze žádost biskupa Leskiho, datovanou 2. července 1753, žádost občanů města Chelмна datovanou 14. července 1753 a zápis o schválení žádosti ze dne 28. srpna 1753.

⁸⁵⁰ BARTLOVÁ 2012, 120–121.

18.1. Legenda

Jednou z nejvýznamnějších charakteristik doprovázejících korunované obrazy je legenda. Legendární příběhy spojené s milostnými obrazy tvrdí, že hlavní ikonografické typy korunovaných Madon pocházejí ze zázračných situací a jsou považovány za rukou neutvořené obrazy, podobně jako tzv. *acheiropoieta*, které vznikly přímým otiskem Ježíšovy tváře do tkaniny. Původ obrazů Matky Boží, nejčastěji zobrazované s dítětem Ježíšem, se vztahuje k malířskému dílu evangelisty Lukáše, o němž se předpokládá, že je stejně jako jeho evangelium inspirované Duchem svatým. Varianty legend dále mluví o *semiacheiropoietu*, tedy o obraze, jehož kresbu či barvy pomohli dodat evangelistovi andělé či prostě jinak zázračně vznikly.⁸⁵¹

Smyslem legendárních legitimizací, které v mnohých případech vznikaly až v souvislosti s plánovanou korunovací obrazu, bylo v první řadě vysvětlit, že se jedná o obraz pravdivý a pravý, po staletí hojně uctíváný.

Rovněž legendární konstrukce původu obrazu z Palestiny či Sýrie přes byzantský dvůr byla běžná a doprovází nejen slavné římské korunované obrazy,⁸⁵² ale i obrazy korunované ve střední Evropě a známe ji například z historie obrazu *Matky Boží Svatotomášské* z Brna, korunovaného v roce 1736.

Pro gotické sochy a reliéfy, tvořící druhou nejpočetnější skupinu korunovaných typů, jsou charakteristická zejména zázračná objevení a opakované návraty na místo nálezu. Zrod těchto legendárních motivů ve spojení s kultovními místy lze klást již do pozdního středověku.⁸⁵³

Nejčastěji je milostná socha či reliéf nalezen na stromě nebo při plave po vodním toku. Takovým příkladem je milostná soška *Matky Boží Bolestné*

⁸⁵¹ WOLF 1990, 61–79; BARTLOVÁ 2012, 107.

⁸⁵² WOLF 1990; BACCI 1992, 237.

⁸⁵³ AURENHAMMER 1956, 36–40; ROYT 1999, 73.

Jaroslawské, nalezená dle legendy pastýři dne 20. srpna 1381 na hrušce,⁸⁵⁴ nebo miniaturní reliéf *Matky Boží Žyrowické*, vyřezaný z jaspisu a asi o sto let později rovněž nalezený pastýři v dutině staré hrušky.⁸⁵⁵

Zázračný a „nerukotvorný“ původ obrazu bývá v legendách dále obvykle spojován s protitureckým, protikozáckým, protireformačním či protimorovým motivem.

18.2. Zázraky

Dalším společným fenoménem doprovázejícím korunované obrazy je rozpor mezi teoretickým vymezením úcty ke svatým osobám, v tomto případě k Matce Boží, a náboženskou praxí. Jak víme, bylo doložení zázraků *hodnověrnými svědky* jednou z podmínek pro udělení zlatých korunek svatopetrskou kapitulou. Musíme si ale uvědomit, že úcta prokazovaná zázračným obrazům není ve skutečnosti obecnou, teologicky přijatelnou oslavou Bohorodičky, ale vztahuje se ke zcela konkrétnímu obrazu projevujícímu různé milosti Boží a je tak podmíněna životními osudy konkrétních lidí, kterým se této milosti dostalo. Míjí se tím Boží zásahy do přirozeného běhu světa, kterým se souhrnně říká zázraky a které nastaly jako reakce na prosby věřícího, zprostředkované komunikačním vedením (přímluvou) obrazu.⁸⁵⁶ Většina zázraků má povahu takového nadpřirozeného zásahu, který nemá fyzikální projevy, pouze zvrátí dosavadní vývoj věcí ve prospěch prosebníka. Nejčastěji se jednalo o zázračná uzdravení z nemoci a zranění, úspěšné početí a porod, o ochranu před neštěstím a záchranu života. Smyslem zázraku je potvrdit pravou přítomnost Matky Boží v konkrétním zobrazení. V této souvislosti můžeme hovořit o *moci obrazů*.⁸⁵⁷

⁸⁵⁴ *Dyariusz, albo opisanie osmiodniowego Aktu Koronacyi Cudownej Statuy...w Polu Jaroslawskim, w kościele S. J. Roku 1755, dnia 8 września odprawionego*, Lwow 1755; BARANOWSKI 2003, 183.

⁸⁵⁵ NOWAKOWSKI 1902, 788; BARANOWSKI 2003, 211.

⁸⁵⁶ BARTLOVÁ 2012, 195–196.

⁸⁵⁷ FREEDBERG 1989; FREEDBERG 1995, BARTLOVÁ 2012, 195–196.

18.3. Topografie

Velmi zajímavá je topografie korunovaných mariánských obrazů ve střední Evropě tvořená dvěma pomyslnými hranicemi. První vytyčená městy Vilno a Lvov, na linii Żyrowice – Sokal, lemovaná z obou stran svatyněmi rozličných církví, rozděluje na první pohled území Polsko-litevského společenství na východ a západ. Ve skutečnosti je ale místem setkání Východní i Západní církve, což lze považovat za potvrzení úspěchu Brestské unie. Korunovány zde byly ikony typu byzantské *Hodégétrie*, které migrovaly z Východu na Západ jako *Matka Boží Trocká*, *Chelmská*, *Poczajowská* či *Matka Boží z kláštera dominikánů ve Lvově* a kopie slavných obrazů z Czestochové (*Matka Boží Sokalská*) a z Říma (*Matka Boží z kláštera dominikánů v Lucku*). Východním obrazům jakoby přicházely ze Západu naproti gotické sošce Madon v Jaroslawi, Rzeszówě a Przemyśli.⁸⁵⁸

Druhá hranice je po obvodu pomyslné kružnice vymezena na západě městy Habsburské monarchie Příbramí, Brnem, Olomoucí a polským Chelmnem a Rzeszówem a na východě městy Polsko-litevského společenství Szydłowem, Białymbrzegem, Berdyczówem a Latyczówem.

Korunovace ve střední Evropě zasáhly Čechy a Moravu a celé území *Rzeczypospolite*: Polsko, Velkoknížectví litevské, Korunní Rus i Prusy královské.

18.4. Vliv církevních řádů na počet uskutečněných korunovací

Uskutečněné barokní korunovace na geografickém území střední Evropy lze rovněž analyzovat z hlediska četnosti zapojení jednotlivých církevních řádů. Z tohoto pohledu se o nejvíce korunovací uskutečněných v 18. století zasloužili františkáni (Leżajsk, Przemyśl, Rzesów, Skepe, Sokal, Wilno). Dominikáni působili zejména na území Korunní Rusy, kde byli podporováni slavnou šlechtickou rodinou Potockých. Za jejich přispění se konaly

⁸⁵⁸ BARANOWSKI 2003, 160.

korunovace v Latyczowě, Lucku, Lvově, Podkemieňi a v Przemysli (1766). K rozšíření korunovačního kultu dále dopomohli, celkem se třemi korunovacemi, baziliáni (Žyrowice, Chelm, Poczajow) a jezuité (Troki, Svata Hora, Kodeň). Svůj podíl na počtu uskutečněných korunovací na území Polského království měl také karmelitánský řád, za jehož přičinění se uskutečnila korunovace Matky Boží Bolszowské a Bialynické. Jednou uskutečněnou korunovací se dále mohli pochlubit paulíni (Czestochowa), premonstráti (Svatý Kopeček u Olomouce) a augustiniáni (Staré Brno).

XIX. Propagace světské a církevní moci

O propagaci světské i církevní moci, a jejich vzájemném propojení v rámci korunovačních obřadů a slavností, vypovídají nejlépe barokní slavobrány vystavěné pro tuto příležitost.

V zemích Habsburské monarchie posloužily korunovace *Panny Marie Svatohorské*, *Panny Marie Svatokopecké* a *Panny Marie Svatotomášské* svatopetrskou kapitulou, iniciované výhradně církevními řády, ke kohezi vládnoucí dynastie se Svatým stolcem a k upevnění císařského a papežského majestátu.

Habsburkové měli zcela jistě vliv na formy mariánské úcty polských králů. Slib Jana Kazimíra před obrazem *Panny Marie Laskavé* v katedrálním kostele ve Lvově připomíná akt císaře Ferdinanda III. slibující oddanost Habsburské monarchie *Panně Marii Neposkvrněného početí* z mariánského sloupu ve Vídni, daný o několik let dříve.⁸⁵⁹

Triumfální brány vystavěné u příležitosti slavných korunovací na území Polsko-litevského společenství však, až na výjimku první korunovace v Czestochowé (1717) a korunovace *Matky Boží Skepské* (1755), glorifikovaly šlechtické rody a nikoliv polské krále historicky spjaté s většinou korunovaných obrazů na území Polska.

⁸⁵⁹ BARANOWSKI 2003, 161.

Korunovace *Matky Boží Czestochowské* (1717) byla jako jediná na území *Rzeczypospolite* oslavou celého společenství, které se zúčastnili představitelé jak duchovního, tak světského života ze všech regionů, což bylo ve shodě s centralistickou politikou Augusta II., podporovanou Římem. Tomu plně odpovídala i výzdoba triumfálních bran glorifikující především krále, papeže a prezentující všechny státy Polsko-litevského společenství.

K propagaci Velkoknížectví litevského, v jehož čele stál ambiciózní biskup Konstantin Kazimierz Brzostowski, podporovaný magnátskou rodinou Ogińských, posloužila korunovace uskutečněná za přispění jezuitů v roce 1718 v Trokách. Toho samého roku se trocký kníže Jan Fryderyk Sapieha stal fundátorem misie jezuitů v Kodniu, kteří měli ve správě obraz *Matky Boží Kodeńské*, korunovaný roku 1723.

Od této doby se hlavními iniciátory korunovací na území Polsko-litevského společenství staly šlechtické rody,⁸⁶⁰ využívající religiózní slavnosti zejména ke své prezentaci.

Korunovační ceremonie se staly vynikající příležitostí zejména pro oslavu hejtmanského úřadu. Již v roce 1718 se slavné korunovace v Trokách zúčastnili velký litevský hejtman Kazimir Jan Sapieha, zastávající také hodnost vévody z Vilnius, a polní hejtman litevský Ludvík Pocij. Korunovace reliéfu v Žyrowicích se před svou smrtí v roce 1730 opět účastnil Ludvík Pocij a nový nástupce úřadu velkého litevského hejtmana Michal Serwac Wiśniowiecki, kteří osobně vítali účastníky slavnosti u triumfálních bran, vymalovaných k oslavě jejich rodin a úřadu. Po smrti Wiśniowieckého se jeho dědic hejtman Michal Kazimír Radziwill účastnil korunovační slavnosti v Lucku i ve Lvově a podpořil také korunovaci *Matky Boží Bialynické*.

Podobně postupovali také korunní hejtmani. Hejtman velký korunní Adam Mikolaj Sieniawski přijel na oslavu korunovace v Sokalu (1724) v čele několikatisícového vojska a o tři roky později v Podkameniū předvedl jeho

⁸⁶⁰ BARANOWSKI 2003, 161.

nástupce hejtman Mateus Rzewuski dokonce bitvu mezi muslimy a křesťany u Vídně (1683). Podporovatel slavné korunovace ve Lvově (1751) hejtman Josef Potocki „*na důkaz pokání nejen vojska, ale ani peněz nelitoval*“.⁸⁶¹

Rod Potockých je spjat také s korunovací v Poczajowě (1773), která se uskutečnila zcela v režii šlechtice Mikolaje Potockého, fundátora největšího klášterního komplexu baziliánů na území Rzeczypospolite a velkolepé korunovační slavnosti obrazu *Matky Boží Poczajowské*.

Soustředění nadměrné moci na hejtmana a větší počet úřadů obsazených členy jedné rodiny, tak jak tomu bylo v případě rodiny Sapiehů kokem roku 1700, vedlo ve Velkoknížectví litevském až k občanské válce, která vyústila k neslavnému konci úřadu hejtmana, kdy byli tři z posledních čtyř hejtmanů oběšeni během národního povstání roku 1794 ve Varšavě a Vilniusu jako vlastizrádci.⁸⁶²

XX. Závěr

Několikaměsíční badatelský pobyt ve Vatikánské knihovně, bez něhož by tato práce nemohla vzniknout, jsem mohla uskutečnit zejména díky finanční podpoře Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze (GAUK), které bych závěrem ráda poděkovala. Moje vděčnost je o to větší, že mi pobyt v této prestižní instituci umožnil intenzivní pracovní soustředění pro zpracování předběžných studií, které se staly základem předkládaného kompendia, pojednávajícího specifika udílení zlatých korunek milostným obrazům svatopetrskou kapitulou ze zcela nového pohledu oboru dějin křesťanského umění.

⁸⁶¹ CZELEJOWSKI 1757, 169.

⁸⁶² BARANOWSKI 2003, 161–162.

Řešení výzkumného projektu *Korunování milostných mariánských obrazů ve střední Evropě v 17. a 18. století* se postupně přirozeně odvíjelo od dílčích výsledků bádání dosažených na základě heuristického studia primárního pramene fondu Madonne Coronate, uloženého v *Archivio Capitolo di San Pietro*, a přineslo celou řadu cenných poznatků a nových hypotéz zúročených v této práci.

Korunovace zázračných mariánských obrazů svatopetrskou kapitulou patřily zcela jistě k nejpůsobivějším religiózním slavnostem barokní Evropy. Působení katolické církve na území Habsburské monarchie a Polsko-litevského společenství bylo ovlivněno nejen vládnoucími rody, ale zejména hrozbou šířícího se protestantského hnutí a islámského Turecka a dále ve východních oblastech střední Evropy také nebezpečím hrozícím od pravoslavné Moskvy a ozbrojených vpádů kozáků, se kterými země Rzeczpospolité válčily během celého 17. století. Bouřlivá historie 17. století měla tak i bezprostřední vztah k většině korunovaných obrazů na území střední Evropy v průběhu 18. století.

Zlatou korunkou byly svatopetrskou kapitulou, díky odkazu hraběte Sforzy, ozdobeny v průběhu staletí různé formy uměleckých děl (fresky, deskové obrazy, sochy, reliéfy, mozaiky) bez ohledu na to, z jakého byly zhotoveny materiálu. Mezi korunovanými obrazy a sochami se nachází jedno z největších uměleckých děl všech dob – *Michelangelova Pieta*, nádherná mozaika *Madonny ze San Prassede*, nejslavnější a nejkopírovanější mariánská ikona *Panny Marie Sněžné ze S. Maria Maggiore*, ale také fresky a deskové malby, jejichž umělecká hodnota je přinejmenším sporná.

Zatímco v Itálii je častou formou korunovaného obrazu freska či mozaika, ve střední barokní Evropě se tyto formy nevyskytují ani v jediném případě. Nejčastěji korunovaným obrazem na geografickém území barokní střední Evropy se staly více či méně zdařilé kopie a varianty slavné římské ikony *Panny Marie Sněžné ze S. Maria Maggiore*.

Korunované obrazy a sochy Evropy nám tak potvrzují, že umělecká hodnota díla ani jeho forma nebyly kritériem pro korunovaci, ale věhlas obrazu, starobylost úcty a uctívání obrazu věřícími jako milostného či zázračného.

Korunovace zázračných mariánských obrazů se staly vynikající příležitostí k propagaci světské a církevní moci a jejich vzájemného protireformačního propojení. Zatímco v zemích Habsburské monarchie posloužily triumfální brány vystavěné u příležitosti slavných korunovací k oslavě císařského a papežského majestátu a ke kohezi vládnoucí dynastie se Svatým stolcem, výzdoba slavobran v Polsko-litevském společenství glorifikovala sice rovněž papežský úřad, ale zejména se stala oslavou šlechtických rodů finančně participujících na korunovačních slavnostech. Korunovační slavnosti rovněž významnou měrou přispěly ke kohezi katolických církví na území *Rzeczpospolité*.

Celosvětově rozšířený korunovační kult milostných mariánských obrazů se podařilo dochovat až do dnešních dní. Jedná se tedy o stále živé, interdisciplinární téma překračující hranice jednotlivých kontinentů.

Věřím proto, že předložená práce hodnotící specifika korunovačního kultu v širších kulturně-historických souvislostech barokní střední Evropy může významně přispět nejen k odbornému umělecko-historickému diskursu na stále aktuální téma vztahu *obrazu a kultu*, ale i k propojení dalších humanitních vědních oborů a k často diskutované kohezi zemí Evropské unie.

XXI. Chronologický přehled korunovací uskutečněných svatopetrskou kapitulou na geografickém území barokní střední Evropy mezi lety 1717–1786

Poř. číslo	Název	Místo	Datum korunovace	Ikonografický typ/forma
1.	Matka Boží Czestochovská	Polsko	08. 09. 1717	Hodégétrie
2.	Matka Boží Trocká	Litva	04. 09. 1718	Dexiokratúsa
3.	Matka Boží Kodeňská	Polsko	15. 08. 1723	Panna Maria Guadalupská
4.	Matka Boží Sokalská	Ukrajina	08. 09. 1724	Hodégétrie
5.	Matka Boží Růžencová z kláštera dominikánů v Podkameni	Ukrajina	15. 08. 1723	Panna Maria Sněžná
6.	Matka Boží Žyrowická	Bělorusko	19. 09. 1730	Glykofilúsa/ reliéf z jaspisu
7.	Panna Maria Svatohorská z Příbrami	Čechy	22. 06. 1732	stojící PM s dítětem/ dřevěná soška
8.	Pana Marie Svatokopecká z Olomouce	Morava	21. 09. 1732	Immaculata s dítětem/ kovový reliéf
9.	Madona Svatotomášská z Brna	Morava	10. 05. 1736	Hodégétrie
10.	Matka Boží Růžencová z Lucku	Ukrajina	08. 09. 1749	Panna Maria Sněžná
11.	Matka Boží Svatomichelská z Wilna	Litva	08. 09. 1750	Immaculata
12.	Vítězná Matka Boží Růžencová ze Lwówa	Ukrajina	01. 07. 1751	Hodégétrie
13.	Matka Boží Lakianská	Polsko	04. 06. 1752	stojící PM s dítětem/ dřevěná soška
14.	Matka Boží Ležajská	Polsko	08. 09. 1752	Panna Maria Sněžná
15.	Matka Boží Bolestná z Chelмна	Polsko	22. 05. 1754	Pieta
16.	Matka Boží Skepská	Polsko	18. 05. 1755	Immaculata/ dřevěná soška
17.	Matka Boží Bolestná z Jaroslawi	Polsko	08. 09. 1755	Pieta/ soška
18.	Matka Boží Berdyczowska	Ukrajina	16. 07. 1756	Panna Maria Sněžná
19.	Matka Boží Białyniczská	Bělorusko	29. 09. 1761	Panna Maria Sněžná
20.	Matka Boží Rzeszówská	Polsko	08. 09. 1763	stojící PM s dítětem/ dřevěná soška soška
21.	Matka Boží Chelmská	Polsko	15. 09. 1765	Dexiokratúsa
22.	Matka Boží Jacková z Przemysle	Polsko	15. 08. 1766	trůnící PM s dítětem/ alabastrová soška
23.	Matka Boží Miedniewiczská	Polsko	07. 06. 1767	Svatá rodina
24.	Matka Boží Poczajowska	Ukrajina	08. 09. 1773	Glykofilúsa
25.	Matka Boží Laskavá ze Lwówa	Ukrajina	12. 05. 1776	Královna Nebes
26.	Matka Boží Bolszowická	Ukrajina	15. 08. 1777	Nikopoia
27.	Panna Maria Neposkvrněného početí z Przemysle	Polsko	15. 09. 1777	Immaculata
28.	Matka Boží Latyczowska	Ukrajina	04. 10. 1778	Panna Maria Sněžná
29.	Matka Boží z Miedzyrzce Ostrožského	Ukrajina	15. 08. 1779	Hodégétrie
30.	Matka Boží	Litva	08. 09. 1786	Panna Maria Sněžná

XXII. Obrazová příloha
Dobová vyobrazení korunovaných obrazů a soch

1. **Madonna della Febbre**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře,
Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, I. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

2. **Panna Maria Vítězná**, mědiryt na papíře, zn.:Drda del., sbírka devoční grafiky, Strahovský klášter Praha, sign. GS 91.

4. **Madonna del Popolo**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře,
Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 53.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

Bombelli inc. Roma 1792.
La Madonna del Araceli
in Tavola Alta Pal. 5. Lar. 4.
Coronata dal Primo Capitolo di S. Pietro in Vaticano nel 1686.

5. **Madonna del Aracoeli**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papěře,
Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 75.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

6. **Madonna della Pietà**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, IV. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

Bombelli inc. Roma 1792.
La Madonna della Strada, nella Chiesa del Gesù
in Muro Alta Pal. 2. Lar. 2. Romani
Coronata dal Remo Capitolo di S. Pietro in Vaticano 1638.

7. **Madonna della Strada**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, I. f. 27.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

8. **Madonna del Soccorso**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

Bombelli inc. Roma 1792
La Madonna della Colonna in S. Pietro in Vatic.
in Marmo Alta Pal. 4 Sar. 3
Coronata dal R^{mo} Capitolo di S. Pietro in Vatic nel 1645.

9. **Madonna della Colonna**, Pietro Bombelli 1792, mēdiryt na papīře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, III. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

Bombelli inc.

Roma 1792

La Madonna in S.^{ma} Prassede
detta Orto Paradisi
in Musaico Alta Pal. 5 Liv. 4
Coronata dal R.^{mo} Capitolo di S. Pietro in Vatic. nel 1665

10. **Madonna della Orto Paradisi in Santa Prassede**, Pietro Bombelli 1792, mēdiryt na papīře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 145. Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

11. Panna Marie Sněžná z basiliky Santa Maria Maggiore, Pietro Bombelli 1793, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, IV. f. 81.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana

**Cudowny obraz Najśw. Rodziny
w Miedniewicach.**

12. Svatá rodina z Miedniewic, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 8422

13. Matka Boží Czestochowska se světci, sbírka devoční grafiky Fundacej XX.
Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3777

14. **Matka Boża Sokalská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8451

15. Vítězná Matka Boží Růžencová ze Lvova, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8451

16. **Madona Svatotomášská**, mědiryt na papíře 150 x 100 mm, I. Zeidler 1736, sbírka devoční grafiky, Strahovský klášter Praha, sign. GS 8.

17. Sv. Lukáš kreslí Madonu, mědiryt na papíře 100 x 100 mm, zn.: Göz et Klauber Cath. Sc., sbírka devoční grafiky, Strahovský klášter Praha, sign. GS 11

18. Slavnostní brána s ohňostrojem, rytina F. A. Mayera, vevázaná v Conchylium Marianum... 1736, Strahovský klášter Praha, sign. SK AN IV 12

19. Čelní pohled na oltář Madony Svatotomášské, mědiryt IcobaGottlieba Thelota, vevázán v korunovačním spise Gemma Moraviae...1736, Strahovský klášter, sign. SK BV II 159.

20. Zadní pohled na oltář Madony Svatotomášské, mědiryt IcobaGottlieba Thelota

21. Matka Boží Růžencová z Lucku, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 8421

22. **Matka Boží Latyczowska**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 3784

*Prawdziwe wyobrażenie cudownego Obrazu Najświętszej
MARYI PANNY, dnia 15^{go} sierpnia 1727r. ukoronowanego, w ko-
ściele W.W.O. Dominikanów
w Podkamieniu.*

23. **Matka Bożi Różencová z káštera dominikánú v Podkamieni**, sbírka devoční grafiky
Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8265

24. **Matka Boży Berdyczowska**, sbrka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8288

25. **Matka Boży Białyniczka**, sbrka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8291

26. **Matka Boží Ležajská**, sbírka devoční grafiky
Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3796

27. **Matka Boża Szydłowicka**, sbrka devočni grafiky
Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8468

28. **Matka Boży Trocká**, sbírka devoční grafiky
Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8473

Cudowny Obraz Matki Boskiej Chełmskiej.

29. **Matka Boża Chelmská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 3990

30. **Matka Boży Poczajowska**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 3800

31. Pravý obraz Blahoslavené Panny Marie na Svaté Hoře nad Příbramí, mědiryt Matt. Küssella, dle předlohy L. G. Ssicha z knihy Bohuslava Balbína: Diva Montis Sancti, 1655

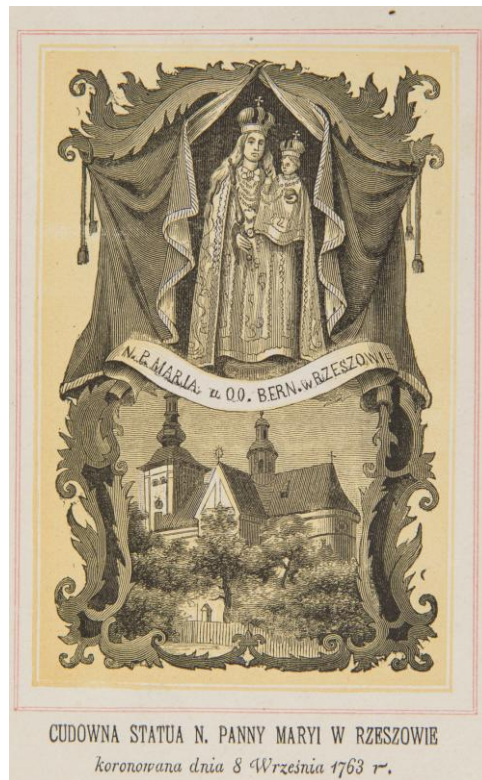
32. **Matka Boży Bolestná Jaroslawská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX.
Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8330

33. Milostný reliéf Panny Marie Svatokopecké, mědiryt bratří J. a. A. Schmuzerů, dle předlohy J. Winterhaltera, z knihy *Enthronisticum Parthenium* z roku 1733, Strahovská knihovna, sign. SK AL III 2

34. Zázračná soška Matky Boží Jackové z Przemysle, sbírka devoční grafiky
Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8439

35. **Zázračná soška Matky Boží Rzeszowské**,
sbrírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 8448

36. **Matky Boží Skepská**, sbrírka devoční grafiky
Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 8450

Obraz M. B. w Wilnie w kośc. PP. Bernard. kor. 8 Wr. 1750.

37. Matka Boży Svatomichelská, sbírka devoční grafiky Fundacjii XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 8488

Obraz N. P. u OO. Franciszk. w Przem. kor. 8 Wrz. 1777.

38. **Obraz Matky Boží z kláštera františkánů v Przemysli**, sbírka devoční grafiky
Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8440

39. **Obraz Matky Boží Laskavé z Lvovské katedrály**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3805

OBRAZ CUDOWNY N. MARYI P. W KOŚCIELE
PP. KARMELITÓW W BOLSZOWCU.

40. **Matka Boží Bolszowická** sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 8294

41. Matka Boží Bolestná z Chelma sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich
Krakow, sign. XV-R. 8302

XXIII. Seznam vyobrazení

1. **Madonna della Febbre**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, I. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
2. **Panna Maria Vítězná**, mědiryt na papíře, zn.: Drda del., sbírka devoční grafiky, Strahovský klášter Praha, sign. GS 91. Foto: archiv autora
3. **Oltář Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře**, mědiryt na papíře, sbírka devoční grafiky, Strahovský klášter Praha, sign. GS 89. Foto: archiv autora
4. **Madonna del Popolo**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 53.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
5. **Madonna del Aracoeli**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 75.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
6. **Madonna della Pietà**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, IV. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
7. **Madonna della Strada**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, I. f. 27.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
8. **Madonna del Soccorso**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
9. **Madonna della Colonna**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, III. f. 1.
Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
10. **Madonna della Orto Paradisi in Santa Prassede**, Pietro Bombelli 1792, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, II. f. 145. Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
11. **Panna Marie Sněžná ze Santa Maria Maggiore**, Pietro Bombelli 1793, mědiryt na papíře, Biblioteca Apostolica Vaticana, Stamp Arch. Cap. S. Pietro. 435, IV. f. 81. Foto: © 2012 Biblioteca Apostolica Vaticana
12. **Svatá rodina z Miedniewic**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8422.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
13. **Matka Boží Czestochovská se světcí**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3777.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich

14. **Matka Boží Sokalská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8451.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
15. **Vítězná Matka Boží Růžencová ze Lvova**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8451.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
16. **Madona Svatotomášská z Brna**, mědiryt na papíře 150 x 100 mm, I. Zeidler 1736, sbírka devoční grafiky, Strahovský klášter Praha, sign. GS 8.
Foto: archiv autora
17. **Sv. Lukáš kreslí Madonu**, mědiryt na papíře 100 x 100 mm, zn.: Göz et Klauber Cath. Sc., sbírka devoční grafiky, Strahovský klášter Praha, sign. GS 11. Foto: archiv autora
18. **Slavnostní brána s ohňostrojem**, rytina F. A. Mayera, vevázaná v Conchylium Marianum... 1736, Strahovský klášter Praha, sign. SK AN IV 12. Foto: archiv autora
19. **Čelní pohled na oltář Madony Svatotomášské**, mědiryt Icoba Gottlieba Thelota, vevázan v korunovačním spise Gemma Moraviae...1736, Strahovský klášter, sign. SK BV II 159. Foto: archiv autora
20. **Zadní pohled na oltář Madony Svatotomášské**, mědiryt Icoba Gottlieba Thelota, vevázan v korunovačním spise Gemma Moraviae...1736, Strahovský klášter, sign. SK BV II 159. Foto: archiv autora
21. **Matka Boží Růžencová z Lucku**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8421.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
22. **Matka Boží Latyczowska**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3784.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
23. **Matka Boží Růžencová z kášttera dominikánů v Podkamieni**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8265.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
24. **Matka Boží Berdyczowska**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8288.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
25. **Matka Boží Bialyniczka**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8291.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich

26. **Matka Boží Ležajská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3796.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
27. **Matka Boží Szydłowická**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8468.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
28. **Matka Boží Trocká**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8473.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
29. **Matka Boží Chelmská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3990.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
30. **Matka Boží Poczajowská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3800.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
31. **Pravý obraz Blahoslavené Panny Marie na Svaté Hoře nad Příbramí**, mědiryt Matt. Küssella, dle předlohy L. G. Ssicha z knihy Bohuslava Balbína: Diva Montis Sancti z roku 1655.
Foto: Archiv autora
32. **Matka Boží Bolestná Jaroslawská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8330.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
33. **Milostný reliéf Panny Marie Svatokopecké**, mědiryt bratří J. a. A. Schmuzerů, dle předlohy J. Winterhaltera, z knihy Enthronisticum Parthenium z roku 1733, Strahovská knihovna, sign. SK AL III 2,
Foto: Archiv autora
34. **Zázračná soška Matky Boží Jackové z Przemysle**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8439.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
35. **Zázračná soška Matky Boží Rzeszowské**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8448.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
36. **Matky Boží Skepská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8450. Foto: Fundacją XX. Czartoryskich
37. **Matka Boží Svatomichelská**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8488.
Foto: Fundacją XX. Czartoryskich

38. **Obraz Matky Boží z kláštera františkánů v Przemysli**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8440.

Foto: Fundacją XX. Czartoryskich

39. **Obraz Matky Boží Milostné z Lvovské katedrály**, sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 3805.

Foto: Fundacją XX. Czartoryskich

40. **Matka Boží Bolszowická** sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8294. Foto:

Fundacją XX. Czartoryskich

41. **Matka Boží Bolestná z Chelмна** sbírka devoční grafiky Fundacji XX. Czartoryskich Krakow, sign. XV-R. 8302. Foto: Fundacją XX.

Czartoryskich

XXIV. Seznam použitých zkratek, pramenů a literatury

AAS—Acta Apostolicae Sedis
ACSP —Archivio del Capitolo di San Pietro, fond Madonne Coronate
AFSP —Archivio Fabbrica di San Pietro
BAV — Biblioteca Apostolica Vaticana
CDM VI—Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Bd. VI. Brünn 1854
MZA Brno—Moravský zemský archiv v Brně
SK—Strahovská knihovna, Strahovský klášter v Praze
SOA Brno—Státní oblastní archiv v Brně
SVKOL—Státní vědecká knihovna v Olomouci

Prameny:

- ADALBERTUS 1715—Jeremiáš ADALBERTUS: Blahoslavená Panna Maria Cellenská...Praha 1715, Strahovský klášter Praha, sign. SK BZ VIII 5
- Addytament do Gazet krótko zebrany Aktu koronacyi obrazu Najśw. Maryi Panny w kościele w Białynickim OO Karmelitów, prowincji W. Jerzego r. 1761 d. 20 Septembra, 1761
- Addytament albo opisanie krótkie koronacyi cudownej statui Matki Bożej w kościele Rzesowskim...Bernardynów, 1763
- ALFARANO 1590 —Tiberio ALFARANO: De Basilicae vaticanae, antiquissima et nova structura, publikováno: Michele CERRATI, Roma 1914
- ANGELIS 1621—P. De ANGELIS: Basilicae S. Mariae Maioris de Urbe a Liberio Papa I. usque ad Paulum V. Pontifices Maximum descriptio et delineatio, Rome 1621
- ANGELITA 1531—Girolamo ANGELITA: Historia alme domus Lauretane, 1531
- ARSENIUS z Radbuzy 1613—Kašpar ARSENIUS z Radbuzy: O blahoslavené Panně Marii, přecisté rodičce Syna Božího, a o divích kteříž se dějí před jejím obrazem ve Staré Boleslavi. Praha 1613
- Athenaeum sive Universitatis Mariana statue in Sacro monte premonstrato Moraviae ad Olomoucium a Laurentio Kayser. Olomucii 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK FL III 4/a
- Aurora Primae Diei in Seculo Mariano Inchoato per pp. Societatis Jesu anno 1647. In S. Monte Stabilitos, Strahovský klášter Praha, sign. SK ET XIV 25
- BALBÍN 1665—Bohuslav BALBÍN: Diva Montis Sancti seu origines et miracula magne dei hominumque matris Mariae, que in Sancto Monte Regni Bohemiae ad Argentifodinas Przibramenses. Praegae 1665
- BALBÍN 1666 —Bohuslav BALBÍN: Přepodivná Matka Svato-Horská Maria. Překlad P. Matěj Šteyer T. J. Praha 1666
- BALBÍN 1658—Bohuslav BALBÍN: Diva Turzanensis seu Historia Originis et Miraculorum Magnae Dei Hominunque Matris Mariae. Olomutii 1658
- BALBÍN 1655—Bohuslav BALBÍN: Diva Wartensis... Praegae 1655

- BALINSKI/LIPINSKI 1845—Michael BALINSKI/ Tymoteusz LIPIŃSKI: Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana, díł III., Warszawa 1845
- BECKOVSKÝ 1880—Jan BECKOVSKÝ: Poselkyně starých příběhů českých. II. díł k vydání upravil dr. Antonín Rezek. Praha 1880
- BARĄCZ 1858—Sadok BARĄCZ: Wiadomości o klasztorze W. O. Dominikańó w Podkamieniu, Tarnopol 1858
- BERTHIER 1894—Joachim Joseph BERTHIER: La Vierge achéropite des SS. Domenico et Sisto à Rome. In: Revue de l'Art chrétien, Lille. Desclée 1894
- BŁACHOWICZ 1755—Piotr BŁACHOWICZ: Relacja koronacyi obrazu Nejswiętsej Maryi Panny Niepokalanego Poczęcia w kościele Skępskim OO Bernardynów Wielkopolskiej Prowincyi w Ziemi Dobrzyńskiej Znacznemi Cudami od dwuchset kilkudziesiąt lat slynącego w ten sposób, 1755
- BOMBELLI 1792—Pietro Leone BOMBELLI: Raccolta delle immagini della B. ma Vergine ornate della Corona d'oro dal R.mo. Capitolo di San Pietro con breve ed esatta notizia di ciascuna imagine. 1792
- BREWYN 1470 —William BREWYN: A XVth-Century Guide- book of the Principal Churches of Rome, 1470, Canterbury, Cathedral Archives, sign.: AddMS-68
- BRZOSTOWSKI 1718—K. K. BRZOSTOWSKI: Fons Gratiarum inter Polemonis Trocensis fonts, Wilno 1718
- BUCK 1871 —Victor De BUCK, SJ: Le Gesù de Rome, Notice descriptive et historique, Bruxelles 1871
- BUSZYŃSKI 1859—Ignacy BUSZYŃSKI: Historyczne opisanie Kościoła Szydłowskiego na Żmudzi, Wilno 1859
- CADENE 1897—F. CADENE: De usu et ritu Coronationis Sacrarum I maginum. In: Analecta Ecclesiastica 5, 1897
- CASIMIRO 1736—CASIMIRO da Roma O.F.M.: Memorie istoriche della chiesa e del convento di S. Maria in Aracoeli di Roma, Rome 1736
- Compendiaria descripto de gloriosissimo actu, Coronationis B. V. Deipare, In Monte Sancto Societatis JESU in Regno Bohemiae, Die 22. Junii, Anno Domini 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK AP XII 1
- Conchylum Marianum vetustissimae et venustissimae Gemmae Moraviae. Brunae 1736, Regno Behemiae die 22. Juni 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK AN IV 12
- Corona Sacro Montana, sive Constellatio Coeli Mariani, Nocte super media Gloriosissimae Coronationis Augustissimae Coelorum Imperatricis Mariae Thumaturgae Statuae, ab Angelis allatae, In Horizonte Montis Praemonstrati ad Olomucium, Die 21. Septembris, Anno MDCCXXXII. Serenissimo Coelo Praemonstrata. Olomucii 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK FT I 3/2
- CRUGERIUS 1669—J. CRUGERIUS: Sacri Pulveres. Sacerrimae memoriam inclyti regni Bohemiae coronae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae. Tom III., 1669
- Cultus festorum solemnum Beatissimae Mariae Virginis. Viennae 1738, Strahovský klášter Praha, sign. SK JD V4
- CZELEJOWSKI 1749—Tomasz CZELEJOWSKI: Abrys koronacyi Nejsw. nieba i ziemi Królowej w obrazie...w Łucku, Poczajów 1749

- DEBELLINI 1863— Enrico DEBELLINI: Rukopisná předmluva in: BAV, ACSP Madonne Coronate 1. sv. I., fol. 1, 1863
- Deníky residence na Sv. Kopečku 1679–1759:
 MZA Brno G 1, Bočkova sbírka č. 4143, č.12276/5;
 MZA Brno E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie, Diář rezidence na sv. Kopečku, inv. č. 240, sign. II 42;
 MZA Brno G 12, Cerroniho sbírka;
 Státní vědecká knihovna v Olomouci, oddělení rukopisů a starých tisků (SVKOL) sign. M–III–1257, 403
- Diarium Residentiae in Sacramonte I. latinský rukopis, Řád Redemptoristů, Národní archiv Praha, sign. p. č. 104
- DLOUHOVESKÝ 1670—Jan Hynek DLOUHOVESKÝ: Zdoroslavíček na poli požehnaném. Praha 1670
- Dyariusz, albo opisanie osmiodniowego Aktu Koronacyi Cudownej Statuy...w Polu Jaroslawskim, w kościele S.J. Roku 1755..., Lwow
- Dzieło uroczystego zwieńczenia rzymskimi watykańskimi koronami cudownego obrazu Przczystej Bogarodzicy Maryi Panny, Poczajów 1775.
- EICHLER 1887— Karel EICHLER: Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku. Díl I/1. Brno 1887
- EICHLER 1888— Karel EICHLER: Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě v rakouském Slezsku. Díl I/2. Brno 1888
- Enthronisticum Parthenium, sive Gloria et Honor Neo-inauguratae Augustissimae Coelorum Reginae Mariae in Thaumaturga Effigie Sua, Portentofo Angeloru, famulatu allata...Olomucii 1733, Strahovský klášter Praha, sign. SK AL III 2
- FANKIDEJSKI 1880— Jakub FANKIDEJSKI: Obrazy cudowne i miejsca w dzisiejszej dyecezyi Chełmińskiej. Podług urzędowych akt kościelnych i miejscowych podań, Pelpin 1880
- FROZÍN 1704—Antonín FROZÍN:Obroviště Mariánského Atlanta svět celý Mariánský v jediné knížce nesoucího. To jest: Knížka o obzvláštních Mariánských obrazích, po celým Mariánským světě divotvorně rozsazených...., Praha 1704
- FURANE 1885—Antonio FURANE: L'Ecrin de la S.Vierge. sv. III., Les Vierges de S. Luc. Et des temps apostolique, Desclée-De Brouwer, 1885
- GABRIELLI 1890—Annibale GABRIELLI: Lépistolario di Cola di Rienzo. Fonti per la Storia d'Italia, VI., Rome 1890
- Gemma Moraviae Thumaturga Brunensis. Brunae 1742, Strahovský klášter Praha, sign. SK BV II 159
- GLAVINIĆ 1648— Fra Franjo GLAVINIĆ: Tersattana Historia, Tersatto 1648
- Glosy do korony wzywające...czyli cuda przy obrazie N.M.P. w kościele Latyczowskim, Berdyczów 1778
- GRIMALDI/NIGGL 1972 —Giacomo GRIMALDI/Reto NIGGL: Descrizione della basilica antica di San Pietro in Vaticano, Codice Barberini latino 2733; edizione e note a cura di Reto Niggli, publikováno Biblioteca Apostolica Vaticana 1972

- GUMPPENBERG 1655a — Guilielmo GUMPPENBERG: Atlas Marianus sive De imaginibus Deiparae per orbem christianum miraculosis. Vydaná v Ingolstadt 1655. (II.vydání v roce 1677)
- GUMPPENBERG 1655b — Guilielmo GUMPPENBERG: Idea Atlantis Mariani. Tridenti 1655
- GUMPPENBERG 1657 — Guilielmo GUMPPENBERG: Atlas Marianus, liber I. et II., 1657
- GUMPPENBERG 1672 — Guilielmo GUMPPENBERG: Atlas Marianus quo sanctae dei Genitricis Mariae imaginuj miraculosarum origines. Monachii 1672
- CHECHŁOWSKI 1717— D. CHECHŁOWSKI: Splendor Korony z dwunastu gwiazd...na jasnej Górze, Częstochowa 1717
- CHODYKIEWICZ 1752—Klemens CHODYKIEWICZ: Relatio Coronationis thaumaturgae imaginis D.V.M. 1752
- Itinerarium Urbis Romae 1518 — da Fra' Mariano da Firenze, E.BULLETIN (ed), Studi di Antichita Christiana, Rome 1931
- IVANOWSKI 1873—Helleniusz Eustachy IVANOWSKI: Rozmowy o Polskiej Koronie. I.díl.,Kraków 1873.
- JĘTKIEWICZ 1730—G. JĘTKIEWICZ: Aquita grandis alarum in zyroviciana solitudine Maria, Supraśl 1730
- KAYSER 1732—Laurentino KAYSER: Athenaeum sive Universitatis Mariana Statuae in Sacro monte premonstrato Moraviae ad Olomoucium a Laurentino Kayser. Olomocii 1732
- KIERASZEWSKI 1877—S. KIERASZEWSKI: Historia M. B. Bolszowickiej, Lwow 1877
- KONSTANC 1652—J. KONSTANC: Securre miseris, Svatohorská Panna Maria Nejslavnější Rodička Boží v Čechách nad Příbramí...Praha 1652
- Korunovace PM Svatokopecké, mědiryt 440 x 650 mm, sbírka mědirytin, Strahovský klášter Praha sign. GS 175 (40/65–186), značeno: Jos. Moravinus delin: Birckhart. Sculp: Prag. Mariani Servi, Antony Brückner. Civis Prizibramensis
- KOWNACKI 1703— Ignac KOWNACKI: Sparta Polska w cudownym obrazie w kościele Łuckych Dominikaów. Zamość 1703
- Krátké vypsání o nalezení a stoletní slavnosti a slavném korunování zázračného obrazu Marie Panny na Svaté Praemonstratské hoře blíž Olomouce. V Hradci Králové 1733, Strahovský klášter Praha, sign. SK FD V II
- Krotki rys historii obrazu Matki Boskiej Łaskami slynącej oraz kościoła karmelitów v Bolszowcach. Na pamiątkę 100-letniej rocznicy koronacji tegoż obrazu z rękopisów klasztoru nakladem konwentu Bolszowieckiego. Lwów 1877
- Křtinská kniha zázraků: Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském, 1735. Rukopis v českém jazyce. SOKA Blansko, FÚ Křtiny, inv. č. 80
- Ksiega Pamiatkowa Mariańska. Krakow 1905
- LABE 1690—Jindřich LABE: Hájek Svatý Milosti Boží a velikými dobrodiními B. Panny Marie krásně se zelenající. Praha 1690
- LABE 1746—Jindřich LABE: Historii o třech svatých obrázcích...v chrámu Páně Bechyňském. Praha 1746

- Liber Pontificus (XLVI. XYSTUS III. (432–440) — rukopis neznámého autora datovaný do roku 500–600
- LIPÍŇSKI 1859— Tymoteusz LIPÍŇSKI: WiadomoŇci historyczne o koronacjach obrazów Matki Boskiej v dawnej Polsce, díł IV. Warszawa 1859
- Magnum Bullarium Romanum 1655— Magnum Bullarium Romanum, SS. Pontificium Urbani VIII. et Innocentii, T. IV. Lugduni 1655
- MANSI/INCISORE 1853—D. Ferdinando MANSI/ Raffaele Persichini INCISORE: Le Incoronate ossia Racolta di tutte le Miracolose Immagini di Maria Santissima che furono ornate dell aurea corona dai sommi pontifice dal RMO Capitolo Vaticano. Roma 1853
- Maria Lust=Garten mit den fürnehmsten im Königreich Böhheim...Prag 1704. Strahovský klášter Praha, sign. SK BU IX 37
- MAROTTI 1715— Francesco Xavérius MAROTTI: Madre Misericordiosa noc le corone donate dal Principe Alessandro Sforza, 1715
- Mons Praemonstratus neb Před-vkázaná Hora. To jest: Pravdivé a dokonalé sepsání svaté a mnohými Milostmi Mariánskými dalece a vysoce stkvoucí se Hory. V Hradci Králové 1732
- NOWAKOWSKI 1896—X. Waclaw NOWAKOWSKI: WiadomoŇ historyczna o cudownym obrazie Nejs. Panny Maryi Łaskawej v koŇsciele katedralnym ve Lwowie, Krakow 1896.
- Obrona Korony Polskiej od granic ukraińskich Marya w Berdyczowskim obrazie, 1760
- OLENIUS 1668— G. B. OLENIUS: Mariophilus Peregrinus... 1668
- Opis koronacyi Matki Boskiej cudownej w obrazie Łąkowski. In: Katolik Dyecezyi Chelmińskiey, č. 11, Chelmno 1850
- Opisanie uroczystej koronacyi obrazu N. M. P. Niepokalanie Poczętej w koŇsciele przemyskim w.w. oo. Franciszkanów, Lwow 1777
- ORLOWSKI 1724— Ignacy ORLOWSKI: Actus coronationis Miraculossimae imaginis Socaliensis Mariae, 1724
- Ortus et progressus Sacri Montis in Marchionatu Moraviae prope Olomucium, latinský rukopis 1757, pozdější svatokopecký převor Tadeáš Schrabal popisuje průběh všech velkých úprav provedených v chrámu v letech 1721–1732. Strahovský klášter Praha, sign. SK BT IV 91
- PALEOTTI 1582—Gabrielle PALEOTTI: Discorso intorno alle imagini sacre e profane, Romae 1582
- PANVINIO 1570 —Onofrio PANVINIO: De precipuis Urbis Romae basilicis, Roma, 1570
- PETRŽÍLKA 1732— Stanislav PETRŽÍLKA: Odražená záře Marye Panny na Nebi od ozdobným vyobrazením vysvětlená v srdci téhož Města na Rynku dne 22. měsíce června, kteréžto Den Marii Nebe KráloVnV KorVnoV VCtíl. Příbram 1732, sign. NK ČR 54 B 641
- POPP 1758—Ignatio POPP: Historia Divae Virginis in Monte Sancto a P. Ignatio Popp S.J. Pragae 1758
- RASPONI 1656—Cesare RASPONI: De basilica et patriarcho Lateranensi, Libri IV., Roma 1656
- Regina Caeli, Corona Gloríae et Majestatis Super Creaturam universam Exaltata in Caelis, Maria ritu Vaticano prima in Regno Bohemiae in

- S. Monte Corona Regali Aurea Coronata. Pragae 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK BS I. 53, kniha 2
- Relatio Coronationis Thaumaturgae Claro-Montanae in Regno Poloniae, Częstochowa 1717
- Relacya koronacyi Obrazu N.M.P. na Górze Różańcowej, Lwow 1727
- Relacya koronacyi Obrazu Nejsw. Maryi Panny Pocieszenia w Leżajsku, w WW. OO. Bernardynów za pozwoleniem i błogosławieństwem Najbogosl. Benedykta XIV Papieża przez ręce jw. Imć. Stanisława na Złotym Potoku, Xwie zbaraskim, Józefowie, Stanisławowie, Krotoszynie, Brodach, Załozcach, potockiego wojewody jenerála ziem kijowskich etc. odprawionej Roku Pańs. 1752, dnia 8 września, we Lwowie 1752
- ROSOŁECKI 1751—Łukasz ROSOŁECKI: Wdzięczność Matce Nejsw. z okazji koronacji cudownego obrazu w kościele św. Michała, Wilno 1751
- RYŁŁO 1780 —Maksymilian RYŁŁO: Koronacja cudownego obrazu Najświętszej Panny Maryi w chełmskiej katedrze r. 1765 odprawiona, Berdyczów 1780
- Sacrosanctum Concilium Tridentinum, Augustae Vindelicorum 1757
- Sanctum saeculare Marianum, Olomucii 1732
- SAPIEHA 1721—Jan Fryderyk SAPIEHA: Monumenta antiquitatum Marianorum, Warszawa 1721
- SAPIEHA 1723—Jan Fryderyk SAPIEHA: Monumenta albo zebranie starożytnych ozdób Przenajświętszy Bogurodzicy Panny Marii w dawnym wielce obrazie de Guadelupe rzeczonym staraniem Albrychta Stawskiego do druku podane, Sandomierz 1723
- SARTORIUS 1717—Augustin SARTORIUS: Marianischer Atlas. Prag 1717, Strahovský klášter Praha, sign. SK AJ VIII 121
- Serie delle Sacre Immagini di Maria Vergine Coronate con la Corona d'Ora dal Rmo Capitolo di S. Pietro in Vaticano. Secondo il Pio Legato del Conte Alessandro Sforza Piacentino. In: Descrizione della Sacrosanta Basilica Vaticana sue Piazze, Portici, Grotte, Sacristie, parti superiori, interne ed esterne eloro misure, Roma 1800
- SCHMIDL 1747—Jan SCHMIDL: Dějiny provincie Tovaryšstva Ježíšova. 1747
- SIEMIENSKI 1862—Lucjan SIEMIENSKI: Kościol ksieży Bernardynów v Sokalu. Tygodnik Ilustrovany č. 143, 1862
- SINDONE 1744—Raffaelle SINDONE: Altarium et Reliquiarum Sacrosanctae Basilicae Vaticanae, Romae 1744
- SINDONE 1756 —Raffaelle. Elenco istorico e cronologico delle miracolose Immagini di Maria Virgine coronate della sacrocanta Basilica di s. Pietro in Vaticano. 1756
- SOA Brno, fond E4, 5:31, fol.53; soupis drahokamů na korunkách, fol. 106–11; podklad pro vydání programu v Conchylium Marianum, fol. 104–105 kreslené návrhy na tzv. Velkou a Malou bránu před prelaturou
- Solennitas Coronationis B.M.V. Mariae in antiquissima sua ad praepositatem Palatino Trocensis civilitalis basilicam a temporibus Alexandri Vitoldi Magni Lithuaniae Ducis ab Ilmo Constantino

- Casimiro Brzostovski Eppo Vilensi, Anno 1718 die 4 Septembris, Vilnae 1719
- Svatohorská kniha zázraků (1639–1773) rukopis v českém, latinském a německém jazyce, Národní archiv Praha, fond Řádu Redemptoristů, sign. P 152, O I–VI/1–574, Kult Panny Marie (1639–1773), krabice 102–103, inv. č. 218
- Svatohorská Panna Marya, nejslavnější rodička Boží v Čechách nad Příbrami 1655, Strahovský klášter Praha, sign. SK BV IX 31
- Sv. Kopeček. Katalog Hradištských 1688–1783. Latinský rukopis, Strahovský klášter Praha, sign. DK III 4
- Synopsis historiae sacromontanae, latinský rukopis, SÚA Praha, sign. P 131
- Suplement do Gazet. Akt Koronacji obrazu N. Maryi Panny w kościele Białanickim OO Karmelitów D. Obserwacji Prow. Św. Jerzego Męczennika, r 1761 dnia 20-7bra., 1761
- SUSZA 1646—Jakub SUSZA: Phoenix redivivus albo obraz starożytny chełmski Panny i Matki Przenajświętszej, Zamość 1646
- TANNER 1679—J. TANNER: Svatá cesty z Prahy do Staré Boleslavě. Praha 1679
- TERRAMAN 1472—TERRAMAN: Relatio Terramani, 1472
- TRZEŚNIEWSKI 1765—Grzegorz TRZEŚNIEWSKI: Ozdoba i Obrona ukraińskich Krajów, Berdyczow 1765 a 1767.
- TURONENSIS—Gregorius TURONENSIS: Historiarum Francorum Decem, Liber X, 1.1. De Gregorio papa Romano.
- TYNEŃSKI 1769—J. TYNEŃSKI: Kazanie na koronacyi statui Matki Najświętszej w kościele Dominikanów, Lwow 1769
- VASARI 1568—Giorgio VASARI: Životopisy umělců. Přeložil František Petr. Praha 1927
- WILCZEK 1754—T. WILCZEK: Haslo Slova Božego dedykowane Ludwice z Mniszchów Potockiej. Lwow 1754
- ZEITIGER 1671—Hueber Fortunata ZEITIGER: Granat-Apfel der Wunderzierden in denen Bildsaulen U.L.F. Maria bei zweien Völckern der Bayern u. Böhmen. München 1671, Strahovský klášter Praha, sign. EU XVI 34
- ZIENKOWICZ 1751—T. ZIENKOWICZ: Korona z Herbowych Jaśnie Wielmożnych Sapiechów Strzał złożona, Supraśl 1751
- Žebřík Jakoba Maria Panna Svatohorská, po kterém Bůh vstoupil na zem, aby po něm lidé zasloužili vstoupiti do nebe... Praha 1737, Strahovský klášter Praha, sign. SK BU II 135/33

Literatura:

- AHERM 1961—Baranabas AHERM: The Moter of the Messiah. Marian Studies 12, Dayton 1961
- ALATRI 1933—Ottavio P. ALATRI: L'incoronazione delle immagini mariane, in: L'Italia Francescana, rivista bimestrale di kultura francescana VIII, 1933
- AMANTI/ TEMPESTA 2009—Giulia AMANTI / Claudia TEMPESTA: Basilica di San Maria in Aracoeli. Icona della „Madonna Advocata“. Roma 2009

- ARMELLINI/CECCELLI 1942—Mariano ARMELLINI: *Le Chiese di Roma dal saec. IV al XIX*, Roma, 2. doplněné vydání Carlem CECCELLI, Roma 1942
- ASCHENBRENNER/SCHWEIGHOFER 1965—Wanda ASCHENBRENNER / Georg SCHWEIGHOFER: *Paul Troger. Leben und Werk. Katalog Salzburg 1965*, č. 313, 156. Salzburg 1965
- AURENHAMMER 1956—Hans AURENHAMMER: *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit*. Wien 1956
- AVENARIUS 1998—Alexander AVENARIUS: *Byzantský ikonoklasmus. Storočie sporu o ikonu*, Bratislava 1998
- BABIC 1997—Gordana BABIC: *Ikony. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří* 1997
- BACCI 1992—Michele BACCI: *Il pannello dell' Evangelista. Storia delle immagini sacre attribuite a san Luca*, Pisa 1992
- BALEKA 1997—Jan BALEKA: *Výtvarné umění. Výkladový slovník*. Praha 1997
- BARANOWSKI 2003—Andrej Józef BARANOWSKI: *Koronacje wizenruków Maryjnych w czasach baroku*. Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Zamek Królewski w Warszawie, 2003
- BARASH 1992—Moshe BARASH: *Icon. Studies in the history of an idea*, New York – London 1992
- BARTHOLOMEW/ PAOLI 2011—BARTHOLOMEW (1251) and Emore PAOLI (2011): *Liber epilogorum in Gesta Sanctorum*. Tavarnuzze (Firenze). Sismel edizioni del Galluso, 2011
- BARTLOVÁ 2008—Milena Bartlová: *Tři středověké mariánské obrazy od sv. Tomáše v Brně*. *Opuscula historiae artium*. SPFFBU F52, 2008
- BARTLOVÁ 2012—Milena Bartlová: *Skutečná přítomnost. Středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Argo, 2012
- BELTING 1982—Hans BELTING: *Die Reaktion der Kunst des 13. Jahrhunderts auf den Import von Reliquien und Ikonen*. In: Hans BELTING (ed.), *Il medio Oriente e l'Occidente nell' arte del XIII secolo*. Atti 24 Congresso Internazionale Storia dell'arte 2., Bologna 1982
- BELTING 1989—Hans BELTING: *Das Bild als Text. Wandmalerei und Literatur im Zeitalter Dantes*. In: Hans BELTING/ Dieter BLUME (eds.) *Malerei und Stadtkultur in der Dantezeit*. München 1989
- BELTING 1990—Hans BELTING: *Bild und Kult. Eine Geschichte des Bildes vor dem Zeitalter der Kunst*. München 1990
- BELTING 1996—Hans BELTING: *Likeness and Presence: a history of the image before the era of art*, The University of Chicago Press, 1996
- BERTELLI 1961a —Carlo BERTELLI: *L'immagine del „Monasterium empulii“ dopo il restauro*, in.: *Archivium Fratrum Praedicatorum*, Roma 1961
- BERTELLI 1961b —Carlo BERTELLI: *La Madonna di Santa Maria in Trastevere*. Roma 1961
- BERTELLI 1990 —Carlo BERTELLI: *Le icone nelle chiese dell'Occidente*. In *Splendori di Bisanzio. Testimonianze e riflessi d'arte e cultura bizantina nelle chiese d'Italia*. Fabbri. Milan 1990

- BLASONE 2008 — Pino BLASONE: Our Lady, the „Pensive One“.
Marian Icons in Rome and Italy. 2008
- BLAŽÍČEK 1976—Oldřich J. BLAŽÍČEK: Ferdinand Maxmilián Brokof,
Praha 1976
- BOLEK 1936—František BOLEK: Katolické kostely a kaple v Olomouci.
Olomouc 1936
- BOLGIA 2005 — Claudia BOLGIA: The Felici icon tabernacle (1372) at
S. Maria in Aracoeli, reconstructed: Lay patronage sculpture and
Marian devotion in trecento Rome. In: *Jornal of the Warburg and
Courtauld Institutes*, LXVIII, 2005
- BONCI 2004— Paolo BONCI: Madonne coronate in Italia e nel Mondo.
San Giovanni Valdarno 2004
- BONTOUX 1956— Berthem M. BONTOUX: Santa Francesca Romana ed il
suo tempo. Societa Editrice Internazionale, Turin 1956
- BRADANIVIĆ/HOŠKO 2009—Marijan BRADANIVIĆ/Emanuel
HOŠKO: La Tersatto di Maria, Zagreb 2009
- BRANDT 1996—Kathleen Weil-Garris BRANDT: Michelangelo's Pieta
for the Cappella del Re di Francia in: G. BRIGANTI (ed.), *Il se
rendit en Italie: Études offertes à André Chastel*, Rome 1987
- BRANCIA D'APRICENA 2000—Marianna BRANCIA di APRICENA: Il
complesso dell'Aracoeli sul Colle Capitolino (IX –XIX sedilo),
Roma 2000
- BUXTON 1970—David BUXTON: The Abyssinians, New York Praeger
1970
- CALABUIG 1981—Ignazio M. CALABUIG: Significato e valore del
nuovo ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis. In: *Notitiae*
17, 1981
- CECCARELLI 1953—Giuseppe CECCARELLI: Feste, confraternite e
tradizioni popolari mariane in Roma. In: *Alma Socia Christi*, Roma
1953
- CECHELLI 1956—Carlo CECHELLI: I mosaice della basilica di S.
Maria Maggiore, Turin 1956
- CENTESE 1933—Reno CENTESE :Cerimoniale dell'incoronazione, in:
L'Italia Franciscana, rivista bimestrale di cultura franciscana“ VIII,
1933
- CORMACK 1997—Robin CORMACK: Paiting the soul. Icons, death
masks and shrouds, London 1997
- CORRIE 2005—Rebecca CORRIE: The Kahn and Mellon Madonnas and
their place in the history of the Virgin and Child enthroned in Italy
and the East. In: Maria VASSILAKI (ed.), *Images of the Mother of
God. Perception of the Theotokos in Byzantium.*, Asghate 2005
- CRUZ 1993—Joan Carroll CRUZ: Miraculous Images of Our Lady, 1993
- ČEŽOVSKÝ 1913— I. ČEŽOVSKÝ: O korunovaci milostných obrazů a
soch bl. Panny Marie. In: ČEŽOVSKÝ/VRAŠTIL:Papežská
korunovace Matky Boží Svatohostýnské. Brno 1913
- DEJONGHE 1967— Maurice DEJONGHE: Orbis Marianus. Les Madone
couronnées à travers le monde. Paris 1967
- DOKULIL 1913—Antonín DOKULIL: Korunovace bl. Panny Marie na
Sv. Kopečku u Olomouce. In: Papežská korunovace Matky Boží.
Brno 1913

- DUINKERKEN 1948—Anton van DUINKERKEN: Begrip van Rome. Bossum 1948
- DYLAGOWA 1994—Hanna DYLAGOWA: Brestská unie – smír či svár. In: R.LUZNY/F.ZIEJKA/A. KEPIŃSKI (eds): Unia brzeska, geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich, Krakow 1994
- EVANS 2003—Robert John Weston EVANS: Vznik habsburské monarchie 1550–1700, 1. vydání, Argo Praha 2003
- FAJT 2006—Jiří FAJT (ed.): Karel IV. císař z Boží milosti. Kultura a Umění za vlády Lucemburků 1310-1437. Praha 2006
- FREEDBERG 1989—David FREEDBERG: The power of images. Studies in the history and theory of response. Chicago 1989
- FREEDBERG 1995—David FREEDBERG: Holy Images and Other Images. In: The art of interpreting. University Park 1995
- FRIDRICH 1904—Alojz FRIDRICH: Historia cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce. II. díl. Kraków 1904
- FRIDRICH 1911—Alojz FRIDRICH: Historia cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce. IV. díl. Kraków 1911
- FÜRST 1934—František FÜRST: Poutní místo u Brna. Brno 1934
- GAGOV 1951—G. M. GAGOV: Remarquable célébration en l'honneur de la Virge de l'Assomption à Rome, In: Marie, April 1951
- GALLIO 2009—Paola GALLIO: The Basilica of Saint Praxedes, Genova 2009
- GRISAR 1906—Hartmann GRISAR: Histoire de Rome et des papes au Moyen-Age, Paris 1906
- GUSSONE 1987—Nikolaus GUSSONE: Zür Krönung von Bildern: Heutige Praxis und neuzeitlicher Ritus. In: Jahrbuch für Volkskunde, svazek 10, 1987.
- GUSSONE 1990—Nikolaus GUSSONE: Die Krönung von Bildern. In: Jahrbuch für Volkskunde, svazek 13, 1990
- GUSSONE 1999—Nikolaus GUSSONE: Die Krönung von Marienbildern. In: Maria allerorten, Franz Niehoff Landshut 1999
- HEROUT 1978—Jaroslav HEROUT: Slabikář návštěvníků památek. Brno 1978
- HEROUT 2002—Jaroslav HEROUT: Staletí kolem nás. Praha/Litomyšl 2002
- HERZOGENBERG 1971—Johanna HERZOGENBERG: Marianische Geographie an böhmischen Wallfahrtsorten der Weiße Berg, Rimau in Südböhmen, dr Heilige Berg. In: Alte und Moderne Kunst 14. München 1971
- HERZOGENBERG 1985—Johanna HERZOGENBERG: Zur Krönung von Gnadenbildern vom 18. bis zum 20. Jahrhundert. In: Intention und Darstellung. Erich Hubala zum 24 März 1985, Herausgegeben von Frank Büttner. München 1985
- HIRST/DUNKERTON 1994 —M. HIRST /J. DUNKERTON (eds.): Making and Meaning: The Youngh Mihelangelo, The Artist in Rome, Katalog výstavy, London 1994
- HOLAS 1929—František Xaver HOLAS: Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě. Příbram 1929

- HRÁČEK 1933—Jan HRÁČEK: Původ a dějiny poutního chrámu Panny Marie na sv. Kopečku u Olomouce. Svatý Kopeček 1933
- JAGOSZ 2003—Michał JAGOSZ: Museo della Patriarcale Basilica di San Maria Maggiore, Vatican City 2003
- JEŘÁBEK 1946—Vladimír JEŘÁBEK: Čtení o Paladiu země České. Brno 1946
- JORDAN 1997—Michael JORDAN: Encyklopedie bohů. Praha 1997
- JUREN 1974—V. JUREN: Fecit-Feciebat, in: Revue de l'art, 26, 1974
- KAUFMANN 1922—Walter KAUFMANN: Handbuch der achrit. Archäologie. Paderbon 1922
- KESSLER 2000—Herbert KESSLER: Rome 1300: on the path of the pilgrim, Yale University Press 2000
- KIRWIN 1973—George KIRWIN: The Nature of the Queenship of Mary, Catholic University of America 1973.
- KITELL/FRIEDRICH 1990—G. KITELL/G. FRIEDRICH: Theological Dictionary of the New Testament, Grand Rapids, Michigan 1990
- KLUSALOVÁ/LANGER 1976—Iva KLUSALOVÁ / Jiří LANGER: Milosti Panny Marie Svatohorské. Plzeň 1976
- KNOX 1990—J. R. KNOX: Die Feier der Krönung eines Marienbildes. Salzburg / Trier / Zürich 1990
- KONDAKOV 1914—Nikodim Pavlovič KONDAKOV: Ikonographija Bogamateri. Saint Petersburg 1914
- KOPEČEK 2002—Josef KOPEČEK: Karel Škréta na Svaté Hoře. In: Podbrdsko IX. 2002
- KOPEČEK 2004—Josef KOPEČEK: Svatá Hora. Kostelní Vydří 2004
- KOŘÁN 1970—Ivo KOŘÁN: Ohlasy českého středověkého umění v baroku. In: České umění gotické 1350–1420. Praha 1970
- KOŘÁN/JAKUBOWSKI 1976—Ivo KOŘÁN/Zbigniew JAKUBOWSKI: Byzantské vlivy na počátku malby gotické a roudnická Madona v Krakově. In: Umění 24, 1976.
- KOŘÁN 1989—Ivo KOŘÁN: Život našich gotických madon. In: Umění 37, Praha 1989
- KOŘÁN 1991—Ivo KOŘÁN: Gotické veraikony a svatolukášské Madony v Pražské katedrále, In: Umění 24, 1991
- KOŘÁN 1995—Ivo KOŘÁN: Etika Miraculosity. In: Umění 6, Praha 1995
- KOŠNÁŘ 1903—Julius KOŠNÁŘ: Poutnická místa a památné svatyně v Čechách. Praha 1903
- KRSEK/KUDĚLKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996—Ivo KRSEK/Zdeněk KUDĚLKA / Miloš STEHLÍK / Josef VÁLKA: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996
- KUČA 1998—Karel KUČA: Města a Městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl III., Praha 1998
- KUPISZEWSKA 1991—Helena Teresa KUPISZEWSKA: Podobizny i kopie obrazu Matki Bozej Czestochowskiej. In: J. GOLONKI ZP (ed.). Jasnogórski ołtarz królowej Polski. Studium teologiczno-historyczne oraz dokumentacja obiektów zabytkowych i prac konserwatorskich. Czestochowa 1991
- KURCZEWSKI 1905—Jan KURCZEWSKI: Koronacja cudownego obrazu N. P. Marii Trockiej. In: Księga pamiątkowa Marińska,

- sv. II., Lwow-Warszawa 1905
- KÜMPEL-STANĀKOVSKÝ 1947—Bohuslav KÜMPEL-STANĀKOVSKÝ: Staročeské Madony. Šumperk 1947
- KÜPPERS 1994 —Thaddaeus KÜPPERS: Das heilige Haus von Loreto. Regensburg 1994
- LADNER 1953—Gerhard B. LADNER: The Concept of Image in the Greek Fathers and the Byzantine iconoclastic controversy. *Dumbarton Oaks Papers* 7. 1953
- LANGE 2007—Günter LANGE: Der byzantinische Bilderstreit und das Bilderkonzil von Nikaia (787). In: Reinhard Hoeps (ed.), *Handbuch der Bildtheologie. Bd. I. Bild-konflikte.* Paderbon–München–Wien–Zurich 2007
- LANZANI 2011—Vittorio LANZANI: Madonna del Soccorso, In: Pietro ZANDER (ed.): *Full of Grace. Crowned Madonnas from the Vatican Basilica, Katalog výstavy v Knights of Columbus Museum New Haven, Connecticut USA* 2011
- MACŮREK 1948—Josef MACŮREK: *Dějiny polského národa*, Praha 1948
- MALMSTROM 1973 —R. E. MALMSTROM: *S. Maria in Aracoeli at Rome*, Ph.D. diss. New York University 1973
- MARIENLEXIKON 1988–1994—MARIENLEXIKON, Hrsg. Prof. dr. Remigius BÄUMER a prof. dr. Leo SCHEFFCZYK, díl 1. – 6. *Erzabtaí St. Ottilien* 1988–1994
- MIRAVALLE 1997—MARK I. MIRAVALLE: *Maria Spoluvykupitelka Prostřednice Přímlyvkyně.* Olomouc 1997
- NEUMANN 1936— Augustin Alois NEUMANN: *K 200 výročí korunovace milostného obrazu Panny Marie v klášteře brněnských augustiniánů (1736–1936).* Brno 1936
- NICHOLS 1989 —Francis Morgan NICHOLS: *Mirabilia urbis Romae = The Marvels of Rome: a picture of the golden city*, anglická tištěná verze slavného rukopisu, London 1889
- NOWAKOWSKI 1896a—X. Waclaw NOWAKOWSKI: *O cudownym obrazie Najśw. Maryi P. Berdyczowskiej.* *Wiadomość historyczna.* Krakow 1896
- NOWAKOWSKI 1896b—X. Waclaw NOWAKOWSKI: *Wiadomość historyczna o cudownym obrazie Nejs. Panny Maryi Łaskawej w kościele katedralnym ve Lwowie.* Krakow 1896
- NOWAKOWSKI 1898—X. Waclaw NOWAKOWSKI: *Częstochowa w obrazach historycznych.* In: *O cudownych Obrazach w Polsce Przenajświętszej matki Bożej.* Kraków 1898
- NOWAKOWSKI 1899—X. Waclaw NOWAKOWSKI: *O cudownym obrazie Matki Bożej w kościele OO. Karmelitów w Białyniczach.* *Wiadomość historyczna.* Krakow 1899.
- NOWAKOWSKI 1902—X. Waclaw NOWAKOWSKI: *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej M.B.* *Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne.* Krakow 1902
- Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis* 1981— *Editio Typica.* *Typis polyglottis Vaticanis* 1981. Prot. CD.600/81
- PACO 2000—Valentino PACO: *Cristo–Luce a Santa Prassede.* In: *Arte a Roma nel Medioevo.* Napoli 2000

- PALUZZI 1961—Carlo Galassi PALUZZI (ed.): Roma Cristiana, sv. IV.
- PESCI 1941 — B. PESCI: Il problémy cronologico della Madonna di Aracoeli all luce delle fonti. In: Rivista di Archeologia Christiana. 1941
- PIUR 1931 —P. PIUR: Cola di Rienzo. Darstellung seines Legend und seines Geists. Vinna 1931
- PIUS XII. 1954—papež PIUS XII.: Ad coeli Reginam. Posvátná kongregace pro obřady 1954, Acta Apostolicae Sedis (AAS 46). Vatican 1954
- PODLAHA 1904a—Antonín PODLAHA: Sochy a skulptury Mariánské v Čechách, od dob nejstarších až do století XVI., Praha 1904
- PODLAHA 1904b—Antonín PODLAHA: Katalog Mariánské výstavy Praha. Praha 1904
- POCHE 1977— Emanuel POCHE (red.): Umělecké památky Čech I. Praha 1977
- POLO/CANDIDO/PEDICO 1980—G. M. POLO / L. M. DE CANDIDO / M. M. PEDICO: La Vergine Maria incoronata. Storia-dottrina–devozione. Rovigo 1980
- PON 1996, — L. PON: Michelangelo first signature, In: Source 15, 1996
- POPE-HENNESSY 1996—John POPE-HENNESSY: The Portrait in the Renaissance. 1996
- ROYT 1999—Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha 1999
- ROYT 2000—Jan ROYT: Zahrada Mariánská. Doprovodná kniha k výstavě o mariánské úctě ve výtvarném umění od středověku do 20. Století v Muzeu Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2000. Klatovy 2000
- ROYT 2006—Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006
- ROYT 2011—Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. Století. II. rozšířené vydání. Praha 2011
- SAMEK 1987—SAMEK Bohumil: Architektura v díle F. Ř. I. Ecksteina. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. F 30–31. Brno 1987
- SAMEK 1994—SAMEK Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska I., Praha 1994
- SGHERRI 2006—D. SGHERRI: La Madonna Advocata in Santa Maria in Aracoeli, In: S. Romano, Reforma e tradizione 1050–1198. La pittura medievale a Roma 312-1431. Corpus e Atlante, vol. IV., Roma 2006
- SCHILLER 1980— Gertrud SCHILLER: Ikonographie der christlichen Kunst. Gütersloh 1980
- SCHUSTER 1932—Ildephonse SCHUSTER: Liber sacramentorum. Bruxelles 1932
- SMEJKAL 2001—Bohuslav SMEJKAL: Pohledy do historie Svatého Kopečka. Svatý Kopeček 2001
- SMEJKAL1994— Bohuslav SMEJKAL: Svatý Kopeček. Poutní chrám Navštívení Panny Marie, Olomouc 1994
- STEHLÍKOVÁ 2001—Dana STEHLÍKOVÁ: Katalog Praha 2001- č. kat. I/2. 135. Praha 2001

- STEHLÍKOVÁ 2002—Dana STEHLÍKOVÁ: Tři kapitoly o uměleckém řemesle v českém baroku. In: VLNAS (ed.) 2002: Sláva barokní Čechie. Katalog výstavy. Praha 2002
- STEHLÍKOVÁ 2004—Dana STEHLÍKOVÁ (ed.): Bohemia Sancta. Poklady křesťanského umění z českých zemí. Katalog výstavy. Praha 2004
- STEFAŃSKI 1996—J. STEFAŃSKI: Zarys dziejów kultu obrazu Matki Boskiej Chełmskiej, Lubelszczyzna 1996
- STEJSKAL 1978—Karel STEJSKAL: Umění na dvoře Karla IV. Praha 1978.
- SUCHÁNEK 2007—Pavel SUCHÁNEK: K větší cti a slávě. Umění a mecenát opatů kláštera Hradisko v 18. století. Brno 2007
- STRÖTER-BENDER 1992—Jutta STRÖTER-BENDER: Die Muttergottes das Marienbild in der christlichen Kunst: Symbolik und Spiritualität. Köln 1992
- ŠINDAR 2007—Jiří ŠINDAR: Putování po poutních místech Čech, Moravy a Slezska. Kostelní Vydří 2007
- ŠTAJNOCHR 2000—Vítězslav ŠTAJNOCHR: Panna Maria Divotvůrkyně. Uherské Hradiště 2000
- THIBODEAU 2007—Timothy M. THIBODEAU (ed.): The Rationale divinatorum officiorum of William Furane of Mende: A new translation of the Prologu and Book One. Columbia University Press 2007
- TŁOMACKI 1996—Andrzej TŁOMACKI: Sapiehowie. Linia kodeńska. Warszawa 1996
- TOMKIEWICZ 1957—W. TOMKIEWICZ: Uchwała synodu krakowskiego z 1621 o malarstwie sakralnym, Sztuka i Krytyka VIII: 1957
- UREŠOVÁ 1974—Libuše UREŠOVÁ: Katalog Praha-č. kat. 20, Praha 1974
- UREŠOVÁ 1989—Libuše UREŠOVÁ: Katalog Praha-č. kat. 180, 192. Praha 1989
- UREŠOVÁ 2002—Libuše UREŠOVÁ: Tři kapitoly o uměleckém řemesle v českém baroku. In: VLNAS (ed.) 2002: Sláva barokní Čechie. Katalog výstavy. Praha 2002
- VALENTINI/ ZUCCHETI 1953 —Roberto VALENTINI / Giuseppe ZUCCHETI (eds.): Codice topografico della citta di Roma, 4 svazky, Rome 1953
- VASILAKE 2005—Maria VASILAKE: Images of the Mother od God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium. Ashgate publishing Co, Vermont 2005
- VAUX 1961—Roland de VAUX: Ancient Israel, New York 1961
- VRABELOVÁ 2010—Dana VRABELOVÁ: Korunování milostných mariánských obrazů v českých zemích, nepublikovaná diplomová práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze 2010
- VRABELOVÁ 2012a—Dana VRABELOVÁ: Imago gratiosa – římské korunované Madony, Praha 2012
- VRABELOVÁ 2012b—Dana VRABELOVÁ: Barokní kult mariánských obrazů a soch. In: Obraz ako predmet transdisciplinárneho skúmania,

- sborník příspěvku z mezinárodní konference. Towarzystwo
Slovakow w Polsce, Filozoficka fakulta Trnavskej univerzity v
Trnave, Trnava 2012
- VRABELOVÁ 2013—Dana VRABELOVÁ: Korunování milostných
mariánských obrazů, In: Acta Universitatis Carolinae, Theologica
2012, roč. 2., č. 2., Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství
Karolinum, Praha 2013
- WANAT 1979—J. Benignus WANAT: Zákon Karmelitův bosých w
Polsce, Kraków 1979
- WANG 2004—J. A. WANG: Michelangelo's Signature. in: SCJ 35, 2004
- WERMINGHOFF 1908—A. WERMINGHOFF (ed.): Concilia aevi
karolini. MGH, Legum III: Concilio II, 2, Hannover 1908
- WILMART 1933—André WILMART: Nouvelles de Rome au temps
d'Alexandre III., In.: Revue bénédictine, Maredsous 1933
- WITKOWSKA 1995—Aleksandra WITKOWSKA OSU: Uroczyste
koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich 1717-1992,
Przestrzeń I sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej
przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków
kultury i migracji pielgrzymkowych, Kraków 1995
- WOLF 1990—Gerhard WOLF: Salus Populi Romani: die Geschichte
romischer Kultbilder im Mittelalter, Weinheim 1990
- WOLF 2005—Gerhard WOLF: Icons and sites. Cult images of the Virgin
in medieval Rome. In: Maria VASSILAKI (ed.), Image of the
Mother of God, Aldershot 2005
- WOODRUFF 1933—C. E. WOODRUFF (ed.): W. Brewyn, Description of
the Principal Churches of Rome (1470), London 1933
- ZANDER 2011—Pietro ZANDER (ed.): Full of Grace, Crowned Madonnas
from the Vatican Basilica, Katalog výstavy v Knights of Columbus
Museum New Haven, Connecticut USA 2011
- ŽALENAS 2002—G. ŽALENAS: Rekonstrukcja obrazu Matki Boskiej
Troickiej w świetle najnowszych badań. Przekład Wschodni VII.
2002
- ŽUKIEWICZ 1907—K. ŽUKIEWICZ: Dzieje cudownego obrazu Maryi w
kościółce oo. dominikańców w Podkameniu, Kraków 1907

Resumé

Disertační práce *Imago gratiosa – Korunované Madony ve střední Evropě v době baroka* představuje původní výsledky výzkumu, primárně zaměřeného na fond *Madonne Coronate* uloženého v *Archivio Capitulo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně, uskutečněného v rámci řešení grantového projektu Univerzity Karlovy č. 356911 *Korunování milostných mariánských obrazů ve střední Evropě v 17. a 18. století*.

Obraz se stává milostným (*imago gratiosa*) nebo také zázračným (*imago miraculosa*) projevuje-li *Boží milosti* různého charakteru (záchrana života při neštěstí, zázračná uzdravení početí apod.). Nejvyšším výrazem úcty a zbožnosti k mariánskému milostnému či zázračnému obrazu nebo soše je jejich korunování.

Teologický základ tohoto liturgického obřadu vychází z Mariiny nebeské korunovace, která následuje po jejím nanebevzetí. Na zemi byla Panna Maria korunována napodobeninami korun světských panovníků a její korunovaný obraz usazován na královský trůn, oltář, zhotovený většinou k této slavnostní příležitosti *k větší cti a slávě*. Vždy se jednalo o skvostná umělecká díla zlatníků a stříbrníků, o jejichž podobě, pokud se nezachovala do dnešních časů, se dovídáme z četných rukopisů, tisků a rytin speciálně vydaných u příležitosti korunovace.

Charakter korunovací se v průběhu staletí postupně vyvíjel od soukromé zbožnosti, přes diecézní korunovace až po institucionalizaci korunovačního kultu, ke které dochází v době baroka, kdy byla na návrh hraběte Alessandra Sforzy Pallaviciniho z Piacenzy, správou korunovací pověřena kapitula sv. Petra v Římě, která zlaté korunky přiznávala a udílela.

Prvním mariánským zázračným obrazem Panny Marie s dítětem, který byl na návrh donátora hraběte Alessandra Sforzy Pallaviciniho korunován svatopetrskou kapitulou zlatou korunou, byla roku 1631 *Madonna della Febbre* ze sakristie basiliky sv. Petra v Římě.

S cílem zajistit pokračování této zbožné tradice i po své smrti odkázal hrabě vatikánské kapitule dne 3. července 1636 velkorysý finanční obnos, ze kterého byly hrazeny zlaté korunky nejprve pro slavné zázračné mariánské obrazy v Římě a později i v celém světě. Svatopetrská kapitula stanovila pro korunovace jasně formulované podmínky a následně vydala korunovační řád. První obřad, dle těchto předpisů, se konal dne 31. srpna 1637 a této cti se dostalo Madoně ze slavného Michelangelova sousoší *Piety* z basiliky sv. Petra v Římě.

Přesné záznamy o papežských korunovacích mariánských zázračných obrazů z let 1631–1931 obsahující žádosti, korespondenci, účty za korunky, relace o průběhu korunovací včetně vyobrazení korunovaných obrazů, záznamy o udělení koncese svatopetrskou kapitulou a dokumenty ozřejmující založení nadace hraběte Sforzy, včetně pečlivého účetnictví této nadace, jsou vedeny v rukopisech dnes obsahujících celkem 36 svazků fondu *Madonne Coronate* uložených v *Archivio Capitulo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně.

Dokumenty z let 1932 – 1981 jsou uloženy v *Archivio Capitolarem*, fond *Madonne Incoronate*. Souhrnně tyto fondy představují tří set padesátiletou historii a vývoj korunovačních obřadů mezi lety 1631–1981, během kterých bylo koncesováno svatopetrskou kapitulou celkem 1300 korunovací po celém světě.

Na základě výzkumu fondu *Madonne Coronate* lze konstatovat, že počet ročních korunovací byl ovlivněn politickými a kulturně-historickými událostmi, jako například Velkou francouzskou revolucí (1789–1799), kdy byla korunována pouze jedna, výjimečně dvě Madony ročně. V roce 1800 dobývá Napoleon Bonaparte v čele francouzské armády Řím. Dochází k plenění Říma a vývozu vzácných památek a uměleckých děl do Paříže. V tomto období bohužel přichází i řada korunovaných římských Madon o své původní zlaté korunky. Rekordním rokem je rok 1904, kdy se uskutečnilo celkem třicet jedna korunovací.

První korunovanou Madonou mimo Řím byla v roce 1652 (14. dubna) *Madona od jezer v Avigliane* (Torino). Tento milostný obraz byl dvakrát „rekorunován“ a to 30. dubna 1752 a 22. srpna 1852. Druhým městem Itálie, co se počtu korunovací týče, je Neapol, kde se uskutečnilo celkem dvacet osm korunovací milostných obrazů, z toho deset v 18. století.

Celé 17. století bylo vyhrazeno pouze pro korunovace na území Itálie. První korunovace za hranicemi Itálie se udála až v 18. století a to v Dalmácii dne 21. března 1715, kdy byla korunována *Panna Maria z hory Tersatto*. Následovala první korunovace ve střední Evropě – *Panna Maria Czestochovská*, Královna Polska (8. září 1717) a další korunovace milostných obrazů nejen z celé Evropy, ale i ostatních kontinentů.

Mimo Evropu byla první korunovanou Madonou *Panna Maria z Guadalupe* v Mexiku, jejíž obraz, jak řekl v roce 1945 papež Pius XII.: „*není namalován štětcem z tohoto světa*“. Svatý obraz *Panny Marie Guadalupské* byl korunován kapitulou Sv. Petra 1. října 1740. V roce 1910 byl tento obraz nazván *Patronkou Latinské Ameriky* a rekorunován Piem X. Do třetice byl obraz *Panny Marie Guadalupské* korunován v roce 1946 Piem XII.

Mimo Itálii zcela převládají během 18. století korunovace v Polsku (celkem dvacet sedm), následují České země s třemi uskutečněnými korunovacemi (*Svatá Hora*, *Svatý Kopeček u Olomouce* a *Madona od sv. Tomáše v Brně*) a již zmíněné *Panna Maria z hory Tersatto* v Dalmácii a *Panna Maria Guadalupská* z Mexika.

V 19. století se uskutečnilo nejvíce korunovací ve Francii (celkem šestnáct), která se pomalu vzpamatovávala z Velké francouzské revoluce. Mimo Francii se také například uskutečnila významná korunovace *Černé Madony Monserratské* ve Španělsku dne 11. září 1881 a první korunovace na exotických Kanárských ostrovech – *Černé Madony z Candelarie* na ostrově Tenerife dne 14. července 1889.

Ve dvacátém století jsou korunovace milostných mariánských obrazů spjaty zejména se Svatým otcem Janem Pavlem II., který během svého pontifikátu osobně korunoval několik desítek mariánských obrazů v celé Evropě a svou autoritou schválil nový korunovační řád obrazů Blahoslavené Panny Marie „*Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*”, který v roce 1981 nahradil původní korunovační řád ze 17. století.

Předkládaná disertační práce pojednává téma korunovaných obrazů a soch, vymezené geografickým území střední barokní Evropy zahrnující země Habsburské monarchie a Polsko-litevského společenství, na základě odlišné koncepce a metodologie, ze zcela nového – ikonografického hlediska a poprvé přináší odpověď na otázku, jaký ikonografický typ a forma mariánského obrazu se staly nejčastěji korunovaným obrazem barokní střední Evropy, pojednanou v kontextu širších kulturně historických souvislostí.

Zlatou korunkou byly svatopetrskou kapitulou, díky odkazu hraběte Sforzy, ozdobeny v průběhu staletí různé formy uměleckých děl (fresky, deskové obrazy, sochy, reliéfy, mozaiky), bez ohledu na to z jakého byly zhotoveny materiálu. Mezi korunovanými obrazy a sochami se nachází jedno z největších uměleckých děl všech dob – *Michelangelova Pieta*, nádherná mozaika *Madonny ze San Prassede*, nejslavnější a nekopírovanější mariánská ikona *Panny Marie Sněžné ze Santa Maria Maggiore*, ale také fresky a deskové malby, jejichž umělecká hodnota je přinejmenším sporná.

Korunované obrazy a sochy nám tak potvrzují, že umělecká hodnota díla nebyla a není kritériem pro korunovaci, ale věhlas obrazu, starobylost úcty a uctívání obrazu věřícími jako milostného či zázračného.

Zatímco v Itálii je častou formou korunovaného obrazu freska či mozaika, ve střední barokní Evropě se tyto formy nevyskytují ani v jediném případě. Nejčastěji korunovanými obrazy v Římě, ale jak se později ukázalo i v celém světě, byly mariánské ikony legendicky připisované sv. Lukášovi,

ikonografického typu *Hodégétrie* (Vůdkyně na cestách), a to v četných variacích a kopiích. Obecně tak lze říci, že ikona původně určená pro soukromou zbožnost na Východě se stala díky transferu a četným variantám, které již vznikaly na Západě, také předmětem kultu a nejuctívanějším obrazem Západu.

V legendách, které jsou s těmito milostnými korunovanými obrazy spojeny, převažuje výše zmíněný nerukotvorný původ (*acheriotop*), často spojovaný s protitureckým, protikozáckým, protireformačním či protimorovým motivem.

Hodégétrie se stala rovněž charakteristickým korunovaným obrazem na geografickém území barokní střední Evropy, kde bylo mezi lety 1717–1786 ozdobeno zlatou korunkou patnáct obrazů tohoto ikonografického typu z celkového počtu třiceti uskutečněných korunovací. Jednalo se zejména o kopie a varianty slavného římského obrazu *Panny Marie Sněžné* ze Santa Maria Maggiore a obrazy malované v typu *Matky Boží Czestochowské*.

Sochy a reliéfy středověkého původu se staly druhou nejčastěji korunovanou formou mariánského vyobrazení ve střední barokní Evropě.

Následovaly obrazy, sochy a reliéfy různých ikonografických typů: *Immaculata* (Neposkvrněného početí), *Glykofílúsa* (Něžně milující), *Mater Dolorosa* či *Pieta*, *Nikopoia* (Nositelka vítězství), *Svatá rodina* a další.

Korunovace zázračných mariánských obrazů se staly vynikající příležitostí k propagaci světské a církevní moci a jejího vzájemného protireformačního propojení. Zatímco v zemích Habsburské monarchie posloužily triumfální brány vystavěné u příležitosti slavných korunovací k oslavě císařského a papežského majestátu a ke kohezi vládnoucí dynastie se Svatým stolcem, výzdoba slavobran v Polsko-litevském společenství glorifikovala sice rovněž papežský úřad, ale zejména se stala oslavou šlechtických rodů finančně participujících na korunovačních slavnostech. Korunovační slavnosti rovněž významnou měrou přispěly ke kohezi katolických církví na území Rzeczpospolité.

Korunovační kult se postupně vyvíjel od středověké privátní formy papežské korunovace, přes slavné renesanční a barokní slavnosti přenášení starobylých zázračných obrazů v procesích, až po velkolepé barokní korunovace svatopetrskou kapitulou. Celosvětově rozšířený korunovační kult milostných mariánských obrazů se podařilo dochovat až do dnešních dní. Jedná se tedy o stále aktuální, interdisciplinární téma překračující hranice jednotlivých epoch a kontinentů.

Summary

The thesis, *Imago gratiosa – Crowned Madonnas in Central Europe in the Baroque Period* presents original research results primarily focused on the *Madonne Coronate* collection in the *Archivio Capitulo di San Pietro* at the Vatican Library, which was realised as part of Charles University grant project no. 356911 *Coronation of Merciful Marian Imagos in Central Europe in the 17th and 18th Century*.

To become merciful (*imago gratiosa*) or miraculous (*imago miraculosa*) a Marian imago must demonstrate *divine mercy* (save lives during a disaster, cause miraculous recovery from illness, conception, etc.). The greatest expression of veneration and devotion to a merciful or miraculous imago or statue of the Virgin Mary is its coronation. The theological basis of this liturgical ceremony is the coronation of the Virgin Mary on her assumption to heaven.

On earth, the Virgin Mary was crowned with imitations of the crowns of worldly monarchs and her crowned imago placed on a royal throne or altar, usually made especially for this occasion *for greater honour and glory*. This was always the exquisite work of goldsmiths and silversmiths, which if not preserved until today, we can see in numerous manuscripts, prints and engravings specially published to mark the coronation.

The nature of the coronation ceremony developed over the centuries from a private act of piety, through diocesan coronation to the institutionalisation of the coronation cult, which occurred in the Baroque period, when, at the proposal of Count Alessandro Sforza Pallavicino of Piacenza, the Chapter of St. Peter in Rome was entrusted with administering coronations and approving and conferring golden crowns.

The first miraculous imago of the Virgin Mary and Child to be crowned in 1631 by the Chapter of St. Peter on the proposal of benefactor Count Alessandro Sforza Pallavicino was the *Madonna della Febbre* in the vestry of St. Peter's Basilica in Rome.

To ensure the continuation of this pious tradition after his death, the Count bequeathed a generous financial sum to the Vatican Chapter on 3 July 1636, which was initially used to pay for golden crowns for famous miraculous Marian imagos in Rome, and later all over the world. The Chapter of St. Peter laid down clearly formulated conditions for coronation and subsequently published a coronation code. The first ceremony conducted according to these regulations took place on 31 August 1637, honouring the Madonna in Michelangelo's famous sculpture, *The Pieta* in St. Peter's Basilica in Rome.

Detailed records of papal coronations of miraculous Marian imagos in 1631–1931 include petitions, correspondence, the cost of crowns, reports on coronation ceremonies including depictions of crowned imagos, records of concessions conferred by the Chapter of St. Peter and documents clarifying the establishment of Count Sforza's trust, including the trust's accounting records, all of which are kept in manuscripts, currently numbering a total of 36 volumes in the *Madonne Coronate* collection in the *Archivio Capitolino di San Pietro* at the Vatican Library.

Documents dating from 1932 – 1981 are kept in the *Archivio Capitolare*, *Madonne Incoronate* collection. Together, these collections cover the three hundred and fifty year history and development of the coronation ceremony

from 1631–1981, during which time, the Chapter of St. Peter granted concessions for a total of 1,300 coronations all over the world.

Based on a study of the *Madonne Coronate* collection, it can be said that the number of annual coronations was influenced by political and culturally-historical events, such as the Great French Revolution (1789–1799), when only one or, in rare cases two Madonnas were crowned each year. In 1800, Napoleon Bonaparte seized Rome at the head of the French army, after which Rome was sacked, with rare historical monuments and works of art taken to Paris. Unfortunately many crowned Roman Madonnas lost their original golden crowns during this period. 1904 was a record year, in which a total of thirty-one coronations took place.

The first Madonna crowned outside Rome was the *Madonna dei Laghi in Avigliana* (Turin) in 1652 (14 April). This merciful imago was “re-crowned” twice on 30 April 1752 and 22 August 1852. The second most honoured Italian city, in terms of the number of coronations, was Naples where a total of twenty-eight merciful imagos were crowned, ten of these in the 18th century.

Coronations in the 17th century were conducted exclusively in Italy. The first coronation outside Italian borders did not take place until the 18th century in Dalmatia on 21 March 1715, when *Our Lady of Trsat* (Italian - *Tersatto*) was crowned. This was followed by the first coronation in Central Europe – the *Black Madonna of Częstochowa*, Queen of Poland (8 September 1717) and the coronation of other merciful imagos not just in Europe, but on other continents as well.

The first Madonna crowned outside Europe was *Our Lady of Guadalupe* in Mexico, which as Pope Pious XII said in 1945: “*was not painted by a hand of this world*”. The holy imago of *Our Lady of Guadalupe* was crowned by the Chapter of St. Peter on 1 October 1740. In 1910, the imago was declared the *Patroness of the Americas* and re-crowned by Pious X. The imago of

Our Lady of Guadalupe was crowned for the third time by Pious XII in 1946.

Outside Italy, coronations in the 18th century predominantly took place in Poland (a total of twenty-seven), followed by the Czech lands with three coronations (*Svatá Hora*, *Svatý Kopeček u Olomouce* and the *Madonna of St. Thomas in Brno*) and as already mentioned *Our Lady of Trsat* in Dalmatia and *Our Lady of Guadalupe* in Mexico.

In the 19th century, the most coronations took place in France (a total of sixteen), which was slowly recovering from the Great French Revolution. Important coronations outside France included the coronation of the *Virgin of Montserrat* in Spain on 11 September 1881 and the first coronation on the exotic Canary Islands – *Our Lady of Candelaria* on the island of Tenerife on 14 July 1889.

The coronation of merciful Marian imagos in the twentieth century is often closely linked to the Holy Pope Jan Pavel II, who personally crowned dozens of Marian imagos throughout Europe during his pontificate and who, by his authority, approved the new coronation code for imagos of the Blessed Virgin Mary “*Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*”, which replaced the original coronation code of the 17th century in 1981.

This thesis deals with the coronation of Marian imagos and sculptures, limited to the geographic territory of Baroque Central Europe, including the lands of the Habsburg Monarchy and Polish-Lithuanian Union, based on a different concept and methodology, from an entirely new – iconographic perspective and, for the first time, answers the question of what iconographic types and forms of Marian imagos were most commonly crowned in Baroque Central Europe, examined in a wider culturally-historical context.

Thanks to the legacy of Count Sforza, the Chapter of St. Peter crowned various works of art (frescoes, panel paintings, sculptures, reliefs, mosaics)

with a golden crown over the centuries, irrespective of the material from which they were made. Crowned imagos and sculptures include one of the greatest artworks of all time – *Michelangelo's Pieta*, the magnificent mosaic *Madonna di San Prassede*, the most famous and widely copied Marian icon *Our Lady of the Snows from Santa Maria Maggiore*, as well as frescoes and panel paintings whose artistic value is disputable, at the very least.

Crowned imagos and sculptures also confirm that the artistic value of the work was not, and is not a criterion for coronation, but that it is the fame of the imago and the period for which it has been venerated and adored by the faithful as a merciful or miraculous image.

While frescos and mosaics are a frequent form of imago crowned in Italy, no such form was crowned anywhere else in Baroque Central Europe at any time.

The most frequently crowned imagos in Rome, and as was later shown throughout the world, were Marian icons legendarily attributed to St. Lucas, of the iconographic type *Hodegetria* (She who shows the way), in various versions and copies. It can be generally said that, thanks to its transfer and countless versions created in the West, an icon originally intended for personal piety in the East became the subject of a cult and the most venerated imago in the West.

In legends associated with these merciful crowned imagos, their origin is predominately considered “made without hand” (*acheiropoieta*), as previously mentioned, often combined with anti-Turkish, anti-Cossack, anti-reformation or anti-plague motifs.

Hodegetria also became characteristic crowned imagos in the geographic territory of Baroque Central Europe, where fifteen of this iconographic type of imago, of the total thirty coronation ceremonies, received a golden crown from 1717–1786.

This primarily included copies and variations of the famous Roman imago *Our Lady of the Snows* from Santa Maria Maggiore and imagos painted in the style of the *Black Madonna of Częstochowa*.

Sculptures and reliefs of medieval origin were the second most commonly crowned forms of Marian images in Baroque Central Europe.

These were followed by imagos, sculptures and reliefs of various iconographic types: *Immaculata* (the Immaculate One), *Glykophilousa* (Sweet Kisses), *Mother of Sorrows* or *Pieta*, *Nikopoia* (Bringer of Victory), the *Holy Family* and others. The coronation of miraculous Marian imagos became an excellent opportunity to promote secular and ecclesiastic powers and their mutual anti-reformation connections. While in the lands of the Habsburg Monarchy triumphal arches built to mark famous coronations celebrated the imperial and papal majesty and cohesion of the reigning dynasty and Holy Throne, triumphal arches in the Polish-Lithuanian Union also glorified the papal office, but were largely a celebration of the aristocratic families taking part in financing coronation festivities. Coronation ceremonies also significantly contributed to the cohesion of Catholic churches in the Rzeczpospolita state.

The coronation cult gradually developed from the medieval private form of papal coronation, through famous Renaissance and Baroque processions carrying ancient miraculous imago through the streets, to the grand Baroque coronations of the Chapter of St. Peter.

The worldwide coronation cult of merciful Marian imagos has survived to this day. This is therefore still a current, interdisciplinary topic crossing the borders of individual epochs and continents.